

HENRY USSING

ERSTATNINGSRET

6. OPLAG

JURISTFORBUNDETS FORLAG

KØBENHAVN

1962

Uændret fotografisk optryk 1962
ATELIER ELEKTRA
KØBENHAVN

FORORD

Denne Bog er først og fremmest bestemt for Universitetsundervisningen. Da Jul. Lassens Fremstilling i nogen Tid har været udsolgt og det vilde være utilfredsstillende for Studenterne endnu en Gang at faa den trykt op til Brug sammen med mine »Noter«, traf jeg sidste Efteraar den Beslutning at udsende en ny Fremstilling snarest mulig. Jeg maatte da nøjes med at gennemarbejde mit Forelæsningsmateriale og udfylde det hist og her, navnlig paa Grundlag af spredte Optegnelser fra de forløbne Aar. Derfor er Fremstillingen blevet noget ujævn. Jeg haaber dog paa de fleste Punkter at have medtaget de vigtigste Retsafgørelser og Litteraturhenvisninger fra de sidste 20 Aar.

Landsretssagfører *Adam Jacobi* har gjort mig den store Tjeneste at gennemlæse Manuskriptet og har givet mig mange værdifulde Vink. Stud. jur. *N. Alkil Mikkelsen* har udarbejdet Lovregistret og Sagregistret og har ydet mig fortrinlig Hjælp med Korrekturlæsningen.

Ordrup, d. 1. April 1937.

Henry Ussing.

I dette Optryk er der kun gjort Tekstændringer S. 43, 66, 71 og 236 samt paa Grund af ny Love S. 45 (Prisaftale- og Prislove), 96 (Sølov § 59), 98 og 195 (Presselov), 174 (Gældsbrevslov § 62), 89, 220-21 og 234 (Lov om borteblevne). Iøvrigt kan ny Love findes ved Hjælp af Lovregistret for Tiden efter 31/3 1937.

Ordrup i December 1946.

Henry Ussing.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Sidetallene er anført i Parentes.

§ 1. *Indledning.* (1—8)

I. Fremstillingens Genstand (1—2). II. Erstatningsrettens Udvikling (2—6). III. Erstatning i og udenfor Kontrakt (6—7). IV. Fremstillingens System (7—8).

§§ 2—12. *Ansvarsgrundlaget ved Culpareglen.*

§ 2. *Culpareglens Anerkendelse. Dens praktiske Virkninger. Vurdering af Reglen.* (8—18)

I. Foreløbig Formulering af Reglen. Dens Anerkendelse i Retspraksis og Lovgivning (8—9). II. Virkningerne af Culpareglens Gennemførelse (9—13). A. Almindelige Bemærkninger (9—10). B. Culpareglens forebyggende Virkning (10—12). C. Dens genoprettende Virkning (12—13). III. Samfundspolitisk Vurdering (13—15). IV. Culpareglens Begrundelse i Litteraturen (15—17). V. Bemærkninger om Udviklingen i Fremtiden (17—18).

§ 3. *Foreløbige Bemærkninger om, hvad der forstaas ved Culpa, og om Retstridighedslæren.* (18—26)

I. Culpa og Retstridighed (18). II. Retstridighedslærens Udvikling (18—23). III. Nyere Angreb paa Læren (23—25). IV. Systemet for den følgende Behandling af Culpabetingelsen (25—26).

§ 4. *Den almindelige Grænse for Handlefriheden ved Integritetskrænkelser.* (26—34)

I. Grænsen for Ansvarsomraadet ved Integritetskrænkelser (26—30). A. Lovgivningens Bidrag hertil. Præventive Love (26—28). B. Grænsen, hvor særlig Vejledning savnes. Sædvanlig Agtpaagivenhed. Bonus paterfamilias-Reglen (28—29). C. Betydningen af de reale Hensyn (29—30). II. De praktiske Hensyn (30—34). A. Almindelige Bemærkninger (30). B. De enkelte Hovedhensyn (30—34). Handlingens Skadeevne (Farlighed). Der sondres mellem 3 Grupper af Tilfælde. 1. Handlinger, der fremkalder for stor Fare (31—32). 2. Helt ufarlige Handlinger (32). 3. Mellemgruppen. Afvejelsen af de forskellige Hensyn (32—34). III. Forsæt er som Regel irrelevant (34).

VIII

§ 5. *Det almindelige Grundlag for Ansaret udenfor Integritetskrænkelserne.* (34—40)

I. Interessen maa være værnet ved Erstatningsreglerne. Spørgsmaalet, om en Rettighed skal være krænket (34—38). II. Grænsen for Erstatningsansaret. Almindelige Bemærkninger (38—40).

§ 6. *Ansvarsgrundlaget ved forskellige Grupper af Handlinger.* (40—50)

I. Forringelse af Sundheden ved ulegemlige Midler (40—41). II. Unddragelse af Ting (41). III. Krænkelse af en Fordringshavers Ret (41). IV. Krænkelse af Forfatterret m. m. (41—42). V. Skade paa de Goder, der nævnes i Ikrafttrædelseslov § 15.1° (42—43). A. Frihedskrænkelse (42—43). B. Andre Tilfælde (43). VI. Angreb paa bestaaende Erhvervsvirksomheders Adgang til Erhverv (43). VII. Boykotning (43—49). A. Begreb (43—44). B. Retsregler (44—48). C. Særlig om Arbejderes indbyrdes Boykotning (48—49). VIII. Skadelige Udtalelser iøvrigt (49—50).

§ 7. *Undladelser.* (50—56)

I. Kan der opstilles en almindelig Regel om Ansvar for Undladelser? (50—52). A. Almindelige Retsgrundsætninger (50—52). B. Dansk Lovgivning (52). II. Særlige Grupper af Tilfælde, hvor Undladelse ialfald medfører Erstatningsansvar (53—56).

§ 8. *Særlige Omstændigheder, der gør Handlingen forsvarlig.* (56—62)

Almindelige Bemærkninger (56—57). 1. Nødværge (57). 2. Nødret (57—58). 3. Varetagelse af den skadelidendes eget Tarv (59). 4. Forsvarlig Retshaandhævelse og anden Udøvelse af Myndighed over andre. Bindende Befaling (59). 5. Handlingen hjemlet ved subjektiv Ret (59—61). 6. Skadelidendes Samtykke (61—62).

§ 9. *Forsæt og Skadehensigt.* (62—67)

I. Det er ikke udelukket at tage Hensyn hertil (62—63). II. Skadehensigt (63—66). III. Andre Motiver til Handlingen (66). IV. Forsætlig Skadeforvoldelse (66—67).

§ 10. *Hvor meget subjektivt indeholder Culpa?* (67—73)

I. Indledning (67—68). II. Bedømmelsen af Handlingen maa ske udfra den Situation, der forelaa for den handlende, og der kan kun kræves sædvanlig Opmærksomhed (68—71). III. Om Ansaret under tiden indskrænkes til grov Uagtsomhed (71—72). IV. Skadevolderens Individualitet. Skal der tages Hensyn til særlig gode Evner hos ham? (72—73).

§ 11. *Individuel Underlegenhed hos Skadevolderen.* (73—78)

I. Indledning. Ældre Lære (73). II. Børn, Afsindige etc. — Mdhl §§ 63—64 — Umyndige. (73—74). III. Mindre Afbigelse fra Nor-

malmaalet (74—78). A. Hovedreglen (75—76). B. Særlige Handleomraader (76—77). C. Litteratur (78). D. Retspraksis (78).

§ 12. *Retstridighedslæren.* (78—85)

I. Almindelige Bemærkninger om nordisk og tysk Retstridighedslære (78—81). II. Lundstedts principielle Kritik (81—82). III. Hvad forstaas ved Retstridighed? Udtrykket Retsbrud (82—85). IV. N. Cohns særlige Kritik (85).

**§§ 13—17. Ansvarsgrundlaget,
naar Erstatningspligt indtræder uden Culpa.**

§ 13. *Indledning. Raaden over andres Formue.* (86—89)

I. Orienterende Bemærkninger. Udtrykkene »Ansvar uden Retsbrud« og »Ansvar for retmæssig Handling« (86). II. Ansvar for at raade over andres Formuegenstande uden Hjemmel (86—89).

§ 14. *Ansvar for andres Fejl.* (90—100)

I. DL 3—19—2 (90—97). A. Reglens Nytte (90—93). B. Hvad skal Tjeneren have gjort? (93—95). C. Hvilke Personer omfatter 3—19—2? (95—96). D. Undtagelsestilfælde, hvor Husbonden ikke ifalder Ansvar efter 3—19—2 (96—97). II. Ansvar for andres Culpa iøvrigt (97—100). 1. Sølov § 8 (97). 2. Motorlov, Stærkstrømslov, Sporvejskoncessioner (98). 3. Presselov § 3 (98—99). 4. Ansvar for andres Culpa uden Lovhjemmel (99—100).

§ 15. *Ansvar for Dyr.* (100—105)

I. Indledning (100—101). II. Vilde Dyr (101). III. Mark- og Vejfredsloven (101). IV. Andre Regler om Husdyr (101—103). A. Hunde (101—102). B. Andre Husdyr (102—103). V. Fælles Regler (103—105). A. Ansvarsbetingelser vedrørende Skadens Aarsag (103—104). B. Hvem er ansvarlig? (104—105).

§ 16. *Ansvar uden Culpa iøvrigt.* (105—115)

I. Forsætlige Indgreb (105—113). 1. Ekspropriation (105—107). 2. Forsætlige Indgreb af anden Art (107—113), derunder (a) Fremkaldelse af varige Ulemper for Naboer (108—110) og (b) Nødretsindgreb (110—113). II. Handlinger, der fremkalder Fare, men ikke er forsætlige Indgreb (113—115). A. Nødretstilfælde (113—114). B. Andre Tilfælde af konkret Interessekollision (114). C. Ansvar for farlige Handlinger iøvrigt (115).

§ 17. *Særlig om Ansvar uden Culpa ved farlige Handlinger (farlig Bedrift).* (115—134)

I. Retsudviklingen i nyere Tid (115—118). II. Hvad der ligger bag-

ved. Retspolitiske Synspunkter (118—124). A. Grunde, der taler for at paalægge Ansvar uden Culpa (118—121). B. Modgrunde (121—122). C. Afvejelsen. Andre Forfatteres Begrundelser af Reglerne om Ansvar uden Culpa (122—124). III. Ansvarsreglens Omraade efter almindelige Retsgrundsætninger. Ansvaret begrænses til ekstraordinære Handlinger, der medfører en særegen Fare. Afvisning af et almindeligt Kausalitetsansvar (125—127). IV. Ansvarsreglens nærmere Udformning efter almindelige Retsgrundsætninger (127—131). A. Ansvarsbetingelser (127—130). B. Hvem Erstatningspligten paahviler (130—131). V. Dansk Rets Stilling (131—134).

§ 18. *Skaden. Økonomisk Skade.* (134—142)

I. Skaden (134—136). II. I Almindelighed erstattes kun økonomisk Skade (136—137). III. Hvad er økonomisk Skade? (137—142). A. Andre nordiske Forfatteres Teorier (137—139). B. Det afgørende Synspunkt og dets Konsekvenser (139—140). C. Afvisning af det Synspunkt, at kun økonomisk Skade kan erstattes (141). D. Retspraksis (141—142). E. Særlig om Tab af fremtidige Formueerhvervelser (142).

§ 19. *Aarsagsforbindelse og Adækvans.* (142—153)

I. Aarsagsforbindelse (143—147). A. Hvad der kræves ved positive Handlinger (143—146). B. Hvad der kræves ved Undladelser (146—147). II. Betydningen af, at et tilsvarende Tab vilde være indtraadt ad anden Vej (147—148). III. Om Ansvar for positiv Handling kan indtræde uden Foraarsagelse (148). IV. Ansvar omfatter kun adækvate Følger (148—153). A. Upaaregnelige Følger erstattes ikke (149—150). 1. Dette gælder om Culpareglen (150). 2. Ligeledes ved Ansvar uden Culpa (150). B. Skade, der indtræder paa upaaregnelig Maade, erstattes ikke (150—151). C. Forskellige Teorier om Problemet (151—152). D. Undtagelser (153). E. Særlig om Kontraktsforhold (153).

§ 20. *Hvilke Personer værnes ved Erstatningsreglerne?* (153—167)

I. Spørgsmaalet kan ikke løses ved en enkelt almindelig Grundsætning (153—156). II. Erstatning for Tab ved en andens Død eller Legemsskade (156—164). A. Retsudviklingen vedrørende Erstatning for Tab ved en andens Død (156—157). B. Gældende Love om Erstatning for Tab af Forsørger (157—158). 1. Ikrafttrædelseslov § 15.2° (157—158). 2. Andre Lovbestemmelser (158). C. Erstatning for Begravelsesomkostninger (158). D. Iøvrigt medfører Personskade som Regel ikke Erstatningskrav for Trediemand (158—160). E. Trediemands »afledede« Krav paa Erstatning (160—164). 1. Om Personforsikreren har et saadant Krav (160—161). 2. Om Krav tilkommer Arbejdsgiveren, der har skadesløsholdt sin Tjener eller hans

Efterladte ved at yde Løn eller Pension (161—163). 3. Andre Tilfælde (163—164). 4. Hvad der ligger i Synspunktet »afledet Krav« (164). III. Tingsskade. Om Indehavere af Fordringsrettigheder kan kræve Erstatning derfor (164—166). IV. Om Erstatning kan kræves af den Trediemand, hvis Fordring paa den skadelidende falder bort eller forringes i Værdi (166—167).

§ 21. *Erstatningen.* (167—177)

I. Erstatning i Penge eller Genoprettelse af Skaden paa anden Maade (167—168). II. Erstatningens Omfang (169—172). A. Almindelige Regler. Det individuelle Tab erstattes (169—170). B. Særlig om Tingsskade og Personskade (170—172). III. *Compensatio lucri cum damno* (172—173). IV. Særlige Regler om Erstatningens Størrelse. Erstatning for Rentetab (174). V. Undertiden maa en vundet Berigelse afgives, selvom Tabet er mindre (174—175). VI. Hvornaar opstaar og forfalder Erstatningskravet? (176—177). VII. Kravets Gennemførlighed. Ansvarsforsikringens Værdi (177).

§ 22. *Regler om Lempelse af Erstatningsansvaret.* (177—183)

I. Skal Erstatning efter Culpareglen afpasses efter Skyldens Grad eller kunne lempes efter Domstolenes frie Skøn? (177—180). II. Forsikringsaftalelovens § 25, 2 Pkt. (180—183). III. Fremtidsperspektiver (183).

§ 23. *Skadelidendes Medvirken.* (183—194)

I. Skadelidende selv Skyld i Skaden (183—191). A. Den almindelige Baggrund for Ansvarslempelsen (183—184). B. Hvad er egen Skyld? (184—185). C. Hvilken Indvirkning har egen Skyld paa Ansvar efter Culpareglen? (186—188). D. Visse Trediemænds Skyld ligestilles med egen Skyld (188—190). E. Egen Skyld ved Erstatningsregler, der gaar udover Culpareglen (190—191). II. Skadelidendes Medvirken uden Culpaa (191—192). III. Gensidig Skadeforvoldelse (193—194).

§ 24. *Flere erstatningsansvarlige.* (194—200)

I. Fleres Erstatningspligt overfor Skadelidende (194—197). A. Den almindelige Regel om solidarisk Ansvar (194—196). B. Goos's Lære om Ansvar for Medvirken (196). C. Om de særlige Tilfælde, hvor Ansvar lempes (196). D. Ansvar uden Culpaa for flere Dyreholdere eller Driftsherrer (196—197). E. Tilfælde, hvor een har Ansvar i Kontraktsforhold, en anden Ansvar udenfor Kontraktsforhold. Den sidstnævntes Ansvarsfraskrivelse (197). II. Opgøret mellem de ansvarlige. Regressen (197—200). A. Særligt Grundlag for Regres (197—198). B. Den almindelige subsidiære Regresregel (198—200).

§ 25. *Bevisregler.* (201—205)

I. Almindelige Grundsætninger om Beviset i Sager om Erstat-

XII

ning udenfor Kontraktsforhold (201—203). II. Særlig om Tilfælde, hvor der er Uvished om, hvem af flere der er Skadevolder (203—205).

- § 26. *Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade. Bod.* (205—211)
I. Dansk Lovgivning (205—208). A. Ikrafttrædelseslov § 15.1° (205—206). B. Andre Lovbestemmelser (206—207). C. Almindelige Bemærkninger om Ansvarsbetingelserne og om Godtgørelsen (207—208). II. Det lovgivningspolitiske Problem. Forslaget om at indføre en Bod (208—211).

§§ 27—29. Berigelseskrav.

- § 27. *Berigelsesgrundsætningen* (212—219)
I. Hvad der menes med Berigelsesgrundsætningen (212—213). II. Reale Hensyn. Fremmed Ret (213—215). III. Jul. Lassens Forkastelse af Berigelseskrav (215—219). A. Hans Kritik af Berigelsesgrundsætningen (215—216). B. Hans Kritik af Berigelsesmaalestocken (216—219). IV. Plan for §§ 28—29 (219).
- § 28. *Hovedtilfælde, hvor Berigelseskrav maa anerkendes.* (220—229)
I. Raaden over andres Formuegenstande uden Hjemmel (220—222). II. Frembringelse og Tilvækst (222—224). A. Forøgelse af egen Formue paa andres Bekostning (222). B. Forøgelse af andres Formue paa egen Bekostning (222—224). C. Formueforskydning, der hverken hidføres af den berigede eller den tablidende (224). D. Afsluttende Bemærkninger (224). III. Formueopofrelser til Fordel for andre (224—228). A. Indfrielse af andres Forpligtelser (224—227). B. Andre Tilfælde (227—228). IV. Bestemmelserne i Veksellov § 74, Checklov § 57 og Søløv § 158 (228). V. Hvor Aftaler omstødes eller hæves (228—229).
- § 29. *Almindelige Grundsætninger om Berigelseskrav.* (229—236)
I. Bør der i dansk Ret anerkendes en almindelig Berigelsesregel? (229—230). II. Hvornaar er Berigelsen ugrundet? (230—231). III. Hovedbetingelsen: Berigelse paa en andens Bekostning (231—233). A. Formueforøgelse (231—232). B. Tab (232). C. Sammenhæng derimellem (232—233). IV. Betydningen af, at Berigelsen falder bort (233—234). A. Det modtagne Formuegode tabes (233—234). B. Den øvrige Formue formindskes (234). V. Begrænsninger i Afgivelsespligten (234—235). VI. Kravets Omfang iøvrigt (235—236).

Forkortelser. (237—239).

Sagregister. (240—252).

Lovregister. (253—255).

§ 1.

Indledning.

I. Erstatning er en Art Genoprettelse af en lidt Skade. Den typiske Erstatning er Genoprettelse af en økonomisk Skade — et Formuetab — ved en Formueydelse, og Midlet til at gennemføre Erstatningen er, at Skadelidende faar en Fordring paa Erstatning, som oftest en Pengefordring, til hel eller delvis Dækning af Tabet.

Som Erstatning betragter man ikke Udlevering af en Ting til den, der har Krav paa Besiddelsen. Reglerne om Vindikationskrav og lignende Krav (Dansk Obligationsret S. 5) er ogsaa saa forskellige fra Erstatningsreglerne, at de ikke kan behandles under eet.

Under Erstatningsretten inddrages paa den anden Side de Tilfælde, hvor en Person i Anledning af en Skade, der ikke er Formueskade, faar en Fordring paa en Formueydelse som Godtgørelse eller Oprejsning. Reglerne herom fremstilles nemlig lettest sammen med de typiske Erstatningsregler.

Det er ikke al Erstatning, der skal behandles i denne Bog. Der ses navnlig bort fra Erstatning, der skyldes i Kraft af særlige Aftaler, som netop gaar ud paa at love Erstatning. — Hovedeksemplet herpaa er Erstatning i Henhold til Forsikringsaftaler. — Her behandles kun de Tilfælde, hvor Erstatning paalægges Personer, som man af særlige Grunde mener at kunne gøre ansvarlige for Skaden, skønt de ikke har afgivet noget Løfte om at erstatte den. Det er disse Tilfælde, der sigtes til, naar der i det følgende tales om *Erstatningsansvar*.

De særlige Spørgsmaal, der angaar Statens og Kommunernes Erstatningspligt, vil ikke blive taget op i denne Bog.

Undersøger man, i hvilket Omfang Erstatningsansvar i vore Dage gennemføres i de forskellige Lande, viser det sig, at *Reglerne i de fleste Lande ialfald i de store Linier falder sammen*. I Almindelighed sondres der mellem Formueskade (økonomisk Skade) og anden Skade (ideel Skade). Erstatning for Formueskade gennemføres som

oftest i langt videre Omfang end Erstatning eller Godtgørelse for anden Skade. Saaledes er Forholdet ogsaa i Danmark. De særlige Regler om Godtgørelse for ideel Skade udskydes derfor til Behandling for sig i § 26.

Erstatning for Formueskade søges i Almindelighed gennemført i Overensstemmelse med den saakaldte *Culparegel*, d. v. s. Ansvar paalægges, hvor en Person har forvoldt en anden Person Skade ved »*Culpa*» (Skyld) eller, som det gerne udtrykkes i nyere Tid, naar han retstridig og forsætlig eller uagtsomt har voldt en anden Person Skade. De fleste Retsforfatninger gaar dog i et vist Omfang herudover.

Erstatningsansvar indtræder uden Culpa i flere eller færre Tilfælde. Fremdeles kan *Formueforskydninger* i et vist Omfang kræves ført tilbage. Det sidste kan ogsaa udtrykkes saaledes: Naar en Person har opnaaet en Formueforøgelse (Berigelse) paa en andens Bekostning, kan den tablidende jævnlig kræve, at den afgives til ham.

De Krav, der er begrænset til »Berigelsen«, betegnes i Almindelighed ikke som Erstatningskrav og plejer heller ikke at blive draget ind i Erstatningsretten. Naar man skiller Erstatningsretten ud fra Obligationsrettens almindelige Del, synes det dog hensigtsmæssigst at lade Læren om Berigelseskrav følge med.

Min Inddeling af Stoffet er kort forklaret i Dansk Obligationsret § 2 *Jul. Lassen* tog Erstatningsretten ind i Obligationsrettens almindelige Del, se navnlig Lassen I §§ 26—31, 35—38. Han gjorde iøvrigt en skarp Søndring mellem de Tilfælde, hvor Erstatningspligt var knyttet til et »Retsbrud«, idet Ansvaret her var begrundet i »Retshaandhævelsens Grundsætning«, og de øvrige Tilfælde, som han behandlede Side om Side med Berigelsesproblemet i §§ 33—35. Opstillingen hænger sammen med, at Lassen, i Overensstemmelse med den i hans yngre Aar herskende Retning, søgte at føre Retsinstitutterne tilbage paa nogle faa grundlæggende Principer. Se herom Lassen I § 7.

II. *Erstatningsrettens Udvikling.*

For et Par Menneskealdre siden var det en udbredt Opfattelse, at Erstatningsretten havde naaet sin endelige Skikkelse, og at Culpareglen for bestandig maatte beherske den. Det var et Fejlsyn, der var saa meget mærkeligere, som Erstatningsretten i Tidernes Løb er undergaaet meget store Forandringer.

En udførlig Fremstilling af Erstatningsrettens Historie skal ikke gives i denne Bog. Kun et Par Hovedtræk skal omtales.

Iøvrigt henvises til *Fredrik Stang* Erstatningsansvar § 2 og i Det nordiske Studenter-Jurist-Stævne (1918) 225 ff, *Knoph* Norges rett § 84, Udviklingslinjer i moderne formuerett 16, 47 ff. Et betydeligt historisk Stof indeholder *Popp-Madsen* Bod, se angaaende dansk Ret S. 130 ff.

Under mere primitive Retsforhold findes der ingen Erstatningsret i moderne Betydning. Mod Skadeforvoldelser reageres der ved Regler, hvorefter der paalægges Skadevolderen en »Bod« til den krænkede; men denne Bod fungerer paa een Gang som Straf og som Erstatning eller Oprejsning. Ansvarsbetingelserne var helt forskellige fra dem, der opstilles i nyere Tid. Ansvarret var ikke betinget af Skyld (*Culpa*) eller af, at der var handlet uforsvarlig i det enkelte Tilfælde. Bod blev kun paalagt for Skade foraarsaget paa bestemte Maader; men i disse Tilfælde var selve Skadens Indtræden tilstrækkeligt Grundlag til at lægge Ansvarret paa Skadevolderen. Man indlod sig ikke paa en Bedømmelse af Skadevolderens Adfærd i det enkelte Tilfælde. Dette Standpunkt betegnes gerne som »Kausalitetsreglen«. I Virkeligheden var det dog langt fra enhver Foraarsagelse, der paadrog Ansvar.

Den senere Udvikling har medført en Ændring paa begge de omtalte Punkter. Boden er afløst af den »offentligretlige« Straf og det rent »civilretlige« Erstatningskrav. Og Ansvarret er baade i Strafferetten og indenfor Erstatningsretten blevet betinget af Skyld eller *Culpa*.

Naar dette sidste Udtryk anvendes, sker det for at antyde, at der ikke sigtes til Skyld i almindelig etisk eller religiøs Betydning, men at det drejer sig om et særligt juridisk Begreb. Iøvrigt falder *Culpa* heller ikke sammen med Skyld i den Betydning, hvori Ordet tages, naar Skyld opstilles som Betingelse for Straf. I Erstatningsretten ser man bort fra visse individuelle eller subjektive Undskyldningsgrunde. Gennemsnitlig vil *Culpa* dog ogsaa være Skyld i subjektiv Forstand.

I *romersk Ret* blev Erstatningsretten ikke udformet som et selvstændigt civilretligt Institut. Derimod trængte Skyldprincippet igennem allerede i klassisk romersk Ret. For en Del blev Ansvarret endog betinget af Forsæt; men *Culpa* blev Ansvarsbetingelsen dels i Kontraktsforhold, dels ved Tingsbeskadigelse (*lex Aquilia*) og ved Personskade.

I Løbet af Middelalderen og den nyere Tid er der sket en tilsva-

rende Udvikling i store Dele af Europa, deriblandt de skandinaviske Lande.

Vore Landskabslove bygger paa det gamle Bødesystem: privat Bod uden Hensyn til Skyld. Kun i een Retning tages der væsentlig Hensyn til Skylden, idet man er begyndt at sondre mellem forsætlig Skadeforvoldelse, »Viljesværk«, og andre Tilfælde, »Vaadesværk«. Det sidste behandlede mildere end det første, men der maatte ogsaa svares Bod til den krænkede ved Vaadesværk.

Senere sker der en gradvis Tilnærmelse til det nyere Standpunkt, men Overgangen er langsom. DL er endnu Udtryk for dette Overgangsstadium.

Der er betydelige Levninger af det gamle Bødesystem, især med Hensyn til Personskade er det endnu overvejende. Derimod finder vi indenfor Kontraktsretten talrige Regler, der betinger Ansvar af Forsømmelse, Skødesløshed el. lign., se navnlig DL 5—7—1, 5—8—8, 11 og 14.

Lovreglerne giver imidlertid ikke et fuldstændigt Billede af dansk Rets Udvikling, der ogsaa paa dette Omraade for en Del er sket igennem Domstolenes Praksis. Domstolene synes i vidt Omfang at have givet Erstatning uden særlig Hjemmel i Lovbøgerne, og med Hensyn til Formueskade — og navnlig Tingsskade — synes de ret tidlig at have været paa Vej til at udvikle en almindelig Erstatningsregel, jfr. *Popp-Madsen* Bod, særlig 145 og 157. I hvilket Omfang Culpareglen havde bredt sig ad denne Vej, er næppe tilstrækkelig oplyst endnu. Men i det 18. Aarh. rejses der under Naturrettens Banner endnu en vis Modstand mod Skyldprincippet. Denne Reaktion fik dog ikke varig Indflydelse paa Udviklingen.

Fra og med *A. S. Ørsted* er Culpareglen naaet til afgørende Sejr i dansk Ret. Kun paa enkelte Omraader har specielle videregaaende Ansvarsregler kunnet holde Stand.

De Regler, der gennemføres i Europa i nyere Tid, afviger fra Romerrettens ikke blot ved, at Skadeserstatning er blevet et selvstændigt civilretligt Institut, men ogsaa ved, at Culpareglen har faaet et videre Omraade. I adskillige Lande opstilles Culpareglen nu som ganske almindelig Erstatningsregel ogsaa udenfor Kontraktsforhold.

Saaledes i Frankrig (*Code civil* art. 1382, 1383), Østrig (Lovbog 1811 § 1295) og Schweiz (OR art. 41). Den tyske borgerlige Lovbog har derimod holdt sig noget nærmere ved Romerrettens Standpunkt (se BGB § 823).

I dansk Ret antages i Almindelighed, ligesom i de førstnævnte Lande, Culpareglen at være »den almindelige Erstatningsregel«. Nogen virkelig Prøvelse af denne Anskuelse ses dog ikke at være

sket. Men det er givet, at Culpareglen er den vigtigste og mest omfattende Erstatningsregel i dansk Ret.

Culpareglen passede særlig godt til Tankegangen i Individualismens og Liberalismens Tidsalder. Derfor er det ikke saa mærkeligt, at Reglen for Datiden kom til at staa som indlysende retfærdig, og at de ældre Regler, der paalagde Ansvar uden Culpa, blev trængt tilbage. Begejstringen for Culpareglen fik sit stærkeste Udtryk i det berømte Skrift: *Das Schuldmoment im römischen Privatrecht*, som i 1867 blev udsendt af den store tyske Jurist *Jhering*. Han begrundede Skyldprincipets Rigtighed ud fra etiske Principer og kom derved til at tillægge det evig Gyldighed: »Tanken er den evig sande Sætning, *intet Onde uden Skyld*.«

Det varede dog ikke længe, før Skyldprincipets Eneherredømme blev anfægtet. Allerede dengang *Jhering* skrev sit berømte Skrift, havde der i Lovgivning og Retspraksis vist sig de første Spor af en *Tendens til at gennemføre Erstatningsansvar uden Culpa* i visse Tilfælde. Omkring Aarhundredskiftet spores der en tydelig Bevægelse i denne Retning i mange Lande, og Retslitteraturen har for Alvor taget Problemet op. Bevægelsen har ikke ført til Afskaffelse af Culpareglen, men i vidt Omfang er denne blevet suppleret med Regler om Erstatning uden Culpa. Udviklingen i denne Retning omtales ndfr. i § 17.I og V.

Erstatningsrettens voksende Betydning kan iøvrigt ikke maales fuldtud paa de Udvidelser, som Reglerne om Erstatning uden Culpa har faaet. Der er ingen Tvivl om, at ogsaa *de ældre Regler om Erstatning er blevet udnyttet i stigende Grad* i den senere Tid. Det skyldes sikkert for en Del de Kræfter, der ligger bagved Udviklingen af Reglerne om Ansvar uden Culpa, for en Del vel ogsaa den voksende Velstand og den stigende Anbringelse af store Formueværdier i Genstande, der kan beskadiges eller ødelægges af andre. En vigtig medvirkende Faktor har fremdeles været Opkomsten af den saakaldte *Ansvarsforsikring*, hvorved Personer, der føler sig udsat for at ifalde Erstatningsansvar, forud kan sikre sig, at Forsikrings-selskabet holder dem fri for Udgifter til Erstatningsbetalinger. — Se derom Enkelte Kontrakter § 37.V. — Ansvarsforsikring giver de skadelidende øget Udsigt til at faa Erstatninger betalt og fjerner den økonomiske Interesse, som ellers frister mangen Skadevolder til at forsøge at undgaa Ansvar eller dog slippe saa billigt som

mulig. Naar det under en Erstatningssag er oplyst, at Sagsøgte er dækket ved Ansvarsforsikring, kan det ogsaa tænkes at gøre Dommeren mere tilbøjelig til at paalægge Erstatningspligt.

Det er dog ikke udelukkende Tendensen til at udvide Erstatningsansvaret, der spores i Nutiden. For visse Omraader mærkes ogsaa *en begyndende Bevægelse i Retning af at begrænse Erstatningsansvaret*. Baggrunden for denne Bevægelse er for en Del ligeledes Forsikringsvæsenets stærke Udvikling. Trangen til Erstatningsansvar bliver mindre, naar Skadelidende selv er sikret mod Tab ved en Brandforsikring eller anden Skadeforsikring (Enk. Kontr. § 36). Derfor kan den stigende Udbredelse af Forsikring ogsaa tænkes at medføre en Begrænsning af Erstatningsreglerne, se herom ndfr. § 22.II og III.

Erstatningsretten er saaledes blevet eller ved at blive *langt finere nuanceret*, end den var for et Par Slægtled siden.

Endnu maa nævnes, at nogle har rejst Tvivl om Hensigtsmæssigheden af nyere Rets skarpe Sondring mellem Straf og Erstatning. Der spores en vis Tendens til at overføre strafferetlige Synspunkter paa Erstatningsretten. Ved Anvendelsen af Culpareglen vil nogle saaledes lade ponalt farvede Synspunkter faa væsentlig Indflydelse paa Erstatningens Størrelse, jfr. ndfr. § 22.I. Særlig stærkt gør saadanne Synspunkter sig gældende ved Krænkelser af ideelle Goder, og her virker de ikke blot ved Fastsættelsen af Godtgørelsen for ikke-økonomisk Skade, men man er ogsaa kommet ind paa den Tanke at indføre Regler, der minder om gammel Rets Regler om Bod og i Virkeligheden staar paa Overgangen mellem Straf og Erstatning i traditionel Forstand (ndfr. § 26.II).

I vore Dage tør man derfor ikke hævde, at Erstatningsretten i Hovedsagen staar fast. Det er f. Eks. muligt, at den i vidt Omfang vil komme til at afstaa sit Omraade til Forsikringsretten. Man kan dog endnu ikke med nogen Grad af Sikkerhed forudse, hvorledes Udviklingen vil forme sig. Foreløbig kan man vel vente, at den vil blive præget af samfundspolitiske Synspunkter. Men hvad de fører til, er endnu ikke klart.

III. *Erstatning i og udenfor Kontrakt.*

I Almindelighed gøres der en skarp Sondring mellem Erstatningsansvar i Kontraktsforhold og Ansvar udenfor Kontraktsforhold. —

Det sidste kaldes ofte »Deliktsansvar«. Dette fra Romerretslitteraturen hentede Udtryk er imidlertid uhensigtsmæssigt, fordi Ordet Delikt i Litteraturen tages i flere forskellige Betydninger. — Sondringen er uden Tvivl systematisk berettiget. Der opstaar en Række særlige Problemer vedrørende Erstatningsansvaret i Kontraktsforhold, og selv om Culpareglen antages at være Hovedgrundsætningen ogsaa i Kontraktsforhold, gælder der dog visse særlige Regler om Erstatning i Kontraktsforhold. Derfor bliver det nødvendigt at give en særlig Fremstilling af Reglerne om Erstatning i Kontraktsforhold, se herom Dansk Obligationsret §§ 12—15. Men der er ingen Grund til at betragte Erstatning i Kontraktsforhold som principielt forskellig fra Erstatning udenfor Kontrakt.

Dette var ogsaa *Jul. Lassens* Opfattelse. Hans Fremstilling i §§ 26 ff omfatter i og for sig ogsaa Kontraktsforhold, men suppleres forsaavidt i visse Henseender af §§ 41 ff. Imod den principielle Adskillelse har *Lundstedt* vendt sig med Voldsomhed, se navnlig Grundlinjer 11 ff. Den fundamentale Forskel bestrides ogsaa af *Mazeaud* I no. 97 ff.

I det følgende ses der bort ikke blot fra de særlige Problemer, der opstaar i Kontraktsforhold, men ogsaa fra andre særlige Forhold, der kan begrunde en særegen Ordning af Erstatningsansvaret. Det er de almindelige Regler om Erstatning, der søges fremstillet her.

IV. *Fremstillingens System.*

De særlige Regler om Tilbageførelse af Berigelse (Formueforskydning) maa behandles for sig og er derfor udskudt til sidste Afsnit (§§ 27—29). Til særskilt Behandling er ogsaa henvist Spørgsmaalet om Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade (§ 26). Iøvrigt omtales først Ansvarsgrundlaget, d. v. s. selve den grundlæggende Ansvarsbetingelse, der angaar den ansvarlige Persons Adfærd (Optræden) eller Forhold. Ansvarsgrundlaget er ved Culpareglen den ansvarlige Persons Culpa, og hvad der ligger heri, undersøges i §§ 2—12. Ansvarsgrundlaget i de Tilfælde, hvor Ansvar indtræder uden Culpa, omtales i §§ 13—17. Derefter fremstilles de øvrige Ansvarsbetingelser samt Reglerne om Erstatningen (§§ 18—23). Bortset fra Ansvarsgrundlaget er Reglerne nemlig for en stor Del ens, hvad enten Erstatning paalægges efter Culpareglen eller uden Culpa.

Rent forelobig kan det siges, at Erstatningsansvar i Almindelighed er betinget af, 1) at der er indtraadt en Skade (§ 18.1), 2) at

Skaden har ramt en Ret eller Interesse, som Retsordenen værner ved Erstatningsreglerne (§ 20, jfr. ogsaa § 5.I), 3) at Skaden er økonomisk eller, som man ogsaa udtrykker det, at der er indtraadt et Formuetab (§ 18.II), 4) at Skaden (Tabet) er en adækvat (paa-regnelig) Følge af det Forhold, der paadrager Personen Ansvar (§ 19). Fremdeles kan særlige Grunde udelukke Erstatningskrav, selv om de almindelige Ansvarsbetingelser iøvrigt er til Stede (§§ 22 og 23). Hovedtilfælde af denne Art er Skadelidendes Medvirken til Skaden samt den Omstændighed, at Tabet er dækket ved Forsikring.

Til sidst omtales de særlige Spørgsmaal, der opstaar, hvor flere Personer hver for sig opfylder de almindelige Ansvarsbetingelser (§ 24), samt Bevis-spørgsmaal (§ 25).

Ansvarsgrundlaget ved Culpareglen (§§ 2—12).

§ 2.

Culpareglens Anerkendelse.

Dens praktiske Virkninger. Vurdering af Reglen.

I. Til rent foreløbig Orientering kan Culpareglen formuleres saaledes: *Naar en Person ved uforsvarlig Adfærd (Culpa) har krænkert en andens ved Erstatningsreglen værnede Ret eller Interesse og derigennem paaført ham et Formuetab, kan denne anden kræve Tabet erstattet af Skadevolderen.*

I dansk Retspraksis i Nutiden gennemføres Culpareglen paa et meget stort Felt, og den er saa fast indgroet i Retsanvendelsen, at det har forholdsvis ringe Interesse at paavise, at den ogsaa har Støtte i Lovgivningen. Det har den imidlertid, skønt vor Lovgivning ikke indeholder almindelige Regler om Skadeserstatning.

En Række Love forudsætter dog, at der i dansk Ret findes almindelige Regler om Erstatning, se f. Eks. Patentl. (nu Bek. 192 1 Sept. 1936) § 25, L 54 15 Februar 1895 § 5, Mønsterl. (Bek. 193 1 Sept. 1936) § 25, Rpl § 493.1^o samt Lodsl. 131 17 April 1916 § 55, Sparekassel. (Bek. 255 25 Juli 1938) § 25 og Bankl. (Bek. 254 s. D.) § 21.2^o. De tre sidstnævnte Love viser tillige hvad de almindelige Regler fører til paa deres Omraade. De knytter An-

svaret til »Ukyndighed, Forsømmelse eller Forseelse« (Lodsl.) og »pligtstridige Handlinger eller Forsømmelser« (Sparekassel. og Bankl.).

De Udtryk, der bruges i disse Love, og de beslægtede Udtryk i en Række andre Love — f. Eks. »Skødesløshed eller Forsømmelse« (DL 5—7—1), »Skyld«, »Fejl« (Sølov § 220), »Skødesløshed eller andet uforsvarligt Forhold« (Rpl § 1018 f.) — maa fortolkes som Varianter af samme Regel, den, som her kaldes Culpareglen.

Af de nævnte Lovbud kan ikke udledes, at Culpareglen gælder overalt, hvor der ikke er særlig Hjemmel for at gøre Undtagelse. Paa Omraader, hvor der findes at være Grund til enten at skærpe eller afsvække Ansvar, maa dette kunne gøres.

Vor Lovgivning giver ikke store Bidrag til Culpareglens nærmere Udformning. Denne sker for en væsentlig Del gennem Domstolenes Virksomhed, og Dommerne vil herved, ligesom en Lovgiver, stræbe henimod den Løsning, der stemmer med en forstandig Samfunds-politik.

II. A. For at kunne arbejde mod dette Maal, maa man først og fremmest undersøge, *hvilke Virkninger Culpareglens Gennemførelse har i Samfundet*. Dette er vanskeligt at faa Rede paa, fordi mange forskellige Forhold griber ind i hverandre. — Undersøgelsen af Culpareglens faktiske Virkninger kan siges at være en sociologisk Opgave. Den kræver ikke Anvendelse af særlige juridiske Metoder, men maa foretages med Benyttelse af de Metoder, der anvendes i andre Forskningsgrene, f. Eks. Historie, Økonomi, Statistik, Psykologi, ikke mindst Massepsykologi. — Det følgende maa betragtes som en meget summarisk Skitse.

I al Almindelighed kan man sige, at Culpareglen i Forbindelse med andre Retsregler, navnlig Straffereglerne, bidrager til at skabe Orden og Tryghed i Samfundet.

Opstillingen og Gennemførelsen af Culpareglen og af Regler om Straf virker først og fremmest *forebyggende* (præventivt), d. v. s. bidrager til at hindre saadanne Forstyrrelser, som vi kalder Skader.

Culpareglen har dernæst i et vist Omfang den Virkning, at indtraadte Skader *genoprettes*, eller dog, at deres økonomiske Virkninger for den skadelidende — »Tabet« — fjernes.

Igennem de to Sæt Virkninger, den forebyggende og den genoprettende, bidrager Culpareglen til at forøge Sikkerheden i Samfundet og saaledes give dets Medlemmer Tryghed.

Paa den anden Side skaber Culpareglen Usikkerhed og Utryghed

hos dem, som foretager Handlinger, der kan medføre Skade for andre, og Erstatningsansvarets Gennemførelse kan volde ubehagelige Forstyrrelser ikke blot i de ansvarliges Forhold, men indirekte ogsaa i andre Menneskers.

Hvor stor Betydning Culpareglen har i de forskellige Retninger, er imidlertid omtvistet. Der er navnlig meget delte Meninger om, i hvilken Grad Culpareglen virker forebyggende.

B. *Culpareglens forebyggende Virkning.*

Forebyggelsen sker for en Del ved en *psykologisk Paavirkning i den enkelte Handlingssituation*. Naar en Person er i Færd med at overveje, om han skal foretage en vis Handling, der kan paadrage ham Ansvar til (Straf eller) Erstatning, kan Frygten for Ansaret afholde ham fra at foretage Handlingen. Men Reglerne om (Straf og) Erstatning bidrager ogsaa til hos Samfundsmedlemmerne at skabe en *almindelig Indstilling*, der virker i samme Retning. Paa den ene Side opdrages Individene til at tage et vist Hensyn til andre, saa at dette bliver en Vane for de allerfleste og føles som en Pligt. Og paa den anden Side skabes der en almindelig Opinion, der reagerer mod dem, som ikke tager saadant Hensyn til andre. Paa denne Maade kan Erstatningsreglens Opretholdelse virke forebyggende, selv om den handlende i det konkrete Tilfælde ikke tænker paa Muligheden af, at han kan ifalde Erstatningsansvar.

Culpareglens *konkret præventive Virkning*, d. v. s. den Virkning, som Culpareglens Opretholdelse har i den enkelte Handlings-situation ved at fremkalde Frygt for Ansvar, svækkes eller falder bort overfor Personer, der ikke frygter Erstatningsansvaret, f. Eks. fordi de mener at være dækket ved en Ansvarsforsikring, eller fordi de regner med, at Bevisvanskeligheder vil gøre det umuligt at drage dem til Ansvar, eller fordi de hverken har Formue eller stræber efter at erhverve Formue. Selv i saadanne Tilfælde kan Culpareglen dog virke forebyggende indirekte, fordi den har bidraget til at paa-virke den handlendes almindelige Indstilling og andre Menneskers Holdning overfor ham.

Hermed skulde der i meget grove Træk være gjort Rede for, hvorledes Culpareglen kan komme til at virke forebyggende. Men det anførte skaber ikke Klarhed over, *hvor stor en Rolle* Culpareglen spiller som forebyggende. Der er nemlig som oftest — ja vel altid — andre Faktorer, der samtidig virker forebyggende, f. Eks. Frygten

for Straf, for andre Menneskers Dom, for Ubehageligheder af forskellig Art, for Samvittighedens Stemme, religiøse Motiver. Og det er umuligt at afgøre, i hvilket Omfang andre Menneskers Holdning overfor den paagældende indirekte er medbestemt af Culpareglen. Det er imidlertid ret klart, at Culpareglens præventive Virkning i mange Tilfælde er svagere end Virkningen af andre Faktorer.

I særlige Grupper af Tilfælde faar man Lejlighed til at konstatere Culpareglens præventive Betydning.

Naar der indføres en ny Erstatningsregel, kan man efterspore dens præventive Virkning ved at se, om den medfører Anvendelse af nye Sikkerhedsforanstaltninger. Og en lignende Virkning kan følge af Domme, der fastslaar Erstatningsansvar ifølge Culpareglen i Tilfælde, hvor den almindelige Opfattelse forud ikke regnede med Ansvar. Det kan næppe bestrides, at en ny Retspraksis ved vore Domstole paa flere Omraader har bevirket, at der er blevet indført nye, mere betryggende Foranstaltninger til at undgaa Skade. Som Eksempel kan henvises til de talrige Domme om Erstatning for Skade ved Fald paa glatte Fliser el. lign. Efter dem er det bl. a. blevet almindeligt, naar Fliser eller Trappetrin af Sten ved Slid er blevet glatte, da at lade dem bearbejde, saa Overfladen bliver ru igen. Nogle Domme om Nedstyrtning af Altaner og Gesimser medførte ogsaa Eftersyn af talrige Bygninger.

Hjælp til at vurdere Culpareglens præventive Virkning kan ogsaa søges i *Ansvarsforsikringens Erfaringer*. For den, der har tegnet Ansvarsforsikring, falder Erstatningsreglens konkret præventive Virkning i Hovedsagen bort. Derfor kan man faa et Bidrag til Bedømmelse af denne Virkning ved at undersøge, om Ansvarsforsikringen medfører en Forøgelse af Uagtsomheden. Derom er der imidlertid stor Uenighed. Nogle Forsikringsfolk hævder, at Ansvarsforsikringen i Almindelighed ikke forringer Agtpaagivenheden — men kun i ganske særlige Grupper af Tilfælde. — Andre hævder lige saa bestemt det modsatte. Der kan næppe siges at være tilvejebragt afgørende Oplysninger om Problemet. Udfra almene psykologiske Erfaringer er det imidlertid usandsynligt, at Slappelsen af Agtpaagivenheden kun skulde indtræde paa enkelte, særlige Omraader. Noget andet er, at der i mange Forhold vil foreligge andre Motiver til at undgaa Skade, og at de kan være stærke nok, saaledes at Ansvarsforsikringen ikke faar væsentlig Betydning. Som Hoved-

regel maa Formodningen imidlertid nærmest være for, at Ansvarsforsikringen medfører en *vis Slappelse af Agtpaagivenheden*.

Men selv om man antog, at Ansvarsforsikring normalt ikke medførte væsentlig Svækkelse af Agtpaagivenheden, vilde det ikke bevise, at Culpareglen ikke havde forebyggende Virkning. Ansvarsforsikringen kan vel ophæve Culpareglens konkret præventive Virkning, men har ialfald endnu ikke ophævet dens almindelig opdragende Virkning. Hvis det bliver almindeligt at tegne Ansvarsforsikring mod ethvert Ansvar, er det tænkeligt, at de Slægtled, der vokser op under en saadan Tilstand, vil faa deres almindelige Indstilling paavirket deraf. Men selv med den videst gennemførte Ansvarsforsikring bliver der noget tilbage af Erstatningsreglens præventive Virkning. Det vil nemlig stadig ved Retsafgørelser blive konstateret, hvad der hører med til forsvarlig Handlungsmaade, og dette vil paavirke den almindelige Opfattelse.

Om dette Spørgsmaal henvises iøvrigt til Forhandlingerne paa 16. nordiske Juristmøde S. 90 ff, jfr. ogsaa SvJT 1937.116 ff.

C. Erstatningsreglens *genoprettende* Virkning er meget usikker. Det er jo langt fra det regelmæssige, at den Erstatning, der skyldes, bliver betalt, og i mange Tilfælde strander Gennemførelsen af Erstatningskrav paa Bevisvanskeligheder. Men dernæst bringer den Omstændighed, at et Tab erstattes, i Almindelighed ikke den skete Skade ud af Verden.

Erstatningen kan bevirke, at *den skadelidende* faar *sin* Skade genoprettet eller dog, at Skadens økonomiske Virkninger *for ham* — hans »Tab« — ophæves. Men i Almindelighed opnaas dette kun ved, at der tilføjes den, der erstatter Skaden, et tilsvarende Tab. Som oftest betyder Erstatning af et Tab kun, at Tabet flyttes over paa andre, og denne Flytning medfører endda Besvær og normalt yderligere Tab ved de Udgifter, der medgaar til Erstatningens Gennemførelse.

Genoprettelsen af Tab i Medfør af Erstatningsreglerne har imidlertid ikke blot den Virkning i en Række enkelte Tilfælde at flytte Tabet. Den virker ogsaa ud over det konkrete Tilfælde ved at skabe en *øget almindelig Utryghed*. Utrygheden beror for en Del paa, at der er mange Skader, som Individerne er ude af Stand til at afværge og ikke engang kan gøre sig nogen nærmere Forestilling om paa Forhaand. Denne Utryghed formindskes, naar Tabene i videst mulig

Omfang genoprettes efter Culpareglen. Ansvarer medfører nemlig ikke en *tilsvarende* Utryghed for dem, der udsættes derfor. De kan tage Ansvarer i Betragtning, naar de beslutter, om de vil foretage en Handling, der kan paadrage Ansvar. Ansvarer er en Mulighed, som de kan regne med og bedømme mer eller mindre nøjagtigt, og det staar i Almindelighed i deres Magt at undgaa Ansvarer ved at handle med fornødent Hensyn til andre.

III. *Vurdering.*

Juristen kan imidlertid ikke blive staaende ved en Undersøgelse af Culpareglens faktiske Virkninger, men maa forsøge at *vurdere Culpareglen fra et samfundspolitisk Synspunkt*. En almengyldig Vurdering kan ganske vist ikke gives, men naar Culpareglen vurderes med Henblik paa Forholdene i vor Tid og i et Land som Danmark, skulde jeg tro, at de fleste vil være nogenlunde enige om, hvilke Maal det er ønskeligt at tilstræbe, og hvilke Virkninger man derfor kan anse som gavnlige.

Det vil vistnok blive almindelig anerkendt, at de to Hovedvirkninger af Culpareglens Gennemførelse, som er skildret ovfr. under II, er gavnlige. Under vore Forhold maa det i Almindelighed anses for heldigt at søge Skader afværget indenfor Culpareglens Rammer. Derved vil der jo skabes en værdifuld Sikkerhed og Tryghed i Samfundet.

Hvad enten Culpareglens præventive Betydning er større eller mindre, maa det saaledes betragtes som heldigt, at Culpareglen bidrager til at skabe Sikkerhed og Tryghed ved at virke forebyggende.

Fremdeles vil der være Enighed om, at det er en Fordel, hvis Trygheden kan forøges ved Genoprettelse af Tabene. I og for sig vilde det være ønskeligt, om Samfundet kunde sikre enhver, der led Tab, Erstatning af Tabet, ialfald hvor han ikke selv var Skyld i sit Tab. Det følger af de Grunde, der overhovedet fører til ved Retsmaskineriet at betrygge Individernes Opsamling af Formue (den private Ejendomsret).

Culpareglen har saaledes paa een Gang gavnlige Virkninger i to Retninger. Den virker forebyggende, og den øger yderligere Sikkerheden og Trygheden ved i et vist Omfang at hidføre Genoprettelse af lidt Tab.

Forebyggelsen er efter mit Skøn *Culpareglens vigtigste sociale Virkning*, naar man overskuer hele Culpareglens Omraade under eet og ikke tænker paa de store Forskelligheder mellem forskellige Livs-omraader.

Hvad dernæst angaar den Virkning, at Culpareglen skaber Usikkerhed og Utryghed hos dem, der udsætter sig for Erstatningsansvar, saa er dette i Hovedsagen kun gavnligt. Det er jo bl. a. derigennem, Culpareglen virker forebyggende.

Fra et alment Synspunkt er det derimod et Minus, at Culpareglens Gennemførelse medfører store Omkostninger. Og Gennemførelsen af Erstatningskrav kan i mange enkelte Tilfælde have uheldige Virkninger, f. Eks. hvor Erstatningsansvaret slaar en Mand ud af en nyttig Virksomhed, eller hvor Tabet indirekte rammer andre end Skadevolderen, f. Eks. hans Kreditorer. Saadanne uheldige Følger har dog ikke hindret Culpareglens Anerkendelse. Ved den nærmere Udformning af Culpareglen maa det imidlertid overvejes, om man ikke for en Del kan undgaa de uheldige Følger, uden at der opstaar for stor Usikkerhed. Der kan navnlig blive Tale om at foretage visse Lempelser i Erstatningsansvaret, jfr. ndfr. § 22.

De lege ferenda kan Culpareglens uheldige Virkninger føre til at rejse Spørgsmaal om endnu videregaaende Reformer, jfr. ndfr. V.

De ovenfor anførte Betragtninger kunde ved første Øjekast synes at føre til, at det var ønskeligt at paalægge Ansvar for enhver Forvoldelse af Skade, altsaa selv om Skadevolderen ikke havde udvist Culpa. Dette viser sig dog ved en nærmere Prøvelse ikke at holde Stik, ialfald ikke, hvor det drejer sig om Livets dagligdags Forhold. Erstatningsreglerne kan jo kun virke præventivt ved direkte eller indirekte at paavirke Folks Handlemaade. Men det er klart, at den ikke kan paavirkes af Omstændigheder, som det i Handlingsøjeblikket var umuligt for den handlende at tage Hensyn til. Kendsgeringer, som først bagefter har kunnet konstateres, maa man derfor se bort fra. Det vilde heller ikke være hensigtsmæssigt at betinge Ansvarsfrihed af den alleryderste Anspændelse og Agtpaagivenhed. I Livets dagligdags Forhold vil det ikke i større Omfang være muligt at presse Folk til at vise større Agtpaagivenhed end den, Culpareglen forudsætter. Paa den anden Side vilde en almindelig Gennemførelse af Ansvar uden Culpa have uheldige Følger. Den vilde i nogle Tilfælde kunne afskrække helt fra Virksomhed eller

føre til, at der blev truffet uforholdsmæssig bekostelige Sikkerhedsforholdsregler. Og hos dem, der ikke lod sig afholde fra at handle, vilde den skabe Utryghed, idet de jo løb Fare for at ifalde Erstatningsansvar ved upaaregnelige Uheld. Gennemførelsen af Ansvar udover Culpareglen ved dagligdags Handlinger vilde derfor ikke øge Trygheden, men snarere formindske den. — Utrygheden kunde vel undgaas ved omfattende Ansvarsforsikring, men en saadan Ordning vilde medføre uforholdsmæssig store Omkostninger. Iøvrigt kan den økonomiske Utryghed hos dem, der er udsat for Skade, ogsaa i det væsentlige undgaas ved, at deres Interesse forsikres. — Endelig medfører Gennemførelse af Erstatningskrav forholdsvis betydelige Omkostninger, og Erstatningsansvar bør derfor ikke anerkendes, medmindre overvejende Grunde taler derfor.

Forholdet ligger anderledes ved ekstraordinære Handlinger, se ndfr. § 17.III.

IV. *Culpareglens Begrundelse i Litteraturen.*

Den Opfattelse af Culpareglens Betydning, som er fremstillet foran, er navnlig paavirket af *Lundstedt*, jfr. om denne ndfr. Præventionshensynets store Betydning er imidlertid allerede langt tidligere fremhævet af andre Forfattere. Paa den anden Side er der adskillige, der ikke anser Præventionshensynet som det vægtigste. Til Støtte herfor paaberaaber man sig, at Erstatningen tilfalder den skadelidende og beregnes efter Tabets Størrelse, normalt uden at der tages Hensyn til, hvor stor Skylden er hos den ansvarlige. Alt dette viser dog kun, at Præventionshensynet ikke er det eneste Hensyn, der varetages ved Culpareglen, og at andre Hensyn fører i Retning af at søge Tabet genoprettet. Det giver ingen Grund til at bestride Præventionshensynets Vægt. En Ordning, hvorved Tabene genoprettes, er nemlig velegnet til at fyldestgøre Præventionshensynet. Og den nærmere Udformning af Ansvarsbetingelserne harmonerer i det store og hele med Præventionshensynet.

I *forrige Aarhundrede* var det længe den herskende Lære, at Erstatningen var begrundet i *Skadevolderens subjektive Skyld*. Læren fandt et særligt kraftigt Udtryk i det Skrift af *Jhering*, som er omtalt foran i § 1.II. Jhering udtaler deri bl. a., »at ikke Skaden som saadan, men alene Skylden, begrunder Ansvar. . . . ikke den udvortes *Handlen* forpligter, men *Handlingen*, d. v. s. Gerningens Kausalitet i den menneskelige Vilje, ja, den blotte Handling gør det ikke engang, den gør det kun, naar den kan tilregnes Viljen til Dadel. Uden denne Forudsætning falder Skaden, som Mennesket har anrettet, under samme Synspunkt som den, Haglvejret har anrettet. Den er en Naturbegivenhed, hvis uheldige Følger maa bæres af den, de rammer«

Jherings Tanker klinger igen hos *Niels Lassen* i TfR 1889.65 (»Retfærdigheden kræver Ligevægt mellem Skyld og Ansvar«) og 88. De bekæmpes allerede af *V. Bentzon* i Vis major (1890) 26 ff. Senere danske Forff. søger at give en praktisk Begrundelse, se *Hindenburg* i TfR 1910.386 ff, *Axel Møller* Skibssammenstød 18 ff, *Ussing* Skyld og Skade §§ 3 og 4, (dertil) *Vinding Kruse* i TfR 1915.270 ff, *N. Cohn* i JT 1923.138 f, *Krabbe* Kommentar 120. Alle disse Forff. lægger stor Vægt paa Præventionshensynet. Nogen Vægt derpaa lagde ogsaa, ialfald i senere Aar, *Jul. Lassen*, se Lassen I 267 og 283. Kritisk staar *Illum* i TfR 1935.56 ff, og en stærkt afvigende Opfattelse er fremsat af *N. H. Bache* i TfR 1928.301 f jfr. 299 og af *Knud Christensen* 16. nordiske Juristmøde Forhandlingerne 90 ff og Bilag IV.

Det fremgaar af det nys anførte, at jeg anser det for ganske forfæjlet, naar *Lundstedt* — f. Eks. Nordiska Juriststämman 1926.205 f — siger, at Jurisprudensen (hvorunder han aabenbart indbefatter de tidligere nordiske Forfattere i Almindelighed) mener, at Erstatningsansvar indtræder, *fordi* der er handlet i Strid med fra Samfundet udgaaende retslige Forbud eller Befalinger, eller at Erstatningsansvaret moralsk retfærdiggøres med, at Skadevolderen har handlet pligtstridigt, og derfor har sin »indre Retfærdighedsgrund« i den ansvarliges Skyld.

Jeg tilføjer, at det er mig ufatteligt, hvorledes *Lundstedt* kan fortolke min egen Opfattelse som sket i hans »Grundlinjer« S. 171 f, 175 ff. *Lundstedt* har misforstaaet min Mening om Retstridighedsbegrebet, jfr. ndfr. § 12, og han lægger altfor meget ind i min Sætning i Skyld og Skade S. 26, at al Skadeserstatning finder sin Grund i Trangen til at skaffe den skadelidende Opretning. Hermed har jeg kun villet udtale, at Trangen til Opretning er *een* af Grundene til Erstatning og den eneste, som maa antages at være til Stede ved *al* Skadeserstatning, jfr. S. 27, hvor det siges, at Opretning er ønskværdig fra et Samfundssynspunkt, og at dette er det nødvendige Grundlag for alt, hvad der hedder Skadeserstatning.

Den Udtalelse fra Skyld og Skade S. 22, som *Lundstedt* kritiserer, vil jeg ikke forsvare, men den korrigeres af andre Udtalelser, se f. Eks. S. 28—29. Jeg erkender imidlertid, at jeg dengang — som det jævnlig er sket ogsaa for andre — var lovlig »nærsynet« ved Prøvelsen af de reale Hensyn. I *Lundstedts* kraftige Advarsler imod fortrinsvis at fæste Blikket paa de enkelte Konflikttilfælde — f. Eks. TfR 1923.72, 84 f — ser jeg en af hans virkelige Fortjenester, selv om Tanken ikke principielt er ny. At en Del af mine andre Udtalelser i »Skyld og Skade« kan kritiseres, er jeg ikke blind for. Jeg skylder navnlig *Lundstedt*, at jeg nu ser noget anderledes paa Betýdningen af Genoprettelsen.

Fr. Stang Erstatningsansvar § 3 ser det som Erstatningsrettens Opgave at flytte Skaden for derved at berøve den det usikre Moment. Erstatningsrettens Hovedøjemed er for ham at borteliminere Uberegneligheden eller »at negere Tilfældet«. Det er nu i og for sig rigtigt, at Erstatningsreglernes Gennemførelse forøger Sikkerheden — ogsaa bortset fra deres præventive Virkning — jfr. ovfr. under III. — Men *Stangs* Begrundelse forekommer

mig altfor spinkel til at bære Erstatningsreglerne, jfr. min Anmeldelse i U-1920 B.226. Dens Utilstrækkelighed turde ogsaa fremgaa af, at man vilde blive ført til at opgive Culpabetingelsen, hvis Erstatningsretten blev opbygget paa Stangs Betragtning. Stang selv er ikke helt fremmed for denne Mulighed. Præventionshensynet understreges stærkt af *Dagfinn Dahl* Forhandlingerne paa 16. nordiske Juristmøde 107 ff, legemsskade 123 ff.

Lundstedt tillægger omvendt Præventionshensynet overdreven stor Betydning. Her kan henvises til hans Udtalelser i TfR 1923, især 102—18, jfr. ogsaa 72 f, 83 f, 86 f, 96, 124 f, 127 f, i SvJT 1924.241 ff, Nordiska Juriststämman 1926.213 f, Grundlinjer 104 ff. Se heroverfor *Sandström* 16. nordiske Juristmøde Bilag II 20 ff.

For Finland kan henvises til *Ekström* Privaträttens allm. lärar 837 f.

Tysk Litteratur indeholder meget lidt om Problemet, som det konstateres af *Bienenfeld* Die Haftungen ohne Verschulden 52 f. Derimod drøftes Spørgsmaalet om Erstatningsreglernes lègislativ Grund af *Demogue* III S. 462 ff, der fremhæver Præventionshensynet som væsentligt for Culpareglens Vedkommende.

V. Ved Vurderingen af Culpareglen har jeg forudsat, at den bestaaende Retstilstand i Hovedsagen stod fast, og navnlig, at det civilretlige Erstatningsinstitut bestaar ved Siden af — og i det væsentlige uafhængigt af — Straffelovgivningen. Rent teoretisk kan man imidlertid rydde ogsaa disse Forudsætninger af Vejen og rejse Spørgsmaalet om den bedste fremtidige Lovordning af det Felt, der nu dækkes af Straf og Erstatning. Med vor nuværende Erfaring turde det imidlertid være umuligt at udtale en blot nogenlunde sikker Dom herom. Derfor skal der i denne Sammenhæng kun fremsættes enkelte Betragtninger til Supplering af Udviklingen ovfr.

Naar Forebyggelsen betragtes som Culpareglens vigtigste Virkning, bliver det et Hovedspørgsmaal for Fremtidens Lovgivningspolitik, om Culpareglen er et hensigtsmæssigt Forebyggelsesmiddel. Det er uden Tvivl et virksomt Forebyggelsesmiddel at knytte visse ubehagelige Virkninger til de Handlinger, som man ønsker at forhindre, fordi de kan medføre Skade, ja i mange Tilfælde er dette det eneste Middel, der samfundspolitisk kan komme i Betragtning. Men dermed er selvfølgelig ikke givet, at den ubehagelige Virkning skal bestaa i Erstatningsansvar i traditionel Forstand.

At den skadelidende faar Ret til en Ydelse i Anledning af Tabet, har dog i præventiv Henseende den Fordel, at han bliver interesseret i at sætte Retsmaskineriet i Funktion. Det bevirker derfor, at Retsmaskineriet bliver mere effektivt. Til Forebyggelse af Handlinger, der udspringer af Ønsket om at berige sig paa andres Bekostning, er det ogsaa hensigtsmæssigt at have Regler om, at Skadevolderen i det mindste skal lægge hele Berigelsen fra sig — til Skadelidende eller til Samfundet. — Og overfor Handlinger, der udspringer af Lyst til at skade andre økonomisk, har det uden Tvivl en betydelig forebyggende Virkning, at der gennemføres Erstatningsansvar.

Paa den anden Side er det klart, at Ønsket om Genoprettelse af sket

Skade kan fyldestgøres ogsaa paa andre Maader end ved Regler om Erstatningsansvar, f. Eks. ved Forsikring eller ved, at Tabene dækkes af Samfundet. Efterhaanden som det bliver mere og mere almindeligt, at Tab genoprettes paa disse Maader, er det derfor ret naturligt, at Erstatningsreglernes Værdi drages i Tvivl, jfr. ndfr. § 22.III.

§ 3.

Foreløbige Bemærkninger om, hvad der forstaas ved Culpā, og om Retstridighedslæren.

I. Den grundlæggende Ansvarsbetingelse efter Culpareglen er, at Skaden er forvoldt ved *Culpā*. I den videnskabelige Litteratur omskrives denne Betingelse gerne med den Vending, at Skaden skal være forvoldt »retstridigt og med Forsæt eller Uagtsomhed«, og Culpā bestemmes derfor som *et retstridigt, forsætligt eller uagtsomt Forhold* eller et tilregneligt retstridigt Forhold.

Lignende Udtryk er anvendt i nyere Kodifikation, se BGB § 823.1° og OR § 41. Denne sidste formulerer Culpareglen saaledes: Wer einem andern widerrechtlich Schaden zugefügt, sei es mit Absicht, sei es aus Fahrlässigkeit, wird ihm zum Ersatze verpflichtet.

Culpā opløses herved i to forskellige Bestanddele, men denne Sondring gennemføres ingenlunde altid paa samme Maade.

De fleste nyere danske Forfattere anvender Ordet »retstridig« som Navn for de *objektive* Elementer i Begrebet Culpā, medens »tilregnelig« anvendes om de *subjektive*. Andre anvender »retstridig« saaledes, at Begrebet ikke er rent objektivt, idet der ved Handlingens Bedømmelse kun skal tages Hensyn til de Omstændigheder, der kunde iagttages af en Mand i den handlendes Situation. Denne Forskel maa erindres ved Læsningen af Litteraturen.

I det følgende skal der gives nogle kortfattede Oplysninger om Udviklingen af den nyere nordiske Lære om Retstridighed.

II. Retstridighedslærens Udvikling.

A. S. Ørsted udsøndrede allerede Retstridighedsbetingelsen fra de subjektive Ansvarsbetingelser. Hans Undersøgelser herom findes i Nyt juridisk Arkiv XX (1818) 123 ff og i Hdbg V 4 ff. — Det sidste Sted er optrykt i Priv. Skr. I 356 ff. —

Ørsted fastslaaer overfor *Hurtigkarl*, at »Handlingen skal være objektivt retstridig«. »Det vilde være en aabenbar Modsigelse, at Man skulde være berettiget til en Handling, og dog svare til den Skade, som denne lovlige Handling, udøvet aldeles inden Rettighedens lovlige Grændser, forårsager en Anden (*qui jure suo utitur injuriam non committit*).« — At denne Begrundelse ikke holder Stik, vil fremgaa af det følgende, navnlig §§ 16—17. — Som Personer, hvem der herefter ikke kan være Tale om at paalægge Erstatningsansvar, nævner Ørsted eksempelvis »Den, der ved sin Vindskibelighed og Dygtighed gjorde en Anden Afbræk i hans Næring, eller Den, der ved at udsige Sandhed eller udøve sin lovlige Tvangsret, tilføjede en Anden et Onde«.

Der var imidlertid en vis Uklarhed i Ørsteds Fremstilling, fordi Ørsted ikke nærmere analyserede Retstridighedsbetingelsen. De Eksempler, han nævnte, var ialfald fortrinsvis Tilfælde, hvor ikke engang *forsættlig* Skadeforvoldelse kunde paadrage Ansvar. Ved Handlinger, der foretages uden Skadeforsæt, indlagde Ørsted den fornødne Begrænsning af Ansvaret i Kravet om Uagtsomhed. Herom udviklede Ørsted, at man ikke kan kræve den højeste Agtpaagivenhed, men kun »den Opmærksomhed, som en forstandig Mand vilde med Hensyn til Genstandens Beskaffenhed have anvendt paa samme, hvis Handlingen blot angik ham selv«. »Graden af den Agtpaagivenhed, der bør vises, maa beroe paa hvad der med Hensyn til det borgerlige Samlivs Tarv billigen kan fordres«. Dette Standpunkt giver ogsaa i Hovedsagen praktisk tilfredsstillende Resultater.

F. C. Bornemann (Samlede Skrifter I 173 ff) uddybede Forstaaelsen af Uagtsomhedsbetingelsen. Uagtsomhed foreligger efter hans Lære, naar Handlingen burde være undladt paa Grund af den med samme forbundne Fare. Uagtsomhed forudsætter derfor, at Handlingens Foretagelse medførte *Fare* for andre, d. v. s. *Muligheden* af en Skade; men Handlingen kan være saa »vigtig«, at en fjern Fare ikke forpligter til at undlade den. Bornemanns Bemærkninger om Retstridighedsbetingelsen er til Gengæld meget knappe og ufyldstgørende. Han kræver, at *den lidte Skade* er retstridig — ikke, at *Handlingen* var det — og sit Krav belyser han kun ved at nævne et Par Eksempler (Magtanvendelse ved Nødværge eller ved Eksekvering af Dom, Skadelidendes Samtykke).

F. T. J. Gram søger at forene Ørsted og Bornemann og opstiller (Formueret II.2 § 263 Nr. 3) den Sætning, at »*Skadetilføjelsen maa være retstridig*«. Til Belysning heraf anfører han lignende Eksempler som Ørsted, nævner, at de fleste Undladelser ikke er retstridige og tilføjer, at der kun da »kan være Tale om Skadetilføjelsens Retstridighed, naar Kausalforbindelsen mellem Skaden og paagældende Persons Forhold i og for sig eller i Almindelighed taget er forudseelig«. Denne sidste Tanke forfølger han dog ikke.

En væsentlig ny Lære blev i den sidste Trediedel af det 19. Aarh. fremsat af *Carl Goos*, og omtrent samtidig og uafhængig af ham hævdede *Bernhard Getz* i Norge en lignende Opfattelse.

Goos's Lære er nærmere udviklet dels i Den danske Strafferets alm. Del §§ 7—13, dels i Den almindelige Retslære I 191 f, 327 ff.

Goos opstillede ligesom Ørsted *Handlingens objektive Retstridighed* som Ansvarsbetingelse. Men han paaviste, at denne Betingelse havde en langt større Betydning, end man hidtil havde antaget, og navnlig, at en konsekvent udformet Retstridighedsbetingelse indeholdt en væsentlig Del af de Begrænsninger, tidligere Forfattere havde indlagt i Betingelsen Uagtsomhed.

Goos opstillede den Sætning, at al »Retshaandhævelse« forudsætter et objektivt Retsbrud, hvorved han forstod en Forstyrrelse i et retsbeskyttet Gode, som i retlig Forstand maa siges at være bevirket ved en Persons retstridige Handling. Den retstridige Handling opfattede han som den Handling, der overskrider de af Retsordenen dragne Grænser for Handlefriheden, og han søgte nærmere at bestemme, hvorledes Grænserne maatte drages. En Handling er ikke retstridig, blot fordi den viser sig at medføre et Indgreb i et retsbeskyttet Gode; men det maa kræves, at den overskrider de for Godets Skyld dragne Grænser for Handlefriheden. Om Handlingen er retstridig, maa derfor bero paa selve Handlingens Egenskaber og kan ikke afhænge af, hvilke Følger den i det enkelte Tilfælde viser sig at faa. Den blotte Omstændighed, at Handlingen udsætter et Retsgode for Fare, er langt fra i alle Tilfælde tilstrækkelig til at gøre Handlingen retstridig. I mange Tilfælde beror Handlefrihedens Grænser paa »en Afvejelse af Retssikkerhedens Krav paa den ene Side, den af Livet krævede Handlefrihed paa den anden Side, en Afvejelse, hvis Udslag ikke beror paa logiske Bestemmelser« (Strafferet Alm. Del S. 79).

Ved den nærmere Udformning heraf undersøger Goos først de »almindelige i Forholdets Natur hjemlede Grundsætninger« (anf. V. § 9). Han udvikler, at Afgrænsningen maa foretages paa forskellige Maader (S. 158 ff), men gaar kun nærmere ind paa Spørgsmaalet om *Afgrænsningen af Handlefriheden overfor de selvstændige, udvortes Retsgoders Integritet* (S. 161). Herom opstiller han først nogle særlige Regler, bl. a., at Handlingen ikke er retstridig, naar den kun har Evne til at foraarsage Skade ved Tilstød af fremtidige uberegnelige Begivenheder. Inden for de ved disse særlige Regler dragne Grænser, maa det (se S. 190 ff) komme an paa »en Afvejelse af de to modstaaende Hensyns fornuftige Krav, paa den ene Side Fordringen paa

en saadan Handlefrihed, som er fornøden for Opnaaelsen af Livsvirksomhedens berettigede Formaal, paa den anden Side en saadan Betryggelse for Rettighederne, som er Betingelsen for en virkelig Retssikkerhed. Den uendelige vekslende Mangfoldighed, som fremtræder i først nævnte Henseende, medfører uundgaaelig, at Udslaget af denne Afvejelse maa blive højest forskjelligt og at det vilde være et frugtesløst Forsøg, i én eller flere Sætninger, hvis Anvendelse blot skulde bero paa en logisk Subsumtion, at angive Grænse-linjen. For enkelte bestemte Grupper af Livsforhold er det vel naturligt, at der efter Haanden under Erfaringens Indflydelse afsætter sig fastere Regler, som i ringere Grad blive paavirkede af ethvert individuelt Tilfælde's konkrete Beskaffenhed; men til Gjengæld bringer Livsudviklingen idelig nye Forhold frem, som paa ny rejse Spørgs-maalet, og de paa den en Gang vundne Erfaring og Kundskab byggede Regler skifte jævnlig under Indflydelse af fremskridende Indsigt og rigere Erfaring, jfr. f. Eks. Lægevidenskaben. Hvad der under denne i Forholdets Natur grundede Umulighed af faste, intet Skjøn forudsættende Mærker, maa være Ledetraaden, kan efter Retslivets Krav paa en objektiv, almén tilgængelig, for alle lige Norm ikke være tvivlsomt. Det er det, som efter en almindelig-Dom hos den større eller mindre Kreds, der efter det paagjældende Livs-forholds Beskaffenhed kan komme i Betragtning, er en fornuftig og berettiget Handlemaade under den objektivt foreliggende Situation, som maa bestemme Afgjørelsen. Det er den »Livets Regel« (Bar), som her maa følges. Den handler retmæssig, som har denne Dom for sig. Han har handlet, for at bruge Romerrettens Udtryk, som en *bonus pater familias*. Hans Handlemaade er objektivt forsvarlig. Gaar Dommen derimod imod ham, har han handlet uforsvarlig; der foreligger Culpa i objektiv Forstand.

Den Opgave, som i forekommende Tilfælde maa løses i Henhold til det angivne Kriterium, er først den, om Handlingen over Hovedet kan være berettiget lige over for Rettighedernes Ukrænkelighed, dernæst naar dette maa besvares bekræftende, om Betingelserne for dens Lovlighed.

I først nævnte Henseende medfører Livsvirksomhedens uendelige For-grening og Handlingernes højest forskellige Betydning og Interesse for Livsformaalene et idelig vekslende Udslag af Afvejelsen, bevægende sig fra det ene Yderpunkt, at Handlingen er uretmæssig, naar den blot medfører nogen, om end fjærn og lidet sandsynlig — kun inden for de udviklede Grænser liggende — Fare for Forstyrrelse i en andens Retsgode, til det andet Yderpunkt, at Handlingen er retmæssig, skjønt den uundgaaelig maa have

en saadan Forstyrrelse til Følge. Ved hint Yderpunkt staa de Handlinger, hvilke efter den almindelige Dom ikke ere til nogen Nytte. Derefter kommer Rækken af de i og for sig nyttige Handlinger. Det stiller sig idelig saa ved disse, at de maa være lovlige, uagtet de medføre en Fare, der ligger udenfor det, hvortil der i Retslivet tages Hensyn. Thi farlige i denne Forstand ere mange af Livets dagligdags Sysler og manges Erhvervs Virksomhed, som dog Livet ikke kan undvære. Bedømmelsen in concreto retter sig paa den ene Side efter Handlingens større eller mindre Nytte (»Vigtighed«), paa den anden Side efter Skadens større eller mindre Sandsynlighed. I samme Grad, som Nyttens stiger, stige Fordringerne til den Sandsynlighed for Skade, som maa til for at paalægge Pligten at undlade Handlingen. Igjennem denne Skala naas der endelig til det Punkt, hvor Handlingen maa erklæres for berettiget, uagtet Skaden er uundgaelig, fordi denne Skade ikke kan komme i Betragtning imod andre Onder, som Handlingen er egnet til at afværge. Derpaa beror f. Eks. den Berettigelse, der kan være for Lægen til at amputere et Lem for at frelse en saarets Liv, eller den Ret, en Skibsfører kan have til at sætte et Skib paa Land for at undgaa, at det forliser med Mand og Mus, o. s. fr.

I de Tilfælde, hvor Handlingen over Hovedet er lovlig trods Udsigten til, ja efter Omstændighederne Visheden om Skade, vil imidlertid Betingelsen altid være, at der ved i Værk Sættelsen handles forsvarlig og i Agt tages saadanne Forsigtigheds Regler, som maa kræves af en fornuftig og kyndig Mand. Dette er da i disse Tilfælde det andet Spørgsmaal, som maa besvares fra det angivne Synspunkt i Henhold til, hvad Erfaringens almindelig erkjendte Lære eller den særegne Kunsts godkjendte Regler tilsige.

Derefter gør Goos Rede for »Lovgivning og Retsanvendelse« (§ 11) og fastslaar, at den med Forholdets Natur stemmende Løsning maa anses for gældende Ret udenfor »de enkelte Forhold«, for hvilke Lovgivningen »fastsætter mere præcise Regler« (S. 226).

Dette er ikke rigtigt opfattet af Augdahl. Allerede Goos staar derfor klart paa det Standpunkt, som Augdahl (Ret og Retskrænkelse S. 11 f) mener, først senere Forfattere, under Uklarhed, bevæger sig henimod.

Goos's Retstridighedslære søger først og fremmest at give en rigtigere Bestemmelse af Ansvarsgrundlaget ved Straf og Erstatning. For den ældre Lære var den *subjektive* Betingelse, at Retsbrudet var tilregneligt, langt den vigtigste Ansvarsbetingelse. Goos hævder heroverfor, at man ikke naar en tilfredsstillende Begrænsning af Ansaret ad subjektiv Vej. De ældre Forfattere naar kun taalelige Resultater ved at indlægge visse objektive Krav i Uagtsomhedsbetingelsen. Dernæst fremhæver Goos, at den af ham forsvarede objektive Afgrænsning af Handlefriheden endnu klarere er nødvendig ved Retshaandhævelse, der ikke forudsætter subjektive Betingelser, f. Eks. ved Nødværge.

Den af Getz opstillede Lære er saa nær beslægtet med Goos's, at den ikke kan omtales særskilt her. Kun skal det nævnes, at Getz jævnlig benytter Betegnelsen »forbudt« i Stedet for retstridig. En Række senere Forfattere har fortsat i samme Spor, og flere definerer den retstridige Handling, som *den Handling, der er forbudt af Retsordenen*.

Saaledes *Vinding Kruse* i TfR 1925.273 ff, *Knoph* Hensiktens betydning 17, *Stang* Erstatningsansvar 101 f, sml. ogsaa *Torp* StrR 250 f.

Imod at anvende dette Udtryk kan der dog rejses en væsentlig Indvending. »Forbudt« kan nemlig let bibringe den Opfattelse, at den, der bruger Ordet, gaar ud fra Læren om, at Retsreglerne er *Befalinger*, en Lære som efter min Mening klart er uholdbar.

Da Goos forkastede Befalingsteorien, se hans Alm. Retslære I 91 ff, var det antagelig med velberaad Hu han undgik den omtalte Definition. Det var ialfald for at holde mig fri af Befalingsteorien, at jeg selv i »Skyld og Skade« § 1 undlod at definere retstridig som forbudt.

At der dog ligger noget reelt til Grund for den omtalte Definition, berøres i det følgende.

Den af Goos og Getz opstillede Lære vandt hurtigt Herredømmet i Danmark og Norge. Den blev f. Eks. optaget af *Jul. Lassen* og *Carl Torp*, der kun paa mindre væsentlige Punkter gjorde Ændringer i den. De Grundsætninger, som Goos havde udviklet særlig om Integritetskrænkelser, blev endda af flere Forfattere opstillet som almindelige Grundsætninger. Dette var betænkeligt, da det skete uden en tilstrækkelig bred Undersøgelse af de reale Forhold, som Grundsætningerne skulde anvendes paa.

III. I den sidste Snes Aar er den nordiske Retstridighedslære blevet angrebet fra flere Sider, og enkelte Forff. har helt forkastet den, saaledes navnlig *Lundstedt*. Dette vil blive omtalt nærmere ndfr. i § 12. Uden Hensyn til, hvad den endelige Dom om den nordiske Retstridighedslære bliver, maa det imidlertid hævdes, at Goos's Lære betegnede et stort Fremskridt.

For det første fastslog Goos klart, at Ansvar normalt var betinget af, at *selve Handlingen* — bedømt i Handlingsøjeblikket — afveg fra en vis Norm. Dette var ikke fremhævet klart hos hans nærmeste Forgængere.

For det andet var Goos mere konsekvent end Forgængerne, derunder Ørsted. Naar man overhovedet udsondrer det objektive Element i Ansvarsgrundlaget under Benævnelsen objektiv Retstridighed, maa man konse-

kvent med Goos anerkende, at man herunder maa henføre en stor Del af det, som tidligere skildredes som subjektive Betingelser. Ved Goos's »Om-postering« blev Begrebet Culpa ogsaa langt klarere og fastere, idet Culpa i Hovedsagen kan karakteriseres som kendelig Retstridighed.

Om Nødvendigheden af en almindelig objektiv Ansvarsgrænse se ogsaa *Skeie Strafferet I § 18.*

Ved Udformningen af Retstridighedsbetingelsen optog Goos dernæst, og videreførte, Bornemanns Tanker om, at Handlingen ikke paadrager Ansvar, blot fordi den fremkalder Fare, men at Handlingens »Vigtighed« kan føre til at se bort fra dens Farlighed. Endelig paaviste Goos, at Retstridighed, forstaaet i Overensstemmelse med hans Lære, er en i Hovedsagen fælles Betingelse for al »Retshaandhævelse«.

Den følgende Fremstilling, navnlig § 4, vil yderligere vise, at Goos's Lære for en stor Del har Værdi den Dag i Dag. Alligevel vil den ikke uden videre blive lagt til Grund for Fremstillingen. Den hviler for det første paa abstrakte Spekulationer, hvorfra visse Principer deduceres, jfr. ogsaa *Ross Virkelighed og Gyldighed S. 350 ff.* Udfra de metodiske Synspunkter, som jeg har sluttet mig til, kan en almindelig Retstridighedslære i en Fremstilling af »gældende Ret« imidlertid kun være berettiget, naar den er en nyttig Sammenfatning af Retsreglerne om Straf, Erstatning etc. Men en saadan Sammenfatning kan vanskelig finde Plads i Erstatningsretten — og kan det navnlig ikke efter de talrige Angreb paa den nordiske Retstridighedslære i de sidste Aartier. — Jeg foretrækker derfor at give en Fremstilling, der begrænser sig til Erstatningsretten, og at søge den opbygget fra Grunden af.

Ogsaa *Jul. Lassen* tog oprindelig et deduktivt Udgangspunkt, som det endnu fremgaar af Udviklingen i *Lassen I S. 240 f.* Han fastslaar først, at Erstatningsansvaret er betinget af en Handling, der er subjektivt dadelværdig, og fortsætter saa: »Nu kan en Skadetilføjelse ikke i juridisk Forstand betegnes som dadelværdig, medmindre den strider mod en Ret, hvorimod den meget vel kan være retsstridig (utilladelig, objektivt misbilliget) uden at være dadelværdig, idet f. Eks. den handlende i Handlingens Øjeblik befandt sig i en undskyldelig Vildfarelse om dens skadebringende Egen-skaber.«

Dette Udgangspunkt forlod Lassen imidlertid senere, som det navnlig fremgaar af Afhandlingen »Nogle Bemærkninger om Definitioner i Retslitteraturen«, der bl. a. er trykt i *U 1923 B.310 ff.*, se navnlig 314—316.

Bag Forfatterens Udtalelser om, at den retstridige (eller culpøse) Handling er »dadelværdig« eller »forbudt«, ligger der imidlertid en vigtig Realitet. Gennemførelsen af Culpareglen i det praktiske Rets-

liv *virker psykologisk* paa almindelige Mennesker som *et Forbud* mod at foretage culpøse Handlinger. Som omtalt ovfr. i § 2.II skabes der en almindelig Indstilling i Samfundet og en Følelse af Pligt til at undlade Handlinger, der kan paadrage (Straf eller) Erstatning efter Culpareglen. Det karakteristiske ved Culpareglen turde netop være, at den formaar at frembringe denne Følelse af, at de paagældende Handlinger ikke blot modvirkes ved Risikoen for Erstatningsansvar, men ogsaa fordømmes som forkastelige eller utilladelige. Derfor falder det saa naturligt at karakterisere den culpøse Handling som forbudt.

Denne sidste lagttagelse skylder jeg navnlig *Alf Ross* Virkelighed og Gyldighed i Retslæren S. 376 f. Udfra sin Opfattelse ytrer Ross en vis Sympati for den ovfr. omtalte Definition af »retstridig« som »forbudt« — forudsat at man udelader Forestillingen om Retten som bestaaende af Befalinger. — I sit Værks Kap. XIII giver Ross iøvrigt en i flere Henseender interessant Behandling af Retstridighedslæren, se dertil min Anmeldelse i U 1934 B.297 ff.

Det nysfremhævede adskiller Culpareglen fra Reglerne om Erstatning uden Culpa. Disse Regler kan efter Omstændighederne bevirke, at visse Handlinger »bremses« ved Risikoen for Erstatningsansvar, uden at Handlingen betragtes som utilladelig. Forholdet er i saa Fald et lignende som, hvor en høj Told forhindrer Import.

IV. Ved Redegørelsen for, hvad der ligger i Kravet om Culpa, vil jeg — for saavidt mulig at undgaa Fejlkilder — helt undlade at bygge paa en almindelig Retstridighedslære. I og for sig kan Erstatningsbetingelserne fremstilles tilfredsstillende uden at gøre Brug af Retstridighedsbegrebet.

Dette har jeg ialfald undgaaet i mine Forelæsninger i adskillige Aar. Den samme Opfattelse er gjort gældende af Ross Virkelighed og Gyldighed 353.

Allerede af rent fremstillingstekniske Grunde er det imidlertid hensigtsmæssigt at dele Undersøgelsen i flere Stykker. Det anbefaler sig for det første at udsondre de særlige individuelle (subjektive) Grunde, der kan udelukke Ansvar (ndfr. § 11). Ved Behandlingen af visse Spørgsmaal er det naturligt at sondre mellem positive Handlinger og Undladelser (se § 7) og mellem forskellige Grupper af Handlinger (§§ 4—6). Andre Spørgsmaal kan derimod behandles uden saadanne Sondringer. Dette gælder en Række særegne Omstændigheder, der udelukker Ansvar (ndfr. § 8) samt de særlige Spørgsmaal,

der opstaar, hvor Skadevolderen har handlet med Hensigt til at volde Skade eller har haft særlige Evner ud over det normale (ndfr. §§ 9 og 10). Foreløbig maa vi tænke os stillet overfor en normal Skadevolder. De omtalte særlige Spørgsmaal opstaar overhovedet ikke i det store Flertal af Erstatnings-sager.

Først undersøges da den almindelige Ansvarsbetingelse ved positive Handlinger, og herved sondres der mellem Integritetskrænkelser (§ 4) og andre skadegørende Handlinger (§§ 5 og 6).

§ 4.

Den almindelige Grænse for Handlefriheden ved Integritetskrænkelser.

I. Fra gammel Tid har Krænkelser af det menneskelige Legemes og Tingenes Integritet affødt Erstatningskrav. Erstatningsansvaret giver her et meget vidtrækkende Værn ialfald imod *Skadeforvoldelse ved fysiske Midler*.

Naar disse Tilfælde — der kort kaldes Integritetskrænkelser — behandles først, er det netop, fordi det for vor Tids Opfattelse staar som en Selvfølge, at der maa ydes Integriteten et saadant vidtrækkende Værn, og at det navnlig ogsaa maa ydes ved Gennemførelsen af Culpareglen som Hovedgrundsætning. — Integritetskrænkelserne har ligefra Romerrettens Dage været Culpareglens Hovedfelt. — Naar man bygger paa denne Opfattelse, forenkles Problemet. Op-gaven begrænses til at *fastslaa nærmere, hvor Grænsen skal drages* mellem de Handlinger, der medfører Ansvar som culpøse, og andre Handlinger.

A. Naar man skal fastlægge Ansvarsgrænsen ved Integritetskrænkelser, maa man først og fremmest undersøge, hvorvidt *Lovgivningen* giver Bidrag dertil. Imidlertid kan der af Lovgivningens Erstatningsregler ikke udledes meget om Ansvarsgrænsen. De fleste Lovbud siger ganske kort, at Ansvar indtræder ved al Uagtsomhed, Forsømmelighed el. lign. Men Spørgsmaalet er jo netop, hvad der nærmere ligger i disse Udtryk. Større Vejledning kan man heller ikke finde i de almindelige *Straffebestemmelser* for Integritetskrænkelser. Derimod kan en vis Hjælp til Afgrænsningen findes i mere

specielle Lovbestemmelser, der foreskriver Straf for nærmere beskrevne Handlinger.

Særlig Interesse har her de saakaldte *præventive Love*, der sætter Straf for bestemte Handlinger, som regelmæssig er farlige, saaledes at Straf paalægges uden Hensyn til, om Handlingen i det givne Tilfælde medførte nogen Fare. Naar disse Lovbestemmelser ikke tillige hjemler Erstatningsansvar — hvad de i Almindelighed ikke gør —, kan det imidlertid ikke antages, at alle Handlinger, der kan straffes efter dem, ogsaa medfører Erstatningsansvar, naar de voldes Skade. Der kan ialfald ikke sluttes fra Straf til Erstatning, hvor Loven kræver visse formelle Forskrifter iagttaget og dens Regel derfor er af en saadan Art, at den ikke kunde tænkes gennemført uden positiv Lovhjemmel. Som Eksempel kan nævnes særlige formelle Regler om Gifthandel og Bestemmelser, der kræver en formel Legitimation for en vis Færdighed (»Førerbevis« ved Befordringsmidler).

Hvor Lovreglen derimod i Hovedsagen maa betragtes som en Fiksering af, hvad der er en forsvarlig Fremgangsmaade, og derfor i det væsentlige stemmer med, hvad der er eller kunde ventes at blive Sædvane uden Lovens Hjælp, maa det normalt antages, at de Handlinger, der kan straffes efter Lovreglen, ogsaa er egnede til at paadrage Erstatningsansvar. Som Eksempler paa Regler af denne Art kan nævnes en stor Del af Bestemmelserne i Færdselsl. 129 14 April 1932 og talrige Bestemmelser i Motorl. Men hvis der i et givet Tilfælde foreligger saadanne særlige Omstændigheder, at den Fare, der har motiveret Reglen, klart ikke er til Stede, kan Handlingens Straffbarhed dog ikke tvinge til at paalægge Erstatningsansvar. Mange Regler af denne Slags er ikke tilstrækkelig elastiske.

Til Belysning af det sidste kan henvises til U 1920.392* H jfr. 1919.761 (her forelaa dog Kontraktsforhold mellem Parterne), 1927.715*.

Omvendt kan man ikke uden videre slutte, at Ansvar er udelukket, fordi Skadevolderen paa et Omraade, hvor der findes præventive Lovregler, har iagttaget disse.

Se som Eksempel U 1920.650*, 1925.126, 1927.381. Efter Omstændighederne vil det dog kunne føre til Frifindelse, at ingen præventive Regler er overtraadt, se U 1931.165 og 528 H, sml. *Becker Olsen* i U 1933 B.85.

Det kan fremdeles tænkes, at Lovgivningen om visse Handlinger indeholder saadanne Regler, at der ikke kan være Tale om over en Bank at belægge *alle* de Handlinger af den paagældende Art, som medfører Skade, med Erstatningsansvar efter Culpareglen *uden Hensyn til de*

konkrete Omstændigheder. — Som Eksempler kan nævnes Lovreglerne om Søfart, Stærkstrømsanlæg og Motorkøretøjer. — Det vilde jo føles som et Forbud mod saadanne Handlinger. Paa alle saadanne Omraader begrænses Opgaven til *en Prøvelse af, om den enkelte Handling er forsvarlig* under de konkrete Omstændigheder, hvilket i Almindelighed vil bero paa, om den er udført med Iagttagelse af sædvanlige Forsigtighedsforanstaltninger, jfr. ndfr. under B.

B. Hvor Lovgivning eller Retspraksis ikke giver fornødent Grundlag for Afgrænsningen, maa Grænsen drages efter »Forholdets Natur«, d. v. s. ved en samfundspolitisk Bedømmelse, bygget paa tilgængelig Erfaring. Da normale Mennesker er indstillet paa, at de »bør« tage Hensyn til andres Integritet, kan Reglen i den almindelige Indstillings Tankegang udtrykkes saaledes: Afgørende for Ansvarsgrænsen er i Almindelighed, *om Handlingen efter den paa Livets Erfaringer byggede almindelige fornuftige Dom er forsvarlig.* Ved Bedømmelsen maa der — idet det foreløbig forudsættes, at den handlende er en med normale Evner udrustet fornuftig Person — regnes med Forholdene, saaledes som de fremtraadte for den handlende. Man maa altsaa se bort fra Omstændigheder, der var ukendelige for en Person, der befandt sig i den handlendes Situation. Se herom nærmere § 10.II.

I de praktisk hyppigste Tilfælde — hvor det drejer sig om Handlinger, der jævnlig foretages af mange forskellige Personer — kan der dog opstilles en Regel, der giver en bestemt Vejledning. Her maa Afgørelsen normalt bero paa, om den handlende har tilsidesat *den Agtpaagivenhed, som sædvanlig udvises i Livsforhold af den paa-gældende Art.* Da det er af stor Værdi at have faste Regler, bør denne Norm — »Livets Regel« — lægges til Grund overalt, hvor Dommeren ikke finder det klart, at den afviger fra, hvad der maa anses som forsvarligt. I Tvivlstilfælde bør den altsaa følges. Men der kan forekomme Tilfælde, hvor den maa fraviges. Fremskridt i Videnskab og Teknik, Forandringer i Samfundsforholdene o.s.v. kan medføre, at en gammel Sædvane bliver uforsvarlig, og en ny skal oftest have nogen Tid til at danne sig. Men selv bortset derfra kan det tænkes, at der dannes slappe og uforsvarlige Sædvaner i visse Forhold, navnlig paa Omraader, hvor særlige, snævre Personkredse færdes. I saadanne Tilfælde maa Domstolene kunne paalægge Erstatningsansvar for at søge en bedre Sædvane tilvejebragt.

Betydningen af »Skik og Brug« er bl. a. fremhævet i Luftfartsanordn. 96 23 April 1929 § 51.

For almindelige Livsforhold kan Reglen sammenfattes i den efter Romerrettens Forbillede opstillede Sætning, at det afgørende er, *om der er handlet med den Agtpaagivenhed, som en god Mand* (en »bonus paterfamilias«) *eller en omhyggelig og fornuftig Mand plejer at udvise*. Hvor det drejer sig om mere specielle Livsforhold, vilde det derimod ikke være fyldestgørende at henvise til en almindelig god Mands Handlemaade. Maalestokken maa i Almindelighed være en god Mand, der er bevandret paa det paagældende specielle Omraade, f. Eks. en god Skipper, Automobilfører, Flyver o. s. v. — Se hertil dog, hvad der anføres ndfr. S. 77—78. —

Hvor der ikke kan oplyses fæstnede Sædvaner, fordi det drejer sig om meget specielle eller helt nye Livsforhold, maa Dommeren falde tilbage paa den paa Livets Erfaring grundede almindelige fornuftige Dom om Handlingens Forsvarlighed. Men dette vil i Virkeligheden sige, at Dommeren maa lægge Vægt paa, om Handlingen fra et samfundsmæssigt Synspunkt er uønskværdig i den Forstand, at der er Grund til ved Erstatningsregler at søge saadanne Handlinger modarbejdet og i den almindelige Opfattelse stemplet som utiladelige.

Vanskeligst er Dommeren stillet, hvor det drejer sig om Handlinger, der aldrig før er foretaget, eller som hidtil kun er foretaget i saa faa Tilfælde, at Erfaringerne om dem endnu er ringe. I saadanne Tilfælde vil det endog kunne volde Tvivl, om ikke enhver Foretagelse af Handlinger af den paagældende Art er en Uforsvarlighed.

C. Hvor Dommen om Handlingens Uforsvarlighed er usikker, fordi den savner Støtte i faste Sædvaner og omfattende Erfaringer, kan det faa Betydning for Dommeren, at der skabes Klarhed over *de væsentlige reale Hensyn*. I Virkeligheden dækker den paa Livets Erfaringer grundede Dom over et — mere eller mindre ubevidst — Skøn over de reale Hensyn. Men hvor Dommen støttes paa Sædvaner og omfattende Erfaringer, har det ingen Interesse i Praksis at efterprøve de reale Hensyn, fordi Skønnet normalt giver sikrere Resultater end en tankemæssig Afvejelse af de reale Hensyn.

For Videnskaben har det imidlertid Interesse at efterforske de reale Hensyn i alle Tilfælde, dels fordi det uddyber Forstaaelsen af den Regel, der anvendes, dels fordi de Resultater, der naas ved

Undersøgelse af de almindelige Handlinger, faar Betydning ved Bedømmelsen af de sjældnere.

Denne Undersøgelse kan i det væsentlige bygge paa den nordiske Lære om Retstridighed (ovfr. § 3.II).

II. *De praktiske Hensyn.*

A. *De afgørende reale Hensyn kan ikke angives udtømmende.*

Det har næppe Værdi at sammenfatte dem i en enkelt Formel, som vore ældre Forfattere ofte gjorde. Som Eksempel kan nævnes *Jul. Lassens* Formel, hvorefter Handlingen ikke er retstridig, »naar en fornuftig Afvejelse paa den ene Side af Fordringen paa en saadan Handlefrihed, som er fornøden for Opnaaelsen af Livsvirksomhedens berettigede Formaal, og paa den anden Side en saadan Betryggelse af Rettighederne, som er Betingelsen for en virkelig Retssikkerhed, fører til at give det første Moment Overvægten.« Det vil ses, at Formlen ganske svarer til den, Goos opstillede for et snævrere Omraade, jfr. foran § 3.II.

De vigtigste materielle Hensyn er allerede angivet ved Begrundelsen af Culpareglen. For Ansvar taler navnlig Hensynet til at forebygge Skader. Imod Ansaret taler først og fremmest Hensynet til Handlefriheden i Almindelighed, navnlig Trygheden ved at handle. Men for mange Grupper af Handlinger kommer dertil, at de har positiv Værdi fra Samfundets Synspunkt, og denne Værdi maa da tages med i Betragtning. Ved Afvejelsen maa der selvfølgelig tages *Hensyn til de Formaal, Retsordenen iøvrigt forfølger*. Naar Retsordenen anerkender visse Rettigheder, f. Eks. Ejendomsretten, maa Ansvarsreglerne derfor indrettes saaledes, at de bidrager til, at disse Rettigheder faar et fornuftigt Indhold og Rettens Indehaver en passende Retsbeskyttelse. Paa alle Omraader maa der endvidere arbejdes med de Hensyn, som hører ind under *Rettens Teknik*. Der maa saaledes ses paa, om Forholdet overhovedet egner sig til at have retlig Relevans, og paa, om Reglerne maa tilskæres mer eller mindre skarpt for at faa større Fasthed og blive lettere at haandtere, ligesom Bevisbyrdespørgsmaalet maa inddrages i Overvejelserne, jfr. herom ndfr. § 25.

B. Efter disse almindelige Bemærkninger skal det forsøges nærmere at beskrive *Elementerne i Ansvarsgrundlaget*.

For at en Handling skal kunne anses som uforsvarlig (uønskværdig), maa den have en vis »Skadeevne«, d. v. s. en vis Tendens til at fremkalde Skade. Den behøver ikke med Sikkerhed at medføre

Skade, men den maa ialfald fremkalde Fare for Skade (Mulighed for Skade).

Om en Handling er farlig, afgøres i Almindelighed ved en skønmæssig Dom bygget paa Livets Erfaringer. Men i visse Forhold kan Erfaringerne være konstateret saaledes, at Faregraden (Chancen for Skade) kan udregnes med en vis Nøjagtighed. Enhver Bedømmelse af Faren maa i Virkeligheden ske ved, at man generaliserer det konkrete Tilfælde og ser hen til, hvorvidt der, naar der var foretaget et stort Antal Handlinger Mage til den enkelte, som skal bedømmes, maatte paaregnes at indtræde Skade, og hvor stor en Del af Handlingerne der vilde medføre Skade. En Handling kan derfor siges at være farlig, naar den maa antages *efter sin Art* (d. v. s. naar Handlingen generaliseres) at begunstige Skadens Indtræden.

Dette maa forstaas i Overensstemmelse med Læren om »adækvat Foraarsagelse«, der omtales ndfr. i § 19.IV, jfr. Skyld og Skade 19.

Hvis Spørgsmaalet om Faren først rejses, efter at der er sket Skade, som det jo sker i Erstatningssager, maa Dommeren altsaa tænke sig tilbage til det Øjeblik, da den skadevoldende Handling blev foretaget. Og han maa regne med de Omstændigheder, der kunde iagttages af en normalt udrustet Person i den handlendes Situation.

Paa denne Maade kan man bestemme en vis Handlings »Skadeevne«. Naar den er fastslaaet, vil det i nogle Tilfælde (se Nr. 1 og 2) dermed være givet, om Handlingen er uforsvarlig; men meget ofte maa andre Hensyn tages med i Betragtning for at udfinde, om Handlingen er uforsvarlig (se Nr. 3).

1. Trangen til et effektivt Værn mod Integritetskrænkelser fører til som *Hovedregel* at paalægge *Ansvar for Handlinger, der medfører en Fare af blot nogen Betydning*. Naar Faren gaar ud over en vis meget lav Grænse, er Handlingen derfor som Hovedregel uforsvarlig, uden Hensyn til, om det i det givne Tilfælde vilde have stor Værdi — ogsaa for Samfundet —, at Handlingen blev foretaget, f. Eks. fordi en meget stor Interesse kunde varetages derved, samtidig med at den truede Persons Interesse i at undgaa Handlingen var meget ringe efter en objektiv Dom. Dette gælder ikke blot om Fare for Personskade, men ogsaa om Fare for Tingsskade. Ligesom end ikke Almenvellet kan gøre det berettiget at fratage en Mand en Formue-rettighed — i Følge Grl § 80 kræves der jo særlig Lovhjemmel her-

til —, saaledes kan hverken private eller Samfundsinteresser i Almindelighed gøre det berettiget at beskadige privat Ejendom eller blot at udsætte den for større Fare.

Værdien af det faste Værn for Personers og Tings Integritet kræver denne Hovedregel fastholdt med stor Styrke. Ligesom Lovgivningen selv gør Undtagelser fra den, maa der dog ogsaa uden Lovhjemmel kunne opstilles visse Begrænsninger i Reglen. Men de nævnte Hensyn kræver, at der kun gøres Brud paa Reglen i særegne Grupper af Tilfælde, som er saa sjældne eller udskiller sig saa klart fra de almindelige Tilfælde, at Hovedreglens Værdi ikke svækkes væsentlig. De vigtigste Undtagelser af denne Art omtales ndfr. i § 8; men der maa sikkert kunne gøres flere Undtagelser, og det ikke blot, hvor der er Støtte herfor i Lovgivningen, jfr. som Eks. DL 6—17—31, men ogsaa uden saadan Støtte.

I visse Tilfælde beror den konkrete Fare paa saadanne særlige Forhold hos den truede Person, at det vilde være urimeligt at lade dem føre til Begrænsning af andres Handlefrihed. Dette gælder saaledes til Dels, hvor en Person vilkaarlig bringer sine Goder, navnlig sine Ting, i en usædvanlig farlig Situation. — Det forudsættes herved, at hans Adfærd ikke er uforsvarlig, jfr. herom ndfr. § 23. —

2. Omvendt er der visse Handlinger, der er saa ufarlige, at de altid maa kunne foretages ansvarsfrit, hvad enten de fra Samfundets Synspunkt har positiv Værdi eller ikke. Man kan maaske drage Grænsen saaledes, at det gælder Handlinger, der er saa ufarlige, at man overhovedet ikke regner med Skademuligheden, saa at intet fornuftigt Menneske vilde undlade Handlingerne af Hensyn til Skademuligheden.

3. Hvor Faren er større, men dog saa ringe, at der kan være Tale om at lade Handlingen gaa fri for Ansvar, maa der ske en egentlig *Afvejelse af de modstaaende Hensyn*.

Den ene Hovedfaktor bliver da normalt Handlingens *Skadeevne*, bedømt saaledes, at det dels undersøges, hvor stor en Skade man maa regne med, at Handlingen kan medføre, dels, hvor stor Sandsynligheden for Skadens Indtræden er. — Handlingens Skadeevne er altsaa Produktet af den mulige Skades Værdi og Sandsynlighedsgraden. — Og Skadeevnen maa bedømmes konkret paa Grundlag af de Omstændigheder, der kan iagttages af en Mand i den handlendes Situation.

Bedømmelsen af den konkrete Skadeevne er ifølge det foran udviklede en Vurdering af, hvilke Følger et stort Antal Handlinger med samme Egenskaber som den konkrete Handling vilde have. Det er altsaa selve den konkrete Handling, der maa tænkes som Type (Art), eller rettere, der maa dannes en Type paa Grundlag af alle de kendelige Omstændigheder, der kan have Indflydelse paa Skadeevnen.

Fuldtud gennemføres det dog ikke, at Skadeevnen bedømmes konkret. Der er adskillige individuelle Momenter, der ikke egner sig til at være retlig relevante. Ved Handlinger, der medfører Fare for andres Person, tager man saaledes ikke Hensyn til det enkelte Menneskes større eller mindre »Værdi« for Samfundet.

Den anden Hovedfaktor maa i de fleste Tilfælde være *Handlingens generelle Værdi*, d.v.s. den gennemsnitlige Værdi af Handlinger af den paagældende Art. Som oftest tages der altsaa ikke Hensyn til, hvor store Interesser der er knyttet til Handlingen i det givne Tilfælde. Afgørende er derimod, om Handlinger af den paagældende Art gennemsnitlig er saa værdifulde, at der er Grund til at gøre dem ansvarsfri i *Almindelighed*. Man opnaar derved en fast Afgrænsning, der har Værdi ikke blot for Handlefriheden i Almindelighed, men ogsaa i andre Retninger, navnlig fra retsteknisk Synspunkt.

Paa dette Punkt herskede der tidligere Uklarhed i den nordiske Litteratur. Det er navnlig blevet klaret ved Undersøgelser af *Knoph* Hensiktens betydning 234 ff, 196 ff og *Augdahl* Ret og retskrænkelse 51, 69 ff, jfr. 20 ff. Augdahl giver dog ikke et helt rigtigt Billede af ældre Forff. og gaar selv for vidt. Se fremdeles Henvisninger ndfr. S. 80 nederst.

I sjældnere Tilfælde kan der dog formentlig være Grund til at tage Hensyn til den enkelte Handlings Værdi. Det er klart, at der tages et saadant Hensyn i visse af de ndfr. i § 8 omtalte Tilfælde, f. Eks. i Nødretstilfælde og ved *negotiorum gestio*. Men selv udenfor de dér omhandlede Tilfælde kan det være begrundet.

Undertiden indeholder ogsaa Lovgivningen Regler, der gaar i denne Retning, se som Eksempel Færdselslov 129 14 April 1932 § 31, navnlig Nr. 3: »medmindre særlige Forhold gør det nødvendigt«.

Getz omtaler i sin Afhandling om Delagtighed flere Tilfælde, hvor der tages Hensyn til, om den enkelte Handling har en nyttig Funktion. NL 5—10—9 tillader efter Lysning at udlægge Selvskud for Ulve, Bjørne eller andre Dyr. Men, siger Getz, deraf følger ikke, at man ogsaa er angerløs, om man udlægger Selvskud, hvor der ingen Dyr findes, som der kunde være Tale om at skyde paa denne Maade. (Juridiske Afhandlinger S. 54, se ogsaa et Par Eksempler S. 66.) Getz's Udtalelser indeholder ialfald, at en Handling kan blive retstridig, naar den foretages uden nogetsomhelst fornuftigt Formaal, jfr. hermed Bemærkningerne ndfr. i § 8. 5. Men efter Omstændig-

hederne maa der ved Bedømmelsen ogsaa kunne tages Hensyn til, hvor stærk en Interesse der er knyttet til Handlingen i det enkelte Tilfælde. Afgørelsen af, om en Mand ansvarsfrit kan opsætte en Rævesaks eller lægge Arsenik paa sin Grund, maa sikkert for en Del bero paa, om Manden i det givne Tilfælde havde fornøden Interesse deri, fordi der maatte antages der paa Egnen at være Ræve eller Rotter, som der var Grund til at bekæmpe paa den Maade. Som et andet Eksempel — fra *Jul. Lassen's* Forelæsninger — kan nævnes den saakaldte Stakkebrænding. Hvis Brandfaren derved overstiger en vis Grad, bør den kun anerkendes som retmæssig, naar Hensynet til Gaardens Drift el. lign. kræver Brændingen foretaget.

Se fremdeles U 1922.680.

Selv hvor det drejer sig om Grænserne for en Ejers ansvarsfri Raaden over en fast Ejendom, forekommer der formentlig Tilfælde, hvor der maa tages Hensyn til, hvor stor Interessen i den enkelte Handling er fra et Samfundssynspunkt. Se herom ndfr. § 16.I.2.

III. Naar de ovenfor beskrevne Betingelser foreligger, indtræder der Erstatningsansvar, selv om Skadevolderen ikke har hidført Skaden *med Forsæt*. Man kan imidlertid spørge, om de samme Betingelser kræves opfyldt, naar Skaden er hidført med Forsæt. Dette særlige Spørgsmaal behandles ndfr. i § 9.

§ 5.

Det almindelige Grundlag for Ansvaret udenfor Integritetskrænkelserne.

I. Udenfor Integritetskrænkelsernes Omraade er Problemet om Ansvarsgrundlaget mere sammensat. Her er det langt fra al Slags Skade, der overhovedet erstattes. For at der skal kunne blive Tale om Erstatning, maa Skaden have *ramt en af de Interesser, som værnes ved Erstatningsreglerne*. Denne Betingelse er efter Nutidens Opfattelse altid opfyldt ved Integritetskrænkelserne. Derfor er Behandlingen af den blevet udsat til § 5.

Flere Forfattere har opstillet den Sætning, at der kun kan blive Tale om Erstatning efter Culpareglen, hvor der er forvoldt en *Forstyrrelse af en Ret*. Som Eks. nævnes *Lassen* I 246. Lassen har dog ikke tilsigtet hermed at stille noget andet Krav end, at den ramte Interesse skal høre til dem, der værnes ved Erstatningsreglerne. — Selve dette, at en Interesse værnes ved Erstatningsreglerne, gør den

némlig efter hans Opfattelse til en Ret. — Men naar dette forholder sig saaledes, kan man ligesaa godt lade være med at opstille Kravet om Forstyrrelse af en *Ret*, og det anbefaler sig at gaa denne Vej, dels fordi Kravet om Forstyrrelse af en Ret let kan føre til at nægte Erstatning uden real Grund i Tilfælde, hvor det falder særlig unaturlig at tale om en Ret, dels fordi det er uheldigt paa saa vigtigt et Punkt at bygge paa en bestemt Opfattelse af Begrebet subjektiv Ret. Rent bortset fra, at Begrebet helt forkastes af *Lundstedt*, jfr. ndfr. § 8.5, tages Udtrykket subjektiv Ret i de fleste os nærstaaende Lande i Reglen i en snævrere Betydning.

Angaaende dette Spørgsmaal henvises til *Knoph* i Tfr 1922.219 ff. Se ogsaa *Vinding Kruse* i Tfr 1919.201 ff, U 1933 B.373, *N. Cohn* i JT 1923. 129 ff, særlig 149 f, 1922.196 ff.

Hvilke Interesser der værnes ved Erstatningsreglen, kan ikke angives udtømmende. Og der kræves ikke Støtte i Lovregler for at tillægge en Interesse Værn ved Erstatningsregler.

Lassen I 246 udtrykte det samme saaledes: »Domstolene har, forsaavidt Lovgivningen tier, Frihed til at afgøre, om en vis Interesse bør være retsbeskyttet eller med andre Ord anerkendes for en Ret.« Ved denne Sætning modificerer *Lassen* den lovlig massive Udtalelse, der gaar lige forud: »Ethvert sædeligt Gode, der egner sig til at være retsbeskyttet, maa antages at være anerkendt som Ret.«

Domstolene kan lige saa lidt her som ellers bygge udelukkende paa »Forholdets Nature«, men deres »Frihed« hertil kan være begrænset ikke blot ved Lovbestemmelser, der omfatter Tilfældet, men ved Hensyn til Lovgivningstilstanden i det hele, til Sædvaner og Retspraksis. Dette synes overset af *Vinding Kruse*, naar han i U 1933 B.373 argumenterer med *Lassens* Sætning som en massiv Retsregel, jfr. herom ndfr. § 6.IV.

N. H. Bache har i Tfr 1928.293 i Modsætning til det ovfr. udviklede gjort gældende, at det er »tilladt at tilføje Andenmand Skade, medmindre et positivt Forbud i det enkelte Tilfælde foreligger.« Han tilføjer den gaadefulde Ytring, at Forbudet »kan kun hvile paa Statens tvingende Magt, ikke paa en Teori«. Det kan siges, at der kun foreligger et »Forbud«, naar der staar Tvangsmidler bag. Men et helt andet Spørgsmaal er det, om Anvendelsen af Erstatningsansvar eller andre »Sanktioner« er betinget af Lovhjemmel, eller om Domstolene kan statuere Erstatningsansvar etc. uden Lovhjemmel. Dette sidste antages i Praksis. — I denne Sammenhæng kan henvises til U 1916.126 H, hvor Højesteret statuerede Retstridighed uden positiv Hjemmel i et ret tvivlsomt Tilfælde. — Følger man denne Opfattelse, maa Domstolene selvfølgelig ogsaa ved de Regler, de gennemfører, kunne slutte sig til en eller anden »Teori«. Paa den anden Side fremgaar det af, hvad der udvikles ndfr., at *Bache* har Ret, naar han bestrider Rigtigheden af den klas-

siske Maksime: Det er ikke tilladt at tilføje Andenmand Skade. Erstatning for Skadetilføjeelse kan nægtes uden Lovhjemmel.

Paa det heromhandlede Punkt afviger dansk Opfattelse stærkt fra den, der er nedfældet i tysk Rets Hovedregel om Erstatning, BGB § 823.1°, der kræver Krænkelser enten af en Ret (d. v. s. subjektiv Rettighed i snævrere Forstand) eller af visse bestemte Goder, der opregnes.

Imidlertid kan man paa ingen Maade opstille som dansk Rets Regel, at Erstatningsreglen værner alle Interesser, som er moralsk berettigede eller sympatiske fra et Samfundssynspunkt. Det kræver en særlig Undersøgelse, om der er Grund til at give Interesserne Værn ved Erstatningsregler. Og det lader sig ikke gøre i en enkelt Sætning at angive, hvor langt man skal gaa.

Reglerne om Erstatning for Formuetab værner først og fremmest de Interesser, der betrygges ved de forskellige *Formuerettigheder* (Ejendomsrettigheder), der er anerkendt i Retslivet. Anerkendelsen af disse Rettigheder betyder netop, at visse Interesser hos den berettigede værnes ved Retsregler, og navnlig ved Erstatningsregler.

Indirekte værner Erstatningsreglerne i et vist Omfang ogsaa *andre Interesser eller Goder*. Erstatningsansvaret kan virke præventivt i alle Tilfælde, hvor det kan paaregnes, at Krænkelser af disse Goder eller Interesser har Formuetab til Følge.

Ikrafttrædelsesl. 15 April 1930 § 15.1°, hvis Hovedindhold er at foreskrive Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade (ndfr. § 26), viser ved Ordene »foruden at yde Erstatning for økonomisk Skade eller Tab«, at Erstatningsansvar for økonomisk Skade kan paalægges i Anledning af de Krænkelser, Lovbestemmelsen nævner, nemlig *Krænkelser af en andens Legeme eller Frihed, hans Person iøvrigt, hans Fred eller Ære*. Men Erstatning for økonomisk Skade maa uden Tvivl paalægges ved Krænkelser af mange *andre Goder* end dem, der nævnes i § 15.1°.

Strfl 1866 § 300 gav den almindelige Regel, at enhver, der har gjort sig skyldig i en Forbrydelse, er pligtig at tilsvare den skadelidende Erstatning. Denne Regel er nu ophævet, og Retsanvendelsen er derfor friere stillet. I de allerfleste Tilfælde, hvor en Strafferegel hovedsagelig tjener til Værn for Individernes Interesser, vil man dog uden Tvivl ogsaa i Fremtiden antage, at de ved Straffereglen værnede Interesser skal værnes ved Erstatningsansvar.

I Almindelighed kan der *sluttes fra Straf til Erstatning* ikke blot, hvor der er sat Straf for Handlinger, der har medført Krænkelser af,

eller fremkaldt Fare for, enkelte Personers Goder, men ogsaa hvor Straffebestemmelsen fremtræder som et Værn for en ubestemt Mængde Individuer (»Almenheden«). Derimod er der ingen Formodning for, at en skadelidende Person kan kræve Erstatning i Tilfælde, hvor Straffereglen værner Statens Funktioner, Forvaltningsmaskineriets Gang, det Offentliges fiskale Interesser el. lign.

I Tilfælde hvor en Regel paa eengang tjener visse almene Hensyn og enkelte Personers Interesser, kan det være vanskeligt at afgøre, hvorvidt disse enkelte Personer bør have Adgang til selv at hævde deres Interesser ved Domstolene. Megen Tvivl har Spørgsmaalet saaledes voldt med Hensyn til Bygningslovgivningen, se Diskussionen mellem *Poul Andersen* og *Göttsche* i U 1925 B.237 ff, især 249 f, 1926 B.231 ff, 1932 B.80 f, jfr. ogsaa TfR 1927.284, 1932.80.

Hvis Straffereglen vel tjener til Værn for Individernes Interesser, men det væsentlig drejer sig om *rent ideelle Interesser*, kan det volde Tvivl, om der skal paalægges Erstatningsansvar. Ikke sjældent nægter man Erstatning.

U 1909.736 statuerede, at der ikke var Hjemmel til at give en Person, der havde faaet sit Portræt malet, Erstatning i Anledning af, at Maleren havde overtraadt Reglen i Forfatterl. 29 Marts 1904 § 27.2°. 2. Pkt. — Denne kræver ligesom den nugældende Lov af 26 April 1933 den portrætteredes Samtykke til at offentliggøre Gengivelser af Portrættet. — Afgørelsen synes, ialfald for nogle Dommere, at være begrundet i, at de portrætteredes Ret betragtes som en personlig Ret, hvis Krænkelse ikke kan medføre Erstatningsansvar, se Noten under Dommen. — Om Ret til at afværge Krænkelsen ved Egenmagt se U 1916.729*. — I samme Retning gaar Reglen i Forfatterl. § 20, hvorefter der ikke kan kræves Erstatning for den blotte Undladelse af Kildeangivelse.

I Tyskland er det fremdeles blevet antaget i Praksis, at et strafbart Ægteskabsbrud ikke afføder almindeligt civilretligt Erstatningsansvar. Selve dette Spørgsmaal opstaar ikke i dansk Ret, efter at Straffen for Ægteskabsbrud er afskaffet. Men et lignende Problem kan opstaa i andre Tilfælde. I denne Sammenhæng kan nævnes, at Ægteskabsl. 30 Juni 1922 indrømmer et Krav paa Godtgørelse for visse Krænkelser af ideelle Interesser, se navnlig §§ 47 og 67. I disse Tilfælde kan der ikke være Tale om, at Ægtefællen ved Siden af den i Loven hjemlede Godtgørelse skulde kunne kræve Erstatning for sit økonomiske Tab. Men Godtgørelsen kan omfatte økonomisk Tab, jfr. *Bentzon* Familieretten I 142 ff, 229 ff.

Det nysanførte viser, at der *ikke kan kræves Erstatning efter Culpareglen i alle Tilfælde, hvor en subjektiv Ret er krænket.*

Afgørelsen af, om en vis Interesse er værnet ved Erstatningsreglen, maa iøvrigt træffes for hver enkelt Gruppe af Interesser for sig. Herved maa der selvfølgelig i første Række tages Hensyn til de spredte Bestemmelser i Lovgivningen. Men forsaavidt Lovgivningen

eller Retspraksis ikke fører til andre Resultater, maa man antage, at Erstatningsreglen værner *alle Interesser, som der er Grund til at værne* ved en Regel om Erstatning af Formuetab. Her skal kun fremhæves, at Individernes *Formue som Helhed* i et vist Omfang værnes ogsaa mod Angreb, som hverken retter sig mod bestemte Rettigheder eller mod andre Goder, der fortjener selvstændigt Værn.

Spørgsmaalet om, hvilke Interesser der værnes ved Erstatningsreglen, kan imidlertid vanskelig adskilles fra Spørgsmaalet, hvor langt Værnet for de enkelte Interesser rækker. Dette viser sig ialfald, naar man ser paa Værnet for Individets Formue som Helhed. Talrige Handlinger kan foretages uden Ansvar, skønt de paafører andre Personer Tab. Det gælder navnlig Handlinger, der volder Tab ved at forringe Udsigten til fremtidig Erhvervelse af Formue, f. Eks. ved at forhindre en indtægtgivende Erhvervsvirksomhed. Erstatning af saadanne Tab er først blevet anerkendt i Tilfælde, hvor Tabet var en Følge af Handlinger, der allerede af andre Grunde var egnede til at paadrage Ansvar, f. Eks. Legemskrænkelser. Men Udviklingen er gaaet videre, og Erstatningsansvar paalægges nu for adskillige Handlinger, der netop kun retter sig mod andres Adgang til Erhverv, jfr. ndfr. § 6.VI—VII.

I § 6 skal forskellige Grupper af Interessekrænkelser omtales, og for hver enkelt Gruppe skal tillige undersøges, hvor langt Erstatningsreglernes Værn gaar.

Vanskeligheden ved at afgøre, om Erstatning skal ydes, beror i adskillige Tilfælde paa, at det er tvivlsomt, hvilke Personers Interesser Retsordenen værner paa forskellige Omraader. Dette særlige Spørgsmaal behandles ndfr. i § 20.

II. Først maa det Spørgsmaal dog rejses, om der ikke kan opstilles en almindelig Grundsætning om, *hvorledes Grænsen for Erstatningsansvaret skal drages* paa de Felter, der omtales i §§ 5—6 — altsaa udenfor Integritetskrænkelserne. —

Af de fleste Fremstillinger af Erstatningsretten her i Norden faar man det Indtryk, at der gælder samme Regler om Integritetskrænkelser og om andre Skadetilfælde. I Virkeligheden er dette Spørgsmaal ikke undersøgt tilstrækkelig. For at naa til en sikker Besvarelse maa man efterprøve, om Culpareglen uforandret kan anvendes paa de mange forskellige Grupper af skadegørende Handlinger. En saa-

dan Undersøgelse kan nu ikke optages her, men Spørgsmaalet om Ansvarsgrænsen skal i § 6 kort berøres for en Række forskellige Tilfælde.

Det er nu let at se, at *Ansvarsreglernes Værn i adskillige Grupper af Tilfælde rækker mindre vidt* end ved Integritetskrænkelser. I mange Forhold kan man ikke som ved Integritetskrænkelser (foran § 4.II.B.1) opstille den Hovedsætning, at en Handling er uønskværdig, saa snart den fremkalder en ikke helt ubetydelig Fare for den paagældende Interesse. Der er adskillige Grupper af Forhold, hvor en Person selv udenfor de særlige Tilfælde, der omtales ndfr. i § 8, kan fremkalde stor Fare uden at paadrage sig Ansvar, ja i visse Forhold kan man endog ansvarsfrit paaføre andre Skade med Forsæt. En handlende kan saaledes ansvarsfrit ruinere andre ved Konkurrence, naar han blot ikke anvender »illoyal« Konkurrence.

Denne praktiske Forskel fra Integritetskrænkelserne er i visse Tilfælde, f. Eks. ved Boykotning, saa stor, at man ikke vil kunne gengive Ansvarsreglen med de fleste af de uvidenskabelige Udtryk, som man benytter til at udtrykke Culpareglen ved Integritetskrænkelser. Ingen vilde finde det retvisende at sige, at den boykottende ifalder Ansvar, naar han handler med »Forsæt eller Uagtsomhed«, viser »Forsømmelse« eller »Skødesløshed«.

Naar den herskende Lære alligevel har kunnet opstille Culpareglen som almindelig gældende ogsaa udenfor Integritetskrænkelserne, beror det paa, at Culpareglen formuleres paa en særlig elastisk Maade. Naar *Culpa* bestemmes som et tilregneligt retstridigt Forhold, faar Begrebet i Virkeligheden *ikke noget bestemt praktisk Indhold*. Det bliver i Hovedsagen en tom Henvisning til, at Erstatning kun paalægges, naar Skaden er voldt ved en Handling, som er samfundsmæssig uønskværdig, og som der findes at være Grund til at modvirke og søge stemplet som utilladelig i den almindelige Bevidsthed ved Erstatningsreglerne. Den Betingelse, at Handlingen skal have været retstridig, kan nemlig dække over de mest forskellige Krav.

Naar man nærmere undersøger, hvor Ansvarsgrænsen skal drages i forskellige Forhold, viser det sig, at *Vanskeligheden* ved at drage Grænsen ofte beror paa, at det er svært at afgøre, *hvilke Handlinger der skal anses for uønskværdige fra et samfundsmæssigt Synspunkt*. I saadanne Tilfælde falder det naturligt at udsondre dette

Spørgsmaal til særlig Behandling, og dette vil sige, at man netop udsondrer, hvad den herskende Lære kalder Retstridighedsproblemet. Saaledes vil jeg ogsaa for en Del gaa frem i § 6. Fremstillingen maa derfor udfyldes med § 10.

Paa mange Omraader er det imidlertid vanskeligt at udsondre Spørgsmaalet om Handlingens Uønskværdighed fra Spørgsmaalet, om Handlingen opfylder Ansvarsbetingelserne. Det gælder navnlig paa Omraader, hvor Handlingen praktisk kun kan tænkes modvirket ved Regler om Straf eller Erstatning. I det følgende vil Sondringen derfor kun til Dels blive gennemført. Overalt ses der dog bort fra de Undskyldningsgrunde, der beror paa Skadevolderens Individualitet (se om dem ndfr. § 11).

Med det ovfr. udviklede kan jævnføres *N. Cohn* i JT 1923.129 ff, særlig 149 ff, jfr. derom ndfr. § 12.IV.

§ 6.

Ansvarsgrundlaget ved forskellige Grupper af Handlinger.

I. *Forringelse af en Persons Sundhedstilstand ved ulegemlige Midler* maa uden Tvivl modarbejdes i et vist Omfang ogsaa ved Erstatningsregler. Som Eksempel kan nævnes det Tilfælde, at en Person skræmmer en anden saaledes, at han faar et Chok, der for en Tid gør ham uarbejdsdygtig. Vil man afgøre, i hvilket Omfang saadan Adfærd paadrager Ansvar, maa man undersøge Tilfælde, hvor Handlingen ikke allerede af andre Grunde er egnet til at paadrage Ansvar, hvad den eksempelvis er, naar de under et Røveri fremsatte Trusler medfører et Chok for den angrebne, eller naar uforsvarlig Kørsel, der sætter andres Liv og Lemmer i Fare, fremkalder et Chok hos en Fodgænger, der har været udsat for Fare, men ikke har lidt ydre Skade, jfr. som Eks. U 1926.1019. Ser man bort fra saadanne Tilfælde, kan Erstatningsansvaret formentlig ikke udstrækkes saa vidt som ved fysisk Skadeforvoldelse. Saaledes vil den, som ved sin Livsførelse volder en anden Sorg, der gør ham syg, som Hovedregel ikke kunne drages til Ansvar derfor, selv om han af særlige Grunde indsaa, at der var Fare for den nævnte Følge, eller han endog ansaa Følgen for saa sandsynlig, at han kan siges at have hidført den med Forsæt. Og den, der anmelder en anden

for en alvorlig Forbrydelse, vil i Almindelighed heller ikke blive ansvarlig for den andens Selvmord, selv om han havde nogen Grund til at frygte derfor.

Paa den anden Side blev Ansvar med Rette paalagt i et Tilfælde, hvor en ung Mand i Kaadhed affyrede en Hundepistol med den Følge, at Husassistenten fik en nervøs Lidelse, se U 1932.973.

II. *Unddragelse af Ting* kan ogsaa medføre Erstatningsansvar, og Erstatningsansvar maa kunne paalægges, selv om Unddragelsen ikke er strafbar. Formentlig maa enhver uagtsom Unddragelse af Ting medføre Erstatningsansvar. Ansvarsgrænsen maa derfor fastsættes paa lignende Maade som ved Integritetskrænkelser.

Spørgsmaalet, om Erstatning kun tilkommer dem, der havde »tinglig« Ret, omtales ndfr. i § 20.III.

III. Naar en Person har en *Fordring paa en anden*, værnes Fordringshaverens Interesser ved Erstatningsregler, ikke blot i Forhold til Skyldneren, men i ret vidt Omfang ogsaa overfor andre. Herom maa henvises til særlige Undersøgelser, se bl. a. § 20.

IV. Lovhjemmel for at paalægge Erstatningsansvar findes ved Krænkelser af *Forfatterretten, Kunstnerretten og andre »udelukkende Erhvervsrettigheder«* eller Enerettigheder med Hensyn til immaterielle (aandelige) Goder.

Erstatningsansvar hjemles i Forfatterl. 26 April 1933 §§ 17—19 og 32, Patentl. (Bek. 192 1 Sept. 1936) § 25, Mønsterl. (Bek. 193 1 Sept 1936) § 25, Fotografil. 131 13 Maj 1911 § 2. Disse Love giver Bidrag til nærmere at fastsætte Grænserne for Ansaret ved deres Regler om Enerettens Omfang. De hjemler kun Erstatning for Handlinger, der er i Strid med de paagældende Lovbestemmelser eller Rettigheder. Derved fastlægges de objektive Ansvarsbetingelser (Retstridighedsbetingelsen) ialfald i Hovedsagen. Men yderligere forudsætter Erstatningsansvaret Culpa. Dette fremgaar klart af Forfatterl. § 19, der kræver Uagtsomhed, men følger for Patent- og Mønsterlovens Vedkommende af, at de henviser til de almindelige Erstatningsregler, jfr. foran § 2.I. Fotografil. maa formentlig fortolkes paa tilsvarende Maade. I disse Love finder man saaledes gennemført Sondringen mellem Retstridighedsbetingelsen og Uagtsomhedsbetingelsen.

statningsansvar. Derimod kan det samme næppe antages om en blot uagtsom Benyttelse af andres Nød, Uerfarenhed etc.

B. Ved Krænkelser af *de øvrige Goder, der omtales i Ikrafttrædelsesl.* § 15.1°, kan Erstatningsansvar for Formuetab heller ikke ubetinget forudsætte, at Handlingen er strafbar. For en Del maa Straffelovens Regler dog anvendes tilsvarende paa Erstatningsansvaret. Dette maa f. Eks. ialfald i Hovedsagen gælde Reglerne i Strfl 1930 §§ 269 og 271, og under en Sag, hvor den fornærmede alene paastaar Straf for det i Formen utilbørlige i Udtalelsen, vil han formentlig ikke, samtidig med at paaberaabe sig § 270.2°, kunne kræve Erstatning for sit Formuetab ved Fornærmelsen.

VI. *Bestaaende Erhvervsvirksomheders Adgang til Erhverv* værnes ved Lovgivningen om Bestemmelser mod uretmæssig Konkurrence.

Hovedlovbudet er Bek. 80 31 Marts 1937, hvis § 15 giver en vid Erstatningsregel (Generalklausulen). Selv bortset fra den maa Erstatning kunne paalægges, skønt visse af Lovens Betingelser for Straf ikke er opfyldt.

Saaledes formentlig i de Tilfælde, der omtales i L's § 9, dersom der er handlet uagtsomt, og i Tilfældene i § 11, hvis Straffrihed indtræder paa Grund af Slutningsbestemmelsen. Fremdeles antages urigtige Meddelelser, der er egnede til at skade en Erhvervsvirksomhed, at kunne paadrage Erstatningsansvar ogsaa, hvor de ikke fremsættes »i Konkurrenceøjemed« (L's § 10). — Konkurrenceretten behandler *Knoph* Norges rett §§ 72—74, Åndsretten 510 ff, jfr. dertil *Vinding Kruse* i U 1937 B. 86 ff.

VII. *Den almindelige Adgang til Erhverv* værnes i et vist Omfang ved Erstatningsregler, og ogsaa paa dette Omraade er det fastslaaet i Praksis, at Erstatning kan tilkendes uden særlig Lovhjemmel.

Det er navnlig anerkendt, at der kan paalægges Erstatningsansvar for Skade, som voldes ved Boykotning.

A. *Boykotning* (eller *Boykot*) tages i flere Betydninger. Her forstaas ved Boykotning at *afholde sig fra en vis økonomisk Forbindelse med en eller flere andre* (de boykottede). Det kan ske, ved at en bestaaende Forbindelse afbrydes, som det sker ved en typisk Strejke eller Lockout, eller ved at den boykottende nægter at træde i Forbindelse med den boykottede, som det sker, naar en Fagforening etablerer »Blokade« overfor en Arbejdsgiver, der ikke forud beskæftigede dens Medlemmer, eller naar en Arbejdsgiver nægter at antage Arbejdere, der tager Del i en Blokade overfor en anden Arbejdsgiver, eller naar en Grossist nægter at indlade sig paa Forretningsforbindelse med en Detailhandler. I begge Grupper af Tilfælde

forekommer det ofte, at Forbindelsen ikke afskæres absolut, idet den boykottende kun stiller visse Betingelser. Arbejderne kræver f. Eks. højere Løn, Grossisten nægter f. Eks. blot at indrømme Detailhandleren sædvanlig Rabat. Formaalet med Boykotning er som oftest at tvinge den boykottede til en vis Optræden. I det følgende medtages dog ogsaa Tilfælde, hvor økonomisk Forbindelse med en Person afskæres af andre Grunde, f. Eks. for at ødelægge hans Forretning, hvad enten Motivet hertil er Ønsket om Tugt eller Hævn eller af anden Art.

Ofte bestemmes Begrebet langt snævrere. Det er navnlig almindeligt, at Boykotning begrænses til *fleres Samvirken* om (Deltagelse i) at afholde sig fra Forbindelser. Andre finder det ejendommeligt, at en Person *opfordrer* en eller flere andre til at afholde sig fra Forbindelser med *Trediemand*. Problemet maa imidlertid undersøges i hele dets Bredde, og man kan navnlig ikke opstille som et Axiom, at den enkelte har ubegrænset Frihed til at afholde sig fra at indgaa Forbindelser med andre. — Noget andet er, at der *som oftest* ikke er Grund til ved Retsregler at skride ind imod, at en enkelt Person afholder sig fra visse økonomiske Forbindelser. —

Om Boykotning i Almindelighed kan bl. a. henvises til *Vinding Kruse* Arbejdets og Kapitalens Organisationer, især 166 ff, Forhandlingerne paa det 15. nordiske Juristmøde 99 ff og Bilag IV, *R. Bergendal* Udredning ang. tredje mans rätt till neutralitet i arbetskonflikter (Sth. 1933), norsk Trustlov 12 Marts 1926 §§ 21—22 og L om arbeidstvister 5 Maj 1927 § 1 Nr. 9, § 5, § 6 a, jfr. L 6 Juli 1933, *Knoph* Oversikt over Norges rett 361 ff, *Kr. Andersen* Streik og arbeidsboikott (Oslo 1932), TfR 1932.45 ff. Angaaende Spørgsmaalet om Boykotning fra en enkelt Persons Side se *Carl Ussing* i U 1928 Tillæg 8 f og deroverfor *Kr. Andersen* i TfR 1932. 67 ff, jfr. ogsaa *Bergendal* Forhandlingerne paa 15. nordiske. Juristmøde 105 og *Tr. Jørgensen* i TfR 1927.135 samt den norske Trustlov § 21.

Boykotning anvendes i overordentlig stort Omfang i den nyeste Tid, og det ikke blot i Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder. En Opfordring til at boykotte Trediemand ledsages ofte af en Trusel om at boykotte den opfordrede. En Fagforening opfordrer f. Eks. under Trusel om Strejke Arbejdsgiveren til at afskedige en uorganiseret Arbejder, eller den opfordrer under Strejketrusel en Arbejdsgivers Forretningsforbindelser til at boykotte ham.

B. *Den retlige Behandling af Boykotning* volder store Vanskeligheder. Det er med Føje fastslaaet i Praxis, at Boykotning i visse Tilfælde kan søges hindret ved Forbud og kan afføde Krav paa

Erstatning af det Tab, der voldes ved Boykotningen. Men det er meget vanskeligt at fastslaa, under hvilke Betingelser Boykotning kan mødes med Forbud eller afføde Erstatningsansvar.

1. Spørgsmaalet er her i Landet kun i ringe Omfang *afgjort ved Lov*. Vigtigst af de gældende Lovbestemmelser er L om den faste Voldgiftsret § 5.B.2, der omtales ndfr. under 4.

Lov om *Prisaftaler* 158 18 Maj 1937 giver i § 9 følgende Regel: »Aftaler eller Bestemmelser om Pris-, Produktions-, Omsætnings- eller Transportforhold er forbudt, for saa vidt de paagældende Aftaler eller Bestemmelser medfører eller kan antages at medføre urimelige Priser eller andre samfundsmæssigt urimelige Indskrænkninger i den fri Erhvervsudøvelse, herunder Udnyttelse i nævnte Henseender af Vareknaphed e. l.« Boykotforanstaltninger kan e. O. rammes af Reglen og maa da afføde Erstatningsansvar overfor Personer, der lider Tab ved dem. — Om Bestemmelsen kan ses *Hjeje* i U 1937 B 336 ff.

Prisaftaleloven er midlertidig sat ud af Kraft ved Lov om Priser 306 30 Maj 1940 § 20, og denne Bestemmelse er opretholdt i den senere midlertidige Prislovgivning, foreløbig til 28 Februar 1947, se Lov 580 30 Nov. 1946. *Prisloven* indeholder imidlertid et almindeligt Forbud mod urimelige Priser og Forretningsbetingelser og mod Aftaler, Vedtagelser og Bestemmelser, der kan antages at medføre urimelige Priser eller Forretningsbetingelser, se L 472 28 Nov. 1942 §§ 8 og 10 med Straffebestemmelse i § 19.

2. Spørgsmaalet er undertiden *afgjort ved Aftale*, f. Eks. ved kollektiv Overenskomst. Det omtales Enk. Kontrakter § 44, at Adgangen til Strejker og Lockout *begrænses* ved kollektive Overenskomster, dels ved at der opstilles særlige Betingelser for Adgangen til Arbejdsstandsning, saaledes som det navnlig er sket ved »Septemberforliget« af 5 September 1899 (aftrykt i »Danmarks Love«), dels fordi de kollektive Aftaler mellem Arbejdere og Arbejdsgivere normalt udelukker Kamp om de ved dem ordnede Forhold i Overenskomstperioden. Adgangen til Arbejdsstandsning kan imidlertid ogsaa (i Forholdet mellem Parterne) *udvides* ved kollektiv Overenskomst, og en saadan Udvidelse antages at være sket indenfor Septemberforligets Omraade. Her antages det at være Reglen, at de enkelte Arbejdskontrakters Opsigelsesregler ikke behøver at overholdes ved Strejke eller Lockout, og at *Sympatiaktioner* frit kan iværksættes af Hovedorganisationerne med de foreskrevne Varsler.

Se herom U 1935.507 H, *Carl Ussing* i U 1928 Tillæg 32 ff, *Tr. Jørgensen* i TFR 1936.363, 1927.134, 140 ff. cfr. *Olrik* i U 1926 B.189. Dette gælder imidlertid kun i Forholdet mellem dem, der er bundet af Septemberforliget el. af »Norm f. Regler f. faglig Strid«, se Enkelte Kontrakter 2. Udg. S. 341.

Fra alle saadanne Aftaler ses der bort i det følgende. Iøvrigt maa Spørgsmaalet — hvor Lovgivningen ikke fører til andre Resultater — løses ud fra almene, samfundsmæssige Betragtninger. Saavidt man kan skønne paa nærværende Tidspunkt, kan Grænsen ikke drages ved en enkelt Regel.

3. Væsentlig Betydning har for det første *Formaalet med Boykotningen*.

Boykotning kan ialfald paadrage Ansvar, naar den bæres af et Formaal, som Retssordenen maa modarbejde ved Culpareglen eller endog ved Straffeloven. Som Eksempel kan nævnes Boykotning, der tilsigter at tvinge den boykottede til at begaa en Forbrydelse eller en Handling, der er i Strid med Ærbarhed. Fremdeles formentlig Boykotning, der foretages netop i den Hensigt at skade den boykottede (sml. ndfr. § 9) eller for at gennemtvinge noget, som det vilde være i Strid med Lov eller Ærbarhed at fremtvinge.

Boykotning for at fremtvinge Opfyldelsen af en Fordring vil vistnok som oftest være retstridig, men der maa anerkendes vidtrækkende Undtagelser, se herom *Carl Ussing* i U 1928 Tillæg 25 ff samt U 1928.1026 H.

Boykotning er ogsaa blevet anset som retstridig, hvor Motivet var af mere personlig Art eller iøvrigt fandtes for svagt, se U 1921.694* H, 1924.75 H, 1928.337, 803. Og man bør vistnok opstille den almindelige Regel, at Boykotning er retstridig, medmindre den tjener et Formaal, som man fra et Samfundssynspunkt finder det forsvarligt generelt at søge naaet ved Boykotning.

Denne Regel vil dog næppe blive gennemført fuldtud, naar Boykotningen holder sig indenfor en snæver Kreds, medmindre denne faktisk behersker et vist Erhvervsomraade, sml. et Grænsetilfælde i U 1916.677 (TfR 1918.86), og den kan ialfald ikke ramme den enkeltes Afbrydelse af Forretningsforbindelser bortset fra Monopoltilfælde, sml. U 1934.527, hvis Præmisser synes ret vidtgaaende.

At der ved Boykotning tages Hensyn til *Hensigten eller Motivet* iøvrigt, ses af flere af de nævnte Domme, jfr. ogsaa U 1915.765.

Boykotning kan imidlertid være retstridig, selv om dens Formaal i og for sig kan tilstræbes ansvarsfrit ved Hjælp af Boykotning.

4. Det er forlængst med Føje fastslaaet i Praxis, at det er retstridigt at gennemføre Boykotning *ved visse Midler*. Saaledes navnlig at fremkalde Boykotning ved urigtige faktiske Anbringender, f. Eks. vildledende Fremstilling af Konfliktens Aarsager.

Se som Eksempel U 1892.98 H, 1927.27 H, jfr. 1926.643 H, 649* H og TfR 1927.275.

I og for sig kan Usandheden vel kun begrunde Ansvar for det Tab, der voldes ved den. Men naar der foreligger bevidst Vildledning, maa Ansvaret omfatte hele Tabet med Undtagelse af det, som bevislig ikke er en Følge af Usandheden, sml. ndfr. § 25.1.

Det er fremdeles retstridigt at fremkalde Boykotning ved Ærefornærmelser eller ved anden nedsættende Omtale, som vilde være retstridig, selv om den ikke tjente til Boykotning, eller ved retstridig Tvang. Saadan Tvang er ofte blevet anvendt navnlig under Strejke af Arbejderne overfor »arbejdsvillige«, f. Eks. ved Hjælp af udstillede Strejkevagter. Men Udstilling af Strejkevagter er blevet anset for retstridig overfor Arbejdsgiveren, selv om der ikke blev anvendt Trusler.

Se som Eks. U 1894.696 H, 1892.98 H, 1928.188, 810. Om nedsættende Omtale U 1909.187 H, 1928.191, jfr. 1917.830 H.

Der har været Tilbøjelighed til at anse det for retstridigt *offentlig at opfordre til Boykotning eller give Meddelelse om en Boykotning*, naar dette kan betragtes som en Opfordring til Boykotning.

Spørgsmaalet er for en Del blevet afgjort ved L om den faste Voldgiftsret 536 4 Oktober 1919 § 5.B.2, der ligesom den tidligere Lov af 12 April 1910 bestemmer, at »naar en Strejke eller Lockout ikke er retstridig, er *den blotte offentlige Meddelelse* om dens Varsling eller Ikrafttræden heller *ikke retstridig*«.

Bestemmelsen maa formentlig dække en objektiv rigtig Angivelse af Grundene til Arbejdsstandsningen, jfr. *Carl Ussing* i U 1910 B.273, men dog U 1911.375, samt en til den boykottende Fagforenings Medlemmer rettet Opfordring til ikke at tage Arbejde, se U 1912.433, 1914.328, jfr. ogsaa 1928.130, 1932.572. Og den maa efter Omstændighederne kunne anvendes analogt paa Meddelelser om Boykotning af anden Art, jfr. U 1914.328, ialfald naar særskilt Meddelelse til Deltagerne i Boykotningen ikke er tilstrækkelig effektiv og overkommelig.

Mere kan der ikke udledes af den nævnte Lovbestemmelse. I Praksis synes der imidlertid at være Tilbøjelighed til at antage, at *alle andre Boykotopfordringer er retstridige, naar de rettes til Offentligheden*, f. Eks. igennem Pressen eller ved Uddeling af Opfordringer eller ved Breve til tilfældige Personer. Ganske almindeligt kan denne Sætning dog næppe opstilles.

Angaaende *Arbejdernes Boykotning af Arbejdsgivere* er det forlængst fastslaaet i Praksis, at Arbejdsgiveren kan nedlægge Forbud og eventuelt kræve Erstatning, naar der under en Blokade offentliggøres Navne paa Personer, der arbejder hos ham (»arbejdsvillige«), jfr. herved *Krabbe* Kommentar 464. Nyere Domme har anset det for retstridigt offentlig at opfordre Personer udenfor den blokerende Organisation til at undlade at arbejde for Arbejdsgiveren, se U 1930.142, 499, jfr. ogsaa 935. 1932.142 (der endog anvender den nu ophævede Erhvervsfrihedsl. 70 27 Marts 1929 § 3).

Derimod kan det formentlig ikke anses for retstridigt, at en Arbejder

under en Blokade privat opfordrer enkelte andre Arbejdere til ikke at tage det blokerede Arbejde op, jfr. *N. Lassen* i TfR 1895.78. Men en Opfordring til fast ansatte Tjenende om at forlade deres Plads i Strid med Tjenesteaftalen er blevet anset for retstridig ved U 1932.308 H.

Omvendt er det retstridigt at opfordre Arbejdsgivere til Boykotning af enkelte Arbejdere ved at offentliggøre deres Navne (*sorte Lister*), jfr. U 1909.877, 1911.639. Derimod anses det i Almindelighed ikke som retstridigt at sende saadanne Lister til den paagældende Arbejdsgiverforening — forudsat at Boykotningen har et berettiget Formaal —, jfr. U 1911.639, 1920.487, sml. ogsaa 1931.391. Naar en Arbejders Forhold har været særlig graverende, kan det vistnok efter Omstændighederne være retmæssigt at advare ogsaa Fagfæller, der ikke staar i Organisation med den advarende, jfr. Forudsætningen i U 1909.877.

Ogsaa i *Forretningsforhold* er Boykotopfordringer rettet til Offentligheden i Almindelighed blevet anset som retstridige. Se som Eksempel U 1901.985, 1902.212, 1917.707, 1919.937, 1923.201. Sml. 1922.132* H, 727*.

5. Selv Midler, der normalt kan benyttes ansvarsfrit, vil efter Omstændighederne kunne paadrage Ansvar. *De anvendte Midler maa navnlig staa i et rimeligt Forhold til Formaålet.*

Afgørelsen maa formentlig bero paa, om det er forsvarligt generelt at søge et Formaal som det tilstræbte naaet ved Midler af den paagældende Art. Og herved maa der tages Hensyn til Sammenspillet mellem de forskellige Boykotforanstaltninger. Naar en Række Midler anvendes, kan deres samlede Pres være saa stærkt, at det ikke kan forsvares ved Boykotningens Formaal, sml. U 1926.649* H, 1928.928.

C. Talrige Domme angaar *Arbejders Boykotning af andre Arbejdere*. Det er i adskillige Tilfælde blevet anset for retstridigt, at Arbejdere kollektivt kræver, at Arbejdsgiveren skal afskedige en enkelt Arbejder. En saadan Optræden kan være retmæssig, naar Arbejderen har givet rimelig Anledning dertil, enten ved at tage Arbejde under en Blokade, jfr. U 1911.875 og forudsætningsvis 1927.55 H, eller ved grov Tilsidesættelse af naturlige Forudsætninger for Samarbejde, jfr. U 1928.138. Men selv i saadanne Tilfælde bliver Boykotningen retstridig, naar den rammer med en Vægt, der maa anses for urimelig i Betragtning af Forseelsens Størrelse. Se som Eks. U 1927.55 H, 1928.423 H (om Strejkebrydere), 1921.694* H, 1925.370 H.

Tvivlsomt er det, om Boykotning af den nys nævnte Art kan være retmæssig, naar dens Formaal alene er at fremme Arbejdernes *Organiseringsbestræbelser*, saaledes naar en Arbejder kræves afskediget, blot fordi han er uorganiseret. En saadan Boykotning overfor et tidligere Fagforeningsmedlem er blevet anset som retmæssig i U 1914.868, men som retstridig i U 1922.371 i et Tilfælde, hvor Arbejderen i særlige Forhold kunde have Grund til at udmelde sig af Fagforeningen, jfr. ogsaa Noten i U 1921.694* samt U 1910.317.

Den heromhandlede Boykotning anses fremdeles som retstridig, naar Arbejderen vil være Medlem af Fagforeningen, men uden Føje hindres heri. Ved talrige Domme om ulovlig Eksklusion af Fagforeningsmedlemmer eller ulovlig Nægtelse af Optagelse i en Fagforening er der tilkendt den udelukkede Arbejder Erstatning for det Indtægtstab, han har lidt ved at holdes ude fra Fagforeningen, se f. Eks. U 1918.75 H, 1928.636 H, 828 H, 1929.676 H, 1930.48 H; 1926.30 H, 1927.44 H, 1929.296 H.

Paa den anden Side er Boykötningen blevet anset for retmæssig, hvor den kun bestod i Hævdelse af en Overenskomst mellem Fagforeningen og Arbejdsgiveren om, at han udelukkende eller fortrinsvis skulde beskæftige organiserede Arbejdere. Se som Eks. U 1928.477 H, 423 H (forudsætningsvis), 1929.1111 samt 1932.534 H, hvor det dog fremhæves, at den boykottede havde været Medlem af Fagforeningen. Aftaler som de nysnævnte bør dog næppe ganske almindelig anerkendes som berettigede. Hvis de anvendes paa en Maade, der vækker alvorlige Betænkeligheder, maa de kunne erklæres ugyldige efter almindelige Retsgrundsætninger.

Ialfald bortset fra saadanne Aftaler gaar Tendensen formentlig i Retning af den Regel, at det blotte Organiseringsformaal ikke gør Boykotning af den heromhandlede Art berettiget.

VIII. Skadelige Udtalelser iøvrigt.

Ogsaa udenfor de Tilfælde, der er omtalt i det foregaaende, kan en Person ifalde Erstatningsansvar for Tab, han paafører andre ved sine Udtalelser.

Det gælder for det første, hvor hans Udtalelser er *rettet til den skadelidende selv*. Erstatningsansvar maa saaledes i vidt Omfang kunne paalægges den, der ved at give urigtige Oplysninger (eller tilbageholde rigtige Oplysninger) foranlediger, at en anden paafører sig selv Tab. Og det kan ikke være en Betingelse for Ansvar, at der foreligger Bedrageri eller strafbar Svig iøvrigt (Strfl 1930 §§ 279, 298). Erstatningsansvar maa endog i et vist Omfang kunne paalægges den, der ikke har handlet med Forsæt til at paavirke den andens Handlemaade. Saaledes maa der ialfald kunne indtræde Ansvar for den Part, der uden saadant Forsæt *under Kontraktsforhandlinger* fremsætter urigtige Angivelser, forudsat at han indsaa eller burde indse, at hans Angivelser kunde virke bestemmende paa Medkontrahenten. Og han maa kunne drages til Ansvar, selv om han uagtsomt har troet paa, at hans Oplysninger var rigtige. Ansvar for Uagtsomhed maa ogsaa kunne paalægges den *Trediemand*, der urigtigt bevidner et afgørende Punkt i en Aftale. I Praxis er Ansvar ofte paalagt Vitterlighedsvidner, der uagtsomt bevidnede en Underskrift, som viste sig at være falsk.

Saaledes U 1935.374, 1915.599, 1911.93; 1901.292*

Paa den anden Side kan der næppe indtræde Ansvar ved al Uagtsomhed, naar en Person lider Skade ved at følge *et Raad*, som en anden har givet ham uden Vederlag, jfr. U 1898.617, 1919.223 og *Lassen* I 259 i Noten med Henvi-
sn.

Erstatning maa ogsaa kunne lægges paa den, der paafører en anden Tab ved at *udtale sig nedsættende* om ham til *Trediemand*, og det selv om Handlingen ikke er strafbar eller rammes af særlige Lovbestemmelser.

Se som Eks. U 1931.12 H, 1893.1072*. Ansvar er navnlig ogsaa blevet paalagt *Oplysningsbureauer*, der giver urigtige Meddelelser om en Persons økonomiske Forhold, se U 1902.843*, jfr. ogsaa 1915.710, 1926.542, 1923.201, og som Eksempel paa Tilfælde, hvor Handlingen ikke ansaas for retstridig U 1930.1084. Se om Spørgsmaalet *Ottesen* i U 1909 B.24, *Lassen* I 257 i Noter, NRt 1905.559 (TfR 1909.159). Om *Kritik* se det ndfr. S. 65 citerede, *Hurwitz* i Juristen 1937.117 ff.

Det er næppe muligt at opstille almindelige Regler om, under hvilke Betingelser der indtræder Erstatningsansvar for saadanne skadelige Udtalelser. Saa meget kan dog siges, at Retspraksis heller ikke her indskrænker Ansaret til forsætlig Skadeforvoldelse.

Se U 1931.12 H, 1902.843* og Forudsætningen i 1910.158 H. Angaaende Spørgsmaalet, om der er Grund til at kræve Forsæt, kan henvises til *Munch-Petersen* i TfR 1898.4 ff, 14, 26 jfr. 32, men deroverfor *Lassen* I § 29 Note 8 d. Om skadelige Udtalelser søger *Lassen* I § 28 Note 21 at opstille nærmere Regler paa Grundlag af Retspraksis.

§ 7.

Undladelser.

I. I hvilket Omfang Undladelser kan begrunde Erstatningsansvar, kræver en særlig Undersøgelse.

A. De Grunde, der foran i § 2 er anført som liggende bagved Culpareglen, kan utvivlsomt føre til at paalægge Ansvar for Undladelse. Et saadant Ansvar kan navnlig ogsaa have præventiv Betydning. Det kan nemlig tilskynde til Handlinger, der er egnet til at forhindre Skade.

Udfra dette Synspunkt maa Ansvar for en Persons Undladelse ialfald forudsætte, 1) at en Fare for andres Interesser var synlig for den paagældende, 2) at han maatte antage, at den af ham undladte Handling vilde have en Evne (Tendens) til at afværge Skaden.

Der er ingen Grund til at lade Ansaret for Undladelser bero paa, om Undladelser overhovedet kan siges at foraarsage noget. Striden herom er kort omtalt ndfr. i § 19.1.B.

De nævnte Betingelser svarer til dem, der stilles ved positive Handlinger. Men der er flere Grunde, der taler for at drage snævrere Grænser for Ansvarsområdet ved Undladelser.

For det første er det *ikke saa nødvendigt* for Samfundet, at Undladelser modvirkes. Kun i særlige Grupper af Tilfælde kræver Sikkerhedshensynet, at Folk kan stole paa, at visse positive Handlinger bliver foretaget, se om saadanne Tilfælde ndfr. under II. For det andet kan Kravene til positiv Handling — bortset fra de særlige Tilfælde under II — ikke stilles ret højt, da det ellers næppe vil lykkes hos Samfundets Medlemmer at vinde fornøden Tilslutning til Kravene. Dette staar atter i Sammenhæng med, at det gennemsnitlig er byrdefuldere at foretage en bestemt positiv Handling end at undlade visse uønskværdige Handlinger. Den positive Handling kræver Anvendelse af en Del af den paagældendes Tid og Kræfter og afskærer ham derved fra at anvende samme Tid og Kræfter i egen Interesse. Hvor byrdefuldt det føles at handle, vil afhænge af, dels hvor megen Tid og Kraft Handlingen kræver, dels hvor store Interesser af anden Art den paagældende maa tilsidesætte for at handle.

Dertil kommer, at det er *meget vanskeligt at drage en praktisk brugbar Grænse* mellem de Undladelser, der skulde paadrage Ansvar, og de andre. Man kan næppe blive staaende ved et almindeligt Skøn om Undladelsernes »Uforsvarlighed«, da dette Skøn vilde være for usikkert. Grunden hertil er navnlig, at Skønnet ikke kan finde Støtte i en fast almindelig Moralopfattelse. Den moralske Opfattelse er nemlig meget vaklende paa dette Punkt. Under disse Omstændigheder er det betænkeligt at henvise Afgørelsen til Domstolenes frie Skøn. Og uden positiv Hjemmel lader det sig næppe gøre at formulere en nogenlunde præcis Regel, der kan ventes at vinde almindelig Anerkendelse hos Domstolene. Saa meget er ialfald givet, at intet af de hidtil gjorte Forsøg har vundet større Tilslutning.

Under disse Omstændigheder er det forstaaeligt, at den herskende Lære forkaster en almindelig Regel om Ansvar for Undladelser og kun vil paalægge Ansvar i særlige Grupper af Tilfælde. En saadan Løsning vil ogsaa i det væsentlige kunne fyldestgøre det praktiske Behov, naar man ikke kræver særlig Støtte i Lovgivningen for Answeret, men antager, at *Ansvar kan paalægges i alle de særlige Grupper af Tilfælde, hvor der findes at være Grund dertil*. Efterhaanden

som Antallet af Ansvarstilfælde forøges, vil man iøvrigt nærme sig mere og mere til en almindelig Regel.

Om Spørgsmaalet se *Lassen* I 256 ff med Henvisn., *Stang* Erstatningsansvar 67, 111 f, 116 Note 39, *Krabbe* Kommentar 17, 21, *Ross* Virkelighed og Gyldighed 183 f, *Lundstedt* TfR 1923.115, 151 f, *Föreläsningar* I 16 ff, 40 ff, II 52 ff og deroverfor *Thyrén* Den moderna straffrättens grundåskådningar 34 ff, Anmärkningar vid en skrift av professor A. V. Lundstedt 7 f, *Oertmann* Anm. 4.d foran § 249, § 826 Anm. 2 i Slutn., *Mazeaud* I no. 524 ff.

Lundstedt vil (med Hensyn til Straf) ligestille Undladelse med positiv Handling, naar Handlingen ikke kræver nogen nævneværdig Opofrelse, men bevislig undlades enten af blot og bar Ligegyldighed eller ligefrem i Skadehensigt. Beslægtede Sætninger er opstillet af flere Forfattere. *Stang* vil give fri Bane for Interesseafvejelsen. *Mazeaud* vil anvende det almindelige Kriterium Fejl (*faute*). *Oertmann* vil ialfald undtagelsesvis aabne Adgang til at paalægge Ansvar for Undladelse og navnlig efter Omstændighederne anvende BGB § 826.

Da en almindelig Regel om Ansvar for Undladelser maatte være meget snæver, kan jeg ikke lægge stor Vægt paa den Indvending, der ofte fremsættes mod Ansvar for Undladelser: at man derved vilde skabe en uheldig Fare for altfor geskæftig Indblanding fra andre Folks Side.

Det Spørgsmaal, der volder Tvivl, siges ofte at være Problemet, hvornaar Undladelsen er *retstridig*, eller hvornaar der bestaar en *Retspligt* til at handle. Disse Udtryk peger forsaavidt i den rigtige Retning, som der formentlig ingen særlige Vanskeligheder opstaar med Hensyn til de subjektive (individuelle) Undskyldningsgrunde. Men Udtryksmaaden kan vække urigtige Forestillinger. Efter en naturlig Forstaaelse af Ordene foreligger Retstridighed eller Retspligt i de Tilfælde, der omtales ndfr. under II.g, men dog indtræder der ikke Ansvar for Undladelsen. Udtryksmaaden hænger sammen med, at flere nordiske Forfattere bruger Ordet retstridig i en indsnævret Betydning, se herom ndfr. § 12.III.

B. *Den danske Lovgivning* giver ikke bestemte Holdepunkter for Besvarelsen af Spørgsmaalet i al Almindelighed. Straffelovgivningen kan vel siges ret tydelig at vise, at Undladelser som Regel ikke kan straffes efter samme Straffebestemmelser som positive Handlinger. Men herfra kan der ikke drages bindende Slutning til Erstatningsansvaret.

Da heller ikke Praksis har fastslaaet nogen almindelig Regel om Ansvar for Undladelser, maa man formentlig regne med, at vore Domstole ialfald foreløbig vil nøjes med at paalægge Ansvar i særlige Grupper af Tilfælde.

II. Tilbage staar at undersøge nærmere, *i hvilke særlige Grupper af Tilfælde Undladelse ialfald bør paadrage Erstatningsansvar*. Der skal fremdrages forskellige Tilfælde, hvor der efter dansk Ret maa kunne paalægges Ansvar. Men Opregningen tilsigter ikke at være udtømmende.

Angaaende Retspraksis om disse Spørgsmaal kan henvises til *Becker Olsen* i U 1930 B.161 ff.

a. Der er ingen Tvivl om, at Undladelse kan paadrage Ansvar, hvor der bestaar *en retskraftig Fordring* paa en positiv Ydelse. Det nærmere herom maa imidlertid fremstilles andetsteds, se bl. a. Dansk Obligationsret § 12.

b. Hvor Lovgivningen eller med fornøden Hjemmel en offentlig Myndighed tildeler en Person et *særligt Hverv*, vil dette ofte ske bl. a. for at faa truffet Foranstaltninger imod visse Farer. I saadanne Tilfælde vil der normalt være Grund til at paalægge Ansvar for Undladelser under Betingelser svarende til dem, der gælder for positive Handlinger.

c. Hvor en Person *ved en forsvarlig Handling har skabt en Situation, der rummer paaregnelig Fare for andre*, maa han i Almindelighed ifalde Ansvar, saafremt han ikke træffer *forsvarlige Foranstaltninger for at hindre Skade*. Den Kusk, der har sat et Hestekøretøj i Gang paa en Landevej, maa saaledes normalt blive ansvarlig, dersom han, naar der opstaar Fare for, at Køretøjet skal gøre Skade, ikke griber ind og foretager alt, hvad en ordentlig Kusk plejer at foretage for at hindre Skade i tilsvarende Situationer.

Hvis Faren følger af en Persons Handling i Tilfælde, hvor det var *upaa-regneligt* ved Beslutningen om Handlingens Foretagelse, maa han vistnok normalt blive ansvarlig, dersom han undlader at træffe *rimelige* Foranstaltninger til at hindre Skaden. Kravene maa altsaa slappes noget.

De heromhandlede Undladelser gaar uden skarp Grænse over i de Tilfælde, hvor Skaden voldes ved en positiv Handling, der bliver uforsvarlig, fordi den ikke foretages paa forsvarlig Maade. *I de fleste Tilfælde*, hvor Sikkerhedsforanstaltninger undlades, *kan Grundlaget for Ansaret findes i en positiv Handling*. Saaledes, naar en Person kommer til Skade, fordi Træer fældes eller beskæres eller Huse rives ned uden betryggende Afspærring, eller fordi en Motorvogn kører med daarlige Bremses eller en Kusk drejer til venstre uden at vise af. Undertiden kan Ansvar dog kun bygges paa en Undladelse. Som Eksempel nævnes følgende Tilfælde: En Kusk forlader sin Vogn paa Vejen efter at have truffet sædvanlige Forsigtighedsforanstalt-

ninger. Hesten drejer ganske upaaregnet ud til Siden og foraarsager en Motorulykke. Kusken iagttager den farlige Situation tidnok til at afværge Skaden, men bliver skødesløs staaende paa Afstand fra Vognen.

Naar en Person ukaldet har grebet ind i andres Anliggender, f. Eks. paabegyndt Foranstaltninger til at afværge en truende Skade, men ikke fører sit Foretagende igennem, kan han ialfald blive ansvarlig, hvis hans Indgriben kendelig har forøget Faren, f. Eks. hvis en Læge har paabegyndt en farlig Operation.

d. Den, der har den almindelige *Raadighed over en Ting*, som kan medføre Farer for andre, vil efter Omstændighederne blive ansvarlig, saafremt han ikke imødegaar Faren ved forsvarlige (sædvanlige) Forsigtighedsforholdsregler.

Naar f. Eks. et Træ styrter om og rammer forbipasserende paa offentlig Vej eller falder ind over Nabogrunden, maa Ejeren eller Brugeren af den Grund, hvorpaa Træet stod, som Regel ifalde Ansvar, hvis han ved rimelig Agtpaagivenhed kunde have opdaget Træets farlige Tilstand og have afværget Faren. En Husejer kan paa lignende Maade blive ansvarlig for Skade, som voldes ved, at Murværk og lignende — f. Eks. Dele af en Gesims eller Altan — falder ned, eller ved at Sne skrider ned fra Taget.

Sml. U 1936.599, der dog ikke angaar Erstatning, 1920.809*, 1921.863*.

Erstatningsansvar maa indtræde, selv om Tingen ikke bevæger sig, naar den ved selve sin farlige Tilstand foranlediger Skade. Den, der giver andre Adgang til sin Grund, sin Bygning, sit Fartøj o. s. v., maa normalt ifalde Ansvar overfor dem, der kommer til Skade under Benyttelsen af denne Adgang, naar Skaden indtræder, fordi han ikke har truffet sædvanlige eller forsvarlige Forholdsregler for at undgaa Skade for andre.

Saaledes kan Ansvar indtræde, naar Veje ikke holdes i forsvarlig Stand, se f. Eks. VLT 1931.14, der omtales ndfr. i § 17 i Slutn., eller naar Fortovet ikke bestrøs ved glat Føre. Fremdeles naar de Dele af et Hus, der er tilgængelige for fremmede, f. Eks. Trappe, Elevator, Gaard eller Butikslokale, ikke indrettes saaledes, at Forholdene ikke uforsvarlig udsætter dem, der har lovligt Ærinde dér, for Fare.

I de heromhandlede Tilfælde maa *Ansaret* i Almindelighed *paalægges den, der har det faktiske Herredømme over Tingen*, hvad enten han er Ejer, Indehaver af en Brugsret eller en Besidder, der har faaet Tingen i sin Magt uden nogen Adkomst. Se hertil *Vinding Kruse Ejendomsretten* 1978—79, hvor Ansaret tilsyneladende som Hovedregel paalægges »Ejeren«, uden at det nærmere siges, hvad der forstaas herved.

Naar det ved Lov eller med Hjemmel i Lov er paalagt en bestemt Person at træffe Foranstaltninger af en vis Art, maa denne Person dog bære An-

svaret for Forsømmelse deraf. Hvis en Politivedtægt f. Eks. paalægger Husejerne at renholde Gaden udenfor Huset, bestrø den o. s. v., maa ogsaa Erstatningsansvaret ramme Husejeren, selv om Gaden er offentlig og anlagt paa Kommunens Grund.

e. Særlige Forhold mellem Personer kan ogsaa føre til at paalægge Ansvar, sml. Strfl 1930 § 255.

f. En Slags Undladelse, der i den sidste Tid har tildraget sig Opmærksomhed, er *Nægtelsen af at indgaa Aftaler* med andre. I visse Tilfælde paalægger Lovgivningen en Pligt til at afslutte Kontrakter, se f. Eks. Apotekerl. 107 31 Marts 1932 § 29. Det forekommer navnlig, hvor en Erhvervsvirksomhed forbeholdes enkelte eller bestemte, særlig autoriserede Personer. I saadanne Tilfælde, der iøvrigt ogsaa kunde henføres til den ovfr. under b omtalte Gruppe, vil Nægtelsen af at afslutte Kontrakt med en Person kunne paadrage Erstatningsansvar, og det samme maa gælde Forsinkelse med at efterkomme en Anmodning om at handle, sml. U 1926.166.

Tilsvarende Regler maa formentlig kunne opstilles, hvor de iøvrigt findes paakrævede, saaledes naar en Virksomhed opnaar et faktisk Monopol.

Hvorvidt Ansvar for Undladelse af at kontrahere kan paalægges Enkeltmand udenfor saadanne Tilfælde, er tvivlsomt, men Spørgsmaalet har ikke stor praktisk Betydning. Derimod maa Ansvarsregler ialfald kunne benyttes til at modarbejde *kollektiv Nægtelse af at kontrahere*. Disse Spørgsmaal er allerede belyst ved Behandlingen af Boykotning (ovfr. § 6.VII).

g. Endnu kan spørges, om Ansvar ikke selv udenfor særlige Forhold bør paalægges i Tilfælde, *hvor Undladelsen er strafbar*. Spørgsmaalet kan næppe besvares under eet for alle Tilfælde. En Undladelse, der er strafbar efter Strfl 1930 § 192, maa formentlig paadrage Erstatningsansvar. Derimod kan Ansvar næppe paalægges ved Undladelser, der er strafbare efter Strfl 1930 §§ 185 og 253. Man kan vel ikke slutte dette af, at Undladelserne her er gjort til *delicta sui generis* med særlig lavere Straf. Men denne Ordning maa forklæres ved, at en kraftig Prævention i disse Tilfælde ikke er nødvendig, ja endogsaa har visse Betænkeligheder. Det vilde vistnok støde den almindelige Retsfølelse, om Undladelsen i de nævnte Tilfælde blev belagt med samme Ansvar til Straf og Erstatning som den positive Handling. Hvis man kun havde de to Alternativer: Ansvarsfrihed eller fuldt Ansvar som for positiv Handling, vilde Retsfølelsen antagelig bevirke, at Ansvar for Undladelse kun blev paalagt i de allervorste Tilfælde. Naar man derimod ogsaa kan gaa den lempeligere Mellemvej at paalægge en ringe Straf og ingen Erstatning, kan man belægge langt flere Undladelser med Ansvar og derved opnaa at udstrække Præventionens Omraade.

Det siges undertiden, at Skaden i de heromhandlede Tilfælde ikke anses som retstridig forvoldt ved Undladelsen, se f. Eks. *Krabbe* Kommentar 22. Om dette fiktionsmæssige Udtryk, hvis Mening er uklar, se ndfr. § 19.IV.C, jfr. foran under I.A i Slutn.

Ofte opstilles den Sætning, at Undladelser kun paadrager Ansvar, naar der bestod en *særlig (speciel) Retspligt* til at hindre Skaden, medens en af Loven paalagt *almindelig Hjælpepligt* ikke er tilstrækkelig. En saadan Sondring lader sig dog formentlig ikke gennemføre. Ved at opstille Kravet om en »Retspligt« opnaar man iøvrigt ikke meget andet end at flytte Spørgsmaalet eller at give det et Navn.

Om Pligtkonstruktionen kan navnlig henvises til den foran under I.A. citerede Diskussion mellem *Thyrén* og *Lundstedt*.

§ 8.

Særlige Omstændigheder, der gør Handlingen forsvarlig.

Der er en Række særlige Omstændigheder, der udelukker Erstatningsansvar efter Culpareglen. En Del af disse Omstændigheder vil blive fremstillet i anden Sammenhæng, se navnlig § 11 og §§ 22 og 23. Her i § 8 skal omtales nogle særlige Forhold, der medfører, at den paagældende Handling *overhovedet ikke er uforsvarlig eller uønskværdig fra Retsordenens Synspunkt*.

Der findes adskillige Omstændigheder af denne Art, og de vil, hvad der er ganske naturligt, i Almindelighed udelukke ogsaa Straf-ansvar og Nedlæggelse af Forbud mod Handlingen (saavel Fogedforbud som Dom til Undladelse). I den almindelige Læres Udtryksmaade siger man derfor, at disse Omstændigheder udelukker »Retstridigheden«. Hvad der ligger bagved, er som allerede antydnet, at Handlingen i de paagældende Tilfælde overhovedet ikke er uønskværdig fra et samfundsmæssigt Synspunkt.

Betingelserne for Udelukkelsen af de forskellige Retsmidler er dog ikke fuldstændig ens. Der kommer ialfald en vis Forskel frem med Hensyn til de »subjektive« Betingelser. Men da der foreløbig ses bort fra dem, skulde de følgende Bemærkninger i Hovedsagen gælde ikke blot om Erstatningsansvaret, men ogsaa om Straf og Forbud. Derfor kan der ogsaa til Udfyldning af Bemærkningerne henvises til Straffe-

retten, hvor en Del af disse Spørgsmaal plejer at blive behandlet mere indgaaende.

Som herhenhørende Tilfælde kan nævnes følgende, der dog ikke skal være en udtømmende Opregning:

1. *Nødværge*. Erstatningsansvar efter Culpareglen paadrages ikke ved Handlinger, der foretages i Nødværge, naar Betingelserne i Strfl 1930 § 13.1° er opfyldt, og heller ikke ved de i § 13.3° nævnte Handlinger.

Den i § 13.1° opstillede Betingelse, at Angrebet er »uretmæssigt« falder ialfald i Hovedsagen sammen med, at Angrebshandlingen skal høre til de »uønskværdige« (retstridige) Handlinger. Den nærmere Afgrænsning maa dog foretages med særligt Henblik paa, i hvilket Omfang der er Grund til at give Nødværget fri Bane. Dette gælder navnlig Spørgsmaalet, om Nødværge bør anerkendes, naar Handlingen er uretmæssig efter en rent objektiv Bedømmelse, der tager alle paa Dommens Tid oplyste Omstændigheder i Betragtning.

Se herom Strafferetslitteraturen, f. Eks. *Torp* StrR 287, fremdeles *Per Augdahl* Nødværge 34, *Knoph* Hensiktens betydning 31 ff, *Hoel* Den moderne retsmetode 150 f. Augdahls Afhandling, der ogsaa findes i Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1920, giver en udførlig Behandling af hele Nødværgelæren.

Til Belysning af Nødværgeregulens Betydning kan henvises til U 1920. 969 H, 1922.132 H, 1928.1093.

Nødværgereglen i Straffeloven dækker ikke Tilfælde, hvor *Skade truer fra Dyr eller livløse Ting*, uden at dette skyldes uretmæssig Adfærd fra Ejeren af Dyret eller Tingen. Alligevel bør man formentlig antage, at den truede ialfald i et vist Omfang ansvarsfrit kan beskadige eller tilintetgøre Dyret eller Tingen, forsaavidt det har været nødvendigt for at undgaa Skaden. Og formentlig kan man ikke indskrænke Ansvarsfriheden til de Tilfælde, hvor Nødrets-betingelserne (ndfr. Nr. 2) er opfyldt.

Jfr. *Krabbe* Kommentar 68 f. Særlige Lovregler er givet om Adgangen til at afværge Angreb fra visse Dyr, se L om Mark- og Vejfred 25 Marts 1872 § 7.3°, jfr. Hundel. 18 Maj 1937 § 13.3°, Jagtl. 145 28 April 1931 §§ 7 og 11.

Om Politimyndighedernes Beføjelse til at uskadeliggøre farlige Ting henvises til *Hurwitz* Konfiskation 67, 69 f.

2. *Nødret*. Handlinger, der er nødvendige til Afværgelse af truende Skade paa Person eller Gods, kan ikke paadrage Ansvar *efter*

Culpareglen, naar Betingelserne for Straffrihed ifølge Strfl 1930 § 14 er opfyldt. Om Handlinger, der er nødvendige til at afværge truende Skade af anden Art, maa der gælde tilsvarende Regler.

Nødssituationen kan gøre det forsvarligt med Forsæt at bruge eller beskadige Trediemands Ting, men kan selvfølgelig ogsaa gøre det forsvarligt at foretage Handlinger, der ikke med Sikkerhed volder Skade, men blot fremkalder Fare for Trediemands Goder. Saaledes kan et truende Sammenstød mellem Motorkøretøjer gøre det forsvarligt, at den ene Bils Fører styrer Bilen saa tæt ind imod en paa Gaden holdende Vogn, at der er stor Fare for en lettere Paa-kørsel.

Sml. U 1925.455. Se ogsaa *Skeie* Strafferet I § 20.

Torp gjorde i sin Tid kraftig gældende, at Nødretsreglen kun er en enkelt Anvendelse af den almindelige Regel om Handlefrihedens Grænser, og at der ikke er Brug for nogen Særregel om Nødretstilfælde. Selv ved en Udvikling af almindelige Retsgrundsætninger er denne Lære lidet heldig. Det har stor Interesse at fastslaa, at Nødssituationen — ligesom andre særlige Grunde — kan føre til at fravige den normale Grænse for Handlefriheden. Ellers tabes det af Syne, at det i mange Forhold er uforsvarligt at fremkalde en blot nogenlunde betydelig Fare, jfr. ovfr. § 4.II.B.1. Og det maa være Opgaven at udforme nærmere Regler om Betingelserne for Nødret. For gældende Rets Vedkommende kommer hertil, at vi har positive Lovbestemmelser om Nødret, først og fremmest den almindelige Regel i Strfl 1930 § 14, og den maa formentlig antages at angive den almindelige Grænse for Nødret ved Handlinger, der sigter til at afværge truende Skade paa Person eller Gods. Men § 14 kan ikke udelukke, at der anerkendes en videregaaende Indgrebsret i særlige Grupper af Tilfælde, og den kan navnlig ikke antages udtømmende at gøre op med al Nødret.

Jfr. hertil *Krabbe* Kommentar til § 14. *Torps* Lære er udviklet i TfR 1897.60 ff, StrR 264 ff. *Torp* hævdede, at den dagældende Nødretsregel i Strfl 1866 § 41 overhovedet ikke satte nogen Grænse for Nødretten, se herimod *Augdahl* Ret og retskrænkelse 36 f. Se iøvrigt *Skyld* og *Skade* 146 ff og ndfr. § 12, *Stang* Erstatningsansvar 121 f, *Vinding Kruse* Ejendomsretten 219 f. Her udtales bl. a., at der kan opstaa Kollisioner mellem Goder, som ikke kan maales indbyrdes, og hvor derfor Talen om større eller mindre Skade hører op, f. Eks. Kollision mellem økonomiske og sjælelige Interesser. Denne Sætning er ikke nødvendig for at naa til de praktiske Resultater, som *Vinding Kruse* med Føje hævder. Efter min Mening maa ogsaa Interesser som de nævnte vurderes efter Grundsætningen i Strfl § 14.

Skade, der voldes ved forsvarlige Nødshandlinger, kan i vidt Omfang kræves erstattet efter andre Regler end *Culpareglen*, se herom ndfr. § 16.I.2.b. og II.A.

3. *Varetagelse af den skadelidendes eget Tarv (negotiorum gestio).*

Ansvar kan ikke paalægges en Person for den Skade, som han tilføjer en anden ved en Handling, som det er nødvendigt at foretage for den anden, fordi denne selv ikke kan handle eller træffe Bestemmelse. Ansvarsfri ifølge denne Bestemmelse er navnlig Handlinger, der er nødvendige til Afværgelse af truende Skade. Reglen falder derfor til Dels sammen med Nødretsreglen, men rækker videre i een Retning. Handlinger, der har til Formaal at afværge Skade netop for den Person, som de tilføjer Skade, er forsvarlige i langt videre Omfang end Handlinger, der gaar ud over andre; de paadrager iøvrigt heller ikke Erstatningsansvar efter Reglerne om Ansvar uden Culpa. Som et praktisk vigtigt Eksempel kan nævnes Operation af bevidstløse Personer. Se iøvrigt Enkelte Kontrakter § 52.II og V.

Den heromhandlede Gruppe Tilfælde er omtalt i Skyld og Skade 147 f, jfr. ogsaa Ross Virkelighed og Gyldighed 363 og dertil U 1934 B.298. Goos Straffet Alm. Del 192 vilde inddrage disse Tilfælde under den almindelige Afvejelse, der bestemmer Handlefrihedens Grænser. Saaledes ogsaa *Torp StrR* 255, se herved dog hans Bemærkning S. 272—73.

4. Ansvarsfri ifølge Culpareglen er fremdeles Handlinger, der er en »lovlig« *Retshaandhævelse*, derunder saavel offentlig Retshaandhævelse som privat »Selvtægt«, hvor den er lovlig. Det samme gælder Handlinger, der er en *lovlig Anvendelse af Forældremyndighed* eller anden *Myndighed over andre Personer*, og i det hele *Handlinger, der gyldigt er tilladt af Lovgivningen eller Administrationen*. Den nærmere Afgrænsning af disse Undtagelser maa ske andetsteds. Ogsaa i adskillige Tilfælde, der falder ind under denne Gruppe, kan Erstatningsansvar følge af andre Regler, jfr. ndfr. §§ 16—17.

Om Berettigelsen af »Egenmagt« se *Vinding Kruse Ejendomsretten* 718 ff, *Krabbe Kommentar* 562 ff.

At en ellers uforsvarlig Handling er foretaget i Henhold til en *Befaling*, udelukker kun Ansvar efter Culpareglen, dels naar den befalende gyldig kunde tillade Handlingen, dels naar Skadevolderen undtagelsesvis var forpligtet til at efterkomme Befalingen trods dens Indhold.

Selv i sidstnævnte Tilfælde antager *Krabbe Kommentar* S. 20, at Handlingen kan mødes med Nødværge. *Krabbe* anser derfor ikke Handlingen som objektivt retmæssig. Se derimod *Torp StrR* 303 f, *Lassen* I 264 f.

5. Som en videre Anvendelse af de under Nr. 4 omtalte Synspunkter kan man betragte den Sætning, at Ansvar ifølge Culpareglen ikke paadrages ved *Handlinger, der er hjemlet ved en subjektiv Ret*. De saakaldte subjektive Rettigheder medfører ofte, at Hand-

linger, der ellers paadrager Ansvar, bliver ansvarsfri. Saaledes vil en Brugsret over en Ting medføre, at Brugsrettens Indehaver ansvarsfrit kan gøre Brug af Tingen indenfor Brugsrettens Grænser.

Fra Romerretten har den romanistisk prægede Litteratur arvet Maksimen: *qui jure suo utitur neminem laedit*. — Slutningen ændres ofte, f. Eks. til: *nemini facit injuriam*. — *Lassen* I 260 gengiver Sætningen saaledes: Den, der udøver sin Ret, begaar ikke hierved noget Retsbrud.

Sætningen har givet Anledning til mange Stridigheder, se Henvisningerne hos *Lassen*, og det samme gælder det reelle Spørgsmaal om de subjektive Rettigheders Betydning for Erstatningsansvaret. Vanskelighederne har navnlig beroet paa, at man ikke var blevet klar over, at der maa gøres en Række Begrænsninger i Adgangen til at udøve de forskellige Rettigheder. I nyere Tid har man indset, at *de subjektive Rettigheder maa begrænses paa flere forskellige Maader*. Visse Handlinger antages at falde udenfor Retten alene paa Grund af de skadelige Følger, som de kan have for andre. — Som Eksempel kan nævnes, at Grundejerens faktiske Raadighed over Ejendommen er begrænset af Hensyn til Naboerne. Disse behøver i Almindelighed ikke at finde sig i en Brug af Ejendommen, der paafører dem Ulemper, som gaar væsentlig ud over det normale, jfr. ndfr. § 16.I.2. — I andre Tilfælde tages der tillige Hensyn til, hvilke Interesser Handlingen tjener. Nogle subjektive Rettigheder kan kun udøves i bestemte Interessers Tjeneste. — Saaledes kan et aftalt Konkurrenceforbud ifølge Aftl § 38 ikke gøres gældende, forsaavidt det gaar videre end paakrævet for at værne imod Konkurrence. — Der kan ogsaa forekomme Tilfælde, hvor en Rettighed dækker visse Handlinger, naar de blot har en eller anden nyttig eller anerkendelsesværdig Funktion. Endelig kan der efter Omstændighederne være Grund til at lade Ansvarsfriheden bortfalde ved Handlinger, der foretages netop i den Hensigt at skade andre.

Dette sidste Punkt omtales nærmere ndfr. i § 9.II. Til Belysning af den forudgaaende Sætning kan henvises til *Getz* Juridiske Afhandlinger S. 54 og 66 (til Dels omtalt ovfr. i § 4.II.B). *Knoph* Hensiktens betydning 216 vil opstille en saadan almindelig Regel om subjektive Rettigheder: Retstridig er en Raadighedsudøvelse, naar den mangler enhver af Retsordenen anerkendt Hensigt (enhver anerkendt Interesse for den handlende). *Lassen* I § 28 ved Note 28 opstiller en lignende Sætning, der dog er indsnævret noget i Lighed med BGB § 226, som omtales ndfr. i § 9.II. Det er imidlertid

tvivlsomt, om det er berettiget at opstille en saadan Regel om subjektive Rettigheder i Almindelighed, jfr. U 1922 B.273 f. — *Vinding Kruse* Ejendomsretten 284 gør en saadan Begrænsning i Grundejerens Ret til at fordre Undladelser af Naboen. — Men man kan formentlig sige, at en Handling, der bliver retstridig ved at foretages i Skadehensigt, maa betragtes som retstridig, selv om der ved Siden af Skadehensigten foreligger andre Motiver, naar disse er »retsfjendtlige«, jfr. *Knoph* anf. Værk 220. Naar man lægger Bevisbyrden for manglende Interesse paa den, der vil bestride Handlingens Berettigelse, har hele Spørgsmaalet iøvrigt ikke stor Betydning.

I nogle engelske Domme angaaende Ulemper i Naboforhold finder man Udtalelser om, at en eller anden lovlig Handling kan blive retstridig (blive en »nuisance«), hvis den foretages i Skadehensigt eller »wantonly« eller i »sheer wantonness«, se bl. a. *V. Williams i Harrison v. Southwark and Vauxhall Water Co* (1891), jfr. ogsaa *Christie v. Davey* (1893). Det er ikke helt klart, om denne Praksis skal betragtes som ændret ved Overhusdommen i *Bradford Corporation v. Pickles* (1895), der omtales af *Knoph* S. 191.

Schw. ZGB § 2 indeholder følgende almindelige Bestemmelse: »Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz.« Iøvrigt findes der navnlig i Frankrig en stor Litteratur om Misbrug af Rettigheder (*abus de droit*), se f. Eks. Henvisningerne i *Mazeaud* I no. 547 ff. Teorierne herom har navnlig gjort Nytte ved at skabe Midler til rimelige Begrænsninger af de subjektive Rettigheder, først og fremmest Ejendomsretten. Men naar man anerkender, at en vis Handling falder udenfor Rettigheden, er det i og for sig ulogisk at kalde den et Misbrug af Retten.

Lundstedt forkaster helt Begrebet subjektiv Ret, se bl. a. Obligationsbegreppet I 68 ff, II.1 109 ff. Hans Kritik gaar altfor vidt, men kan ikke optages til Behandling her. Jeg henviser deroverfor til *Undén* i Festskrift tillägnad Axel Hägerström (1928), sml. ogsaa TfR 1933.287 ff og Svensk Sakrätt II 58 f i Noten.

6. *Den skadelidendes Samtykke* til den Handling, der voldte Skade, vil ofte udelukke Ansvar.

Det udelukker f. Eks. Ansvar efter Patentloven (Bek. 192 1 Sept. 1936) § 5 jfr. § 25 og efter Mønsterloven (Bek. 193 s. D.) § 8 jfr. § 25.

Om Betydningen af Skadelidendes Samtykke for Erstatningsansvar efter Culpareglen maa der iøvrigt gælde lignende Regler som i Strafferetten, jfr. *Krabbe* Kommentar 19. At Handlingen trods Samtykket er strafbar, fordi den tillige truer Trediemands Interesser, bevirker dog ikke, at den samtykkende selv kan kræve Erstatning.

Med Hensyn til Legemsangreb maa det ialfald antages, at Samtykke udelukker Erstatningsansvar i de Tilfælde, der kun falder ind under Strfl 1930 § 244.1°, sml. § 248. Men man maa vistnok gaa videre. Nogen Tvivl volder Spørgsmaalet om Virkningen af Samtykke til Handlinger, der antages at medføre en vis Fare for Liv eller Helbred, men ikke med Sikkerhed

at medføre Skade. Der maa her tages væsentlig Hensyn til, om det efter en almindelig fornuftig Dom var forsvarligt af den skadelidende at udsætte sig for Faren. Hvis det var forsvarligt, f. Eks. af Hensyn til den skadelidendes eget Tarv, maa Samtykket udelukke Ansvar, jfr. som Eksempel Samtykke til en farlig Operation. I andre Tilfælde maa Samtykket i Almindelighed være uden Betydning, ialfald naar Faren ikke var ringe.

En bestemt *Begæring om at blive dræbt* maa vistnok, naar den ikke tilside-sættes som »ugyldig« af særlige Grunde, udelukke Pligt for Drabsmanden til at erstatte Tab af Forsørger, jfr. *Krabbe* Kommentar til § 239 og ndfr. S. 188—189.

§ 9.

Forsæt og Skadehensigt.

I. Flere nordiske Forfattere har hævdet, at der ved Afgørelsen af, om en Handling var retstridig, ikke kan tages Hensyn til den handlendes subjektive Forhold. Man kan imidlertid ikke afvise den Mulighed, at Handlinger i et vist Omfang bør forebygges netop paa Grund af den handlendes subjektive Forhold. Det er givet, at Handlinger, der ellers ikke er straffbare, kan blive straffbare paa Grund af den handlendes subjektive Forhold. Straffelovgivningens Regler om Forsøg er et klart Bevis herpaa. (*Goos* betragtede Meddelagtighedsreglerne som et andet Eksempel herpaa.) Men bortset fra saadanne mulige Undtagelser har det været hævdet, at den handlendes subjektive Forhold ikke kunde gøre en Handling retstridig, naar Handlingen efter en objektiv Bedømmelse ikke var retstridig.

Spørgsmaalet har særlig været drøftet med Henblik paa de Tilfælde, hvor en Person tilføjer en anden Skade *med Forsæt eller endog i den Hensigt at skade ham*. *Goos*, der særlig havde Integritetskrænkelser for Øje, opstillede den Sætning, at Forsættet (*dolus*) — bortset fra de ovenfor nævnte særlige Grupper af Tilfælde — *ikke kunde udvide det retstridiges Omraade*, og han ansaa dette som en nødvendig Konsekvens af Retstridighedslæren. Vore senere Forfattere har indset, at der ikke foreligger nogen nødvendig Sammenhæng mellem Retstridighedslæren og Spørgsmaalet om Forsættets Betydning. Men flere af dem har dog i det væsentlige fastholdt *Goos's* Resultat.

Dette gjorde navnlig *Torp* StrR 259 ff, og *Lassen* I 270 f, jfr. dog 261, hvor han om Retsudøvelse opstillede en Regel, der omtrent svarede til BGB § 226.

I fremmed Ret tillægger man i vidt Omfang Forsættet og Skadehensigten Betydning.

BGB har saaledes suppleret den ret snævre Erstatningsregel i § 823 med følgende Bestemmelse i § 826: »Wer in einer gegen die guten Sitten verstossenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatze des Schadens verpflichtet.« Og OR § 41.2° giver en tilsvarende Regel. BGB § 826 kræver ikke Skadehensigt, men kan selvfølgelig anvendes, hvor der foreligger Skadehensigt. Angaaende Udøvelse af subjektive Rettigheder gives en særlig Regel i BGB § 226: »Die Ausübung eines Rechtes ist unzulässig, wenn sie nur den Zweck haben kann, einem anderen Schaden zuzufügen.« At der her opstilles strengere Betingelser end i § 826, faar dog ikke stor Betydning, da § 826 i Praxis anvendes paa Retsudøvelseshandling, se *Oertmann* § 226 Anm. 6, § 826 Anm. 3.

I Frankrig har Praxis forlængst fastslaaet, at en Grundejer ifalder Erstatningsansvar, naar han kun i Skadehensigt har udøvet en vis Raaden over sin Ejendom og derved skadet Naboerne.

I engelsk Ret har Skadehensigt eller »malice« ialfald Betydning ved visse »torts«, se *Popp-Madsen* Bod 23 Note 17, jfr. ogsaa foran § 8.5. Iøvrigt henvises om fremmed Ret til *Knoph* Hensiktens betydning § 10.

II. I nordisk Litteratur fra nyere Tid har der navnlig været Strid om, hvorvidt Ansvarsomraadet udvides, naar Skadevolderen har handlet netop i den Hensigt at skade. Den ældre Lære, der besvarede Spørgsmaalet benægtende, blev energisk bekæmpet af *Ragnar Knoph* i hans første Bog: Hensiktens betydning for grensen mellem rett og urett (1921).

Knoph antager for det første, at Skadehensigten har Betydning ved Afgørelsen af, om der foreligger en berettiget Udøvelse af en subjektiv Ret. For denne Gruppe Tilfælde opstiller Knoph en almindelig Chikaneregul: En Raadighed, hvis eneste Maal er at skade, kan ikke være inkluderet i den subjektive Ret, naar den krænker eller truer andres Interesser, som er »retsverdige«. — Knoph giver iøvrigt ogsaa en anden videre Formulering af Chikanereglen. Den er omtalt ovfr. i § 8.5. —

Men ogsaa bortset fra Spørgsmaalet om Udøvelsen af subjektive Rettigheder hævder Knoph, at Skadehensigten kan gøre en Handling retstridig. I store Træk er hans Resultater, at Skadehensigten ikke faar Betydning ved ufarlige Handlinger, men at en farlig Handling er retstridig, naar dens eneste Motiv er Skadehensigten. — Om Bogen U 1922 B.272 ff, *Cohn* i JT 1922.194 ff, *A. K.* og *Torp* i TfR 1925.306 ff, 1928.251 ff.

Efter min Mening har Knoph Ret i Hovedsagen, nemlig at Skadehensigten ofte bør have den Betydning, at Handlingen paadrager Ansvar for deraf følgende Skade. *Torp* har vel herimod anført, at man ved at lade Skadehensigten paadrage Ansvar vil forringe den Sikkerhed, der giver Handlefriheden Værdi, idet enhver vilde blive udsat for Beskyldninger om Skadehensigt og for Retssager i den Anledning. Disse Betænkeligheder er dog nærmest Fantasifostre. Dette viser Retslivet i Frankrig og flere andre Lande, idet man der i lang Tid har tillagt Skadehensigten Betydning, uden at man har mærket væsentlige Ulemper derved.

Overfor Knops Undersøgelser gør *Torp* i TfR 1928.251 ff navnlig gældende, at man ialfald i Almindelighed kan naa tilfredsstillende Resultater ad anden Vej. At dette gælder i mange Tilfælde, skal ikke bestrides. Men der er dog sikkert en Række Tilfælde, hvor det er værdifuldt at have Erstatningsregler, der retter sig mod Skadehensigten. Saadanne Regler kan ogsaa styrke Præventionen i Almindelighed. I Praxis vil det ofte være tvivlsomt, om den skadegørende Handling er forsvarlig, naar der bortses fra Skadehensigten, og i saadanne Tilfælde er det en stor Fordel at kunne holde sig til, at der er handlet med Skadehensigt.

Det synes klart, at der er Trang til en Chikaneregulering overfor Handlinger, der hævdes at være *Udøvelse af en subjektiv Ret*. Dette gælder ikke mindst i Forholdet mellem Naboejendomme. Jeg er overbevist om, at danske Domstole ikke vil betænke sig paa at anvende en Chikaneregulering her. Overfor udspekuleret Chikane vilde man ikke have tilstrækkeligt Værn i en Regel som BGB § 226.

Se ogsaa *Vinding Kruse* Ejendomsretten 284. Jeg kan derfor ikke tiltræde *Popp-Madsens* Udtalelser om dette Punkt i U 1933 B.234.

Udenfor Spørgsmaalet om Retsudøvelse er der formentlig ingen Trang til en almindelig Regel om, at Handlinger foretaget i Skadehensigt paadrager Ansvar. I hvilket Omfang Skadehensigten bør have Betydning, maa bestemmes særskilt for hver enkelt Gruppe af Tilfælde.

Hvad særlig angaar *Integritetskrænkelser*, bør man formentlig ikke opstille den almindelige Regel, at der indtræder Erstatningsansvar, overalt hvor Handlingen var baaret af Skadehensigt. Der bør navnlig ikke indtræde Ansvar i Tilfælde, hvor Skadevolderens Handling hørte til de helt ufarlige Handlinger. Ved Handlinger, der frembringer en vis betydeligere Fare, er der snarere Grund til at lade Skadehensigten medføre Ansvar. Det synes ialfald rimeligt i de Til-

fælde, hvor der ved Bedømmelsen af Handlingen tages Hensyn til den enkelte Handlings Værdi, jfr. ovfr. § 4.II.B i Slutn. Dog maa Skadehensigten formentlig være irrelevant, naar Handlingen er positivt værdifuld for selve den Person, hvis Goder den angriber eller truer, jfr. som Eksempel en farlig Operation, der udføres fuldstændig forsvarlig.

Udenfor Integritetskrænkelsernes Kreds kan der vistnok ogsaa i adskillige Forhold opstaa Trang til at kunne paalægge Ansvar, hvor Skaden er tilføjet i Skadehensigt. Det kan formentlig faa Betydning ved Boykotning og ved litterær Kritik.

Om dette sidste kan henvises til Diskussion mellem *Jørgen Bentzon og Popp-Madsen* i U 1933 B.204 og 234, *Knoph* anf. Værk 118 f, jfr. U 1922 B.272. Se paa den anden Side *Torp* i Tfr 1928.265 f, 285 ff. Om Boykotning se ovfr. § 6.VII.B.3 samt *Knoph* anf. Værk 120 ff.

Fremdeles kan Skadehensigten vistnok medføre, at man udvider Kredsen af de Personer, der kan kræve Erstatning i Anledning af en Skade. Se særlig om Integritetskrænkelser ndfr. § 20.II.D.

I de Tilfælde, hvor Erstatningsansvar bygges paa *Skadehensigt*, maa der ialfald indtræde Ansvar, hvis det har været *Skadevolderens endelige Maal med Handlingen* at skade den paagældende Person. Som Eksempel kan nævnes en litterær Kritik, der tilsigter at skade den angrebne Forfatter økonomisk ved at hæmme Salget af hans Bog. Men formentlig maa der efter Omstændighederne ogsaa indtræde Ansvar, hvor Skadetilføjelsen ikke er det endelige Maal for Handlingen, men alligevel tilstræbes, fordi Skadevolderen anser Skadetilføjelsen som *et nødvendigt Middel til at naa det Maal, han har sat sig*. Et saadant Tilfælde foreligger, hvis den ondskafulde Kritik er skrevet, fordi Anmelderen har indgaaet et højt Væddemaal med en Kollega om, at han kan slaa en Forfatter ned. Iøvrigt er det ikke udelukket, at der maa stilles forskellige Krav til Hensigten i forskellige Grupper af Tilfælde.

Knoph bestemmer (anf. Værk 37 ff) Hensigten saaledes, at den omfatter de to ovfr. nævnte Grupper af Tilfælde.

Naar der paalægges Erstatningsansvar, fordi Skadevolderen har handlet med Skadehensigt, foreligger der en kvalificeret Art af Culpa. Og hvis man vil anvende Retstridighedslærens Terminologi, er det ogsaa naturligt at kalde Handlingen *retstridig*. Selv om Retstridigheden alene beror paa Skadehensigten, maa der kunne anvendes andre retlige Sanktioner (end Erstatning) overfor Handlingen. Den, der i Skadehensigt har anbragt et højt Plankeværk, der hindrer Naboens Udsigt, maa f. Eks. kunne dømmes til at fjerne det. En Dom til fremtidig at undlade visse Handlinger i Skadehensigt vil der paa den anden Side vanskelig kunne blive Tale om.

BGB § 826 og OR § 41.2°, der hjemler Erstatningsansvar for den, der med Forsæt tilføjer en anden Skade paa en Maade, der støder an mod »die guten Sitten«, erklærer ikke Handlingen for retstridig, og mange Forfattere be-

tragter heller ikke saadanne Handlinger som retstridige se f. Eks. *Oertmann* Anm. 1 til § 826.

III. I særlige Grupper af Tilfælde kan der tænkes at være Grund til at lægge Vægt paa *Motivet*, ogsaa hvor det ikke er Skadelyst. Det kan saaledes tænkes at faa Betydning, at Handlingen bæres af et egennyttigt Motiv. Til Belysning heraf kan henvises til, at § 10 i L om uretmæssig Konkurrence (i Bek. 1937) sætter Straf for visse Handlinger, naar de foretages »i Konkurrenceøjemed«, jfr. om Erstatning L's § 17.

IV. Der forekommer vistnok ogsaa Tilfælde, hvor Erstatningsansvar er knyttet til *forsættlig Skadeforvoldelse*, jfr. ovfr. § 6.V m. fl. Steder. I de praktisk vigtigste Tilfælde antages det simple Forsæt imidlertid ikke at udvide Ansvarsomraadet. Som Hovedregel har Sondringen mellem Forsæt og Uagtsomhed derfor ingen Betydning for Erstatningspligten.

Man har rejst det Spørgsmaal, om Erstatningsansvar ikke som Hovedregel maa være betinget af Forsæt, *naar Skade voldes ved ulegemlige Midler*. Dette Spørgsmaal maa dog besvares benægtende. I dansk Praksis er det mange Gange antaget, at skadelige Udtalelser kan forpligte til Erstatning, selv om de ikke er fremsat med Forsæt til at skade eller med Bevidsthed om deres Urigtighed.

Se navnlig de Domme, der er omtalt foran i § 6.VIII. Om Spørgsmaalet henvises iøvrigt til *Lassen I* § 29.II.

DL 5-5-4 antages i Nutiden at medføre, at en Besidder (bortset fra ulovlig Egenmagt) kun er ansvarlig for de af ham oppebaarne *Frugter*, naar han har gjort sig skyldig i uredeligt Forhold, jfr. ogsaa L om bortblevne 397 12 Juli 1946 § 18.4^o og § 22. Tilsvarende Regler antages at gælde om Erstatning for *Afsavn*.

Forsæt er til Dels en Betingelse for Pligten til at betale *Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade*. Dette gælder om de fleste af de Tilfælde, hvor Godtgørelsespligten er betinget af strafbart Forhold, jfr. ndfr. § 26.I.A.

At der er handlet med Forsæt, kan endelig i visse Tilfælde faa Betydning for Erstatningens Størrelse, se navnlig ndfr. § 22.I og § 23.

Hvad der skal forstaas ved Forsæt i de sjældnere Tilfælde, hvor Erstatningsansvar er betinget af Forsæt, og hvad Forsættet skal omfatte, maa afgøres for hver enkelt Gruppe Tilfælde for sig. Naar der ikke er Holdepunkter for andet, ligger det nær at stille lignende Krav som indenfor Strafferetten. Selv om en Person handler med Forsæt til at volde en Skade, vil der ikke

kunne paalægges ham Ansvar efter en Regel, der kræver Forsæt, naar den handlende ikke har kendt de Omstændigheder, der gjorde Handlingen uforvarlig (retstridig).

Se om Spørgsmaalet *Lassen* I 265 f, 270 f med Henvisn.

§ 10.

Hvor meget subjektivt indeholder Culpa?

I. Undersøgelsen i §§ 4—9 har i Hovedsagen haft samme Genstand som den herskende Læres Udviklinger om Retstridighedsbetingelsen. Medens de vigtigste danske Forfattere i Retstridigheds læren har fremstillet, hvad der fra et objektivt Standpunkt er retstridigt eller forvarligt, har jeg imidlertid i min Fremstilling indtaget en væsentlig Del af det, som vore fleste Forfattere indlægger i den »subjektive« Betingelse, at det skete kan »tilregnes«, jfr. foran S. 18. Jeg har — navnlig i § 4 — søgt under eet at fremstille Ansvarsgrænsen for normale voksne Personer, d. v. s. Personer, hvis Evner etc. holder Maal med Gennemsnittet. Kun de Ansvarsfrihedsgrunde, der beror paa særlige individuelle Forhold vedrørende Skadevolderens Person, er udskudt til særlig Behandling i § 11.

Forsaavidt skulde det egentlig være overflødigt særlig at undersøge, *i hvilken Grad Bedømmelsesgrundlaget er »subjektivt«* i den Forstand, at det ikke bliver gjort saa objektivt som mulig. Alligevel tror jeg, det vil være gavnligt at vende tilbage til Spørgsmaalet. Det er hovedsagelig behandlet for Integritetskrænkelsernes Vedkommende (foran § 4). Og i § 6 har jeg for en Del nøjedes med at udrede, hvad der er (objektivt) uønskværdigt. Imidlertid gælder de Grundsatninger, der *i denne Henseende* er udviklet om Integritetskrænkelser, ogsaa om de øvrige Tilfælde, der er omtalt i det foregaaende, derunder dem, der er behandlet i § 6. Ogsaa Bedømmelsen af, om en Handling gaar fri for Ansvar paa Grund af Nødværgeret eller andre af de særlige Omstændigheder, der er omtalt i § 8, maa ske paa et tilsvarende Grundlag. Ansvar ifølge Culpareglen er derfor udelukket, naar en Person i den handlendes Situation maatte antage, at der forelaa en af de særlige Omstændigheder, der gør Handlingen forvarlig.

I mange Grupper af Tilfælde, og navnlig ved Integritetskrænkelser, vil man, naar et praktisk Tilfælde foreligger til Bedømmelse, normalt gaa direkte til at vurdere Handlingen ud fra den Situation, hvori den handlende befandt sig. Sml. Skyld og Skade § 7, der nævner et ret upraktisk Tilfælde, hvor en rent objektiv Bedømmelse skulde kunne faa Betydning. Sml. endvidere *Bentzon Alm. Retslære* 158 ff, hvor der advares imod »at bryde Culpas Skønnets Enhed«.

II. Hvad der normalt kræves i denne Retning, anskueliggøres i og for sig godt ved en Tankeoperation, hvorved man først — ligesom *Jul. Lassen* — søger at udfinde, hvad der fra et rent objektivt Synspunkt er forsvarlig eller uforsvarlig Handlemaade, og derefter, i hvilken Grad der tages Hensyn til den paagældende Skadevolders Situation. Som fremhævet foran i § 5.II er det i adskillige Forhold nærliggende at rejse det Spørgsmaal, om Handlingen objektivt er uønskværdig, men Spørgsmaalet kan rejses ogsaa i andre Tilfælde.

Naar det først er fastslaaet, at en vis Handling objektivt betragtet er uforsvarlig (uønskværdig, retstridig), er det let at se, hvad der normalt derudover kræves til Culpa. Ansvar kan ikke paalægges efter Culpareglen, naar *den handlende ved Handlingens Iværksættelse hverken indsaa eller kunde indse, at Handlingen havde de Egenskaber, som gjorde den uforsvarlig*.

Dette er ogsaa let at forklare. Culpareglens præventive Virkning bestaar jo i, at dens Gennemførelse afgiver en Tilskyndelse til at undlade Handlinger, der kan paadrage Ansvar. Men det er umuligt for et Menneske at indrette sin Handlemaade efter Forhold, som han ikke kan vide Besked om. Som Hovedregel vil en Ansvarsregel derfor ikke kunne forebygge Handlinger, der vel »objektivt« bedømt er uønskværdige, men hvorom den handlende med al Opmærksomhed ikke har kunnet indse, at de var uønskværdige — enten fordi han ikke har kunnet se, at Handlingen udsatte andre for Skade, eller fordi han ikke har kunnet undgaa at tro paa, at der forelaa Omstændigheder, der gjorde Handlingen forsvarlig --

Ansaret bør imidlertid ikke engang gennemføres overalt, hvor den handlende med den højeste Grad af Opmærksomhed kunde have indset, at Handlingen var uønskværdig. Det vilde ikke være muligt at presse det store Flertal af Mennesker til i alle Livsforhold at anvende den højeste Grad af Opmærksomhed. — Iøvrigt vilde det heller ikke være ønskeligt at gøre Livet saa byrdefuldt, som det

derved vilde blive. — Man maa derfor nedsætte Kravene og nøjes med det Maal af Opmærksomhed, som der er Haab om at faa praktiseret af Flertallet af Menneskene, saaledes at de gør det til Norm for deres Handlinger, selv om de ikke altid retter sig efter Normen. En strengere Regel vilde fremkalde en almindelig Utryghedsfølelse. De fleste vilde uden Tvivl kun anvende *almindelig* Opmærksomhed ved deres Handlinger og derfor føle sig udsat for at ifalde Ansvar. Ved en strengere Ansvarsregel vilde man altsaa ikke opnaa synderligt i Retning af Prævention, og paa den anden Side vilde Reglen skabe almindelig Utryghed. Alt i alt vilde det derfor snarest formidske Trygheden at udstrække Ansaret saa vidt.

Ansaret er altsaa betinget af, at Skadevolderen vilde have indset Handlingens Karakter ved *almindelig Opmærksomhed* i den ovenfor angivne Forstand. Man kan ogsaa udtrykke Reglen saaledes, at der kræves *saa megen Opmærksomhed, som almindelige Mennesker plejer at anvende i saadanne Forhold*. Denne Formel har bl. a. det Fortrin, at det er aabenbart, at den er elastisk. Og det er vigtigt at fastslaa, at den Grad af Opmærksomhed, som kræves, ingenlunde er konstant, men varierer stærkt efter Omstændighederne i de enkelte Grupper af Tilfælde.

Dette er med Styrke fremhævet af *N. H. Bache*, navnlig i U 1934 B.108 ff, hvor han giver den almindelige Erstatningsregel følgende Formulering: »En Handling (eller Undladelse) medfører Erstatningspligt, naar den er i Strid med almindelig Agtpaagivenhed i det paagældende Livsforhold.« Se fremdeles TfR 1928.299 ff. Bache betragter den af ham opstillede Betingelse som forskellig fra et Krav om Uagtsomhed. Naar der ses bort fra de Tilfælde, der behandles ndfr. i § 11, falder Baches Formel imidlertid for alle Hverdagslivets Forhold sammen med, hvad jeg -- og formentlig de fleste andre Forfattere -- forstaar ved Uagtsomhed, sml. ovfr. S. 28 f. Udtryk som Uagtsomhed og Culpa faar, naar de anvendes i Erstatningslæren, deres Betydning farvet af Anvendelsen.

Hvis Handlingens Egenskaber vel ikke kunde opdages ved almindelig Opmærksomhed, men *den handlende faktisk kendte* dem i det enkelte Tilfælde, er Ansvarsbetingelsen selvfølgelig ogsaa opfyldt.

Dommen om Handlingen maa altsaa fældes paa Grundlag af, hvad den handlende ved Handlingens Iværksættelse vidste eller med Anvendelse af den i den paagældende Situation normale Opmærksomhed vilde have vidst om Handlingens Egenskaber. Paa

det saaledes tilvejebragte Grundlag maa Dommen saa fældes efter *de almene, retlige Grundsætninger*, hvorefter det afgøres, om Handlinger af den paagældende Art skal søges forebygget ved Erstatningsregler.

At baade den handlende selv og mange andre Mennesker anlægger en lempeligere Vurdering, kan i Almindelighed ikke føre til at indrømme Ansvarsfrihed. Kun hvor Domstolene vil fravige en fast almindelig Opfattelse, kunde man tænke sig den Løsning, at Domstolene fritog Skadevolderen for Ansvar, samtidig med at de fastslog den strengere Norm for Fremtiden. Sml. U 1928.31 H angaaende en i Praksis indgroet Retsopfattelse.

I de normale Tilfælde, som foreløbig alene haves for Øje, kan Hovedbetingelsen for Erstatningsansvar (Culpa) herefter siges at foreligge, naar den handlende *ved Handlingens Iværksættelse indsaa eller med Anvendelse af almindelig Opmærksomhed vilde have indset, at Handlingen havde de Egenskaber, som fører til at anse den som uønskværdig (retstridig)*.

Ofte benyttes i Stedet herfor den Vending, at den handlende indsaa eller *burde indse*, at Handlingen var retstridig. Denne Udtryksmaade har et Forbillede i adskillige Lovbestemmelser, men »burde indse« maa betragtes som en kort Omskrivning for: »maatte indse, hvis han anvendte den Grad af Agtpaagivenhed, som almene Hensyn fører til at kræve.«

Jul. Lassens Definition af Uagtsomhed (I 266) forudsatte, at den handlende burde have indset, at hans Handling *vilde volde Skade*. Dette var et Fejlsyn. Ved de fleste uagtsomme Handlinger vil der kun fremkaldes en ret ringe Chance for Skade, og den handlende kan derfor godt have vurderet Handlingens »Skadeevne« (ovfr. § 4.II.B) rigtig og dog have anset det for overvejende sandsynligt, at Handlingen ikke vilde faa skadelige Følger.

Culpa som Ansvarsbetingelse forudsætter altsaa enten Bevidsthed om Handlingens Karakter eller dog, at den handlende ved passende Opmærksomhed kunde have indset Handlingens Karakter, d. v. s. kunde have set de Egenskaber, der gjorde Handlingen uønskværdig. Paa den anden Side mangler der Culpa, dels naar den handlende selv med almindelig Opmærksomhed ikke vilde have indset, at Handlingen var farlig for andre, dels naar han med Grund antog, at der forelaa saadanne Omstændigheder, at Handlingen trods Faren ikke var uønskværdig.

Indenfor den angivne Grænse kan Erstatningsreglen paa den anden Side normalt virke præventivt. Særlig skal kun fremhæves, at den virker forebyggende saavel overfor Handlinger, som foretages med Bevidsthed om deres Uønskværdighed, som overfor

andre Handlinger (Tilfælde af ubevidst Uagtsomhed). Hvor den handlende ved, at den paagældende Handling er uforvarlig, gør Erstatningsreglens konkret forebyggende Virkning (Frygten for Ansvar) sig gældende med fuld Styrke. Hvor der foreligger *ubevidst Uagtsomhed*, kan den handlende ogsaa have en vis Fornemmelse af, at Handlingen medfører Risiko, og Ansvarsreglen bidrager vistnok til at fremkalde denne Fornemmelse. Men det vigtigste Værn mod ubevidst Uagtsomhed ligger formentlig i Folks almindelige Indstilling. Bl. a. som Følge af Erstatningsreglens opdragende Virkning (foran § 2.II) lærer de og værner sig efterhaanden til at fæste Opmærksomheden paa Handlingssituationen.

Iøvrigt er Grænsen mellem de to Grupper af Uagtsomhed ganske flydende. Paa Overgangen staar de Tilfælde, hvor den handlende er klar over, at han ikke har Opmærksomheden tilstrækkelig henvendt paa Omgivelserne, men hvor han ikke gør sig nogen Forestilling om, hvilke Farer det kan medføre. En saadan Situation vil ikke sjældent fremkomme, naar en Mand bevidst svækker sin Selvkontrol ved at nyde Alkohol.

III. *Indskrænkning af Ansaret til grov Uagtsomhed.*

Det er ofte gjort gældende, at Erstatningspligten i visse Forhold bør være afhængig af strengere subjektive Betingelser end almindelig Uagtsomhed (Culpa). Foran i § 9.IV er omtalt Spørgsmaalet, om Ansaret ikke undertiden bør være betinget af Forsæt.

I de Tilfælde som er nævnt der, kan der ogsaa rejses Spørgsmaal om at knytte Ansaret til grov Uagtsomhed.

Vinding Kruse antog i Ejendomsretten, 1. Udg. 746 f, at Besidderen ifaldt Ansvar for Frugter ved grov Uagtsomhed. I 2. Udg. 766 kræver han derimod bevidst ond Tro.*

Hvor Skade voldes ved ulegemlige Midler, spores der i dansk Praksis ingen Tilbøjelighed til at betinge Ansaret af grov Uagtsomhed eller iøvrigt lempe den almindelige Culparegels Krav.

Der kan henvises til de Domme, der er omtalt ovfr. i § 6.VIII. Undertiden fremhæves det dog, at der er udvist grov Uagtsomhed, se f. Eks. U 1901.292*, jfr. ogsaa om skadeligt Raad foran S. 49. Om Spørgsmaalet henvises iøvrigt til *Lassen* I § 29.II og *Stang* Erstatningsansvar § 8 !II.

I de fleste Tilfælde vil man vistnok kunne naa tilfredsstillende Resultater uden at opstille Særregler, der betinger Ansaret af grov Uagtsomhed. Culpareglen er jo overordentlig elastisk, og Kravene vil navnlig ogsaa blive paavirket af Arten af de Livsforhold, hvorom det drejer sig. Derfor er det

vanskeligt at afgøre, om der er Trang til i bestemte Tilfælde at fastslaa, at Ansvar et ikke indtræder ved af Uagtsomhed.

Sml. U 1919.223, der statuerede, at der ikke var handlet retstridigt.

I almindelig selskabelig Omgang og lignende Berøringer mellem Mennesker kan Ansvar muligvis betinges af grov Uagtsomhed, saafremt det ikke drejer sig om Personskade. Se ogsaa *N. H. Bache* i U 1934 B.108 ff.

Der kan formentlig anføres gode Grunde for at begrænse Ansvar et til grov Uagtsomhed for *Personer, der handler i andres Tjeneste*, ialfald naar det ikke drejer sig om Personskade. Det vil dog vistnok være vanskeligt at faa en saadan Regel anerkendt uden Lovhjemmel. I den nyeste Tid er der imidlertid blevet aabnet en ret vid Adgang til at lempe Erstatningen, hvor der ikke foreligger grov Uagtsomhed, jfr. ndfr. § 22.

Angaaende Spørgsmaalet om en Begrænsning af Tjeneres Ansvar dels overfor Arbejdsgiveren dels overfor Trediemænd se *Lassen* I 272 med Henvisn. samt *Trolle* i U 1933 B.129 ff.

IV. Skadevolderens Individualitet. Særlig gode Evner.

I det foregaaende er der set bort fra Spørgsmaalet om Betydningen af Skadevolderens Egenskaber, hans legemlige og aandelige Udrustning. Der er regnet med, at Skadevolderen er en normal Person, et Gennemsnitsmenneske. I Praksis vil man ogsaa gaa ud herfra, naar Sagens Oplysninger ikke fører til et andet Resultat. Men hvis det oplyses, at Skadevolderen afviger fra Normalmaalet, bliver Spørgsmaalet, om dette faar Betydning for hans Ansvar. Størst Interesse har de Tilfælde, hvor Skadevolderen staar under Normalen, se herom ndfr. i § 11.

Her i § 10 skal der gøres nogle faa Bemærkninger om det Forhold, at *Skadevolderen rager op over Normalen* ved sine Evner eller Kundskaber.

Det følger af, hvad der er sagt ovfr. under II, at Skadevolderens særlig gode Udrustning kan faa Betydning, hvis han som Følge deraf har faaet en *særlig Viden* om de Forhold, der er afgørende for Handlingens Bedømmelse. I saa Fald maa der tages Hensyn til denne Viden ved Afgørelsen af Ansvarsspørgsmaalet, hvadenten Skadevolderens Viden fører til at paalægge ham Ansvar, hvor Personer uden saadan Viden vilde gaa fri, eller omvendt til at fritage ham for Ansvar, der vilde ramme andre. Derimod er det tvivlsomt, om der bør paalægges Erstatningsansvar, blot fordi Skadevolderen

ved normal Opmærksomhed — takket være sine særlig gode Evner og Kundskaber — *kunde* have indset, at Handlingen var uforsvarlig.

Ønsket om saavidt muligt at forebygge Skade taler for at paalægge Ansvar. Men dette bliver ikke med Sikkerhed afgørende, da det er meget tvivlsomt, om det vilde lykkes at faa effektivt indskærpet, at de særlig veludrustede Personer skal anspænde deres Evner i samme Grad som andre Mennesker. Sml. Skyld og Skade 50 f, *Stang* Skade 248 Note 9.

§ 11.

Individuel Underlegenhed hos Skadevolderen.

I. Tilbage staar Spørgsmaalet, om Ansvarsfrihed kan følge af, at Skadevolderen afviger fra Normalmaalestokken paa en saadan Maade, at det kunde tænkes at begrunde ringere Ansvar for ham. Det er med andre Ord Spørgsmaalet om *individuelle eller subjektive Undskyldningsgrunde*.

Inden for Strafferetten tages der i meget vidt Omfang Hensyn til den handlendes fysiske og psykiske Egenskaber ved Afgørelsen af, om Handlingen kan tilregnes ham til Straf. I Erstatningsretten kan der ialfald ikke i samme Grad tages Hensyn til Individualiteten.

Denne Forskel ved Bedømmelsen af Uagtsomhed belyses bl. a. af *Becker Olsen* i U 1933 B.83 ff.

Den herskende ældre Lære, der af de fleste antages at stemme med Romerrettens Standpunkt, gaar ud paa, *at Ansvar ikke paalægges Børn og Afsindige, men at der ses bort fra alle mindre Afvigelser fra Gennemsnitsmaalet*.

Jul. Lassen hævdede, at de afsindige efter dansk Ret maatte ifalde Erstatningsansvar, se *Lassen* I § 31.IV.2. Iøvrigt sluttede han sig i Hovedsagen til den ældre Lære, idet han antog, at Uagtsomhed var til Stede, naar der var »tilsidesat den Agtpaagivenhed, som en med normale Evner udrustet og med det paagældende Forhold erfaren, fornuftig og hæderlig Mand kunde og vilde udvise i den paagældende Situation.« I visse særlige Forhold vilde han dog gøre Undtagelse fra Hovedreglen, se *Lassen* I § 29 ved Note 8—8a.

II. Børn, Afsindige, Umyndige.

For Ydertilfældenes Vedkommende er Spørgsmaalet nu løst ved *Mchl* §§ 63 og 64, der foreskriver et Billighedsansvar dels for *Børn*

under 15 Aar, dels for *Personer*, som paa Grund af Sindssygdom, Aandssvaghed, forbigaaende Sindsforvirring eller lignende Tilstand *har manglet Evnen til at handle fornuftmæssigt*. Disse to Grupper af Personer er vel erstatningspligtige »efter samme Regler som« andre; men Erstatningen kan nedsættes eller bortfalde, forsaavidt det findes billigt. — En Undtagelse fra dette sidste gøres dog ved § 64.2°. —

Om disse Regler henvises til *Bentzon* Personretten 93 ff og til mine Bemærkninger i U 1923 B.137 ff, 259 f og 1926 B.146 f samt dertil *Olrik* i Tfr 1927.297 ff. Diskussionen de sidstnævnte Steder har i det væsentlige tabt sin Interesse ved Ikrafttrædelsel. § 15. Om Børns Ansvar se fremdeles *Heise* i U 1929 B.180, *Simonsen* i Tfr 1936.126 ff.

Skadevolderens Umyndighed kan ogsaa i visse særlige Tilfælde medføre en Begrænsning i hans Erstatningsansvar. Dette hjemles ved *Mdhl* § 44 med Hensyn til det Tab, den umyndiges Medkontrahent lider ved at stole paa, at der er indgaaet en gyldig Aftale. Reglen gælder ogsaa om Personer under Lavværgemaal, se *Mdhl* § 56, og en beslægtet Regel gives om Tilfælde af Fornuftmangel i *Mdhl* § 65.

Herom henvises til *Bentzon* Personretten 81 ff, 112 ff og mine Bemærkninger i U 1923 B.134 f, 142 f. Begrænsningen af Ansvar til den negative Kontraktsinteresse kritiseres af *Lundstedt* i SvJT 1924.277 f.

III. Om *mindre Afvigelser fra Normalmaalet* har Betydning for Erstatningsansvaret, er ikke afgjort i Lovgivningen.

De spredte Lovbestemmelser om Erstatning bruger en Række forskellige Udtryk, der ikke giver nogen klar Vejledning. Flere af disse Udtryk peger vel sproglig i Retning af en rent individuel Skyldbedømmelse — saaledes »Forsømmelse«, »Skødesløshed« (DL 5—7—1, 5—8—11, Kbl § 42.2°), »tilregnes« (Kbl § 23), »utilbørligt Forhold« (Mhjl § 12). Men Udtrykkene er ikke særlig skarpe, og da de angaar Kontraktsforhold, hvor praktiske Grunde taler afgørende mod at anvende en rent individuel Maalestok, jfr. Dansk Obligationeret 131, er det almindelig antaget, at de maa fortolkes friere. De paagældende Lovbud kan derfor saa meget mindre tvinge til at anvende en individuel Maalestok udenfor Kontraktsforhold. Den almindelige Regel maa da nærmere udformes ud fra de praktiske Hensyn, der bærer Culpareglen.

Herefter kan der ikke være Tale om som almindelig Regel at lade Normalmaalestokken være afgørende. Lige saa lidt kan en rent individuel Bedømmelse anlægges. Der maa sondres mellem forskellige Grupper af Tilfælde.

A. *I Almindelighed maa Underlegenhedstilstandens Art være afgørende.*

(1) Der maa tages Hensyn til *de Afvigelser fra Gennemsnittet*, som ikke kan betegnes som Mangler eller Fejl selv ud fra en objektiv Betragtning, men *som simpelt hen er Udslag af Menneskers naturlige Udvikling*. Herhen hører først og fremmest Alder — baade ung Alder og Alderdom — og Køn, men vistnok ogsaa Samfundsklasse — dens almindelige Kundskabstrin — og lignende.

(2) *Bestemt paaviselige fysiske Defekter* — Blindhed, Døvhed, Lamhed, Mangel af et Lem o. lign. — maa der vistnok ogsaa tages Hensyn til.

(3) *Andre »Mangler« eller »Fejl«* maa der som Hovedregel ses bort fra. Saaledes navnlig, at Skadevolderen staar under Normalmaalet i Intelligens eller Karakteregenskaber — f. Eks. Viljesstyrke, Beslut-somhed —, eller at hans Vurdering af Livsforholdene afviger fra det almindelige.

Disse Sætninger skal nu søges begrundet i Korthed.

For at se bort fra de Afvigelser fra Normalen, der er nævnt under Nr. 3, taler en Række Grunde. Hvis man tog Hensyn til saadanne Afvigelser, vilde den almindelige Ansvarsregel blive mindre effektiv. Retsafgørelserne vilde ikke med samme Klarhed tjene til at indskærpe, hvad der er uforsvarlig Optræden. Der vilde vel ogsaa være Fare for, at den konkrete Prævention svækkedes ved, at nogle Skadevoldere regnede med at kunne trænge igennem med urigtige Paastande om, at de havde saadanne Undskyldningsgrunde.

Dette hænger atter sammen med, at Ansvarsreglen vilde blive meget usikker at arbejde med paa Grund af tekniske Vanskeligheder. Der vilde ofte opstaa Tvivl baade med Hensyn til Beviset for den paastaaede Skavank og ved Afgørelsen af, hvilken Rolle den paagældende Skavank har spillet for Personens Adfærd.

Iøvrigt er det særlig klart, at man ikke kan tage Hensyn til, at Skadevolderen har en særegen Opfattelse af, hvad der er forsvarligt eller uønskværdigt. Hvis Retsordenen overhovedet skal tilstræbe at skabe en vis Sikkerhed ved Erstatningsreglerne, maa man ialfald

sætte individuelle Vurderingsmaalestokke ud af Betragtning. Foran i § 10.II er det nævnt, at man endog efter Omstændighederne maa se bort fra Vurderingsmaalestokke, der er fælles for mange Mennesker.

Der kan ogsaa anføres yderligere Betragtninger for at se bort fra de øvrige »Mangler«, der falder ind under Nr. 3. Det kan navnlig have en vis præventiv Virkning overfor de underlegne Personer. Ansvarsreglen kommer til at virke generelt opdragende, idet den modarbejder, at der kæles for individuelle Skavanker. Den kan ogsaa mere konkret virke præventivt ved at tilskynde de underlegne enten til at begrænse deres Virksomhed til Felter, hvor deres Underlegenhed ikke medfører væsentlig øget Fare, eller til at anspænde sig særlig for derved at raade Bod paa, hvad de mangler i Evner.

De nysnævnte Grunde gør sig ikke — eller dog ikke med samme Styrke — gældende ved de fysiske Defekter, der er nævnt under Nr. 2, eller ved de under Nr. 1 omtalte »normale« Afvigelser fra Gennemsnitsmaalet. At gennemføre Ansvar i disse Tilfælde vil næppe betyde nogen stor Forøgelse af Sikkerheden for andre Mennesker, men det vil tynde de underlegne stærkt, enten ved at frembringe Utryghed hos dem, eller ved at føre dem til at underkaste sig en følelig Begrænsning i Livsudfoldelsen.

Naar man ser bort fra de Afvigelser fra Normalen, der er nævnt under Nr. 3, bliver der dog heller ikke Tale om en rent individuel Bedømmelse af de Personer, der er nævnt under Nr. 1 og 2. Man tager kun Hensyn til den paagældende Type og spørger f. Eks.: Hvad kan man forlange af den typiske Dreng paa 15 Aar, af en voksen Mand, der er døv?

I de Tilfælde, hvor der herefter tages Hensyn til en Underlegenhedstilstand, maa den underlegne dog tilskyndes til at modvirke de særlige Farer, hans Tilstand medfører for andre. Det kan være rimeligt at tilskynde de underlegne til at underkaste sig visse Indskrænkninger i deres Bevægelsesfrihed. Ligeledes maa de — forsaavidt det kan nytte — tilskyndes til at formindske Farerne ved fornuftig Behandling af deres »Fejl«, f. Eks. ved Lægebehandling, Opøvelse. Man maa derfor paalægge dem Ansvar, hvis de ikke i disse Henseender foretager, hvad Samlivet med andre Mennesker kræver — udviser »die im Verkehr erforderliche Sorgfalt« (BGB § 276) —.

B. Særlige Handleomraader.

1. Tilfælde, hvor Underlegenheden ikke tages i Betragtning.

Overalt hvor en Person giver sig af med en Virksomhed, der kræver noget særligt, f. Eks. en særlig Uddannelse, for at Virksom-

heden skal kunne udøves uden særlig Fare, maa dette Krav som Hovedregel fastholdes uden Hensyn til, om Personen paa Grund af sine Evner ikke kan fyldestgøre det. Saaledes maa den, der vil styre et Motorkøretøj, have den fornødne Sagkundskab, Øvelse, Koldblodighed og andre Evner dertil. Hvis en Person er saaledes indrettet, at han ikke kan præstere det angivne Maal, maa han holde sig fra den paagældende Virksomhed. Alt dette faar iøvrigt navnlig Betydning i Kontraktsforhold.

Det kan imidlertid omtvistes, om der bør opstilles en saadan Særregel. I Hovedsagen kan man naa samme Resultater ud fra de almindelige Regler. Man vil nemlig meget ofte kunne statuere, at der allerede efter de almindelige Regler foreligger en Uagtsomhed, der medfører Erstatningspligt, idet det var uagtsomt at indlade sig paa Foretagendet uden at have de fornødne Evner.

Hvis der indenfor almindelige Menneskers sædvanlige Virkekreds opstaar Farer, som kun kendes af Teknikere, antages den almindelige Mand ikke at blive ansvarlig for de tekniske Fejl, han begaar paa Grund af sin mangelfulde Indsigt, sml. U 1929.961*.

2. Paa visse Livsomraader bør der formentlig tages *Hensyn til individuelle Skavanker i videre Omfang*.

Hvis en Person i Anledning af, at han lider af en eller anden Skavank, er anbragt paa en Anstalt, der modtager saadanne Personer i Pleje, maa der i hans Forhold til Anstalten som Regel tages Hensyn til, hvad man kunde forlange af ham i Betragtning af hans Skavank. Noget lignende maa undertiden antages i Kontraktsforhold, naar Medkontrahenten kendte den paagældende Skavank, jfr. Dansk Obligationsret S. 78. I selskabelig Omgang mellem Mennesker eller lignende personligfarvede Berøringer bør man vistnok ogsaa tage Hensyn til de Skavanker, som Skadelidende kendte, da han indlod sig med Skadevolderen. Endelig maa man formentlig tage Hensyn til den individuelle Underlegenhed, naar Skaden er voldt ved en Handling, der tilsigtede at afværge en truende Fare, og Skadevolderen kunde tro, at hans Handling var en forsvarlig Nødrættshandling eller *negotiorum gestio* (foran § 8.2 og 3). I Tilfælde af sidstnævnte Art vilde en modsat Regel kunne afholde de paagældende fra at foretage Redningshandling.

Ialfald i disse sidste Tilfælde maa der tages Hensyn til Underlegenheden, selv om den foretagne Handling hører til dem, der normalt kræver særlige Forudsætninger (ovfr. Nr. 1).

C. Indtil for nylig var det *den herskende Lære* herhjemme, at der som Hovedregel maatte anlægges en *Normalmaalestok* og ses bort fra individuel Underlegenhed, se *Lassen* I § 29.II med Henvi- sen. Herimod tog jeg til Orde i den ret indgaaende Undersøgelse i Skyld og Skade § 5. Der fulgte jeg endnu den herskende Lære med Hensyn til de Personer, der er nævnt under A Nr. 2. Spørgsmaalet behandles indgaaende af *Stang* Skade 248 ff, Erstatningsansvar 131 ff. Den ældre herskende Lære herhjemme stemmer med den traditionelle Opfattelse i Udlandet, se om den Skyld og Skade 293 f, 356 f, 401 f. Som omtalt der spores der dog nu i flere Lande en Tendens til at gøre visse Afvigelser fra den stive Normalmaalestok. Tysk Praksis tager saaledes, trods de ovfr. i Slutn. af A anførte Ord i BGB § 276, Hensyn til visse typiske Forskelligheder mellem Grupper af Mennesker, f. Eks. Alder, Køn, Samfunds- klasse, se *Planck* II S. 1736 f, *Oertmann* Anm. 1 b til § 276. Se fremdeles en lærerig Afhandling af *W. A. Seavey* i *Harvard Law Review* 41 (1927—28) 1 ff, som vil begrænse »Standardiseringen« endnu mere end Teksten ovenfor. I Frankrig er der overvejende Tilbøjelighed til at fastholde Normalmaalestokken, se *Mazeaud* I no. 423 ff samt *Demogue* III 424 ff, der selv stiller sig kritisk til den herskende Lære.

D. Dansk Praksis ses ikke at have taget afgørende Stilling til Spørgsmaalet.

At der tages Hensyn til ung Alder, kan dog slutes af U 1932.1162, skønt Dommen angik et Barn under 15 Aar. En vis Støtte derfor giver ogsaa Retsafgørelserne om Skadelidendes egen Skyld, jfr. ndfr. § 23.I.B.2, men bindende Slutning kan ikke drages fra dem. U 1935.14 H, der paalagde en 15 Aars Dreng Ansvar, ses ikke at gaa imod Teksten.

§ 12.

Retstridighedslæren.

1. I det foregaaende har jeg søgt at undgaa Deduktioner fra en spekulativ Retstridighedslære, sml. § 3.II—III. Jeg har ikke engang benyttet Ordet Retstridighed til Opbygning af de vigtigste Retsregler, skønt det godt kan forsvares at anvende Udtrykket som en kort Betegnelse for visse Elementer i Culpabetingelsen.

Udtrykket omfatter ikke de subjektive Elementer, eller dog ikke dem alle, jfr. foran S. 18 og 41. Lejlighedsvis, navnlig S. 46 ff, har jeg benyttet Udtrykket paa lignende Maade. Hvad der praktisk ligger i Udtrykket paa disse Steder, har jeg nævnt S. 39, jfr. ogsaa § 6.VII.B. i Begyndelsen.

Det er nærliggende at bruge »Retstridighed« paa denne Maade, ogsaa i Betragtning af, at Ordet er anvendt i Lovgivningen. Ialfald

hvis Ordet alene eller fortrinsvis benyttes i Erstatningslæren, vil det være praktisk at forstaa det som svarende til Culpæ, blot med den Forskel, at der ses bort fra subjektive og individuelle Undskyldningsgrunde (§ 11). Alle de Betingelser vedrørende Skadevolderens Adfærd, som er omtalt i §§ 4—10, sammenfattes saaledes under Betegnelsen Retstridighed.

Naar de ledende danske Forfattere udformede Begrebet Retstridighed rent objektivt, beroede det i første Række paa, at de vilde danne et almindeligt Begreb, der ikke udelukkende tog Sigte paa Erstatningsretten — eller Strafferetten —.

Fremstillingen i det foregaaende, navnlig §§ 4—8, vil imidlertid vise, at jeg ingenlunde har forkastet den nordiske Retstridighedslæres praktiske Indhold. Tværtimod har jeg i Hovedsagen optaget det og kun søgt at føre Læren videre frem ved mindre Ændringer og Tilføjelser.

Allerede deraf fremgaar det, at jeg ikke kan være enig med de Forfattere, der helt har forkastet den nordiske Retstridighedslære som blot skolastisk Begrebsjurisprudens uden nogen Nytte.

I denne Retning udtaler sig navnlig Upsalaprofessoren *A. V. Lundstedt*, der faar Tilslutning af *N. H. Bache* i TfR 1928.291 og U 1934 B.108. Lundstedt fremsatte først sin Kritik i Föreläsningar I (1920) 69 ff, II 24 ff. Af hans senere talrige Fremstillinger kan nævnes TfR 1923.55 ff, Nordiska Juriststämman 1926.205 ff, Grundlinjer, navnlig 170 ff. Han blev imødegaaet af *Thyrén* Den moderna straffrättens grundåskådningar 41 ff, Anmärkningar vid en skrift av prof. Lundstedt 6 f, og af *Torp* i TfR 1928. 244 ff, jfr. ogsaa *N. Cohn* i JT 1923.138 f og *Ross* Virkelighed og Gyldighed 348.

Et andet Spørgsmaal er, *om det har Værdi at opstille en almindelig Retstridighedslære*, der ikke særlig sigter paa et enkelt retligt Problem saasom Erstatningsretten eller Strafferetten. Herom kan der kun gøres nogle få Bemærkninger paa dette Sted.

En almindelig Retstridighedslære af lignende Omfang som den nordiske kan have det fornuftige Formaal under eet at behandle visse Hovedproblemer, der rejser sig i Strafferetten, Erstatningsretten og visse andre Discipliner. En saadan samlet Behandling kan have Værdi, da de Grundproblemer, Retstridighedslæren berører, er fælles for Strafferetten, Erstatningsretten og Læren om afværgende eller forebyggende Retsmidler.

Hvad der giver den samlede Behandling Værdi, er først og fremmest, at Betingelserne for Straf, Erstatning, Forbud o. s. v. i mange

Retninger ikke er præciseret tilstrækkelig i Lovgivningen. Det viser sig nemlig paa alle disse Omraader, at den manglende Præcisering for en stor Del maa tilvejebringes ved en Undersøgelse af, hvilke Forhold der samfundsmæssig set er uønskværdige saaledes, at Retsordenen overhovedet kan have Grund til at reagere imod dem, være sig ved Straf, Erstatning efter Culpareglen eller ved forebyggende Retsmidler. Og denne Undersøgelse har netop været Hovedindholdet af den nordiske Retstridighedslære.

Forsaavidt har Læren utvivlsomt haft Værdi. Men det er rigtignok ikke alle Forfattere, der har holdt sig for Øje, at Lærens Værdi væsentlig bestod deri. Og en almindelig Retstridighedslære har en Tilbøjelighed til at blive abstrakt i en saadan Grad, at den taber den nødvendige Forbindelse med Livets Realiteter.

En almindelig metodisk Kritik af Læren giver *Astrup Hoel* Den moderne Retsmetode 128 ff. En Del af hans kritiske Bemærkninger er beføjede og kan gøre Gavn ved at henlede Opmærksomheden paa Farer, der følger med den mere abstrakte Behandling af Problemerne. Hoels eget Standpunkt hænger sammen med hans særegne metodiske Syn, som ikke kan optages til Behandling her.

Den nordiske Lære har ogsaa i visse Retninger givet Anledning til urigtige Anskuelser — noget, som i og for sig ikke kan undre —. Den almindelige danske Læres »objektive« Retstridighedsbegreb har vistnok jævnlig fremkaldt den Opfattelse, at der udover Retstridighedsbetingelsen kun blev Tale om »subjektive« Betingelser — i forskelligt Omfang ved de forskellige Retsmidler. — Dette kan man imidlertid ikke uden videre gaa ud fra, og det er formentlig ikke rigtigt.

Den rigtige Iagttagelse, at der ved Afgrænsningen af Handlefriheden (Ansvarsomraadet) jævnlig maa foregaa en »Interesseafvejelse«, jfr. foran § 4.II, har ogsaa ført nogle Forfattere ind paa at lade Afvejelsen blive afgørende i videre Omfang, end det kan forsvares.

Som Eksempler herpaa kan henvises til *Torps* Nødretrslære, der er omtalt ovfr. § 8.2, samt *Stangs* Udtalelse i Erstatningsansvar 116, der kritiseres af *Knoph* Hensiktens betydning 196 f, *N. Cohn* i JT 1923.144 f. Se iøvrigt angaaende dette Punkt *Ross* Virkelighed og Gyldighed 359 ff og dertil U 1934 B.298.

Interesseafvejselslæren kritiseres principielt af *N. Cohn* i JT 1923.133 ff, 1922.196 ff, af *Ross* anf. V. 369 ff, se ogsaa *Ekström* Privaträttens alm. läror S. 865. Lærens nærmere Udformning er navnlig blevet kritiseret af *Augdahl* Ret og retskrænkelse samt af *Knoph* Hensiktens betydning 231 ff,

se deroverfor *Torp* i TfR 1928.251 ff. De praktisk vigtigste Spørgsmaal, der er rejst af disse Forfattere, har jeg taget Stilling til i det foregaaende, se navnlig § 4.II.B.3.

Den saakaldte nordiske Retstridighedslære er aldrig blevet almindelig antaget i Sverige, og udenfor Norden møder man kun hos enkelte Forfattere Tilslutning til den.

I fremmed Litteratur og Lovgivning opstiller man ganske vist ogsaa Handlingens Retstridighed som en Betingelse for Erstatningsansvar efter Culpareglen, se f. Eks. BGB § 823 og OR § 41. Men i Kravet om Retstridighed indlægger man i Almindelighed langt mindre end efter nordisk Lære. Den herskende tyske Opfattelse staar praktisk paa et lignende Standpunkt som nordisk Litteratur før *Goos* og *Getz*. Retstridighedsbetingelsen har derfor navnlig den Betydning, at der ikke indtræder Ansvar efter Culpareglen, naar der foreligger retmæssigt Nødværge eller andre af de særlige Grunde, der er omtalt ovfr. i § 8.

Den herskende Læres Standpunkt udtrykkes skarpt af *Oertmann* i hans Kommentar § 823 Anm. 7: »Als widerrechtlich ist also jede Verletzung des fraglichen Rechtsgutes und Rechts anzusehen, die nicht besonders gerechtfertigt wird.« Tilsvarende *Planck* Kommentar zum BGB § 823 Anm. 11.3 samt *Nagler* i Festschrift für Karl Binding (1911) 2 Bd. 368 f.

Et Standpunkt, der nærmer sig stærkt til den nordiske Lære, indtager *Max Ludwig Müller* Die Bedeutung des Kausalzusammenhanges (Tübingen 1912).

Sammenlignet med herskende tysk Opfattelse har den nordiske Lære flere Fortrin. Den er mere konsekvent i Opbygningen, jfr. hvad der ovfr. i § 3.II er sagt om Lærens Forhold til ældre dansk Litteratur. Og Læren har faktisk medført, at visse praktiske Problemer langt tidligere end i Tyskland har faaet videnskabelig Behandling. Men det siger sig selv, at tysk Litteratur rummer mange Tanker, der har Værdi ogsaa for Tilhængere af den nordiske Lære. Her skal kun nævnes Læren om adækvat Foraarsagelse, jfr. Skyld og Skade S. 19. Den nordiske Lære trænger ogsaa til yderligere Afklaring i flere Retninger.

Der findes talrige tyske Afhandlinger om Retstridighed. For Erstatningsretten har de imidlertid ikke faaet større Betydning, som det fremgaar af Kommentarerne til BGB. Dette hænger sammen med, at det hovedsagelig er retsfilosofiske Undersøgelser eller Udviklinger om Begrebet.

Se til dette sidste *Ross* anf. Værk 342 f. S. 349 ff prøver *Ross* at konfrontere tysk og nordisk Lære, jfr. dertil min Anmeldelse i U 1934 B.297 ff.

II. *Lundstedts principielle Kritik.*

Lundstedt har ment at kunne tilintetgøre hele Retstridighedslæren ved at paavise, at den bygger paa urigtige, spekulative Udgangspunkter. Hans Bevisførelse er meget enkel. Handlingens Retstridighed skulde betyde, at

den strider mod et retsligt Bud. Men der findes bevislig ingen retslige Bud. Saaledes f. Eks. TfR 1923.57.

Denne Kritik kan faa en vis Berettigelse derved, at adskillige Forfattere definerer »retstridig« som »forbudt«, jfr. ovfr. § 3.II. Men dette kan ikke uden videre give Føje til at antage, at de paagældende Forfattere bygger paa Teorien om, at Loven er en Befaling til Borgerne. De fleste af dem har sikkert ikke tænkt paa at lægge denne Teori til Grund. Og deres nærmere Behandling af Emnet viser dette. Ialfald har den omtalte Definition ikke hindret Forfatterne i at give en nyttig Behandling af reale Problemer.

Dette skal ikke uddybes nærmere. Overfor Lundstedt kan der nemlig yderligere henvises til, at flere Forfattere ikke har benyttet den omtalte Definition eller iøvrigt sluttet sig til den Lære, Lundstedt bekæmper. Jeg selv har i Skyld og Skade § 1 bevidst lagt an paa at holde mig fri af den, og dog har jeg i Hovedsagen sluttet mig til den herskende Lære.

Men dermed falder Lundstedts Hovedangreb til Jorden. Det rammer helt ved Siden af. Og derfor er det overflødigt at gaa ind paa en Række af de yderligere Indvendinger, som Lundstedt rejser mod den Opfattelse, at Erstatningspligten er begrundet i, at en Befaling er overtraadt.

Lundstedt gør nemlig gældende, at den herskende Lære *begrunder* Erstatningsansvaret heri eller i en moralsk Skyld, bestaaende i pligtstridig Adfærd. Og han paaviser, hvilke uholdbare Konsekvenser der vilde følge heraf. Ogsaa denne Del af hans Kritik er uden Interesse, da vore nyere Forfattere aldeles ikke anser Erstatningspligten som begrundet i moralsk Skyld el. lign., jfr. ovfr. § 2.IV.

Paa den anden Side skal det ikke benægtes, at nogle af den nordiske Retstridighedslæres Bannerførere har taget urealistiske, spekulative Udgangspunkter, jfr. ovfr. § 3.III. Men dette var allerede erkendt før Lundstedt. V. Benzon var allerede paa Vagt heroverfor, se hans almindelige Retslære 125 ff og 158, jfr. ogsaa hvad der ovfr. i § 3.III er nævnt om *Jul. Lassens* senere Standpunkt. En Fare for urealistiske Spekulationer er der af nærliggende Grunde navnlig, naar Problemet behandles abstrakt i en almindelig Retslære.

III. *Hvad forstaas ved Retstridighed? Udtrykket Retsbrud.*

Det er en Svaghed ved den nordiske Lære, at det ikke er lykkedes at opnaa Enighed om, hvad der skal forstaas ved Retstridighed.

Definitionen af retstridig som forbudt har — som allerede nævnt foran § 3.II — den Mangel, at den, forstaaet bogstavelig, bygger paa en særegen Opfattelse af Retsreglerne, som forkastes af mange, efter min Mening med Rette.

Denne Indvending rammer ikke Goos's Definition: »Retstridig er den Handling eller Undladelse, som overskrider de retlige Grænser for Handelfriheden«, men den er til Gengæld mindre klar. Hvad vil »de retlige Grænser

for Handlefriheden« sige? Hvorledes fremkommer de, hvis det ikke sker ved Retsordenens Forbud eller Befalinger?

Denne Vanskelighed førte mig i sin Tid ind paa den Tanke at bruge Retstridighed simpelthen som et Navn for enhver Handling eller Undladelse, som Retsordenen modvirker paa en eller anden Maade, f. Eks. ved Straf, Erstatning eller forebyggende Retsmidler, se Skyld og Skade 12 f. Denne Definition var dog ufyldstgørende. Der kan ske en Modarbejdelse af en vis Art Handlinger igennem Retsregler, uden at man betragter Handlingerne som retstridige. Dette har i og for sig ikke været skjult for mig. Men jeg mente at kunne finde det karakteristiske for Retstridigheden i, at Retsordenen søgte at modarbejde den konkrete Handling — om muligt helt at forhindre den — jfr. navnlig Skyld og Skade 14 Note 11. (Tanken er ikke udtrykt klart og derfor ikke forstaaet af *Vinding Kruse* i TfR 1915.273 ff, jfr. i Tilslutning til ham *Knoph* Hensikten 18, *Slang* Erstatningsansvar 102 Note 7.) Jeg har imidlertid forlængst indset, at Problemet ikke kan klares ved Hjælp af mit Kriterium, selvom det tydeliggøres. Det karakteristiske for den Modvirkning, der betinger Retstridighed (eller Culpā), maa formentlig søges i, at den almindelige Gennemførelse af de paagældende modvirkende Retsregler paa Almenheden virker som en Misbilligelse eller Fordømmelse af Forholdet. Denne Opfattelse er udviklet af *Ross* i Virkelighed og Gyldighed 367 f.

Lundstedt har forskellige Steder kritiseret mine fragmentariske Bemærkninger om Retstridighed i Skyld og Skade og navnlig ment at nedsable min Opfattelse ved at paavise, at jeg bevæger mig i en Cirkel, idet Handlingen paa den ene Side siges at modarbejdes, fordi den er retstridig, og paa den anden Side siges at være retstridig, naar den modarbejdes. — Her kan henvises til Grundlinjer 173 f, TfR 1923.62 f. I samme Retning *Ross* Virkelighed og Gyldighed 367 og dertil min Anmeldelse i U 1934 B.299. —

Med lidt sympatisk Forstaaelse vil en Læser dog vistnok indse, at det kun er det sidste, jeg for Alvor vil gøre gældende, jfr. ogsaa *Knoph* Hensikten 18. Det er en Skødesløshed, naar jeg begynder med den Sætning, at Handlingen er retstridig, naar den »strider mod Loven og derfor modarbejdes af denne.«

At min Definition bevæger sig i en Cirkel, har fra Begyndelsen været mig bevidst, som det kan ses af Skyld og Skade S. 14. Jeg har bevidst tilstræbt at give en tom Terminologidefinition af lignende Art som den Definition af *possessio*, *Jul. Lassen* gav i Romerretten. Saadanne Definitioner bevæger sig altid i en Cirkel, men kan efter Omstændighederne være hensigtsmæssige.

I en almindelig Retstridighedslære vilde det imidlertid næppe være heldigt at anvende min Definition, selv om den blev afklaret. I en saadan Fremstilling maatte man vistnok foretrække et Begreb, der var fastere i Konturerne. Den fornødne Fasthed kunde f. Eks. naas ved med *Jul. Lassen* at gøre Begrebet rent objektivt, saa at det omfattede de objektive Betingelser, der er fælles for Straf, Erstatning etc. jfr. U 1923 B.314 f. Imod at gaa denne Vej taler dog, at de objektive Betingelser ikke kan skilles helt ud

fra de subjektive. Derfor anbefaler det sig vistnok at lade Retstridighed omfatte ogsaa visse subjektive Forhold og kun udskille de individuelle og subjektive Momenter, der kan udelukke Retsordenens Reaktion, jfr. foran under I i Begyndelsen. Et saaledes udformet Retstridighedsbegreb benyttes faktisk af flere Forfattere navnlig i Norge.

Et saadant Begreb er, ligesom den klassiske danske Læres objektive Begreb, et rent videnskabeligt Hjælpebegreb eller et Skolebegreb, som det kaldes af *Bentzon Alm.* Retslære 158.

Der kan formentlig ikke rejses afgørende Indvendinger imod at bruge Udtrykket »retstridig« paa den ovfr. under I (i Begyndelsen) angivne Maade.

I *Lovgivningen* anvendes det i en lignende Betydning. Hvorledes det nærmere skal forstaaes, maa selvfølgelig bero paa Fortolkningen af den enkelte Lov. I de Tilfælde, hvor Udtrykket anvendes til Gengivelse af Culpareglen, ledsages det af Ord som »tilregnelig«. Efter Sammenhængen maa »retstridig« da være brugt enten i en lignende Betydning som af mig, idet »tilregnelig« da antages at sigte til de subjektive (individuelle) Undskyldningsgrunde, eller renere objektivt som af *Goos* og *Jul. Lassen*.

Naar Udtrykket anvendes i Lovbestemmelser, der ikke forudsætter saadanne subjektive Betingelser, bliver dets Betydning endnu mere ubestemt. Man kan ikke uden videre gaa ud fra, at der, overalt hvor Udtrykket bruges, stilles lige store eller smaa subjektive Krav. Udtrykket anvendes undertiden blot for at antyde, at Lovbestemmelsen maa forstaaes med en Begrænsning, hvis Retning antydes, men hvis nærmere Indhold maa udfindes ved Fortolkning, jfr. *Ross* anf. Værk 365 f, *Skeie* Strafferet I § 19.

Sproglig kan »retstridig« betyde to Ting: enten hvad der strider mod en subjektiv Ret (Rettighed), eller hvad der strider mod den objektive Ret (Retsordenens Regler). Naar Udtrykket anvendes i nyere Litteratur eller Lovgivning, antages det som oftest at være brugt i den sidstnævnte Betydning. Det er ogsaa nærmest denne Betydning, Udtrykket tages i, naar man bruger »retstridig« som en kort Betegnelse for Indbegrebet af de fleste Ansvarsbetingelser. Man maa blot ikke opfatte »stridende mod« som »forbudt« i bogstavelig Forstand, men forstaa det i Overensstemmelse med, hvad der er udviklet ovfr.

Den nordiske Retstridighedslæres Fædre har iøvrigt, ialfald for en Del, brugt Ordet retstridig som indeholdende et Krav om, at Handlingen strider mod en subjektiv Ret. Der kan henvises til *Lassen* I § 27 ved Note 3, § 28 ved Note 3. Det samme kommer frem, naar vore Forfattere opstiller den Ansvarsbetingelse, at Handlingen er retstridig i Forhold til det paagældende Retsgode, jfr. som Eksempel *Lassen* I 243.

Se hertil Skyld og Skade § 1 Note 15, *Knoph* Hensiktens betydning 25 f. *N. Cohn* i JT 1923.149, 151 samt ndfr. § 19.IV.

Vore ledende Forfattere havde i Retstridighedslæren overhovedet kun det Spørgsmaal for Øje, hvorvidt Handlefriheden begrænses af Hensyn til bestemte Retsgoder. »Retstridig« kaldte de derfor kun den Handling, der i Forhold til et konkret Retsgode overskred Grænserne for Handlefriheden. Dette i Forbindelse med disse Forfatteres vide Rettighedsbegreb, jfr. ovfr. § 5.I, forklarer, at det retstridige Forhold kunde opfattes som stridende paa een gang mod Retsordenens Regler og mod en subjektiv Ret. Paa den anden Side medførte den omtalte Indsnævring af Begrebets Rækkevidde, at Retstridighed ikke kom til at dække alt, hvad man kan kalde retstridigt i Betydningen stridende mod Retsordenens Regler. Dette har givet Anledning til Misforstaaelse. Se herom *Torp* i TfR 1928.252 ff.

I denne Forbindelse maa endnu henvises til IV ndfr.

Udtrykket »*Retsbrud*« har jeg undgaaet at benytte, skønt det spiller en stor Rolle i den nordiske Litteratur. Det anvendes nemlig i meget skiftende Betydning. Nogle anvender det som ensbetydende med retstridigt Forhold eller med Culp, se f. Eks. *Stang* Erstatningsansvar 3 f, 100 Note 2. De ledende danske Forfattere har imidlertid brugt det om den Skade eller Krænkelser, der er hidført ved retstridigt Forhold. *Lassen* I 243 bestemmer saaledes Retsbrud som »en Forstyrrelse af et Retsgode, foraarsaget ved en i Forhold til dette Retsgode retstridig Handling«.

IV. *N. Cohn* har i JT 1923, navnlig S. 149 f, gjort gældende, at den herskende Lære er paa Afveje, og at Udgangspunktet for Erstatningsretten maa være de bestaaende Rettigheder. Grundlaget for Erstatningsret er, at Handlingen strider mod Skadelidendes Ret (d. v. s. Rettighed), og forsaavidt kan man opstille som en særlig Ansvarsbetingelse, at Handlingen er retstridig i denne Forstand, altsaa at den strider mod en anden Persons Rettighed eller subjektive Ret. Det er imidlertid allerede ovfr. i § 5.I omtalt, at der kan paalægges Ansvar efter Culpareglen, selv om Handlingen ikke strider mod eller krænker nogen subjektiv Ret. Iøvrigt er det heller ikke hensigtsmæssigt at anvende Betegnelsen retstridig i den af *Cohn* angivne Betydning, da Ordet i nyere Tid fortrinsvis anvendes i Betydningen »stridende mod objektiv Ret«, og da man uden større Besvær kan bruge det klarere Udtryk, at Handlingen strider mod en Persons Ret, jfr. som Eksempel fra Lovgivningen Rpl § 646.

Cohn har imidlertid for en Del Ret i sin Kritik. Ogsaa i Nutiden maa Grænsen for Handlefriheden fastsættes for hver enkelt Art af Rettigheder eller Interesser for sig, jfr. foran §§ 5—6.

Ansvarsgrundlaget, naar Erstatningspligt indtræder uden Culpa. (§§ 13—17).

§ 13.

Indledning.

I. Det er allerede nævnt i § 1, at der i et vist Omfang kan blive Tale om at paalægge Erstatning uden Culpa. Her skal Spørgsmaalet undersøges nærmere.

Fra gammel Tid har det haft Hjemmel i dansk Lovgivning, at Husbonden har Ansvar for Skade, som hans Tjener volder ved Fejl i Tjenesten (§ 14), og at den, der holder Dyr, i vidt Omfang maa erstatte Skade, som Dyret volder Trediemand (§ 15). Fremdeles er det fastslaaet, at der indtræder Erstatningspligt uden Culpa ved Ekspropriation og i Tilfælde, der er beslægtet dermed (§ 16). Endelig findes der en Del spredte Lovbestemmelser om Ansvar uden Culpa. De fleste af dem omtales i § 17, der ogsaa behandler Spørgsmaalet, om der uden Støtte i Lovgivningen kan opstilles Regler om Ansvar uden Culpa, f. Eks. ved farlig Bedrift. I § 17 behandles det væsentlige af den nyere Bevægelse i Retning af et udvidet Ansvar uden Culpa.

I de Tilfælde, der omtales i §§ 15—17, er det ikke en Betingelse for Erstatningsansvar, at der er udvist Culpa, og heller ikke, at Skaden er voldt ved en retstridig Handling i den Forstand, hvori *Goos* og *Jul. Lassen* tog dette Udtryk. Man plejer derfor at sige, at det her drejer sig om Ansvar uden Retsbrud eller *Ansvar for retmæssig Handling*. Naar jeg foretrækker at tale om *Ansvar uden Culpa*, er det dels, fordi jeg saa lidt som mulig vil bygge paa Retstridighedsbegrebet, jfr. § 12, dels fordi jeg forkaster Lassens Systematik, der satte et skarpt Skel mellem Ansvar, der var »begrundet i Retshaandhævelsens Grundsætning«, og andet Ansvar, jfr. ovfr. § 1.1.

Lassens System medførte, at han i Retsbrudslæren (*Lassen I § 29.III*), adskilt fra andre Tilfælde af Ansvar uden Culpa, behandlede Reglerne om Ansvar for »retstridig Udøvelse af andres Formuerettigheder«. Hans Lære herom skal kort omtales nu.

II. *Ansvar for at raade over andres Formuerettigheder uden Hjemmel.*

Jul. Lassen hævdede, at »retstridig Udøvelse af andres Formueretligheder« som Hovedregel paadrager (et begrænset) Erstatningsansvar, selv om Udøveren ikke var i Culpa.

At Udøvelsen skulde være »retstridig«, indeholdt navnlig den Betingelse, at Udøverens Handling ikke var hjemlet ved en Ret over Tingen, ved Samtykke fra den berettigede eller ved et særligt Retsforhold til ham, f. Eks. *negotiorum gestio*. Jeg foretrækker at udtrykke denne Betingelse ved at sige, at Udøvelsen sker *uden Hjemmel*.

Den, der udøver en andens Formueret uden Hjemmel, f. Eks. ved at forbruge en Ting, der tilhører den anden, ved at sælge eller pantsætte den eller raade over den paa anden Maade, bliver ifølge Lassens Lære *forpligtet til at erstatte Tingens* (Rettighedens) *Værdi*, selv om han var i begrundet god Tro og derfor ikke handlede uagtsomt. Dog ifalder Skadevolderen intet Erstatningsansvar, naar hans begrundede gode Tro støtter sig til en Overdragelse i levende Live. Og Erstatning for andet Tab end Genstandens Værdi kan kun kræves efter de almindelige Erstatningsregler, altsaa normalt efter Culpaparglen.

Se om disse Regler *Lassen* I § 29.III og Sp.D. 1931 § 145. Imød *Lassen* se navnlig *N. Cohn* i JT 1924.205, særlig 229 ff.

Naar »retstridig« bruges i den Betydning, hvori *Lassen* anvendte Ordet, jfr. foran § 3.II og § 12.I og III, kan selv en uhjemlet Udøvelse blive retmæssig paa Grund af særlige Omstændigheder som Nødværge eller Nødret (foran § 8. 1 og 2). *Lassen* har ikke særlig omtalt de Tilfælde, hvor Udøvelsen finder Sted i urigtig, men velbegrundet Tro paa, at Handlingen er retmæssig af saadanne Grunde. Antagelig vilde *Lassen* ikke have anset Udøveren som ansvarlig i saadanne Tilfælde, medmindre det fulgte af Nødretsreglen (ndfr. § 16.I.2 og II.A). Er dette rigtigt, vilde det kun være god Tro paa at have særlig Hjemmel for Udøvelsen, der ikke beskyttes mod Ansvar efter Lassens Lære.

Hovedsætningen støttede *Lassen* navnlig paa DL 5—6—9 og 5—8—6 samt Fr. 11 Sept. 1839 § 2. Men disse Lovbestemmelser kan næppe føre saa vidt.

Lassens Fortolkning af DL 5—6—9 og 5—8—6 er vel den, der ligger nærmest efter Lovordene. Men Retspraksis har fastslaaet en lempeligere Regel. Naar en Person i god Tro hos sin Skyldner har gjort Udlæg i Trediemands Ting og bortsolgt dem ved Tvangsauktion, antages det, at han kun er pligtig at erstatte Trediemanden

det Nettoprovenu, som Auktionssalget giver, jfr. Henvisningerne ndfr. S. 89.

Hvad dernæst angaar *Fr. 11 Sept. 1839 § 2*, er dens Rækkevidde tvivlsom. Den hjemler en forbigaaet Arving Ret til i 15 Aar at »søge Arven tilbage« fra de Arvinger, den er udlagt til. Dog kan han hos den enkelte kun søge, »hvad denne har oppebaaret«, og Renter kan han ikke kræve. Disse sidste Bestemmelser fraviges dog, naar Modtageren har gjort sig skyldig i »Mislighed, der efter Lov og Ret kan medføre Forpligtelse til Skadeserstatning.« Selve denne Vending taler imod, at Modtagerens Forpligtelse i de almindelige Tilfælde er en sædvanlig Erstatningsforpligtelse, der blot er undergivet to særlige Begrænsninger. Holder man sig til Forordningens Ord, maa Modtageren vel være ansvarlig for den Arvekapital, der er udlagt ham i Penge. Men naar Arven bestaar i andre Genstande, kan Forordningens Ord godt forenes med den Forstaaelse, at den kun hjemler Pligt til at tilbagelevere selve Arvegenstanden eller eventuelt, hvad der maatte være tilbage af den. Reglen maatte da antagelig udfyldes med, at Modtageren ogsaa maatte afgive Formuegenstande, der var traadt i Stedet for det modtagne, f. Eks. det Vederlag, som han maatte have opnaaet ved at afhænde den modtagne Ting. Og den maatte nærmere udformes i Overensstemmelse med almindelige Grundsætninger om Berigelseskrav, se herom ndfr. § 29.

Forstaas *Fr. 1839 § 2* saaledes, er det klart, at den ikke afgiver Grundlag for en almindelig Grundsætning som den, Lassen forsvarede. Imod Lasseris Lære kan ogsaa henvises til, at Indgreb i Forfatterrettigheder ifølge Forfatterl. 26 April 1933 §§ 17—19 ikke medfører Erstatningsansvar, naar der ikke er udvist Uagtsomhed.

Den tidligere Forfatterl. af 1 April 1912 § 19 lod endda ved simpel Uagtsomhed kun indtræde Forpligtelse til at afgive det indvundne.

Om Patentkrænkelser gælder ifølge Patentl. (Bek. 192 1 Sept. 1936) § 25 de almindelige for Skadeserstatning gældende Regler, jfr. herom § 6.IV foran. U 1913.288 har antaget, at Uvidenhed om Patentets Eksistens ikke fritager for Ansvar. Det fremgaar ikke helt klart af Dommen, om Uvidenheden ikke skyldtes Uagtsomhed. Dommen kan ialfald tænkes at være begrundet i det særlige Forhold, at enhver har Adgang til at skaffe sig Oplysning om meddelte Patenter. Derfor kan der ikke drages nogen Slutning fra Dommen til andre Arter af Rettighedskrænkelser, se herved *Knoph* Åndsretten 309. Sml. ogsaa U 1936.1132.

Med Hensyn til Udlæg i Trediemands Ting gaar Retspraksis klart imod *Lassens* Lære om Værdiansvar uden Culpa, se U 1930.123, 1927.177, 1912.512, 1900.173, der fortsætter den Praksis, der omtales af Lassen II § 145 Note 49. Heller ikke iøvrigt har Praksis afgørende godkendt Læren, som U 1919.483 dog stemmer med.

Fr 1839 er nu afløst af *L om borteblevne* 397 12 Juli 1946. Har Arvingen ved Erhvervelsen gjort sig skyldig i Svig, er han erstatningspligtig efter Lovgivningens almindelige Regler (§ 22). Ellers skal hver Arving kun give tilbage, hvad han har modtaget (§ 18.1^o). Har Arvingen afhændet eller forbrugt det modtagne, ifalder han et begrænset Erstatningsansvar, som yderligere kan lempes, se nærmere § 18.2^o.

Et strengere Ansvar paalægger *Mdhl* § 44 den umyndiges Medkontrahent, naar den umyndige har erlagt en Ydelse uden at være bundet derved og Medkontrahenten ikke kan levere den tilbage. Han skal da erstatte Ydelsens Værdi, selv om han ikke har udvist Culpa. Dette maa imidlertid opfattes som en Særregel, der skyldes Ønsket om effektivt Værn for Umyndige.

Paa den anden Side er den, der i god Tro har oppebaaret *Frugter eller Renter*, i Almindelighed ansvarsfri efter Grundsætningen i DL 5-5-4, selv om han har handlet uagtsomt, jfr. foran § 9.IV.

Udenfor disse Tilfælde maa Erstatningsansvar paa den ene Side paalægges ikke blot i Tilfælde af Svig, som L 1946 hjemler, men for enhver *uagtsom Raaden* over en fremmed Formuegenstand. Paa *Raaden i begrundet god Tro* kan man paa den anden Side ikke uden videre anvende Reglen i L om borteblevne § 18 analogt. Den, der har faaet Genstanden overdraget, kan man ikke engang paalægge det begrænsede Erstatningsansvar, § 18 hjemler. Man maa enten med hidtil herskende Lære fritage ham for ethvert Krav eller nøjes med at paalægge ham at afgive sin ugrundede Berigelse paa Trediemands Bekostning, jfr. ndfr S. 220. Overfor Udlægshavere er der formentlig heller ikke Grund til at fravige de Regler, der er dannet i Praksis. Derimod kan Reglen i L 1946 § 18 maaske anvendes analogt paa den, der uden nogen Adkomst raader over en fremmed Genstand i begrundet Tro paa, at den tilhører ham. Men selv her maa det vistnok foretrækkes at give et Berigelseskrav, hvis dette anses som foreneligt med dansk Ret, jfr. ndfr § 28.I.

§ 14.

Ansvar for andres Fejl.

I en Række Tilfælde kan Fejl (Culpa) begaaet af en Person medføre Ansvar for en anden Person, skønt han ikke har udvist Culpa.

I. *DL 3—19—2*, der er Hovedbestemmelsen herom, fastsætter, at hvis Husbond giver sin Tjener eller anden Fuldmagt paa sine Vegne at forrette noget, da bør Husbonden selv at svare til hvad derudi forsøges af den, som han har givet Fuldmagt, og af ham igen søge Opretnings.

A. Reglen er formentlig gavnlig. I store Træk kan den begrundes med, at Anvendelsen af Culpareglen ikke vilde skabe tilstrækkelig Sikkerhed. I Principet er Husbonden vel ansvarlig efter Culpareglen, naar Skaden er foranlediget ved, at han har udvist Uagtsomhed ved Valget eller Instruksen af Tjeneren eller ved Tilsynet med hans Arbejde. Men jævnlig er det vanskeligt at tilvejebringe Klarhed herom. Domstolene vil ofte se sig nødsaget til at dømme paa et usikkert Grundlag. En behændig Husbond vil derfor ofte kunne gøre Regning paa, at Domstolene tror paa hans urigtige Paastand om ikke at være medskyldig. Men deraf følger atter, at en Gennemførelse af Culpareglen ikke vil give Husbonden tilstrækkelig Tilskyndelse til at vise Omhu i de nævnte Retninger.

I mange Tilfælde er der Trang til et særligt Værn, fordi Tjenerens eget Ansvar ikke skaber samme gennemsnitlige Sikkerhed som Culpareglen ellers. Det gælder saaledes, naar Tjeneren under sit Arbejde for andre sættes til at foretage farligere Handlinger, end han vilde foretage paa egen Haand. Han kommer f. Eks. til at benytte Trafikmidler eller Maskiner, som han ikke selv vilde have Adgang til at benytte, og derigennem faar han Mulighed for at volde langt større Skader. Derved forøges Usikkerheden — ogsaa den rent økonomiske Tryghed formindskes, fordi de fleste Tjenere ikke har Midler til at erstatte større Skader. — Hvis Tjeneren er formueløs, vil Culpareglen tilmed i saadanne Tilfælde overfor mange Tjenere miste sin konkret præventive Virkning.

Disse Betragtninger gør sig med øget Styrke gældende i vore Dage, hvor der er opstaaet saa mange store Virksomheder med en talrig

Stab af Arbejdere. Overfor vor Tids Storbedrifter er der særlig Trang til den faste Regel, som 3—19—2 giver.

Paa den anden Side maa det indrømmes, at Arbejdsgivere i Nutiden jævnlig har forholdsvis ringe Frihed ved Valget af Tjenere og ringe Magt over deres Folk. Men det vilde forøge Usikkerheden betænkeligt, hvis man opstillede den Undtagelse, at Husbonden gik fri for Ansvar i Tilfælde, hvor det ikke vilde have væsentlig præventiv Betydning at fastholde Ansaret.

Det fremhæves jævnlig, at der i al menneskelig Virksomhed maa regnes med, at der nu og da begaaes Fejl, og at saadanne Fejl ogsaa maatte ventes begaaet af den, der virker uden Medhjælpere. En Arbejdsgiver, der ikke havde Ansvar for sine Tjeneres Fejl, vilde derfor slippe for et Ansvar — eller visse Driftsomkostninger —, som vilde ramme andre. Den, der driver en Virksomhed og nyder Udbyttet deraf, bør ogsaa bære den Risiko, der er forbundet med Virksomheden. Saadanne Betragtninger sammenfattes ofte i den gamle Maksime *cujus commodum ejus periculum*. Undertiden siges det ogsaa, at Herren, der faar Gevinsten ved Tjenerens Virksomhed, ogsaa bør bære dens uheldige Følger. Disse Betragtninger henvender sig væsentlig til Følelsen og indeholder vistnok ikke megen Realitet. De to sidste Betragtninger vilde ogsaa føre langt ud over Regler som 3—19—2. Den første Betragtning indeholder noget mere og faar ialfald en vis Vægt i Kontraktsforhold, se Dansk Obligationsret 134.

Man kan spørge, om Bestemmelsen ikke i andre Retninger har uheldige Virkninger, der opvejer Fordelene. Særlig kan der spørges, om den ikke skaber en tilsvarende Usikkerhed i en anden Retning, nemlig for alle, der har »Tjenere«. Det kan dog ikke antages. I større Virksomheder vil Driftsherrens Ansvar i de fleste Tilfælde forme sig som en ret konstant Bedriftsrisiko, der kan tages i Betragtning ved Omkostningsberegninger. I mindre Virksomheder kan Usikkerheden i Reglen undgaas ved Ansvarsforsikring. Men rent bortset herfra er det formentlig selv i dagligdags Forhold i Almenhedens Interesse, at Reglen gennemføres, fordi den tjener til at formindske Skadehyppigheden.

Set fra de mange smaa Arbejdsgiveres Synspunkt turde det ogsaa gennemsnitlig være at foretrække, at Reglen gælder. Husbonden kan nemlig bedre bedømme og formindske den Risiko, som 3—19—2 paafører ham, end den Risiko, der vilde følge af, at andres Tjenere voldte ham Skade, uden at deres Husbond var ansvarlig derfor.

Det fremgaar af det anførte, at Reglen ikke har lige stærke Grunde i alle Tilfælde. Den har de stærkeste Grunde for sig ved ekstraordi-

nære, farlige Bedrifter og ved Erhvervsvirksomheder, der kan karakteriseres som Stordrift. Men hvis en Regel om Ansvar for Tjeneres Culpa skal gøre Nytte, maa den vistnok formes saa omfattende, som 3—19—2 er. Ellers vil Vanskelighederne ved Reglens Afgrænsning svække dens Effektivitet.

Nogle Forfattere har hævdet, at Reglen burde begrænses til særlige Grupper af Tilfælde, f. Eks. særlig farlige Hverv. *Stang* Erstatningsansvar 199 ff mener, at Reglen har haft en Mission som Forløber for eller Surrogat for de rationelle Regler om Ansvar for farlig Bedrift, men at det ikke er begrundet at paalægge Husbonden Ansvar for Tjenere udenfor farlig Bedrift. Blandt de andre Forfattere, der bekæmper Reglen, fremhæves *N. H. Bache* i U 1920 B.321 ff, TfR 1928.298 f, 305 f. Imod *Stang* se *Lundstedt* i TfR 1923. 88 f, 148 f, *Illum* i TfR 1935.62 ff. — Se iøvrigt om Begrundelsen af Reglen *Lassen* I § 35.I med Henvisninger.

Da det er vanskeligt at udtale sig med Sikkerhed om de praktiske Virkninger af Reglen, er der særlig Grund til at lægge Vægt paa, hvad Retsudviklingen viser. Og den taler ret tydelig for, at Retslivet finder sig tjent med Reglen.

Regler om Husbondens Ansvar fandtes i gammel germansk Ret, men ikke i romersk Ret. I vore Dage gælder Regler, der er nær beslægtet med DL 3—19—2, foruden i Norge (NL 3•21—2) navnlig i England og Frankrig. Det sidste har særlig Interesse, fordi fransk Ret iøvrigt er stærkt paavirket af Romerretten.

Enkelte Forfattere, f. Eks. *Planiol* II no. 911, kritiserer vel Reglen som for vidtgaende. Men den anvendes i meget vidt Omfang i Praksis og synes ogsaa billigt af de fleste Forff., se f. Eks. *Demogue* V no. 881 ff, *Mazeaud* I no. 858 f. *Planiol-Ripert* VI no. 641 optager heller ikke *Planiols* Kritik.

I Tyskland har BGB § 831 nærmet sig til det germanske Standpunkt ved at paalægge Husbonden Bevisbyrden for, at han ikke er medskyldig i Skaden. OR § 55 har en lignende Regel, men igennem Praksis er den yderligere nærmet til vor Regel, se herom U 1922 B.85 f, v. *Tuhr* Schw. Obligationenrecht 352 ff. I Sverige gælder der udenfor Kontraktsforhold ingen Regel svarende til 3—19—2, men i nyere Tid spores der dog visse Tendenser til at udvide Ansaret for Husbonden. Se herom *Alexanderson* Nordiska Juriststämman 1926.18 ff, *Strahl* i Minnesskrift ägnad 1734 års lag II 894 ff, 905 ff. Finsk Ret har samme Hovedregel, se *Ekström* Privaträttens allm. läror S. 873 ff.

Udviklingen i dansk Praksis viser ogsaa, at man har følt Trang til Reglen. I sidste Halvdel af det 19. Aarh. var 3—19—2 praktisk talt gaaet af Brug udenfor Kontraktsforhold — formentlig under Indflydelse af Troen paa Dogmet om Culpareglens Universalitet. —

Men fra henimod 1900 har Praksis atter gjort udstrakt Brug af Reglen, se f. Eks. U 1897.152*, 1902.167*, B.249*. Denne Udvikling stemmer med den Opfattelse, at den nyeste Tids økonomiske Vilkaar har gjort Reglen særlig paakrævet.

Paa den anden Side har FAL § 25, 2 Pkt. aabnet Adgang til at ophæve Ansaret ifølge 3—19—2, naar Tabet er dækket ved Skadeforsikring. Men i saa Fald bliver Usikkerheden jo mindre, da Skadelidende undgaar det økonomiske Tab. Om denne Regel henvises til § 22.II.

B. *Hvad skal Tjeneren have gjort?*

For at Husbonden skal blive ansvarlig efter 3—19—2, kræves det, at Tjeneren har voldt Trediemand Skade ved en Forseelse i Udførelsen af Husbondens Hverv. Ansaret forudsætter nærmere bestemt, at Trediemand har lidt en Skade, at Skaden er voldt af Tjeneren ved en Forseelse i Hvervets Udførelse, og at Skaden er en adækvat Følge af Tjenerens Forseelse. Den midterste af disse Betingelser er den eneste, der behøver at undersøges nærmere her. Det er den, der i 3—19—2 er udtrykt ved Ordene »*hvad derudi forses*«. — De andre Betingelser behandles i §§ 18—19. —

1) Der skal foreligge en *Forseelse* fra Tjenerens Side. Forseelse maa fortolkes som Culpa. Herfor taler dels, at 3—19—2 i Slutningen forudsætter, at Husbonden kan gøre Regres gældende mod Tjeneren, dels at Kravet naturlig følger af de reale Grunde, der er anført som Støtte for Reglen.

Hvor en Virksomhed har en Række Personer i sin Tjeneste, maa 3—19—2 anvendes overalt, hvor der antages at være begaaet en Fejl af en eller anden af dem. Det er ikke nødvendigt at skaffe oplyst, hvem der har begaaet Fejlen. Ogsaa den »anonyme« Fejl (*faute de service*) maa begrunde Ansvar for Husbonden. Ellers vilde Reglen miste sin Effektivitet overfor de store Virksomheder, hvor den netop er særlig paakrævet.

Hermed stemmer U 1936.139 om et Sygehus, jfr. maaske ogsaa U 1931.949, der dog ikke konstaterer Uagtsomhed, ialfald ikke i klare Ord.

Ved Afgørelsen af, om der foreligger Culpa fra en bestemt Tjeners Side, maa der tages Hensyn til, hvad man med Rimelighed kan forlange af en Tjener af den paagældende Art, sml. U. 1936.665 H.

Det er noget tvivlsomt, hvorledes man skal behandle de Tilfælde, hvor Tjeneren selv helt eller delvis fritages for Erstatningspligt, fordi han *er under 15 Aar eller afsindig* (Mdhl §§ 63—64). I Medfør af 3—19—2 kan man næppe paalægge Husbonden et Ansvar, der rækker videre end det Ansvar, der paalægges Tjeneren. 3—19—2 forudsætter jo, at Husbonden har Regres mod

Tjeneren, og Tjenerens Ansvar maa ogsaa overfor Husbonden fastsættes efter Mdhl §§ 63—64. Men 3—19—2 kan ikke udelukke et videregaaende Ansvar for Husbonden. Hvis Husbonden har kendt Tjenerens Tilstand, maa han i Almindelighed have fuldt Ansvar, selv om Tjenerens Erstatningspligt lempes. Men selv om Husbonden har været i god Tro, f. Eks. fordi Tjeneren uventet bliver afsindig, bør Husbonden vistnok som Regel bære det fulde Ansvar. Det stemmer med Hovedsynspunktet i Mdhl §§ 63—64, og de særlige Grunde, der har ført til at lempe Ansaret for Barnet eller den afsindige, gør sig ikke gældende for Husbondens Vedkommende.

At Husbonden selv falder ind under Mdhl §§ 63—64, kan ikke føre til at lempe hans Ansvar paa Grund af 3—19—2, medmindre det netop er Husbondens Fejl, der har foranlediget Skaden, se herom U 1923 B.139.

2) Forseelsen skal være begaaet *derudi*. Sproglig kan dette forstås som »indenfor Hvervet«, d. v. s. ved en Optræden, der stemmer med Hvervgiverens Instrukser og Tjenerens Pligter overfor Husbonden. Denne Forstaaelse maa dog forkastes. Den vilde berøve Reglen al selvstændig Betydning. Det følger nemlig allerede af Culpareglen, at Husbonden maa ifalde Erstatningsansvar, naar han er medskyldig i Skadeforvoldelsen. Imod den nævnte Fortolkning taler ogsaa Regresreglen i Artiklens Slutning. Den vilde være helt urimelig, naar Tjeneren havde handlet i Overensstemmelse med Husbondens Instrukser.

Derfor maa »derudi« læses som »i Hvervets Udførelse« eller »i Tjenesten«, jfr. Søløv § 8.2°. Det maa ialfald kræves, at Forseelsen er begaaet *under Udførelsen af Hvervet*, og at den saaledes staar i en vis Forbindelse med Hvervets Udførelse. Men en hvilken som helst Forbindelse kan ikke være nok. Man kunde spørge, om Handlingen ikke skal være foretaget af Tjeneren *i den Hensigt at tjene til Hvervets Udførelse*. Dette vilde dog ikke give tilfredsstillende Resultater. Reglen vilde paa den ene Side blive for snæver, paa den anden Side for vid.

Det første kan illustreres ved følgende Eksempel. En Husejer lader grave et Hul i Ejendommens Gaard og paalægger »Gaardmanden« at hænge en tændt Lygte op hver Aften. En Dag undlader Gaardmanden det, fordi han er taget bort i eget Ærinde. Husejeren maa dog ifalde Erstatningspligt, da Tjeneren har forsømt at opfylde den Tjenesteforpligtelse, som netop skulde afværge Faren for Trediemand.

Se endvidere U 1930.558* og paa den anden Side 1936.620, hvor der henvises til flere Domme.

Paa den anden Side vilde den omtalte Fortolkning strække Husbondens Ansvar for vidt. Selv om Tjenerens Handling tilsigter at opnaa Hvervets Maal, vil det ikke altid være rigtigt at paalægge Husbonden Ansvar for den. *Husbonden maa gaa fri, naar Handlingen er af en saa abnorm Karakter, at den ligger ganske udenfor, hvad en Husbond kunde paaregne*, Tjeneren vilde falde paa. Som Eksempel kan nævnes, at Inkassatoren gør Indbrud hos Skyldneren, der ikke er hjemme, og ødelægger hans Gemmemøbler for at sætte sig i Besiddelse af Pengene. Denne Begrænsning er beslægtet med Adækvansbetingelsen (ndfr. § 19.IV) og maa begrundes paa lignende Maade. Den vil ofte føre til, at Husbonden gaar fri for Ansvar, naar Tjeneren gør Skade med Forsæt. Men det kan ikke opstilles som en almindelig Regel, at Husbonden ikke er ansvarlig for Skade, som Tjeneren volder forsætlig.

Begrænsningen synes at blive gjort i Praxis, se U 1930.558*, 1927.129, 1902.841.

C. *Hvilke Personer omfatter 3—19—2?*

3—19—2 taler om, at Husbond giver Tjener eller anden Fuldmagt til paa sine Vegne at forrette noget.

1. *Fuldmagt* kan ikke forstaas i samme Betydning som i Aftaleloven. Det maa betyde det samme som Hverv, og Reglen maa anvendes, selv om Tjeneren ikke havde forpligtet sig til at udføre Hvervet. Den maa omfatte Hverv af enhver Art, og navnlig saavel Foretagelse af Retshandler som anden Virksomhed.

2. Af Ordene »*Tjener eller anden*» maa udledes, at Reglen gælder ikke blot Personer, der staar i fast Tjenesteforhold til en Arbejdsgiver, men ogsaa den, hvem blot et enkelt Hverv betros. Faste Tjenere maa Reglen anvendes paa, hvad enten de volder Skade under et særligt Hverv, der er betroet dem, eller under Udførelsen af deres almindelige Tjenestepligt.

Da Loven bruger Ordet *Husbond*, kan Reglen kun omfatte Tilfælde, hvor Hvervgiveren staar som Herre i Forhold til Arbejderen i den Forstand, at han har *Ret til at lede Hvervets Udførelse* og derfor navnlig har Ret til at instruere Tjeneren og føre Tilsyn med Udførelsen af Arbejdet. Derfor omfatter Reglen ikke Personer, der faar det Hverv selvstændig at udrette noget, saaledes at vedkommende selv er Herre over, hvilken Fremgangsmaade han vil benytte.

Grænsen er vanskelig at drage. Fra Praksis kan nævnes U 1931.561, 1928.953, 1129, 1919.768, 1922.665. Om en mulig Udvidelse af Reglen se ndfr. II.4. Som ovenfor fransk Ret ifølge *Mazeaud* I no. 882 ff.

3. *Ansaret paahviler Husbonden*. I større Virksomheder med flere Trin af Tjenere er Husbonden selve Driftsherren, ved Aktieselskaber selve Selskabet, ikke Direktion eller Bestyrelse. Hermed stemmer, at Sølov § 8 lægger Ansaret paa Rederen.

Se U 1934.353, 1909.509 (Direktør ikke ansvarlig). Om Bestyrelsen røbes endnu Tvivl af *Lassen* I § 35 ved Note 24 c, se derimod *Illum* i TfR 1935.63. Efter Sølov 1892 § 59.2° (ophævet 1937) var Skipperen ansvarlig for Skade, som af Mandskabet forvoldes ved Fejl eller Forsømmelse i Tjenesten, medmindre det maa antages, at han ikke har ladet det mangle paa behørig Opmærksomhed og Tilsyn. Se om Reglen *Axel Møller* Skibssammenstød I § 12.

I Praksis har det voldt Tvivl, hvem der er Husbond, naar en Forretning »udlejer« Cyklebude eller andre Bude til Kundr, der ønsker Ærinder besørget. I Almindelighed maa »Budcentralen« betragtes som Husbond. Der tænkes her kun paa Skader, der paaføres Trediemand. Hvorvidt Skade, der tilføjes Kunden ved Tab eller Beskadigelse af de Genstande, der er betroet Budet, kan kræves erstattet af Budcentralen, beror paa mange andre Omstændigheder. Imod den her hævdede Løsning *Lassen* I § 35 Note 7.

Husbonden bliver umiddelbart forpligtet til Erstatning, ikke blot subsidiært for det Tilfælde, at Tjeneren ikke kan betale, se ndfr. § 24.I.A. Der er dog aabnet en vis Adgang til at lempe hans Ansvar ved FAL § 25, se herom ndfr. § 22.II.

I Almindelighed bliver ogsaa Tjeneren ansvarlig til Erstatning, nemlig efter Culpareglen, jfr. om en mulig Begrænsning af Ansaret ndfr. § 22.I og II.

4. 3—19—2 anvendes i Praksis ogsaa paa offentligretlige Tjenesteforhold. Spørgsmaalet om det Offentliges Erstatningsansvar maa iøvrigt behandles i Statsretten.

Om Dommeres Ansvar for Fuldmægtige se *Arnskov* i U 1931 B.97.

D. *Undtagelsestilfælde, hvor Husbonden ikke ifalder Ansvar efter 3—19—2*.

1. Vore Domstole har i den nyeste Tid gjort en Begrænsning i Omraadet for 3—19—2. Naar en Arbejder, til Fordel for hvem Arbejdsgiveren har tegnet lovpligtig Ulykkesforsikring, kommer til Skade under Arbejdet som Følge af en Forseelse i Tjenesten af andre Arbejdere i samme Virksomhed, antages det, at Arbejdsgiveren ikke bliver forpligtet til at betale Erstatning efter 3—19—2.

Denne Regel er fastslaaet ved U 1923.1017* H, 1932.451 H, 1936.547 H.

Arbejdsgiveren kan dog ikke undgaa Ansvar for Skade, der skyldes (hans egne Fejl eller) Fejl fra Personer, der har Ledelsen af Virksomheden for ham, sml. om dette sidste U 1934.353, 1936.188, 1937.139.

Det er formøntlig en Mangel, at vor Ulykkesforsikringslov ikke foreskriver, at Ulykkesforsikringen skal virke som en Ansvarsforsikring for Arbejdsgiveren og dække ham mod Ansvar bortset fra mere graverende Forseelser. Derfor er det naturligt, at Domstolene har søgt en anden Vej til at opnaa lignende Resultater.

Sml. hertil *Tr. Jørgensen* i TfR 1933.329, *Ussing* i U 1935 B.196, SvJT 1937.119 f med Henvisn. Iøvrigt møder man ogsaa i Udlandet den Opfattelse, at Ansvaret for Tjenere ikke bør gennemføres, naar en af flere Arbejdskammerater lider Skade ved en andens Fejl. I engelsk Ret opstilles der en saadan Regel om »*Common employment*», se herom: *Pollock Torts* (11 ed.) 100 ff. Se fremdeles *Alexanderson* i Nordiska Juriststämman 1926 43 ff, *Strahl* i Minnesskrift ägnad 1734 års lag II 908.

2. *Fabrikl. 29 April 1913 § 42* indeholder følgende Bestemmelse: Kun den, der har gjort sig skyldig i Overtrædelsen, hæfter for ethvert af Overtrædelsen flydende Ansvar.

Denne Bestemmelse blev oprindelig fortolket saaledes, at den ogsaa omfattede Erstatningsansvar, og Arbejdsgiveren antoges derfor at være ansvarsfri i Tilfælde, der faldt ind under Fabrikloven, saafremt han ikke selv havde udvist Culpā. I den nyeste Tid er det imidlertid antaget ved flere Domme, at Bestemmelsen overhovedet ikke angaar Erstatningsansvaret.

Den ældre Opfattelse blev endnu lagt til Grund i U 1917.498*, og det skønt Skaden ramte en udenforstaaende Trediemand. Faa Aar efter faldt der en Dom, der for særlige Tilfælde mente at kunne lade Reglen ude af Betragtning, se U 1921.12*. Efterhaanden er Praksis gaaet videre og betragter nu Reglen som udelukkende vedrørende Strafansvaret, se U 1932.184 (med udførlig Begrundelse), 1934.353.

Den beslægtede Bestemmelse i L 544 4 Okt. 1919 § 30.4° kan kun antages at angaa Straf.

II. *Ansvar for andres Culpā iøvrigt.*

1. *Sølov § 8* bestemmer, at Rederen hæfter for Skade, der er foraarsaget ved Fejl eller Forsømmelse i Tjenesten af Skibsfører, Mandskab, Lods eller andre, der udfører Arbejde i Skibets Tjeneste. De sidste Udtryk bevirker, at Reglen rækker videre end 3—19—2, da Rederen maa bære Ansvaret, selv om den paagældende ikke er antaget til Arbejdet af ham eller af Skibsføreren.

Se om Reglen *Axel Møller* Skibssammenstød I § 13.B.

2. *Motorl. § 38.1° og Stærkstrømsl. (Bek. 15/4 1940) § 6* paalægger Ejer eller Bruger (Driftsherren) Pligt til at erstatte Skader, medmindre det oplyses, at Skaden ikke kunde være afværget ved den Agtpaagivenhed eller Omhu, som udkræves saavel i Henseende til Driften som til Materiellet. De er strengere end 3—19—2, ikke blot fordi den ansvarlige faar Bevisbyrden, men formentlig ogsaa ved at paalægge ham Ansvar for Personer, der ikke vilde falde ind under 3—19—2, f. Eks. Bilejerens Værge og efter Omstændighederne en selvstændig virkende Entreprenør.

For *Motorkøretøjers* Vedkommende er der Tilbøjelighed til at antage et strengt Ansvar for Fejl ved Materiellet, bl. a. under Henviſning til Lovens § 19.

Der kan anføres gode Grunde for at paalægge Motorkøretøjets Ejer et ubetinget Ansvar for Skade, der hidføres ved Materiellejl, se mine Bemærkninger i Skyld og Skade 213 f, U 1917 B.29 ff, 1921 B.107 f. Efter at der er indført tvungen Ansvarsforsikring af Motorkøretøjer, vilde det dog formentlig være hensigtsmæssigere at udforme den tvungne Forsikring saaledes, at en Skadelidende, der selv var uden Skyld i Skaden, fik en ubetinget Ret til Erstatning hos Forsikringsselskabet indenfor visse Beløb — ogsaa hvor Skaden ikke hidrørte fra Materiellejl — og til Gengæld at knytte det personlige Erstatningsansvar til strengere Betingelser.

Ansaret for Motorkøretøjer paahviler ifølge § 38.6° »den — værsig Ejer eller Bruger —, der benytter Motorkøretøjet eller lader det benytte«. Naar der er en ansvarlig Bruger, som ikke ejer Køretøjet, bliver Ejeren altsaa ikke personlig ansvarlig i Henhold til Motorl. Men Køretøjet hæfter for Erstatning, som en retmæssig Bruger af det er forpligtet til at udrede, se § 38.7°.

Motorlovens Regler omfatter iøvrigt ikke al Skade, der voldes ved et Motorkøretøj, se nærmere § 38.1° og 2°.

Om Retspraksis angaaende Motorloven henvises til *Johan Fischers Lovudgaver*.

For *Stærkstrømsanlæg* burde der formentlig indføres Erstatningsansvar uden Culpa i Overensstemmelse med de Grundsætninger, der udvikles ndfr. i § 17, jfr. Bemærkningerne i § 17.V.

I en Række *Sporvejskoncessioner* findes Bestemmelser om, at Sporvejene ifalder Erstatningsansvar, medmindre Skaden er bevirket ved uafvendeligt Tilfælde. I Praksis antages det, at der ikke heri ligger nogen vis major-Regel, men at Ansaret falder bort, naar det bevises, at der i ingen Henseende er udvist Mangel paa Agtpaagivenhed fra Sporvejenes Side. Se herom Skyld og Skade 467.

3. *Pressel. 147* 13 April 1938 § 6.7° og § 12.1° giver om her i Riget trykte periodiske Skrifter Regler, der kan medføre Erstatningsansvar udenfor almindelige Regler dels for Redaktøren, dels for Udgiveren. Se herom *Krabbe Dansk Presseret* S. 107 ff.

Om Pressens Ansvar de lege ferenda kan henvises til *Vinding Kruse* i U 1928 B.126 ff, jfr. *Popp-Madsen* Bod 290 f, *Troels G. Jørgensen* i Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1928.223 ff samt den af ham omtalte Betænkning, jfr. ogsaa Juridisk Forenings Aarvog for 1927—28 S. 54 f.

4. Ansvar for andres Culpa uden Lovhjemmel.

Det kan i og for sig ikke være udelukket i særlige Grupper af Tilfælde at paalægge en Person Ansvar for andres Culpa uden Lovhjemmel.

a. Man kan spørge, om der ikke i et vist Omfang er Grund til at paalægge en Person Ansvar for Skade, som voldes af andre, der udfører et Hverv for ham, selv om Skadevolderen *handler selvstændigt* og ikke falder ind under DL 3—19—2.

Spørgsmaalet maa formentlig besvares bekræftende. Men da det hidtil ikke har været Genstand for nærmere Undersøgelser, er det vanskeligt at udtale noget sikkert om, hvor vidt man bør gaa.

Derfor skal der kun gøres nogle foreløbige Antydninger. — Til det anførte kan ses *Christrup* i NFT 1934.185 ff, hvor navnlig det tilsvarende Spørgsmaal for Kontraktsforhold undersøges. —

Hvis en Grundejer betror Udførelsen af en ekstraordinær farlig Handling paa hans Grund til en selvstændig Entreprenør, bør Grundejeren formentlig bære Ansvaret for Skade, der voldes de omboende ved Entreprenørens Fejl. — Denne Regel vil dog tabe sin Betydning, hvis man gennemfører Ansvar helt uden Culpa i saadanne Tilfælde, jfr. ndfr. § 17. — Maaske bør Reglen strækkes udover de ekstraordinære Handlingers Kreds.

I denne Forbindelse kan nævnes U 1935.663 H, der paalagde et Mejeri Ansvaret for en høj Skorstens Væltning, men begrundede Ansvaret paa Culpa, jfr. TfR 1936.357. Sml. ogsaa U 1935.817. Praksis synes ogsaa at ville paalægge Vejvæsenet Ansvaret, naar Vejmateriale anbringes paa en for Færdslen farlig Maade, selv om Vejarbejdet er betroet til en selvstændig Entreprenør, se U 1928.953.

En lignende Grundsætning synes fulgt i engelsk Ret, der ogsaa paalægger Ejeren af en fast Ejendom Ansvaret for, at hans Ejendom holdes i en saadan Tilstand, at den ikke bliver farlig for Publikum paa Grund af Fejl, som kunde være undgaaet ved fornuftig Omsorg og Dygtighed, jfr. om dette Ansvar for »independent contractor« *Pollock Torts* (11 ed.) 512 ff, 525 ff.

b. Der har været rejst Spørgsmaal om at paalægge *Forældre* Ansvar for deres Børns Culpa. Praksis har med Føje taget Afstand herfra.

Se som Eks. U 1926.160*, sml. 1932.494 H, 1935.14 H. Iøvrigt henvises til *Bache* og *Ussing* i U 1920 B.328 f, 388 f, *Stang* Erstatningsansvar 199. Udenfor Kontraktsforhold er den umyndige heller ikke ansvarlig for Værgens Forseelser, jfr. dog foran under 11.2.

c. Det maa antages, at *et Selskab bærer Ansvar for Fejl, der begaas under Ledelsen af Selskabet*, selvom Tilfældet paa Grund af den hand-

lende Persons Stilling ikke kan bringes ind under 3—19—2. Et Aktieselskab maa saaledes bære Ansvar for Skade, der voldes ved Bestyrelsens eller Generalforsamlingens Fejl. Paa lignende Maade maa Foreninger, Korporationer og Stiftelser bære Ansvar for deres styrende Organers Fejl. At saadanne kollektive Enheder eller juridiske Personer maa bære Ansvar for deres styrende Organers Fejl, er iøvrigt særlig klart. Det er almindelig anerkendt ogsaa i de Lande, hvor man ikke har Regler svarende til DL 3—19—2.

Dette Ansvar maa anerkendes ganske uden Hensyn til, om man slutter sig til den saakaldte »Organteori«. Sml. herom *Stang* Erstatningsansvar § 7 Note 3 med Henvisn., § 13 Note 2 og 11, Innledning til Formueretten 346, *Gjelsvik* Personrett (2. Udg.) 72 f, 82 f, *Strahl* i Minnesskrift ægnet 1734 års lag II 905 f, jfr. ogsaa *Hurwitz* Kollektive Enheders pønale Ansvar, navnlig § 4. Om ansvarlige Interessentskaber se *Sindballe* Selskabsret I (2. Udg.) 124. Om Statens og Kommunens Ansvar for deres Organers Fejl henvises til Statsretten.

Det har næppe Interesse at drøfte, om de juridiske Personers Ansvar for deres Organer kan bringes direkte ind under 3—19—2, som *Illum* hævder i TFR 1935.63 Note 59. Det maa ialfald gøres gældende, at der, hvis det findes paakrævet, maa kunne paalægges juridiske Personer Ansvar for deres øverste Organer, selv om de almindelige Betingelser for at anvende 3—19—2 ikke er opfyldt, sml. *Cohn* i JT 1924.100. Et Aktieselskab maa saaledes bære Ansvar for sin Generalforsamlings Beslutninger uden Hensyn til de Begrænsninger, der indlægges i Ordet »derudi« i 3—19—2.

§ 15.

Ansvar for Dyr.

I. I de fleste Lande gælder der særlige Regler om Erstatning for Skade voldt af Dyr, og adskillige af disse Regler er meget gamle eller hviler paa gamle Regler. De forskellige Landes Regler er indbyrdes afvigende, men de hjemler ialfald for en stor Del Ansvar uden Culpa.

Det gælder saaledes Code civil art. 1385 og BGB § 833, der dog ved en senere Lovændring er blevet lempet for Husdyrs Vedkommende.

Om disse Bestemmelser og om engelsk Ret henvises til Skyld og Skade 298 ff, 359 ff, 409 ff. Om schweizisk Ret se OR §§ 56—57, om norsk Ret

Stang Erstatningsansvar § 12. Om dansk Ret *Lassen I § 35.11* med Henvielse. Om Begrundelsen af Reglerne se bl. a. Skyld og Skade 214 f og ndfr. § 17.

Almindelige Lovregler om Erstatning for Skade voldt af Dyr findes ikke i dansk Ret. Af de gamle Bestemmelser har DL 6—10—2 til 5 endnu Betydning. Desuden findes der en Del nyere Love om særlige Grupper af Tilfælde. I det følgende sondres der mellem vilde Dyr (II), Mark- og Vejfredslovens Regler (III) og de øvrige Regler om Husdyr (IV). Til sidst behandles visse Spørgsmaal, der er fælles for forskellige Grupper af Tilfælde (V). Hvor der ikke er Grundlag for videregaaende Ansvar, kan Erstatning kræves efter almindelige Erstatningsregler, altsaa navnlig efter Culpareglen og DL 3—19—2.

II. *Vilde Dyr.*

Ifølge 6—10—4 skal den, der føder vilde Dyr op, som er Ulve og Bjørne, bøde Skaden. Med Støtte heri antages det, at Skade, der voldes af vilde Dyr, skal erstattes af den, der holder Dyret, selv om der ikke er udvist Culpa fra hans eller hans Folks Side. Reglen kan kun antages at omfatte vilde Dyr, der kan betragtes som farlige. Den er uden Tvivl velbegrundet, jfr. ndfr. § 17.

Se fra Praksis U 1937.158. Ifølge Jagtl. 145 28 April 1931 § 7 er den jagtberettigede forpligtet til at skaffe de ikke-jagtberettigede Jordbrugere i sit Jagtdistrikt Fred for Vildt, der gør Jordbrugeren Skade i den Tid, det ikke er fredet. Bestemmelsen antages dog ikke at medføre, at den jagtberettigede faar Pligt til at erstatte »Vildtskade«. Erstatningspligt hjemles kun overfor visse Brugere af Huse ved Jagtl. § 9.3°.

III. *Mark- og Vejfredsloven.*

L 53 25 Marts 1872 § 1 hjemler et Ansvar uden Culpa, naar et *Husdyr er kommet ind paa anden Mands Grund og dør foraarsager agrarisk Skade eller Skade paa Husdyr*, se nærmere Lovbestemmelsens Ord.

At Ansvaret indtræder uden Culpa, maa trods Ordet »pligtig« i 1. Pkt. antages paa Grund af de ubetingede Ord i 2. Pkt. Det kan ogsaa sluttet fra § 10.2°, der omtales ndfr. under V.A. Erstatningskravet maa ifølge § 2 gøres gældende indenfor en meget kort Frist, men efter Fristens Udløb kan der kræves Erstatning, saafremt almindelige Erstatningsregler begrunder Ansvar, jfr. U 1927.452*.

IV. *Andre Regler om Husdyr.*

A. *Hunde.* Skade, der voldes af en Hund, maa i Almindelighed

erstattes af den, der holder (besidder) Hunden, selv om ingen Culpa er udvist af ham eller hans Folk.

1. Hvor en Hund volder en sagesløs Person Skade paa Person eller Ejendom, følger Ansvar af *Hundeloven*.

Det strenge Ansvar for Hunde blev indført ved L 46 12 April 1889 § 8, som senere afløstes af L 127 18 April 1925 § 13, hvorefter »den, der holder løsgaaende Hunde, er ansvarlig for, at disse ikke bider sagesløse Personer, sønderriver deres Klæder eller paa anden Maade foraarsager dem Skade«, og ifalder Erstatningspligt, hvis nogen »forulempes« paa en af de nævnte Maader.

Lovordene kan forstaas saaledes, at de kun omfatter Skade, der sker ved Angreb paa et Menneske. Det maa dog nu betragtes som fastslaaet i Praksis, at Reglen ogsaa omfatter anden Skade, som en løsgaaende Hund foraarsager.

Se H i U 1924.235 (ihjelbidt Husdyr), 1925.255, 1930.244 (Hund løbet ind i kørende Bil, som led Skade). Af ældre Domme i samme Retning kan nævnes U 1904.582 (Glasskilt). Se paa den anden Side Ø 15/11 26 i U 1927.152.

U 1925.164* paalagde Ejeren af en Hanhund, der var brudt ind til en Hunhund og havde bedækket den, Ansvar i Henhold til de almindelige i Sagens Natur grundede Erstatningsregler (uden at konstatere Culpa), idet Hundeloven ikke ansaas for udtømmende.

»Løsgaaende« er ogsaa en Lænkehund, der har revet sig løs, se U 1895.924 H, samt Hunde, der gaar løs indendørs, naar de angriber Personer, som kommer i lovligt Ærinde, se U 1921.119 H, 1923.688 Note 2. Iøvrigt henvises til *Heide-Jørgensen* Hundeloven.

At Skadelidende skal have været »sagesløs«, betyder først og fremmest, at han ikke ved uforsvarlig Adfærd maa have givet Anledning til Angrebet, ifr. nærmere ndfr. § 23.I.E.

Ifølge Lov om Hunde 164 18 Maj 1937 § 13 indtræder der Erstatningsansvar for Besidderen af en Hund, naar den »bider sagesløs Person eller paa anden Maade volder ham Skade paa Person eller Ejendom.«

Efter denne Bestemmelse finder den strenge Ansvarsregel Anvendelse, selvom Hunden ikke gik løs, og der er ingen Tvivl om, at Bestemmelsen omfatter al Skade paa Ejendom, som en Hund volder, ikke blot den, der indtræder i Forbindelse med Angreb paa et Menneske.

2. Naar løsgaaende Hunde ihjelbider eller beskadiger Vildt i Fredningstiden, er deres Ejer pligtig at erstatte den jagtberettigede den Skade, der herved tilføjes hans Vildtstand, se Jagtl. 28 April 1931 § 11.3°.

B. *Andre Husdyr*.

Om Skade, der volder af *Heste eller Kreaturer*, gælder endnu de kasuistiske Regler i DL 6—10—2, 3 og 5, der hjemler Ansvar uden

Culpa i visse Tilfælde og navnlig har Betydning med Hensyn til *Personskade*.

Paa 6—10—3 kan man formentlig støtte den Regel, at Ejeren ifalder fuld Erstatningspligt, jfr. Ikrafttrædelsesl. § 15.2°, naar Dyret dræber et Menneske og Ejeren vidste, at Dyret paa Grund af sine Anlæg var særlig farligt for Mennesker. Naar et *løsgaaende* Dyr volder Legemsskade, skal ifølge 6—10—2 Helbredelsesudgifter erstattes, jfr. U 1922.810. Hvis Dyreholderen kendte Dyrets farlige Anlæg, maa man formentlig kunne paalægge ham fuldt Erstatningsansvar.

6—10—2 taler ogsaa om Hunde, men hverken dens Regel herom eller 6—10—6 har praktisk Betydning ved Siden af Hundeloven.

Reglen i 6—10—5 om Tilfælde, hvor Dyret dræber andres Heste eller Kreaturer, har nu kun Betydning, hvor Mark- og Vejfredsloven er uanvendelig. Den foreskriver, at det dræbte Dyrs fulde eller halve Værdi skal erstattes, eftersom det var ringere eller lige saa godt som det, der dræbte. Denne ejendommelige Regel om halv Erstatning er anvendt flere Gange i de senere Aar, se f. Eks. U 1921.1016 H, 1920.790. Fuld Erstatning maa selvfølgelig betales, hvis almindelige Erstatningsregler fører dertil. Der kunde rejses Spørgsmaal om at anvende 6—10—5 analogt paa Beskadigelse af Husdyr, jfr. Skyld og Skade 463. Herimod gaar U 1931.109 H, jfr. Noten dertil og TfR 1931.445, og dermed maa Spørgsmaalet betragtes som afgjort. Et Overgangstilfælde er U 1922.444.

V. Fælles Regler.

A. Ansvar kan kun paalægges efter de særlige Regler, der er omtalt ovfr. under II—IV, *naar Skaden er »voldt af Dyret«*. Skaden maa være hidført ved Dyrets selvstændige Aktivitet, ved en Bevægelse, det foretager af egen Drift. De særlige Ansvarsregler kan derfor ikke anvendes, hvor Dyret mekanisk er sat i Bevægelse af et Menneske, f. Eks. hvor A kaster en Skødehund i Hovedet paa B, eller hvor Dyret er et lydigt Værktøj i et Menneskes Haand, som Hesten, der adlyder Kusk eller Rytter.

Saaledes ogsaa tysk Ret og indtil for nylig fransk Ret, se Skyld og Skade 360 f, 299 f. Den nyeste franske Praksis anvender art. 1385, selv om Dyret blev ført af et Menneske, se *Mazeaud* no. 1121 f.

Der kan være Tale om at gøre yderligere Begrænsninger. Gaar man ud fra, at de særlige Regler er begrundet i, at der skabes en særegen Fare, ved at man holder Dyr eller bruger dem, er det nærliggende at begrænse Ansvaret til Skade, der er *en adækvat Følge af den særegne Fare*. Da Faren kan være skabt enten ved den Brug, man gør af Dyret i det enkelte Tilfælde, eller ved selve det, at man holder Dyret, skulde kun adækvate Følger af det Forhold, der begrunder Faren, medføre Erstatningspligt.

Se om denne Opfattelse Skyld og Skade 363 f. I lignende Retning *Stang* Erstatningsansvar 190 f, hvor det kræves, at Dyrets Optreden har været en adækvat Følge af Dyreholdet. *Stang* bruger ogsaa det Udtryk, at Ansvarret kun omfatter *den typiske Fare*, hvorved Dyrearten skal være bestemmende. Dette synes at være for snævert. Ansvarret maa ogsaa omfatte Fare, der er Udslag af det enkelte Dyrs farlige Anlæg, der ikke er typiske, naar Dyrets Anlæg kunde og burde være iagttaget af Dyreholderen. Og denne sidste Betingelse, der kræves opfyldt, for at der skal kunne paalægges fuld Erstatningspligt for Personskade foraarsaget af Heste og Kvæg, sml. U 1921. 871, kan vistnok ikke engang stilles i andre Tilfælde. 6—10—2 maa saaledes, selvom den ikke er opfyldt, kunne anvendes, naar en Hest bider et Menneske, jfr. JU 1848.206. Se ogsaa *Ørsted* Hdbg V 41 f.

Hvis Skaden skal være en adækvat Følge af, at Dyret holdes eller bruges, maa Ansvarret fremdeles falde bort, naar Skaden er *hidført paa en ganske upaaregnelig Maade*. *Stang* støtter herpaa, at Ejeren af en Lænehund ikke ifalder Ansvar, naar den er løst af en Omstrejfer. Imidlertid fremgaar det af Mark- og Vejfredsl. § 10.2°, at den i Loven hjemlede Erstatningspligt indtræder, selvom en uvedkommende Trediemand forsætlig har sluppet Dyret løs.

I visse Tilfælde har man gjort yderligere Begrænsninger i Ansvarret. Med Hensyn til Bestemmelserne i *DL 6—10* har det været ret almindelig antaget, at Dyret skulde have voldt Skaden »af egen indvortes Drift« (*Ørsted*) eller »ifølge en det iboende Drift til at skade« (*Lassen*), jfr. ogsaa Udtalelsen i JU 1862.873. Der er dog næppe Grund til at stille dette Krav, hvis man forlanger Adækvans i den ovfr. angivne Forstand. Bortset fra den nysnævnte Udtalelse ses der heller ikke at foreligge Retsafgørelser derfor. De nyere Domme, *Lassen* anfører i § 35 Note 32, berører overhovedet ikke Fortolkningen af *DL's* Regler. U 1914.781 er det eneste Tilfælde, hvor Skaden efter sin Genstand vilde gaa ind under *DL*. Men i et Tilfælde som det dér afgjorte er der formentlig ikke real Grund til at anvende Reglerne om Ansvar uden Culpaa, sml. ndfr. § 17.IV.A.4, § 23.II.

Angaaende *Hundeloven* af 18 April 1925 og 12 April 1889 har Praksis været noget usikker. U 1917.187 H, der bygger Ansvarret paa, at Hunden har »foraarsaget« Skaden, behøver ikke at kræve andet end Hundens Aktivitet, se dog Redaktionsnoten, der antager, at »Skylden laa hos Hunden«. Enkelte Domme har imidlertid indlagt et yderligere Krav i Ordene »forulempes nogen«, se U 1913.705, 1916.1025, 1917.150. Denne Opfattelse er formentlig underkendt ved de senere Domme af H. U 1932.652 er vistnok begrundet i, at Skadelidende ikke kunde betragtes som »sagesløs«. Ansvar efter *Hundeloven* er ialfald ikke betinget af, at Skaden er Udslag af en særlig Ondskabsfuldhed el. lign., se f. Eks. U 1903.464.

B. Den ansvarlige. Hvor Erstatningspligt for Skade voldt af Dyr indtræder uden Culpaa, maa Ansvarret falde paa *den, der holder Dyret*, hvad enten han tillige er Ejer, eller han kun har faaet over-

ladt Besiddelsen og Brugen af Dyret, eller han har taget Dyret til sig uden Adkomst, f. Eks. optaget en tilløbende Hund og beholdt den.

Jfr. om det sidste U 1931.356, 1922.981.

Hundel. 1925 brugte Udtrykket »den, der holder« Hunden, og Hundel. 1937 siger »Besidderen«. Efter de øvrige Lovbestemmelers Ord hviler Ansvar paa Ejeren, men reale Grunde fører til at fortolke Reglerne i Overensstemmelse med Hundeloven. 6—10—4 nævner ogsaa ved Siden af Ejermændene som ansvarlig »den, som har Dyrene i Hævd«.

Tilsvarende Løsning gennemføres i fremmed Ret, se Skyld og Skade 301, 365 f, 409 f, jfr. ogsaa *Stang* Erstatningsansvar 193 f.

§ 16.

Ansvar uden Culpa iøvrigt.

I. *Forsætlige Indgreb.*

Trangen til Erstatningsansvar uden Culpa er særlig klar i visse Tilfælde, hvor Skadevolderen hidfører Skaden med Forsæt ved en Handling, som han ved vil volde Skade for andre.

Som Hovedregel vil saadanne Indgreb i andres Goder medføre Ansvar efter Culpareglen, fordi Handlingen er uforsvarlig. Dette er navnlig Hovedreglen ved Integritetskrænkelser, jfr. ovfr. S. 31—32, men selv forsætlige Integritetskrænkelser kan blive forsvarlige af særlige Grunde, jfr. ovfr. § 8.

Der kan ikke opstilles en almindelig Regel om, at forsætlige Indgreb medfører Erstatningspligt. Det staar f. Eks. fast, at der som Regel ikke skal betales Erstatning for Skade, der tilføjes ved forsvarlige Nødværgehandling. Men i vigtige Grupper af Tilfælde skal der betales Erstatning.

1. *Ekspropriation.*

Grundlov § 80 hjemler, at Ekspropriation kun kan ske mod fuldstændig Erstatning for den tvungne »Ejendomsafstaaelse«. Om Indholdet af denne Bestemmelse og om de talrige Love, der slutter sig til den, henvises til Statsretten samt til *Vinding Kruse* Ejendomsretten 222 ff. Der skal kun gøres nogle Bemærkninger om *Grunden til, at der foreskrives Erstatning* ved Ekspropriation.

Erstatningsreglen maa begrundes i samfundsmæssige Hensyn. Dens bærende Grundlag er formentlig de Hensyn, der ligger bagved den retlige Anerkendelse af »Ejendomsretten«. Naar det f. Eks. antages, at Ejendomsretten for en væsentlig Del er begrundet i Ønsket om at stimulere nyttig Foretagsomhed, maa det antages, at det samme Hensyn taler for at betrygge »Ejeren« ved Erstatningsreglen.

Dette Synspunkt er navnlig fremdraget af *Lundstedt* i TfR 1923.142 f. — En kort Udtalelse i samme Retning findes i Skyld og Skade 62, men Tanken var ikke tilstrækkelig fremhævet. — *Lundstedt* overdriver dog Synspunktets Betydning, som iøvrigt vokser, efterhaanden som Stat og Kommuner forøger deres Virksomhedsomraade.

I TfR 1923.119 f hævder *Lundstedt*, at jeg (og *Stang*) begaar den Grundfejl at tro paa Ejendomsretten som en absolut Størrelse og betragter Ekspropriation som et (retmæssigt) »Indgreb i Ejendomsretten«. Dette maa jeg bestride. Det kan vel være, at jeg ikke har tænkt Ejendomsretsproblemerne tilstrækkelig igennem, men i Overensstemmelse med herskende dansk Lære gik jeg ud fra, at Ekspropriationsbeføjelsen er en almindelig »Grænse« for Ejendomsretten. Jeg vilde derfor heller ikke selv kalde Ekspropriationen et Indgreb i eller en Krænkelse af Ejendomsretten.

Den øgede Sikkerhed, der skabes ved Reglen om Erstatning for Ekspropriation, er ikke udelukkende en Sikring af, at Formuerne bevares kvantitativt. Erstatningsreglen kan i mange Forhold ogsaa formindske Antallet af Ekspropriationer — og derigennem virke præventivt. — Den skaber en Garanti for, at Ekspropriation ikke foretages uden at tjene en bærekraftig Interesse.

Jfr. hertil Skyld og Skade 87 f.

Men Erstatningsreglen medfører ogsaa andre Fordele. Uden den vilde der langt hyppigere opstaa alvorlig Strid om en paatænkt Ekspropriation, og de enkeltes Interesse i selv at undgaa Ekspropriation kunde let føre til Misligheder.

Mod Erstatningsreglen kunde man paa den anden Side fremføre, at den kan hæmme samfundsgavnlig Foretagender. Hvis Ekspropriationen forfølger rent økonomiske Formaal, er der dog næppe Fare derfor. I andre Tilfælde kan det snarere tænkes. Men gennemsnitlig maa de Samfundsinteresser, der skal begrunde Ekspropriation, antages at kunne bære Erstatningsbyrden. Og hvis den faste Regel om Erstatning blev opgivet, er det ikke godt at vide, hvor meget der blev tilbage af Sikkerheden. Derfor er det let at forstaa, at vor Grundlov ud fra Datidens Indstilling har fastslaaet Erstatningspligten ubetinget.

I Skyld og Skade 63 ff har jeg lovlig stærkt hævdet, at Erstatningsansvaret ikke vil føles som en Byrde, fordi der altid maa foreligge en bærekraftig Interesse. Men som oftest vil det gælde. Lejlighedsvis træder det tydeligt frem i Lovbestemmelser, at man forudsætter, at Erstatningen kan udredes af den opnaaede Fordel, se f. Eks. Vandløbsl. 63 28 Maj 1880 § 19.1° og § 58 jfr. L 128 19 April 1907.

Fra et legislativt Synspunkt maa Spørgsmaalet om Beføjelsen til Ekspropriation og Spørgsmaalet, om Erstatning skal betales, løses under eet. Det er to Sider af samme Grundproblem, og Besvarelsen af det første Spørgsmaal vil blive paavirket af, om Erstatning skal ydes.

Se hertil Skyld og Skade 80 f, som *Lundstedt* synes at overse ved sine Bemærkninger i TfR 1923.119 f, hvor han iøvrigt driver Tanken for langt ud.

Selvom Grundlovens § 80 ikke maatte række saa vidt, forbigaas her alle de Tilfælde, hvor Indgreb ifølge særlig Hjemmel foretages af en offentlig Myndighed eller af private under offentlige Myndigheders Kontrol.

Af Hensyn til det følgende skal dog nævnes L 28 21 Marts 1873 § 27, L 153 30 November 1874, der giver Regler om Erstatning for Skade ved Brandvæsenets Sluknings- og Redningsforanstaltninger. Herefter skal Skaden betragtes som Brandskade, og forsaavidt som den rammer Marker og Haver, den paa disse voksende eller i samme nedlagte Afgrøde eller levende Hegn, skal den erstattes af Kommunen. Rammer Skaden andre Genstande, ydes der herefter ingen Erstatning, idet de paagældende henvises til at sikre sig ved Brandforsikring.

I en Del Lovbestemmelser, der giver Regler om Indgreb i Henhold til forudgaaende offentlig Tilladelse, hjemles der iøvrigt accessorisk Ret til uden særlig Autorisation at foretage visse mindre væsentlige Indgreb mod fuld Erstatning. Saaledes f. Eks. Foranstaltninger til Vedligeholdelse af Vandaflædningsanlæg paa fremmed Grund ifølge Vandløbsl. 1880 § 55 (jfr. L 128 19 April 1907).

2. Forsætlige Indgreb af anden Art.

Ogsaa i andre Tilfælde end dem, der lige er nævnt, kan forsætlige Indgreb medføre Erstatningspligt, skønt Indgrebshandlingen er forsvarlig (ikke kan betragtes som Culpa). Det er vistnok endogsaa *Hovedreglen, at Ansvar indtræder, naar Handlingens Forsvarlighed beror paa, at den (selve den enkelte Handling) bæres af en saa betydelig Interesse, at de modstaaende Interesser hos dem, der rammes af Indgrebet, maa vige.*

Allerede før jeg behandlede Emnet i Skyld og Skade §§ 7—9, var *Jul. Lassen* tilbøjelig til at opstille den almindelige Grundsætning, at der skal betales Erstatning for Skade, som bevirkes ved et Indgreb, der er tilladt paa Grund af en Interessesekollision, se hans Haandbog I, 1. og 2. Udgave § 35.III.1.

For at Erstatningspligt skal indtræde, kræves nærmere, at Indgrebshandlingen er anerkendt som forsvarlig *alene* af den Grund, at Interessen i den paagældende Handling's Foretagelse overgaar Interessen i at undgaa Indgrebet hos den Person, i hvis Goder der gøres Indgreb — alt efter en samfundsmæssig Vurdering. — Derfor skal der ikke betales Erstatning, hvor en Person gør Indgreb i en andens Goder med hans gyldige Samtykke eller som *negotiorum gestor* for ham. Der kan heller ikke paalægges Erstatningspligt ved Indgreb, der selv er retlige »Sanktioner«, som Straf eller civil Eksekution, medmindre Grundlaget for Sanktionen viser sig at svigte.

Selv i Tilfælde som det sidstnævnte kan der iøvrigt ikke uden videre paalægges Erstatningspligt efter den almindelige Grundsætning, der blev opstillet ovfr. Naar Indgrebet blev foretaget i Henhold til en retskraftig Dom el. lign. og i Tro paa Grundlagets Gyldighed, maa Tilfældet sidestilles med de Handlinger, der ikke er forsætlige Indgreb, jfr. herom ndfr. under II. Da Grundsætningen ikke er fastslaaet ved Lov, maa den iøvrigt kunne fraviges i saadanne Grupper af Tilfælde, hvor den vilde give uheldige Resultater.

Interessekollisionsbetingelsen medfører, at den opstillede Regel om Erstatning uden Culpa faar et ret begrænset Omraade. Ialfald paa Integritetskrænkelsernes Omraade kan forsætlige Indgreb nemlig kun undtagelsesvis blive forsvarlige paa Grund af den overvejende Interesse i Handlingens Foretagelse, jfr. ovfr. S. 31—32.

Visse ubetydelige Indgreb kan være forsvarlige, selvom de ikke bæres af en overvejende Interesse i det enkelte Tilfælde, og de medfører da ikke Erstatningsansvar. Det gælder navnlig visse mindre Ulemper, som en Handling kan medføre for andre, f. Eks. de Ulemper, der sædvanlig flyder af Naboforholdet, jfr. straks ndfr.

Den opstillede Grundsætning faar udenfor Ekspropriationstilfælde navnlig Betydning ved Nødretsindgreb (b) og i Forholdet mellem Naboejendomme (a).

(a). Naar Benyttelsen af en Ejendom medfører *varige Ulemper for Naboejendomme* — eller andre Ejendomme, der ligger saa nær, at Ulempen kan ramme dem —, kan der blive Tale om Erstatning uden Culpa. Hvis Ulempen gaar væsentlig ud over, hvad der i Betragtning af Stedforhold etc. er det normale, maa den skadelige Virksomhed i Almindelighed være forpligtet til at erstatte Skaden, selv om der undtagelsesvis ikke foreligger Culpa. Disse Tilfælde maa henregnes til de forsætlige Indgreb, dels naar Skaden var forudset, før Virksomheden blev begyndt, og dels naar Virksom-

heden fortsættes, efter at det har vist sig, at den medfører varige Ulemper for andre.

Som varig Ulempe maa efter Omstændighederne ogsaa behandles regelmæssig tilbagevendende Fare for andre Ejendomme, jfr. U 1929.801. Om uforudsete Skader ved Virksomhedens Start skal erstattes uden Culpa, maa bero paa de Regler, der fremstilles ndfr. i § 17.

Man kan ganske vist spørge, om man ikke bør opstille den Regel, at en Virksomhed, der medfører unormale Ulemper, bør anses som uforsvarlig — og efter Paastand bør forbydes ved Dom — i alle Tilfælde, hvor Virksomheden ikke med særlig Hjemmel er tilladt af dertil kompetente Myndigheder. I dansk Ret, hvor der savnes almindelige Lovregler om Naboretten, bør dette dog næppe antages. Men hvis der skal gives nye Lovregler om Forholdet mellem Nabejendomme, er det muligt, at en saadan Ordning burde indføres.

Se om Spørgsmaalet Skyld og Skade § 54 og deroverfor *Vinding Kruse* i TfR 1915.285 ff, Ejendomsretten 285 ff. Fremdeles U 1932.742 H jfr. TfR 1933.324, Skyld og Skade 393 f (om tysk Praxis), *Knoph* Hensiktens betydning 199, jfr. ogsaa de Tilfælde, der omtales af *Slang* Erstatningsansvar 102 Note 9. *Vinding Kruse* anerkender, at Virksomheden ikke kan forlanges standset, hvis den repræsenterer en betydelig Samfundsinteresse, hvorimod han ikke vil tillægge rent private Interesser denne Virkning. Jeg er enig med ham i, at der maa kræves en Interesse, der fra et samfundsmæssigt Synspunkt har tilstrækkelig Vægt til at trænge Hensynet til Naboerne tilbage. Det er uden Tvivl en samfundsmæssig Vurdering af Interesserne, der maa være afgørende. Men formentlig behøver man ikke yderligere at kræve, at den paagældende Virksomhed drives af det offentlige eller med offentlig Koncession. Ogsaa almindelige private Virksomheder kan tjene Samfundsinteresser paa en saadan Maade, at Domstolene maa kunne nægte at forbyde dem. I denne Retning gaar maaske U 1920.849*, der angik Sand- og Kalkstøv fra en Fabrik og nægtede at dømme Fabrikken til fuldstændig at afværge Ulemperne, hvilket vilde medføre uforholdsmæssige Bekostninger, og ogsaa iøvrigt tog Hensyn til konkrete Interesseforhold. Paa den anden Side kan det ikke være udelukket at faa Dom, der forbyder en vis Virksomhed, der drives af Stat eller Kommune. Hvis Virksomheden uundgaelig medfører alvorlige Ulemper for Naboer, maa den ialfald kunne forbydes, naar den kunde anbringes paa andre Steder uden lignende Ulemper. Se ogsaa U 1918.903 om et kommunalt Elektricitetsværk. Dommen forudsætter, at Benyttelse af en bestemt Slags Motorer kan forbydes helt, hvis de uundgaelig medfører for store Ulemper.

Dommene i U 1911.789 H, 1913.556* H, der paalagde Erstatningspligt, synes ogsaa naturligt at kunne opfattes saaledes, at der ikke forelaa Culpa, jfr. dog *Tr. Jørgensen* i TfR 1929.504. Se fremdeles om private Fabrikker U 1930.1059*, samt 1919.780, der ikke konstaterer nogen Forsømmelighed,

men kun, at det »har vist sig«, at Ulemperne lod sig afværge ved særlige Foranstaltninger. Sml. endvidere U 1933.644 H.

At der bør paalægges Erstatningspligt uden Culpa i saadanne Tilfælde, kan begrundes paa lignende Maade som ved Ekspropriation. Der kan heller ikke drages nogen skarp Grænse mellem de to Forhold. Naar det drejer sig om en Virksomhed med et rent økonomisk Formaal, kan Samfundet ikke være tjent med, at Virksomheden drives, hvis den ikke er i Stand til at erstatte de Skader, den regelmæssig volder. Derfor er der ingen Betæneligheder ved at paalægge Erstatningspligt, og det forøger Sikkerheden og gør dermed Ejendomsretten mere attraaværdig. Erstatningspligten vil ogsaa kunne hæmme de uønskværdige Virksomheder, der giver Underskud i Samfundets Husholdning. Hvis Virksomheden følger andre Formaal, f. Eks. kulturelle Formaal, kan man ikke med samme Sikkerhed sige, at en Regel om Erstatning uden Culpa ikke har uheldige Følger. Men fremmed Rets Erfaring taler for, at man ved varige Ulemper i Naboforhold bør paalægge Erstatningspligt, naar Ulemperne gaar ud over det normale Maal, og det selv om Virksomheden ikke kan forbydes og efter traditionel Sprogbrug maa karakteriseres som retmæssig.

I de fleste fremmede Lande paalægger man faktisk Ansvar for Ulemper i Naboforhold uden Culpa. Udbredt er den Ordning, at en Erhvervsvirksomhed, der er godkendt af dertil indsatte Myndigheder, ikke kan kræves forbudt eller ændret af Naboerne, men at Godkendelsen ikke hindrer Erstatningsansvar, og at dette paalægges, saasnart Ulempen gaar udover det normale Maal. Om fremmed Ret henvises iøvrigt til Skyld og Skade §§ 36, 37, 43, 44, 48 og 50.I, S. 432 og 448, *Stang* Erstatningsansvar § 14, *Sandström* Bilag II til 16 nordiske Juristmøde, særlig S. 7, 10, 15 f og 55 f, *Strahl* i Minnesskrift ägnad 1734 års lag II 907. Om Spørgsmaalet iøvrigt se foruden det foran citerede Skyld og Skade §§ 10—11, *Borgen* i JT 1927.100 ff. Særlig om Foranstaltninger paa offentlig Vej se *N. Cohn* i JT 1917.62 ff, U 1928.843, 1931.531, 1933.644 H.

Erstatningspligten maa i de heromhandlede Tilfælde som Regel lægges paa Indehaveren af den forulempende Virksomhed, jfr. ndfr. § 17.IV.B.

(b) *Nødretsindgreb*. Det er omtalt ovfr. i § 8.2, at en Handling, hvorved en Person med Forsæt tilføjer andre Skade, kan blive forsvarelig (og undgaa Ansvar efter Culpareglen), naar den er nødvendig for at afværge en truende Skade, der har overvejende Betydning. Naar en Handling bliver forsvarelig (eller dog ikke kan betragtes som Culpa) paa Grund af en virkelig eller tilsyneladende Nødssitua-

tion, kan den ved Handlingen voldte Skade imidlertid som Hovedregel kræves erstattet. Dette maa anses som fastslaaet ved U 1931. 723 H, der omtales ndfr. under II.A.

Det var i Forvejen den herskende Opfattelse, se *Lassen* I § 35.III.1. Erstatningspligt indtræder ogsaa i de andre skandinaviske Lande og i Tyskland, se BGB §§ 904 og 228. Ifølge OR § 52 skal Erstatning betales efter Dommerens Skøn, jfr. ogsaa Oestr. § 1306 a. I Frankrig er det under Lovbogens Tavshed, i Tilslutning til romerretlig Lære antaget, at der som Hovedregel ikke skal betales Erstatning, og det samme er antaget i England, se Skyld og Skade § 39 Note 1, § 51 Note 11, *Mazeaud* I no. 492 ff. Om Spørgsmaalet henvises iøvrigt til *Stang* Erstatningsansvar § 11, Skyld og Skade §§ 7—9, 17, S. 195 ff og 468, *Vinding Kruse* Ejendomsretten 219 f, *Lassen* I 335 f med Henvisn., *Tr. Jørgensen* i Nord. adm. Tidsskr. 1929.95, *Lundstedt* i TfR 1923.121 f, 126 f, 136—42.

Dette maa ogsaa billiges fra et legislativt Synspunkt. Erstatningsreglen har Værdi ved at øge Sikkerheden i Formueforholdene og dermed gøre Ejendomsretten mere tiltrækkende. — Dette Hensyn har dog ikke saa stor Vægt som i de Tilfælde, der er omtalt ovfr. under 1, fordi Nødretssituationen ikke fremkaldes vilkaarlig og den tilfældige Situation som oftest ogsaa udpeger, hvilken Genstand der eventuelst maa opofres. — Fremdeles vil Erstatningspligten i Reglen ikke hæmme ønskelige Redningsforanstaltninger, da den interesserede Person vil staa sig ved, at Foranstaltningen træffes, selv om han skal erstatte den Skade, der følger deraf. — Om Undtagelser se ndfr. — Erstatningsreglen vil dernæst kunne have den præventive Virkning, at den bevæger den reddende Person til at undgaa unødvendigt Spild af Værdier. Uden Erstatningspligten vilde der ogsaa, naar der var Valg mellem flere Redningsmuligheder, være større Fare for, at Valget blev dikteret af personlige Hensyn, f. Eks. større eller mindre Sympati for de respektive Ejere af de Ting, der kunde benyttes til Redningen. Erstatningsreglen vil overhovedet formindske Betænelighederne ved at anerkende Beføjelsen til at gribe ind i andres Goder og muliggøre, at Beføjelsen indrømmes i videre Omfang. Spørgsmaalet om Erstatningspligt kan heller ikke her skilles fra Spørgsmaalet, om Beføjelsen skal anerkendes.

Hvis man nægtede Erstatningspligt, vilde der ogsaa fremkomme en uheldig Forskel mellem de almindelige Tilfælde og dem, hvor den reddende Person opofrede sine egne Goder og kunde kræve Godtgørelse efter Reglerne om *negotiorum gestio*. Der kunde endelig efter Omstændighederne være Fare for, at vedkommende Ejer vilde modsætte sig, at hans Ting blev opofret.

Se hertil navnlig Skyld og Skade 145 og 82. Min Opfattelse ligger reelt nær ved *Lundstedts*. Selv om jeg har ændret mit Syn noget, kan jeg dog ikke erkende Berettigelsen af Lundstedts Kritik i TfR 1923.136 ff. Hans vigtigste Indvending beror paa den samme Misforstaaelse af min Mening, som er omtalt ovfr. under 1.

S. 141 f tænker Lundstedt sig Muligheden af, at Reglen om Erstatning for Nødret alene er dikteret af Konsekvensmageri — paa Grund af den falske Opfattelse, at der er sket et Indgreb i Ejendomsretten. — Dette anser jeg for helt urimeligt, ialfald for dansk Litteraturs Vedkommende. Vore Forfattere har snarere haft vanskeligt ved at forene den praktisk ønskelige Erstatningsregel med de herskende teoretiske Synspunkter.

Erstatningsreglen kan kun gælde, hvor Handlingens Forsvarlighed beror paa, at den konkrete »Redningsinteresse« har fornøden Overvægt over Interessen hos de Personer, hvis Goder opofres. Det stemmer hermed, at der ikke indtræder Erstatningspligt, naar Handlingen er forsvarlig efter Reglerne om Nødværge, eller fordi den kun gaar ud over det Dyr eller den Ting, hvorfra Faren truer, jfr. herom foran § 8.1. Ogsaa i saadanne Tilfælde maa der dog betales Erstatning, hvis Skadevolderen selv er Skyld i Faren.

Naar den skadegørende Handling sigter til at redde Liv eller Helbred eller andre personlige eller ideelle Goder, som det findes forsvarligt at redde uden Hensyn til, om Redningen økonomisk betaler sig, kan man heller ikke uden videre gennemføre Erstatningspligt. I saadanne Tilfælde bør Erstatningspligt ikke paalægges saaledes, at den ansvarliges Velfærd vilde blive truet derved. Denne Begrænsning vil næppe medføre nogen følelig Svækkelse af Sikkerheden. Beslægtede Synspunkter kan ogsaa forklare den Retspraksis, der har antaget, at Staten ikke er forpligtet til at erstatte Skade, som voldes ved dens Krigsforanstaltninger.

Se hertil Skyld og Skade 70 f, 79 Note 1 og iøvrigt *Stang* Erstatningsansvar § 11.11, *Skeie* Strafferet I 300.

I visse Tilfælde udelukker Lovgivningen Ansaret for Nødshandlinger, se Saltvandsfiskeril. 93 31 Marts 1931 § 4.3° og § 9.3°. Det kan betragtes som en naturlig Risikofordeling, sml. de Tilfælde, der omtales ndfr. i § 23.11.

Da Erstatningsreglen i dansk Ret ikke er fastslaaet ved Lov, maa den iøvrigt ogsaa kunne fraviges i andre Tilfælde, hvor der findes at være Grund dertil. Der kan saaledes efter Omstændighederne være Grund til at lade Erstatningspligten falde bort, hvor Skaden er dækket ved Forsikring, jfr. de ovfr. S. 107 nævnte Love om Brandskade.

Det er omtvistet, *hvem Erstatningspligten falder paa*, naar Skadevolderen ikke er den Person, hvis Goder Handlingen sigter til at

redde. I Almindelighed bør Erstatningspligten lægges paa den Person, hvis Interesse gør Handlingen forsvarlig, og omvendt bør man fritage den Skadevolder, der har handlet i andres Interesse. Præventionshensynet, der kunde tale for at lægge Pligten paa selve Skadevolderen, har fra et alment Synspunkt ringere Vægt i disse Tilfælde end den Betragtning, at en Regel, der lagde Ansvar paa den uinteresserede Redningsmand, vilde kunne have den uheldige Virkning at afholde Folk fra at gribe ind.

Sml. hertil Skyld og Skade 195 ff.

I visse Tilfælde, hvor Faren truer flere, der er knyttet sammen ved Kontraktsforhold, og en af dem er forpligtet til at sørge for de andres Sikkerhed, kan man uden Betænkelighed lægge Erstatningspligten paa ham. Se som Eks. U 1931.723 H, der paalagde Rederiet at erstatte Skaden. Hvis Skadevolderen selv vilde have haft Pligt til at erstatte den afværgede Skade, kan han dog ikke undgaa Erstatningspligten, jfr. U 1923.675. Og hvis en Trediemand vilde have haft Ansvar for den afværgede Skade, maa han som Regel blive erstatningspligtig, og man kan da muligvis nøjes med at paalægge ham Ansvar. U 1925.455 (Ø 16/12 24) angaar maaske et saadant Tilfælde. Hvis det endelig er Skadelidende, der tilføjer sig selv Skade under Forsøg paa at redde andre, kan han som Regel kræve Erstatning af den, som han søger at redde, jfr. § 18.I i Slutn.

Hvis Faren truede en ubestemt Mængde Personer, medfører den forsvarede Regel, at det ikke bliver praktisk muligt at gennemføre Erstatningskravet, medmindre Ansvar lægges paa Skadevolderen. For saadanne Tilfælde burde det Offentlige tilsige Erstatning. Naar Skaden voldes ved Redningshandling, der foretages af Brandvæsenet eller andre dertil indrettede offentlige Institutioner, maa Skaden formentlig erstattes af Skadevolderen, medmindre der er Hjemmel for andet, jfr. de Lovbestemmelser om Brandskade, der er omtalt ovfr. S. 107, sml. Strandingsl. 103 10 April 1895 § 3, hvorefter Erstatningen dog i første Række udredes af Strandingsmassen.

II. *Handlinger, der fremkalder Fare, men ikke er forsætlige Indgreb.*

Ved Handlinger, som ikke med Sikkerhed ventes at medføre Skade, men kun fremkalder en større eller mindre Fare, er det mere omtvisteligt, i hvilket Omfang der bør gennemføres Ansvar uden Culp.

A. *Nødretstilfælde.*

De Grundsætninger, der foran under I er opstillet om forsætlige Nødretsindgreb, maa ogsaa anvendes paa andre Nødretshandlinger. Der maa som *Hovedregel* indtræde *Ansvar uden Culp* for Skade, der er voldt ved en farlig Nødretshandling. Nærmere bestemt ligger

heri følgende Krav: Skaden maa være hidført ved en Handling, der sigtede til at afværge en anden truende Skade. Handlingen maa have medført en saadan Fare for andres Goder, at den kun var forsvarelig, netop fordi den sigtede til at afværge en truende Skade. Det maa altid være en Betingelse for Handlingens Forsvarlighed, at de Grunde, der taler for Handlingen, har en tilstrækkelig Overvægt over de Modgrunde, der kan hentes fra Handlingens Farlighed. I hvert enkelt Tilfælde udkræves der en lignende overvejende Interesse som ved de forsætlige Nødretsindgreb, blot at der ved Afvejelsen maa tages Hensyn til, hvor stor en Sandsynlighed der er for, at Handlingen vil volde Skade, og at Redning vil blive opnaaet.

For den opstillede Hovedregel om Erstatningspligt taler lignende Grunde som ved forsætlige Nødretsindgreb. Erstatningsreglen gør den foreliggende Interesseskollision mindre skarp og fremmer derved en fornuftig Optræden baade fra Skadevolderne og fra dem, der udsættes for Farer ved Redningshandlingerne.

I nyere Retspraksis synes Ansvar uden Culpa at være anerkendt i disse Tilfælde.

I første Række maa nævnes U 1931.723 H (Kabelsagen). Fremdeles U 1933.833 (beslægtet Sag), 1910.377* (Bjergningsdampers særlig farlige Manøvre), 1927.857 (Patrouillebaads Sejlads med slukkede Lanterner), 1918.316* (Brandvæsenets Udrykning). Afvigende maaske U 1925.455, jfr. foran S. 113, U 1928.193 (se Dissensen), og 1934.444 H. De to sidste Dommes Resultat kunde være begrundet med, at den sagsøgte og frifundne Skadevolder ikke tilstræbte at redde sine egne Goder, men andres. De angik iøvrigt Kontraktsforhold, hvilket kan begrunde Anvendelsen af andre Regler, sml. de særlige Regler om Groshaveri. Se fremdeles *Tr. Jørgensen* i Nord. admin. Tidsskr. 1929.95, hvis Opfattelse af U 1918.316 er urigtig og navnlig ikke stemmer med Dommerens Mening. (Dommen er konciperet af mig.)

B. *Andre Tilfælde af konkret Interesseskollision.*

Der er vistnok Grund til at paalægge Ansvar uden Culpa i alle Tilfælde, hvor en Handling, der fremkalder saa stor Fare, at den ellers vilde være uforsvarlig, anerkendes som forsvarelig paa Grund af den overvejende Interesse, der er knyttet til den paagældende Handling, altsaa paa Grund af konkret overvejende Interesse. Dette skal dog ikke uddybes nærmere, da Reglen næppe har stor Betydning udenfor Nødretstilfælde. Det er nemlig kun i ringe Omfang, at konkret overvejende Interesse kan gøre Handlinger forsvarelige, jfr. foran S. 33 f.

Om min tidligere afvigende Opfattelse se ndfr. § 17.IV.A.4.

C. *Ansvar for farlige Handlinger iøvrigt.*

Hovedinteressen knytter sig til Spørgsmaalet, om der kan opstilles almindelige Grundsætninger, hvorefter Skade voldt ved farlige Handlinger skal erstattes, selv om der ikke er udvist Culpa.

Spørgsmaalet maa besvares bekræftende. Det bør formentlig antages, at der som *Hovedregel* indtræder *Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære Handlinger, som medfører en særegen Fare*. Dette skal søges paavist i § 17.

§ 17.

**Særlig om Ansvar uden Culpa ved farlige Handlinger
(farlig Bedrift).**

I. *Retsudviklingen.*

I Løbet af de sidste Menneskealdre har der i mange forskellige Lande vist sig en tydelig Tendens til i videre Omfang at gennemføre Erstatningsansvar uden Culpa. Den ny Bevægelse har navnlig gjort sig gældende med Hensyn til Skade, som foraarsages af Erhvervs-virksomheder, der fremkalder Fare for Skade paa andres Person eller Ting — altsaa hvor Integritetskrænkelser voldes ved »farlig Bedrift« —. Og den Maade, hvorpaa Udviklingen er gaaet for sig, gør det overvejende sandsynligt, at Ansaret uden Culpa er drevet frem af en praktisk Trang. Den ny Bevægelse dukker op i en Række forskellige Lande uden gensidig Paavirkning, og den har for en stor Del brudt sig Vej igennem Retspraksis uden Støtte i Lovgivningen, ja ofte paa Trods af bestaaende Lovgivning.

Til Supplering af det følgende maa henvises til Skyld og Skade §§ 32^f—52, 16. nordiske Juristmøde Bilag II og Forhandlingerne 20 f, *Stang* Erstatningsansvar 44 ff og i Det nordiske Studenter-Jurist-Stævne 1918 247 ff.

Et af de Omraader, hvor Erstatningsansvar uden Culpa først er blevet anerkendt, er *Minedrift*. Naar en Mines Drift volder Skade for Grundejerne (Ejerne af Jordoverfladen), antages det, at Koncessionshaveren maa erstatte Skaden, selv om der ikke kan lægges ham noget til Last.

Dette blev fastslaaet i Praksis i Preussen og Frankrig omkring 1840. Minedrift fremkalder ogsaa en særlig klar og skarp Intersekollision. Se hertil Skyld og Skade 338, 378 f.

Ogsaa *Jernbanedriften* har tidlig faaet paalagt Ansvar uden Culpa. Det har næppe saa stor Vægt, at enkelte Love fra Jernbanedriftens første Tid indførte strenge Ansvarsregler. Det kunde bero paa Angsten for det nye Trafikmiddel. Derimod er det interessant, at man i fremmed Ret som Regel finder Ansvar paalagt uden Culpa for *Brandskade, der skyldes Gnister fra Lokomotiver*, og at denne Ansvarsregel i flere Tilfælde er gennemført af Retspraksis.

I Bayern blev Ansaret her fastslaaet omkring Midten af det 19. Aarh. Særlig bekendt er en Dom fra 1861, der udtalte, at det var uden Betydning, om alle Teknikkens Hjælpeidler var anvendt. For yderligere at underbygge Resultatet greb Dommen iøvrigt til en oplagt Fiktion, idet den udtalte, at »Drift af en Jernbane med Lokomotiver nødvendigt og uadskilleligt fører en culpøs Handlemaade med sig«, jfr. Skyld og Skade § 44 Note 4. Omtrent samtidig fastslaaes Ansaret i fransk Praksis, til Dels ogsaa under en Fiktion om, at der foreligger »faute«, hvis Jernbanen ikke træffer alle de Forholdsregler, som er nødvendige for at forebygge Skaden. Dommene viser klart, at de i Virkeligheden ikke kræver Culpa, idet de udtaler, at Ansaret maa indtræde, selv om det var umuligt at forebygge Skaden.

Angaaende fremmed Ret om dette Spørgsmaal henvises iøvrigt til Skyld og Skade 338, 390 ff, 396 f og 445.

I England har Retspraksis udviklet en almindelig Regel om Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære Handlinger, som medfører Fare for Naboerne.

Den ledende Dom er *Rylands v. Fletcher* (1868), se nærmere Skyld og Skade § 49.

I de hidtil omtalte Tilfælde, hvor Retspraksis har indført Ansvar uden Culpa, drejede det sig om Naboforhold eller dermed beslægtede Forhold. Bortset fra saadanne Tilfælde er Udviklingen i de fleste Lande navnlig sket dels ved særlige Love, f. Eks. om Jernbaner, Automobiles, Luftfart etc., dels ved en udvidet Anvendelse af ældre Lovregler om Ansvar uden Culpa. I nogle Lande, navnlig i Norge og Frankrig, er den vigtigste Udvikling dog sket igennem Praksis, idet Domstolene har fastslaaet vidtrækkende almindelige Regler om Erstatningsansvar uden Culpa.

I Norge har Domstolene uden positiv Hjemmel gennemført en Erstatningspligt uden Culpa for »Bedrifter, der medfører en særlig og nærliggende Fare for, at Skade derved vil paaføres andre. Ved

denne Retspraksis maa det anses fastslaaet, at Udøveren af en saadan Bedrift, selv om Udøvelsen maa anses retmæssig, og selvom han har udvist al den Omhu, som efter Omstændighederne kan kræves, ogsaa uden positive Lovbud vil kunne blive erstatningspligtig for Trediemand paaført Skade.«

Saaledes er Reglen udtrykt af Norges Højesteret i NRt 1900.753. Blandt de ledende Domme kan iøvrigt nævnes NRt 1875.330, der paalagde en Nitroglycerinfabrik Ansvar for den Skade, der var tilføjet dens Omgivelser ved Fabrikkens Eksplosion, 1890.538, der dømte en Jernbane til at erstatte Brandskade paa et Hus, der var antændt ved Gnister fra et Lokomotiv, samt 1905.715, der paalagde en Kommune Ansvar for den Skade, der tilføjedes et Bageri ved, at Vandværkets Hovedledning i Gaden sprang læk. Fremdeles Dommen i Norges langvarigste og betydeligste Erstatningssag, NRt.1931.513, hvor Holmenkolbanen blev dømt til at erstatte de betydelige Skader, som ved Anlæg af en Tunnel igennem Oslo var paaført talrige Bygninger og offentlige Gader med underjordiske Ledninger.

Den opstillede Regel er ikke begrænset til Naboforhold. Til Belysning heraf kan nævnes NRt 1909.851, der dømte et Jernbaneselskab til at erstatte den Skade, som et Barn led ved at lege med en Dynamitpatron, der var efterladt paa et Arbejdssted, 1912.610, der angik et Tilfælde, hvor et Barn paa Gaden kom til Skade ved at komme i Berøring med en Rejsebane, samt 1921.519, refereret i U 1923 B.289.

NRt 1933.509 har udtalt, at Grundsætningen kun kan anvendes, hvor Skade rammer en *udenforstaaende* som Følge af en farlig Bedrifts Virksomhed. Dommen frifandt derfor et Sygehus for at yde Erstatning til en Sygeplejerske, der havde paadraget sig Blodforgiftning ved sit Arbejde. Flere af de ældre Domme har imidlertid anvendt Reglen til Fordel for Personer, der selv var traadt i Forbindelse med Bedriften, f. Eks. ved Kontraktsforhold.

Om Reglen henvises iøvrigt til *Stang* Erstatningsansvar § 18, *Gjelsvik* Innledning 184 ff, *Sandström* 16. nordiske Juristmøde Bilag II 17 ff.

I Frankrig har Domstolene i Løbet af de sidste 40 Aar skabt en helt ny Ansvarsregel, efter hvilken Erstatningspligt indtræder uden Culpaa i Tilfælde, hvor Skaden er voldt af Ting. Reglen støttes paa *Code civil art. 1384.1°*, der udtaler, at man er ansvarlig bl. a. for Skade, der er voldt »par le fait des choses que l'on a sous sa garde«. — Disse Ord antoges tidligere ikke at indeholde nogen særlig Retsregel. — Ansaret bortfalder dog ved *vis major*, men Praksis stiller strenge Krav i saa Henseende.

En udførlig Redegørelse for fransk Rets Udvikling paa dette Punkt har jeg givet i Skyld og Skade § 34, hvortil slutter sig et Tillæg med Referat af franske Domme. Senere er Tendensen gaaet i Retning af en endnu videre Udformning af Ansvarsreglen. En Del af de Begrænsninger, der oprindelig

blev gjort, har Domstolene senere ladet falde. Se herom mine Bemærkninger paa 16. nordiske Juristmøde 207 ff samt *Mazeaud* no. 1195 ff, især 1211 ff.

II. *Hvad der ligger bagved. Retspolitiske Synspunkter.*

Naar man har følt Trang til at strække Ansaret udover Culpa-reglen, skyldes det sikkert for en væsentlig Del, at den moderne tekniske Udvikling har skabt en Række nye Farekilder. Man føler Trang til Sikring imod dem, dels fordi der kan voldes Skader af hidtil ukendt Omfang, dels fordi Ulykkernes stigende Antal paa visse Omraader fremkalder en almindelig Utryghed, dels endelig fordi selve Farekilderne er nye og ukendte, saa at man staar ængstelig overfor Risikoen. Og Trangen føles særlig stærk paa Grund af den nyere Tids Udvikling i Retning af Stordrift indenfor Erhvervslivet.

Den Ændring i Samfundsforholdene, der er sket i de sidste Menneskealdrer, har ogsaa ført bort fra den doktrinære Liberalisme og bragt sociale Synspunkter i Forgrunden. I flere Lande er det saadanne Synspunkter, der først har sat Gang i Reformerne. Ikke mindst Ønsket om at sikre Arbejderne mod Følger af Ulykkestilfælde, der rammer deres Person under Arbejdet, har bidraget til at aabne Øjnene for, at man ikke kan blive staaende ved Culpa-reglen og Regler som DL 3—19—2. Men ogsaa iøvrigt staar Udviklingen af Erstatningsansvar uden Culpa i naturlig Sammenhæng med Bevægelsen bort fra Liberalismen paa det økonomiske Omraade.

Sikkerhedstrangen hænger vistnok ogsaa sammen med, at vi i den nyere Tid har vænnet os til større økonomisk Sikkerhed gennem Forsikringsvæsenets Udvikling og Udbygningen af Sociallovgivningen. Derfor tilstræber man paa alle Omraader større Sikkerhed.

Den omtalte Trang til Sikkerhed behøvede i og for sig ikke at føre til Erstatningsregler, men der kan anføres adskillige Grunde for, at man lader den faa Udslag i en Erstatningsregel. I det følgende skal nogle af disse Grunde fremdrages. Rækkefølgen er ikke Udtryk for en Vurdering af Grundenes Vægt, jfr. ndfr. under C.

A. *Grunde, der taler for at paalægge Ansvar uden Culpa.*

1. Først nævnes *Ansvarsreglens Evne til at modvirke Skadeforvoldelse*, altsaa Præventionshensynet. Rent bortset fra, i hvilken

Grad Culpareglen virker præventivt, maa det antages, at Reglen om Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære Virksomheder har en vigtig præventiv Funktion, fordi Chancen for Skade her er noget, Virksomhedens Indehaver maa regne med.

Ved at lægge det strenge Ansvar paa Driftsherren gør man ham interesseret i at træffe alle økonomisk rimelige Foranstaltninger til at undgaa Skade. Og netop ved ekstraordinære Virksomheder vil Culpareglen i Almindelighed ikke være tilstrækkelig hertil, ikke engang i Forbindelse med en Regel om Ansvar for Virksomhedens Personale. Man kunde ganske vist mene, at Præventionshensynet ialfald maatte være fyldestgjort ved den Regel, at Ansvarer rammer Driftsherren, naar han ikke beviser, at der overhovedet ikke er udvist Culpa i Bedriften. Men ved ekstraordinære Virksomheder vil for det første Bevisvanskelighederne i mange Tilfælde være store, og for det andet vil Domstolene jævnlig savne fornøden Sagkundskab til at bedømme, om der er handlet forsvarlig. Derfor kan Domstolene komme til at stille for svage Krav. — Stør Fare herfor er der dog næppe, jfr. S. 122. — I hvert Fald vil Domstolenes Skøn blive meget usikkert, og Resultaterne vil derfor blive ret tilfældige og uberegnelige. Dette undgaar man ved en Regel om Ansvar uden Culpa, og den har yderligere den store Fordel, at den sparer mange Processer og megen Bevisførelse.

Man kan imidlertid spørge, om Ansvarsreglens præventive Virkning ikke forsvinder, naar Driftsherren tegner *Ansvarsforsikring*. Det er muligt, at en fuldstændig Ansvarsforsikring vil svække Præventionen noget, men der er næppe alvorlig Fare for, at den præventive Virkning skal bortfalde ved ekstraordinære Virksomheder. Ved disse er Faren for Trediemand nemlig først og fremmest afhængig af den Maade, hvorpaa hele Virksomheden er indrettet, og det vil ialfald i det lange Løb faa Indflydelse paa Forsikringspræmien, hvilke Forsigtighedsforanstaltninger der træffes. Desuden kan Ansvarsforsikringsselskaberne paa forskellig Maade skabe Motiver til at vise Agtpaagivenhed. Det maa ogsaa fremhæves, at selve Ansvarsforsikringens Eksistens bevirker, at man faar bedre Overblik over Skaderne og deres Betydning, og dette vil kunne føre til, at der sættes Kræfter ind paa at mindske Farerne, bl. a. fordi den offentlige Mening faar bedre Lejlighed til at sætte ind.

Det maa dog indrømmes, at Ansvarsreglens præventive Virkning

ikke er lige stærk i alle Tilfælde. Derfor kan Præventionshensynet alene heller ikke bære en Regel som den, jeg forsvarer.

2. Præventionshensynet faar en særlig Farve, *hvor den farlige Virksomheds samfundsmæssige Berettigelse er tvivlsom*. De Skader, en Virksomhed volder ved sin Farlighed, maa fra et samfundsökonomisk Synspunkt betragtes som Driftsomkostninger, og de maa tages med i Betragtning, naar Virksomhedens Værdi for Samfundet skal prøves. Dette opnaar man imidlertid ganske automatisk ved at lægge Ansvar paa Bedriften. Uden Ansvarsreglen kan det tænkes, at en Virksomhed drives i Aarevis, skønt den samfundsmæssig set er uheldig, fordi den ikke frembringer Værdier, der overstiger Skaderne. Naar Ansvarsreglen gælder, bliver Virksomheden imidlertid nødt til at gøre sit samfundsmæssige Regnskab op. Viser det sig da, at den giver Underskud i Samfundshusholdningen, maa den indstilles, medmindre man finder, at den har en saadan ideel Værdi, at den trods Underskuddet fortjener at opretholdes. Denne præventive Virkning svækkes ikke i mindste Maade ved, at der tegnes Ansvarsforsikring. Forsikringspræmien vil nemlig i saadanne Tilfælde blive en Udgift, som faar Virksomheden til at give Underskud eller forøger Underskuddet. Ansvarsreglen virker altsaa som *en automatisk Regulator af Produktionen*.

Fra et økonomisk Synspunkt er det vel overhovedet det sundeste, at enhver Virksomhed bærer sine egne Omkostninger, saavidt det lader sig gennemføre, og til Omkostningerne hører samfundsmæssig set ogsaa Skaderne. Denne Betragtning kunde synes at gælde ogsaa Virksomheder, der ikke er ekstraordinære. Men ved saadanne Virksomheder vilde det være uøkonomisk at gennemføre Ansvar uden Culpa, se herom ndfr. under III.

3. Rent bortset fra, om Ansvarsreglen effektivt formindsker Antallet af Skader, vil den økonomiske Sikkerhed blive forøget, naar der paalægges Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære Virksomheder. Dette medfører nemlig, at *Tabene samles paa færre Hænder og derved bliver mere beregnelige*. Uden Ansvarsreglen vil Tabene falde paa det store ubestemte Antal af almindelige Mennesker, som tilfældig rammes af Skader, og for dem er Skaderne som oftest ganske uberegnelige. Naar man har Ansvarsreglen, samles Tabene derimod paa de forholdsvis faa ekstraordinære Virksomheder, og for dem vil Skaderne være mere beregnelige. Hvis Virksomheden har Karakter af Stordrift, vil Tabene blive nogenlunde regelmæssige, og Erstatningerne vil blive en Driftsudgift, som indgaar i det aarlige Budget.

Ved mindre Virksomheder bliver der en Usikkerhed, men Usikkerheden vil ialfald blive langt ringere end for de mange, der er udsat for Skade, og den kan i Almindelighed fjernes helt ved Ansvarsforsikring. Hvad enten der tegnes Ansvarsforsikring, eller det drejer sig om store Bedrifter, der foretrækker at løbe Risikoen selv, vil Tabene i det lange Løb blive fordelt umærkelig paa den store Kreds af Mennesker, der nyder godt af Virksomhederne, altsaa Virksomhedernes »Kunder«.

B. *Modgrunde.*

1. Det gøres ofte gældende, at en vidtgaaende Regel om Ansvar uden Culpa vil være *betænkelig, fordi den lammer Initiativet*. Denne Frygt er vistnok nærmest et Tankefoster. I de Lande, hvor der er gennemført vidtgaaende Ansvarsregler, har man ialfald ikke mærket synderlig til Klager over, at det har haft uheldig Indflydelse paa Initiativ og Handlekraft. Efter det, der er anført foran under A. 3, er der heller ingen Grund til at vente en saadan Følge af Ansvarsreglen i de fleste Tilfælde.

2. Man har ogsaa indvendt, at der er *Virksomheder, som ikke kan bære den Belastning*, der følger af et Ansvar uden Culpa. Det er muligt, at der findes saadanne Tilfælde, men det vil sandsynligvis være sjældent, at Udgiften til Erstatninger uden Culpa bliver den Draabe, der faar Bægeret til at flyde over. Men rent bortset herfra kan Indvendingen ikke betragtes som afgørende. Virksomheder, der forfølger et erhvervsmæssigt Formaal, er kun samfundsmæssig berettigede, hvis de kan bære deres Skader. En Virksomhed, der giver Underskud i Samfundshusholdningen, bør netop nedlægges, jfr. foran A.2. Og hvis en Samfundsinteresse af ikke-økonomisk Art kræver en Virksomhed opretholdt, er det naturligt, at Samfundet betaler, hvad det koster at opretholde den. Ellers kunde man lige saa godt hævde, at en Jernbane, der ikke kan betale sig, skal være fri for at erstatte den Jord, der eksproprieres til den.

Hvor det drejer sig om enkeltstaaende Handlinger, der fremkalder en højere Grad af Fare, er det vel sandsynligt, at Ansvarsreglen vil faa mange til at betænke sig noget, før de handler. Men det er næppe nogen Ulykke, at saadanne særlig farlige Handlinger kun foretages, naar den handlende i det enkelte Tilfælde har tilstrækkelig Interesse i Handlingen.

Forøvrigt rummer det netop en Fare for Handlefriheden at blive

staaende ved Culpareglen i saadanne Forhold. Retsfølelsen vil antagelig ofte tilsiige Domstolene, at der bør paalægges Ansvar. Herpaa tyder Retspraksis i flere Lande. Hvis Domstolene da kun har Culpareglen, fristes de til at stramme Kravene til Forsigtighedsforholdsregler og til at statuere Culpa i Tilfælde, hvor almindelige Mennesker vilde ryste paa Hovedet ad en saadan Afgørelse. Og naar Domstolene først har karakteriseret en vis Handlemaade som uforvarlig, tvinges de ogsaa til efter Paastand at forbyde den. Hvis man derimod har en Regel om Erstatning uden Culpa, behøver Domstolene ikke at forbyde saa mange Handlinger. De kan afgøre Spørgsmaalet om Forbud frit, efter en selvstændig Prøvelse af Grundene for og imod, og behøver ikke at drage Konsekvenser af Erstatningsansvaret.

C. Hvilken Vægt de enkelte foran omtalte Hensyn har, kan ikke fastslaas almengyldigt, men maa bero paa Arten af den Virksomhed, hvorom det drejer sig. I mange Tilfælde — vel i de praktisk vigtigste Tilfælde af farlig Bedrift — er det uden Tvivl et Hovedhensyn at skabe en effektiv Prævention. Men Præventionshensynet bliver svagere i de Grupper af Tilfælde, hvor det ikke volder saa store Vanskeligheder at konstatere Culpa og at bedømme Handlingens Forvarlighed. Og Præventionshensynet alene kunde næppe føre til saa omfattende og streng en Ansvarsregel som den, der forsvares her.

Den ovenfor givne Fremstilling afviger fra »Skyld og Skade« navnlig ved ikke at bygge Ansvar paa, at Handlingen bliver retmæssig paa Grund af den handlendes overvejende Interesse i det konkrete Tilfælde, jfr. Forhandlingerne paa 16. nordiske Juristmøde 206 og om den konkrete Interesses Betydning ovfr. S. 33 f. Min tidligere Opfattelse er navnlig blevet kritiseret af *Vinding Kruse* i TfR 1915.281 ff, *Lundstedt* i TfR 1923.117, 144 f, *Sandström* i Bilag II til 16. nordiske Juristmøde 26 ff.

Andre Forfatteres Begrundelser af Ansvar uden Culpa afviger fra min i flere Retninger. Paa dette Sted skal kun omtales nogle Udviklinger hos *Vinding Kruse* og *Lundstedt*, der begge fremstiller *Præventionshensynet* som det eneste væsentlige. — Se *Vinding Kruse* i TfR 1915.270 ff, *Lundstedt* bl. a. i TfR 1923.87, 122—26, 145. — Se til den anden Side *Sandström* i Bilag II til 16. nordiske Juristmøde S. 23 f og *Stang*, der undersøger de lovgivningspolitiske Betragtninger i Erstatningsansvar § 9.

Lundstedt indlader sig ikke paa at undersøge, hvor langt *Præventionshensynet* kan føre. Han siger vel, at det er afgørende i en Mængde Situationer, men nævner kun to Eksempler, nemlig et Tilfælde af Kontraktsansvar samt Bilejerens Ansvar. Om Ansvar i Kontraktsforhold maa henvises til Dansk Obligationsret §§ 12—15. Med Hensyn til Bilejerens Ansvar uden Culpa (der iøvrigt ingenlunde overalt er gennemført som almindelig

Regel og kun for visse Tilfælde blev forsvaret af mig i Skyld og Skade) har ogsaa jeg anført Præventionshensynet som vigtigst, se Skyld og Skade 213 f. — Derom henvises iøvrigt til § 14.II.2 foran. — Under sin nærmere Paavisning af, at Præventionshensynet er afgørende, fremsætter Lundstedt imidlertid nogle Udtalelser, der røber en Mangel paa Forstaaelse, som maa forbavse, navnlig da han samtidig bebrejder sine Modstandere manglende Analyse. Lundstedt kritiserer, at Bilejerens Ansvar betegnes som Ansvar for retmæssig Handling, og han anfører herom, at den Handling, som førte til, at Personer eller Ejendom led Skade, f. Eks. for hurtig Kørsel eller Fejlmånøvre, naturligvis ikke var nyttig og derfor efter »Skolastikkens« egen Lære maatte være retstridig. Ja, naar Bilejeren har kørt for stærkt eller manøvreret forkert, er Handlingen selvfølgelig retstridig efter den traditionelle Terminologi og normalt tillige culpøs. Men dette er aldrig draget i Tvivl af de nordiske Forfattere. Hele Stridsspørgsmaalet angaar jo overhovedet ikke disse Tilfælde, hvis Behandling man har anset som selvindlysende. Problemet opstaar kun, fordi man antager, at der ved farlig Bedrift sker visse Skader, som ikke kan føres tilbage paa Fejl af nogen Art, men som er »hændelige« efter traditionel Sprogbrug. Disse Skader, og kun dem, er det, de af Lundstedt kritiserede Forfattere har betegnet som Følger af Bedriften som saadan. At udstrække Ansvar til dem kræver en særlig Begrundelse, som kun for en Del kan søges i tekniske og processuelle Vanskeligheder, der bevirker, at Ansvarsreglen ellers ikke vilde blive tilstrækkelig effektiv.

Vinding Kruse er mindre ensidig, men hævder dog, at Præventionshensynet »som Hovedhensyn i Forbindelse med Bevisvanskelighederne i det væsentlige er i Stand til at forklare og begrunde Erstatningsansvaret ved retmæssige farlige Handlinger«, se TfR 1915.280. Af hans Fremstilling kan man dog se, at det er vanskeligt overbevisende at godtgøre, at Præventionshensynet fører saa vidt. Hans Betragtninger kan næppe føre udover *vis major-Reglen*. Overfor hans Kritik erkender jeg, at min Fremstilling i Skyld og Skade lader Præventionshensynet træde for meget i Baggrunden, og at navnlig enkelte, ikke gennemtænkte Udtalelser S. 31 f maa svække Virkningen af, hvad jeg har anført om Præventionshensynet andre Steder, se navnlig S. 57 f, 126, 132—34, 213 ff, hvor jeg siger meget af det samme som Vinding Kruse, blot uden hans malende og kraftige Stil.

Til Vinding Kruses Kritik slutter sig *Ross Virkelighed og Gyldighed* 368. *Ross* synes her at have overset mine Bemærkninger i Skyld og Skade § 1 Note 11, der ganske vist ikke trænger helt ind til det afgørende.

Vinding Kruse opstiller iøvrigt en Sondring mellem to forskellige Ting: 1) at Retsordenen modvirker *Handlingen i sig selv, isoleret set*, og derfor ubetinget forbyder den, erklærer den for retstridig under alle Omstændigheder, 2) at Retsordenen ikke gør dette, men derimod modarbejder de *Spirer* til Ulykke, til Skade, Handlingen indebærer, de skadelige *Følger*, som Handlingen *kan* have. Denne Sondring er ikke afklaret, men den rører ved en væsentlig Forskel, som jeg dog vilde beskrive noget anderledes. Retsordenens Regler om Erstatning modvirker de culpøse Handlinger paa en særlig Maade,

fordi Erstatningsreglernes Gennemførelse fører Folk til at betragte den culpøse Adfærd som forkastelig eller utilladelig. Men Retsordenen kan ogsaa virke til en Formindskelse af Farerne paa det Omraade, hvor der ikke udvises Culpa. Udsigten til en mulig Erstatningspligt kan nemlig gøre Driftsherrerne interesseret i at formindske Farerne, og det kan ofte tilstræbes ad forskellige Veje, som det belyses ved Eksempler paa de anførte Steder hos Vinding Kruse og i Skyld og Skade. Men i saadanne Tilfælde virker Erstatningsreglen ikke i Handlingsøjeblikket som et Paabud eller Forbud, dens Virkning beror alene paa, at den appellerer til Driftsherrens Interesse. Her ved maa dog bemærkes, at Grænsen mellem de to Omraader i mange Tilfælde ikke lader sig fastslaa i Praksis, og dette er netop en af Hovedgrundene til at indføre Ansvar uden Culpa.

Det ejendommelige ved Præventionen mod culpøs Adfærd kan herefter beskrives saaledes. Naar en Person staar overfor Beslutningen om at foretage en Handling, der maa karakteriseres som Culpa, kan han — eller ialfald en Normaltype i hans Sted — i Handlingsøjeblikket indse, at *selve den paagældende Handling* er uforsvarlig og af den almindelige Opfattelse betragtes som utilladelig. Derved fremkommer der overfor normale Personer en konkret Prævention med en særegen Autoritet. Naar Erstatningsregler i et vist Omfang kan føre til at mindske Faren udover, hvad der følger af Culpareglen, har Præventionen derimod ikke denne Karakter. Reglerne om Erstatning uden Culpa vil overhovedet kun i ringe Grad have konkret forebyggende Virkning, d. v. s. paavirke Beslutningen om den enkelte farlige Handling, sml. foran S. 10. Dog kan Ansvarsreglerne medføre, at en farlig Handling ikke bliver foretaget uden at være baaret af en Interesse, der er stærk nok til at opveje Frygten for et muligt Erstatningsansvar. Men det drejer sig her for den handlende kun om en Afvejelse af egne Interesser. I Grænsetilfælde, hvor den handlende er ængstelig for at komme paa den gale Side af Stregen, kan hans Frygt for Ansvar dog medføre lignende Virkninger, som hvor det drejer sig om virkelig uforsvarlige Handlinger.

I Sammenhæng med det anførte staar, at jeg ikke kan være enig med Vinding Kruse, naar han TfR 1915.274 siger, at Retsordenen ved at paalægge Erstatning for mulige skadelige Følger af retmæssige farlige Handlinger paa det alvorligste indskærper Industriens Ledere, at de med den største Samvittighedsfuldhed, med Anspændelse af alle deres Evner, med Anvendelse af alle de tekniske Forbedringer, der overhovedet kan udtænkes, skal søge at afværge Skaden. En saa vidtgaaende Afværgelsespligt kan overhovedet ikke indskærpes ved Regler om Erstatning uden Culpa, netop fordi disse Regler kun virker ved at appellere til de paagældendes Interesse. Og det vilde heller ikke ubetinget være ønskeligt at presse Driftsherrene til det absolutte Maksimum af Afværgelsesforanstaltninger. Det turde være vanskeligt at angive nærmere, i hvilken Grad det er ønskeligt at presse dem til mere end at undgaa Culpa. Men en af Fordelene ved Reglerne om Erstatning uden Culpa er netop, at man lettere kan overlade det til Driftsherrene selv at drage Grænsen.

III. *Ansvarsreglens Omraade efter almindelige Retsgrundsætninger.*

Det er nu paavist, at der kan anføres en Række praktiske Grunde for en Regel om Ansvar uden Culpa. Imidlertid er det selv blandt Tilhængerne af en saadan Regel meget omtvistet, *hvor langt Ansvaret uden Culpa bør udstrækkes*. Efter fornyet Prøvelse er jeg selv blevet staaende ved den Anskuelse, jeg hævdede i 1914: at Ansvar uden Culpa bør indtræde *ved ekstraordinære Handlinger, der medfører en særegen Fare*. Der er vel flere af de foran anførte Grunde, der taler for at udstrække Reglen videre. Men det vilde være uhensigtsmæssigt at udstrække den almindelige Regel om Ansvar uden Culpa ud over de ekstraordinære Handlingers Kreds.

Hvis man udvidede Ansvaret til de sædvanlige Handlinger, vilde man ikke opnaa den forøgede Sikkerhed, som er et af Ansvarsreglens Formaal. Ganske vist vilde den enkelte faa en ringere Risiko for selv at lide Tab, men til Gengæld vilde han komme til at løbe Risiko for uden Skyld at ifalde Ansvar overfor andre. Og naar det drejer sig om almindelige Handlinger, som foretages af de fleste Mennesker, vil den sidste Risiko gennemsnitlig være lige saa stor som den første. Reglen vilde derfor ikke forøge Sikkerheden.

Dertil kommer, at et ubetinget Ansvar for almindelige Handlinger vil medføre forøgede økonomiske Byrder. Ikke blot er det gennemsnitlig en tungere Byrde at skulle skaffe Penge til at betale Erstatning end f. Eks. at miste en eller anden Ting, man har i Forvejen. Men — og det er Hovedsagen — alle de mange Erstatningssager vil kræve store Opofrelser af Tid, Kraft og Penge, og Reglen vil sandsynligvis medføre nye store Udgifter til udvidet Ansvarsforsikring. En saa vid Ansvarsregel vil derfor uden Tvivl medføre betydelige Tab for Samfundet set som en Helhed, og derfor maa man afvise en almindelig Regel om Ansvar uden Culpa ved farlige Handlinger, der ikke er ekstraordinære.

Dermed skal dog ikke være sagt, at der aldrig bør være Ansvar uden Culpa ved sædvanlige Handlinger. Der kan være særlige Grunde, der gør den almindelige Culparegel utilfredsstillende i særlige Grupper af Tilfælde. Saadanne Grunde foreligger formentlig i vidt Omfang med Hensyn til Skade, der voldes af Husdyr og af Maskiner, selv om de ikke hører til en ekstraordinær Virksomhed. Der skal imidlertid særlige Grunde til for at gaa ud over Culpareglen og DL 3—19—2.

Af det nys anførte følger, at man maa forkaste de Teorier, der vil knytte Erstatningsansvaret til den blotte Foraarsagelse eller til den adækvate Foraarsagelse og derigennem fjerne Erstatningsretten helt fra det nedarvede Hovedgrundlag, Culpareglen. *Der kan kun være Tale om at paalægge Ansvar uden Culpa i særlige Grupper af Tilfælde.*

Stang Erstatningsansvar 47 og i Det nordiske Studenter-Jurist-Stævne 1918 258 er tilbøjelig til at tro paa, at den Tid kommer, da man kan opgive Kravet om Culpa. Se deroverfor U 1920 B.226. Ogsaa *Ekström* Privaträttens allm. lärar 866 f anser det som stemmende med Forholdets Natur at paalægge Ansvar for adækvate Følger uden at kræve Culpa. Se endvidere — noget anderledes — *Trolle* i Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht 1933.785 ff.

En Del af Betænelighederne ved en vidtrækkende Ansvarsregel falder bort, naar de ansvarlige er dækket ved *Ansvarsforsikring*. Derfor kunde man spørge, om en udstrakt Benyttelse af Ansvarsforsikring ikke kan føre til at udvide Ansvarsreglerne, og navnlig, om man ikke kunde gennemføre et udvidet Ansvar i Forbindelse med, at man indførte en vidtrækkende Pligt til at tegne Ansvarsforsikring.

Forsaaavdt Ansvarsforsikringen blev indrettet saaledes, at Skadelidende fik Ret til at kræve Erstatning hos Forsikringsselskabet, og denne Ret blev betrygget, kunde man iøvrigt i tilsvarende Omfang lade det personlige Erstatningsansvar for Skadevolderen falde bort.

Tanker i saadan Retning er fremsat fra flere Sider, se navnlig *Astrup* *Hoel* Risiko og Ansvar 166 ff, især 188 ff, NRT 1930.69 ff, *Skibsted* i Assurandøren 1936.243 f. Deroverfor mine Bemærkninger i NFT 1930.182 ff, U 1930 B.148 ff, 1935 B.185 f og *A. Dr. Bentzon* i TfR 1930.205 ff.

Det er vanskeligt at vurdere disse Tanker. Efter mit Skøn er det vel rimeligt paa visse særlige Felter at indføre Forsikringspligt og samtidig indrømme de skadelidende Ret til Erstatning udenfor de hidtil gældende Ansvarsreglers Ramme. — Det kunde f. Eks. tænkes, at man udvidede Reglerne i Motorloven saaledes, at Erstatning kunde kræves, selv om der bevislig ikke forelaa Culpa, jfr. foran § 14.II.2. — Men jeg anser det for upraktisk at indføre en alle Mennesker omfattende Pligt til at tegne Ansvarsforsikring. Det vilde være en meget bekostelig Ordning, og den vilde næppe blive tilfredsstillende, da man ikke vil kunne tvinge den store ubemidlede Befolkning til at tegne og vedligeholde Ansvarsforsikring.

Der er iøvrigt opstillet en Mængde forskellige Teorier. I Nutiden vil de fleste anerkende Ansvar uden Culpa i et vist Omfang. Nogle billiger det kun de lege ferenda, idet de mener, at Ansvaret uden Culpa bør gennemføres og afgrænses nærmere ved Lovbestemmelser. Denne Opfattelse er vistnok rigtig for nogle Landes Vedkommende, men næppe for Danmarks, se herom ndfr. under V. *Lassen* I 338 ff godkendte den af mig opstillede Lære de lege ferenda ialfald for driftsmæssig Virksomhed. Et noget snævrere

Omraade indrømmes Ansvarsreglen af *Sandström* 16. nordiske Juristmøde Bilag II 37 ff. *Sandström* fremhæver iøvrigt Vanskeligheden ved uden Lovgivningens Hjælp at afgrænse Omraadet for Erstatningsreglen.

Mod den nyere Tendens til at paalægge Ansvar uden Culpa har navnlig *N. H. Bache* udtalt sig, se bl. a. U 1920 B.321. ff, TfR 1928.303 f, Forhandlingerne paa 16. nordiske Juristmøde 216 ff. Se deroverfor mine Bemærkninger paa Juristmødet S. 249 ff og U 1920 B.385 ff.

De vigtigste Teorier om Ansvar uden Culpa er omtalt i Skyld og Skade §§ 28—31. Se fremdeles Forhandlingerne paa 16. nordiske Juristmøde 202 ff og Bilag II 21 ff samt *Mazeaud* I no. 336 ff.

IV. *Almindelige Grundsætninger de lege ferenda. Ansvarsreglens nærmere Udformning.*

A. *Ansvarsbetingelser.*

Der maa som Hovedregel indtræde Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære farlige Handlinger. De Grunde, der bærer Ansvarsreglen, fører kun med Sikkerhed til at paalægge Erstatningspligt under følgende nærmere Betingelser:

1. *Handlingen maa have været ekstraordinær.* D. v. s. det maa dreje sig om en Virksomhed, der kun udøyes af forholdsvis faa Medlemmer af Samfundet. Det maa være noget, der hæver sig klart op over det almindelige Niveau, saaledes at Ansaret bliver en Undtagelse.

2. *Handlingen maa medføre én særegen Fare.* Der kan ikke kræves nogen særlig høj Grad af Fare, men der maa være noget særegent ved Faren. Det maa ikke være den almindelige Fare, der er forbundet med de allerfleste Slags menneskelig Virksomhed, eller en Fare, der er saa ringe, at man overhovedet ikke vil regne med den ved en samfundsmæssig Vurdering af Handlingen.

Kravene paa de to Punkter, der er omtalt under 1 og 2, maa iøvrigt nærmere bestemmes ved en samlet Afvejelse. Jo mere ekstraordinær Virksomheden er, des ringere Krav behøver man at stille med Hensyn til Faren. Omvendt vil en særlig høj Grad af Fare kunne begrunde, at man medtager Virksomheder, der ikke er klart ekstraordinære.

Sml. *Gjelsvik* Innledning 186 f, *Hoel* i NRt 1930.79 f.

3. *Faren maa have været kendelig i Handlingssituationen*, saaledes at den kunde bemærkes af en Person, der befandt sig i den handledes Stilling og var i Besiddelse af fornøden Dygtighed til Virksomheden. Hvis man ikke stillede dette Krav, vilde Ansvarsreglen skabe betænkelig Usikkerhed for dem, der paatænkte at sætte ekstraordinære Virksomheder i Gang, og det kunde hæmme nyttig Aktivitet.

Sml. NRt 1929.737, der antog, at Skade ved Eksplosion af et Køleskab ikke begrundede Erstatningspligt for Indehaveren af Kødudsalget efter Reglen om farlig Bedrift, da Bedriftens Indehaver var uden Kendskab til Maskinens Farlighed og dette ikke kunde lægges ham til Last.

4. Ansvarer er *kun* med Sikkerhed begrundet, *hvor Skaden rammer udenforstaaende Personer*, i Modsætning til de Tilfælde, hvor Skaden indtræder paa Grund af, at Skadelidende selv er traadt i Forbindelse med den farlige Virksomhed. Reglen omfatter derfor ikke Skader, der rammer en Person i Medfør af Kontraktsforhold til Skadevolderen, eller fordi han har taget imod en »Indbydelse« til at give sig af med den farlige Virksomhed. Udenfor Ansvarsreglen falder saaledes Skade, som rammer en Passager i et Luftfartøj ved dettes Nedstyrtning, eller den, der rammer en Person, der af Velvilje har faaet Lov til at bese en Fabrik for Sprængstoffer.

De Grunde, hvorpaa Ansvarsreglen støttes, passer nemlig kun fuldtud, naar Skaden rammer udenforstaaende Personer. Sikkerhedstrangen er klarest hos de Personer, der ikke selv har indladt sig med Virksomheden. Og den nationaløkonomiske Betragtning, at Virksomheden maa have Erstatningspligt, for at man kan være sikker paa, at den ikke drives paa andres Bekostning, har kun sin fulde Vægt i disse Tilfælde. Naar de skadelidende indlader sig i Kontraktsforhold til Virksomheden, har de Mulighed for at sikre sig ved særlig Aftale. Efter Omstændighederne kan de ogsaa holde sig borte fra Faren. Bl. a. af disse Grunde kan Retsordenen i vidt Omfang forsvare at overlade de paagældende selv at afgøre, hvorledes de vil sikre sig. En Ansvarsregel, der ogsaa omfattede disse Tilfælde, vilde paa den anden Side kunne hæmme ikke blot velvillige Tilladelser til at benytte de paagældende Virksomheder uden Vederlag, men efter Omstændighederne ogsaa Udviklingen af nye Virksomheder, hvis Farlighed endnu ikke lader sig overskue. Som Eksempel kan henvises til Erfaringerne fra Flyvningens første Tid. Det vilde sikkert have hæmmet Flyvningens Udvikling, hvis enhver, der drev Flyvning, havde været ubetinget ansvarlig overfor Passagerer, Flyveelever etc. Og det faldt Datiden naturligt at sige, at det maatte være de paagældendes egen Sag, om de vilde sætte Liv og Lemmer i Vove, uden at der var sikret dem og deres Efterladte Erstatning.

Noget helt andet er, at det i mange Forhold er hensigtsmæssigt at lade Ansvar uden Culpa indtræde ogsaa i Kontraktsforhold, der

er gensidig bebyrdende. Det vilde ofte være let for Driftsherrerne at overtage et saadant Ansvar og at dække sig ved at indregne en Risikopræmie i Driftsomkostningerne og fastsætte Vederlaget for deres Ydelser paa Grundlag deraf. Og i visse Forhold kan sociale Betragtninger tale for at paalægge Erstatning. — Som Eksempel kan nævnes, at det kan være ønskeligt fra sociale Synspunkter at paalægge Arbejdsgiverne Pligt til at erstatte Arbejderne den Skade, de lider i Tjenesten. —

Den Begrænsning, der her er Tale om, svarer til den *Begrænsning til Interessekollisionstilfælde*, som blev gjort ovfr. i § 16 under I.2. Det ejendommelige er, at de paagældende Virksomheder paa Trods af den Fare, de paafører uvedkommende Personer, betragtes som forsvarlige, fordi de fra et samfundsmæssigt Synspunkt antages at tjene en overvejende Interesse. Der kræves dog ikke, som i § 16, en konkret overvejende Interesse. Men der kan ikke indtræde Ansvar uden Culpaa, naar Handlingen maa anses som forsvarlig allerede i Kraft af Ønsket om en almindelig Bevægelsesfrihed, eller fordi Skadelidende selv har indladt sig med den farlige Virksomhed.

En tilsvarende Begrænsning gøres ofte ogsaa i Udlandet. Betingelsen er uden videre opfyldt i Tilfælde, hvor det drejer sig om Naboforhold el. lign. Iøvrigt kan henvises til NRT 1933:509, der er omtalt ovfr. S. 117. Den franske Regel om Ansvar for Skade voldt af Ting antages af *Mazeaud* no. 1290 ff i Principet for uanvendelig i Kontraktsforhold. Den anvendes dog i visse Tilfælde, navnlig paa Skade, der rammer Bedriftens Arbejdere i Tjenesten. Se fremdeles om BGB § 833 Skyld og Skade 366 ff.

Til det udviklede se iøvrigt Skyld og Skade 150, 167 ff. Der opstillede jeg det Krav, at Handlingen *udelukkende* var legitimeret ved den overvejende Interesse, som den handlende havde i netop den paagældende Handlings Foretagelse. Dette Krav om en konkret overvejende Interesse som afgørende for Handlingens Forsvarlighed kan ikke fastholdes. Erstatningsreglen maa anvendes paa ekstraordinære Handlinger, selvom de anses som forsvarlige ifølge en Betragtning af den generelle Værdi, der er knyttet til Handlinger af den paagældende Art.

Jeg var dengang ikke naaet til Klarhed over, at den konkrete Interesse i den enkelte Handlings Foretagelse kun forholdsvis sjældent kan gøre Handlingen forsvarlig, jfr. ovfr. S. 33 f. Jeg indsaa, at der forelaa et uløst Problem, men slog mig til Ro med, at det ved ekstraordinære Handlinger, der frembyder en usædvanlig Fare, vistnok vilde være rigtigt at kræve, at *den handlende selv* vurderede sin Interesse højere end Risikoen, se navnlig Skyld og Skade 126. Senere har jeg indset, at man ikke saaledes kan omgaa Spørgsmaalet. Afgørelsen af, om en Handling er forsvarlig, kan ikke bero paa den handlendes egen Vurdering. Derimod kan en beslægtet Betragtning

anføres overfor den Indvending, at Erstatningsreglen vil hæmme Foretagelsen af de paagældende Handlinger. Det er ingen Skade til, at saadanne ekstraordinære farlige Handlinger kun foretages i de Tilfælde, hvor den handlende har en tilstrækkelig stor Interesse i Handlingen til at foretage den trods Ansvarsbyrden. Det er vel kun gavnligt, at saadanne Handlinger ikke foretages uden tilstrækkelig Grund.

5. *Erstatningspligten maa indtræde, selvom Skaden hidføres ved vis major.*

En vis major-Regel kan være brugbar i visse Kontraktsforhold, og den vilde selv udenfor Kontraktsforhold kunne tilfredsstille, hvis der ikke var andre væsentlige Grunde til at gaa udover Culpareglen end Ønsket om at bevæge Driftsherrerne til at træffe hensigtsmæssige Foranstaltninger til at formindske Faren. Men den Ansvarsregel, der er forsvaret her, hviler paa en Række forskellige Grunde, og flere af dem fører til at fastholde Ansaret selv i vis major-Tilfælde. Fra et Samfundssynspunkt maa man ved Bedømmelsen af Handlingens Værdi tage Hensyn til alle de Skader, som det overhovedet er muligt at regne med, ganske uden Hensyn til, om de hidføres ved vis major eller paa anden Maade. Den Betragtning, at Virksomheden bør bære sine egne Omkostninger og tvinges til at se sit samfundsmæssige Regnskab i Øjnene, fører derfor til at lade Virksomheden bære Ansaret ogsaa, hvor Skaden hidføres ved vis major. Jævnlig vil Driftsherren dog undgaa Ansvar ved vis major af andre Grunde, f. Eks. fordi der overhovedet ikke var Grund til at regne med nogen Fare, jfr. ovfr. Nr. 3, eller fordi Skaden ikke var en adækvat Følge af Handlingen, se om dette sidste ndfr. § 19.IV.

Paa tilsvarende Maade maa man forkaste den Undtagelsesregel, at Erstatningspligten falder bort, overalt hvor Skaden bevirkes ved en udenforstaaende Trediemands Culpa.

I Udlandet antages det ikke sjældent, at Ansaret falder bort ved vis major, se f. Eks. Skyld og Skade 318 ff, 353 f, 372 f og deroverfor 185 ff, 398 f, Forhandlingerne paa 16. nordiske Juristmøde 209.

B. *Hvem Erstatningspligten paahviler.*

Erstatningspligten maa i de heromhandlede Tilfælde lægges paa *den Person, der driver den paagældende Virksomhed* (»Driftsherren«). Ansaret falder paa Skadevolderen (d. v. s. den, der foretager den skadevoldende Handling), naar han ikke handler for andre. Men hvis den skadevoldende Handling udføres af en Person i en andens Tjeneste, maa Ansaret lægges paa denne anden. Ved Virksomheder, der drives af Aktieselskaber, falder Ansaret paa Selskabet, ikke paa dets Direktør eller Bestyrelse.

Denne Ordning tilgodeser bedst de reale Hensyn. Den tilfredsstiller Præventionshensynet. Og det vilde være praktisk uigennemførligt at lægge Ansaret paa de Personer, hvis Interesse gør Hand-

lingen forsvarlig, da det ofte er store, ubestemte Kredse. Naar man ved en Erhvervsvirksomhed lægger Ansvar paa Driftsherren, maa det iøvrigt ialfald i det lange Løb formodes at have til Følge, at Byrden ved Erstatningsreglen indregnes i Driftsomkostningerne og i det Vederlag, Virksomhedens »Kunder« maa betale. Byrden vil derfor i sidste Instans falde paa Kunderne, der netop er de »interesserede«.

Se herom Skyld og Skade § 21, *Vinding Kruse* i TfR 1915.275, *Stang* Erstatningsansvar § 10.III. *Lassen* I 342 siger, at den erstatningspligtige principielt er det Retssubjekt, for hvis Interessers Skyld Handlingen er erkendt retmæssig og er foretaget. Hans Henvisning til mine Udtalelser synes dog at tyde paa, at Uenigheden ikke er saa stor.

V. Dansk Rets Stilling.

Efter den legislative Undersøgelse i det foregaaende skal det nu kort udredes, i hvilket Omfang der i Danmark kan paalægges Erstatningspligt uden Culpa for farlig Bedrift eller andre farlige Handlinger.

Der er en *Række Lovbestemmelser*, der hjemler Ansvar uden Culpa. Foruden Reglerne om Dyr, der er omtalt foran i § 15, maa nævnes: Lov om Erstatningsansvar for Skade ved *Jernbanedrift* 117 11 Marts 1921, der indfører Erstatningspligt uden Culpa for de vigtigste Grupper af Skade, som bevirkes ved Jernbanedrift. Fremdeles *Luftfartsl.* (Bek. 6 Aug. 1937) § 36, der hjemler Erstatningspligt uden Culpa, hvor der som Følge af et Luftfartøjs Benyttelse til Luftfart sker Skade paa Person eller Ting udenfor Fartøjet.

Endvidere Jagtl. 145 28 April 1931 § 10, hvorefter den jagtberettigede er pligtig at godtgøre al Skade, som ved Udøvelse af Jagtretten paa Ejendomme, som haves i Eje eller Brug af andre, paaføres Ejeren eller Brugeren.

Dernæst hjemler *Vandløbslovgivningen* Pligt til uden Culpa at give fuld Erstatning for Skade, der lides ved Regulering af Vandløb.

Se L 63 28 Maj 1880 § 19.1°, jfr. ogsaa § 58 (L 128 19 April 1907). Ansvar uden Culpa kan ogsaa paalægges i Henhold til L om *Vandforsyningsanlæg* 54 31 Marts 1926 § 6 Nr. 5 og § 7.5°, navnlig i Tilfælde, hvor et Anlæg medfører Forandring af Grundvandstanden til Skade for andre. Disse Love gaar vel til Dels ind under § 16.I, da de kan finde Anvendelse i Tilfælde, hvor Skaden er forudset sikkert, men de maa ogsaa omfatte blot farlige Handlinger.

L 54 31 Marts 1926 om Vandforsyningsanlæg § 6 Nr. 5 lader Erstatningspligten afhænge af, om Billighed kræver, at der ydes Erstatning. Men ifølge den til Grund for Loven liggende Betænkning skyldes dette alene Vanskelig-

heden ved at formulere en Regel, der fastslaa Erstatningsbetingelserne i Enkeltheder, jfr. ogsaa U 1928.378. Se fremdeles U 1934.329.

Endelig kan nævnes Rpl § 1018 b om Anbringelse i *Varetægtsfængsel*, jfr. ogsaa § 1018 c, Rpl § 641 om Erstatning for civil Arrest, naar Fordringen ikke var rigtig, samt TL §§ 32 og 34.

Angaaende de Lovbestemmelser, der udelukkende angaar Kontraktsforhold, henvises til Obligationsretten.

Sammenholder man de omtalte Lovbestemmelser med de almindelige Grundsætninger, der er udviklet foran, ser man let, at en Række af Lovbestemmelserne falder helt udenfor disse Grundsætningers Omraade. Det gælder navnlig Reglerne om Ansvar for almindelige Husdyr og Jernbanelovens Bestemmelser, forsaavidt de angaar Kontraktsforhold. Paa den anden Side er der flere af Bestemmelserne, der angaar Tilfælde, hvor Erstatningspligt uden Culpa netop vilde følge af de Grundsætninger, der er hævdet ovfr. Det gælder ialfald Reglen om vilde Dyr i DL 6—10—4, Vandløbsloven, Luftfartsi. § 36 og Jernbanelovens Regler, forsaavidt de ikke angaar Kontraktsforhold, derfor som Hëlhed § 7, der angaar »Gnistskade«, og ialfald delvis §§ 1 og 9.

Ifølge de to sidstnævnte Bestemmelser skal Jernbanen, naar en uvedkommende Trediemand har hidført Skaden forsætlig eller ved Uagtsomhed, gaa fri for Ansvar, medmindre Medskyld fra Banens Side godtgøres. Denne Regel kan ikke billiges, jfr. ovfr. IV.A.5.

Disse Lovbestemmelser giver Støtte for den almindelige Grundsætning om Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære farlige Handlinger. Men i Strid med denne Grundsætning er til Gengæld Stærkstrømslovens Regel, der er omtalt ovfr. § 14.II.2. — Motorl. kan derimod ikke med Sikkerhed nævnes her, da Motorkøretøjer nu anvendes af saa mange, at Brugen næppe kan betegnes som en ekstraordinær Handling. —

Herefter kan Lovgivningstilstanden formentlig ikke være til Hindrer for, at vore Domstole gennemfører et Ansvar uden Culpa ved ekstraordinære farlige Handlinger, eller særlig ved farlig Bedrift. Tendensen i den nyeste Lovgivning gaar klart i Retning af et saadant Ansvar. Det ses ikke blot af Luftfartsloven, men navnlig af Jernbaneloven af 1921.

Den afløste L 56 26 Marts 1898, hvor Ansaret var ordnet paa lignende Maade som efter Stærkstrømsl., og de skærpede ny Regler skyldtes en Kom-

mission, der var nedsat som Følge af den Kritik, der var rejst mod et tidligere Lovforslag med lempeligere Ansvarsregler. Se herom mit Foredrag i U 1915 B.321 ff. Kritikken blev oprindelig rejst af mig i Berlingske Tidende, Aftenudgaven, 30 April 1914 (jfr. Diskussionen 6 og 7 Maj). Stærkstrømslovens Regel er ikke indført ved L 1940, men gaar tilbage til L 77 19 April 1907 § 5, og Spørgsmaalet om en mulig Ændring af Ansvarsreglen ses ikke at være overvejet ved Lovens Revision.

Ansaret maa lægges paa *den, der driver den paagældende Virksomhed*, jfr. ovfr. IV.B. Hermed stemmer det, at Jernbaneloven lægger Ansaret paa Jernbanen, og Luftfartsloven paa »Ejeren henholdsvis den, for hvis Regning Luftfartøjet benyttes«.

Retspraksis har endnu ikke anerkendt, at der kan paalægges Erstatning uden Culpa ved farlig Bedrift eller ved ekstraordinære farlige Handlinger, men har heller ikke taget afgørende Stilling imod et saadant Ansvar. Og Dommene om farlige Nødshandlinger (foran § 16.II.A) viser, at Domstolene ikke kræver særlig Lovhjemmel for at gaa udover Culpareglen.

Af Dommene fra den nyeste Tid er der enkelte, hvis Anvendelse af Culpareglen næppe kan forenes med mine Anskuelser. Det er U 1926.785*, der angik Brandskade paa et Hus, der var antændt ved Gnister fra en Damp-tromles Skorsten, samt U 1930.1068, der angik Skade, som en Ejendom havde lidt ved Vand fra en Kloakledning, som der var gaaet Brud paa.

Paa den anden Side har Østre Landsret et Par Gange paalagt Ansvar for farlige Handlinger med udtrykkelig Tilkendegivelse af, at det var uden Betydning, om der forelaa Culpa, se U 1923.531, 1930.615. Begge Domme blev stadfæstet af Højesteret, men med den Begrundelse, at der var udvist Culpa. Endelig har Sø- og Handelsretten ved U 1927.857 paalagt Ansvar uden Culpa i et Tilfælde, hvor en af Toldvæsenets Patrouillebaade havde beskadiget nogle Fiskegarn under Natsejlads med slukkede Lanterner. Skaden var delvis — men ogsaa kun delvis — foraarsaget ved en Nødretshandling, idet Baaden havde kappet Garnet for at frigøre Skruen.

VLT 1931.14 paalagde en Kommune Ansvar for Skade forvoldt ved, at Overfladevandet paa en Vej som Følge af dennes Omlægning løb ned over en Naboejendom og skadede den, uden at konstatere Culpa, og det skønt Arbejdet var udført af Statsbanerne, før Kommunen overtog Vejen.

Der findes en Del andre Domme, der paalægger Ansvar uden at konstatere Culpa, se U 1921.383 (Risikobetragtning), 1924.576, 1927.812. Sml. endvidere den frifindende Dom i U 1928.1014 H.

Endelig maa det nævnes, at de *Taksationskommissioner*, der virker ved *Jernbaneanlæg* og lign., er kommet ind paa at tilkende Erstatning for Skade, der følger af Anlægget, selv hvor Skaden foraarsages af en blot farlig Handling, se herom nærmere Skyld og Skade 468 f.

Ved Siden af den almindelige Regel om Ansvar for ekstraordinære farlige

Handler vil der stadig være *Brug for Særbestemmelser om Ansvar uden Culpa*. Der tiltrænges navnlig nye Lovregler om Skade i Naboforhold og om Skade voldt af Husdyr udenfor de Tilfælde, der omfattes af Mark- og Vejfredsloven.

U 1931.949 paalagde en Vognmand Ansvar for Skade voldt af hans forspændte Hest, medens Vognen var forladt af hans Folk, og Dommen konstaterede ikke Uagtsomhed hos Folkene. Se endvidere om en Hund U 1925.164*, der er omtalt ovfr. i § 15.IV.A.1.

Der er vistnok ogsaa Grund til at skærpe Ansaret for Motorkøretøjer, jfr. foran § 14.II.2, og der kan anføres vægtige Grunde for at paalægge den, der benytter en Maskine, Ansvar uden Culpa for Skade, der hidføres ved, at Maskineriet svigter.

§ 18.

Skaden. Økonomisk Skade.

For at der kan blive Tale om Erstatning, maa der være indtraadt en *Skade* (I), og den maa have *ramt en Interesse, der værnes ved Erstatningsreglerne* (§ 20). Som Hovedregel kræves derhos, at den indtraadte Skade kan betragtes som økonomisk, eller at den har medført et Formuetab (ndfr. II—III), samt at Skaden (Tabet) er en adækvat Følge af det Forhold, der begrunder Ansvar (ndfr. § 19).

I. Skaden.

Ordet Skade bruger jeg om selve det skadelige *Faktum*. Det kan bestaa i, enten at skadelige Kendsgerninger er indtraadt, f. Eks. at A har faaet Armen knust, at hans Hus er brændt ned, eller at fordelagtige Begivenheder udebliver, f. Eks. at Kunderne udebliver fra Skadelidendes Forretning, eller at den skadelidende Arbejder ikke kan faa Arbejde. Skaden er altsaa *den reale Skade*.

Dette Udtryk, der anvendes af *Hoel* Risiko og Ansvar 109 f, finder jeg mere rammende end »den konkrete Skade« og »den fysiske Skade«, jfr. om disse Udtryk *Stang* Erstatningsansvar 286.

I Overensstemmelse med almindelig Sprogbrug forstaar jeg »Skade« saa vidt, at det omfatter ogsaa ikke-økonomisk Skade. Det Pengebeløb, hvortil en økonomisk Skade vurderes, kalder jeg *Tabet*.

Iøvrigt skal der ikke her gives nogen almindelig Definition af Skade. — I Litteraturen findes forskellige Bestemmelser, se f. Eks. *Oertmann* Anm. 2 foran § 249. — De almindelige Definitioner tjener næppe til at skabe øget Klarhed eller Sikkerhed i Retsanvendelsen. Derimod skal enkelte omtvistelige Spørgsmaal fremdrages.

Naar en Person fremkalder *Fare* for en andens Goder, kan det være tvivlsomt, om denne anden allerede nu kan kræve Erstatning. Da der i Almindelighed kun kan kræves Erstatning, hvor der er lidt et Tab, faar Tvivlen ikke stor praktisk Betydning ved kortvarige Farer. De vil kun undtagelsesvis medføre Tab, og endnu sjældnere vil Tabet være en adækvat Følge (ndfr. § 19.IV) af det Forhold, der begrunder Ansvar.

Betingelserne kan imidlertid tænkes opfyldt, f. Eks. hvis A udsætter B's Ejendom for Fare i den Hensigt at forpurre en særlig gunstig Handel, som B er ved at indgaa. I et saadant Tilfælde vilde jeg finde det naturligt at give Erstatning.

Tvivlen kan derimod ofte faa Betydning, hvor der frembringes en varigere Fare. Hvis A f. Eks. driver en brandfarlig Virksomhed, kan den deraf følgende Brandfare for B's Nabohus medføre, at Huset bliver mindre tiltrækkende for Købere eller Lejere, og at B maa betale højere Brandforsikringspræmie. Selve disse Kendsgerninger er imidlertid reale Skader, og naar de medfører Tab, er der i og for sig Plads for Erstatning. Alligevel kan man næppe opstille den Regel, at Erstatning altid bør gives, naar blot de øvrige Erstatningsbetingelser er opfyldt. Problemet trænger til nærmere Undersøgelse og til Belysning igennem Retspraksis.

Her kan henvises til U 1928.752: En Tyr fra en Besætning med smitsom Kalvekastning havde revet sig løs og bedækket to af Naboens Kvier, som dog ikke blev drægtige. Skønt det ikke var oplyst, at Kvierne var smittet, blev Tyrens Ejer idømt Erstatning for Værdiforringelsen af Kvierne.

Spørgsmaalet behandles af *Stang* Erstatningsansvar 297 ff. Hans Betragtningssmaade kan jeg ikke godkende.

Hvis en overhængende Fare afværges ved Formueopofrelser, er der ingen Tvivl om, at den, der vilde have været forpligtet til at erstatte Skaden, maa erstatte de anvendte *Redningsomkostninger*, forsaavidt de er rimelige. Hvis det er Skade paa Person, der afværges, maa Redningsomkostningerne erstattes, selvom Personskaden ikke vilde have medført økonomisk Tab eller kun et mindre økonomisk Tab. Det samme maa antages ved Angreb paa andre personlige Goder, f. Eks. Æren.

Omkostningerne ved fornuftige Redningsforanstaltninger maa iøvrigt erstattes, selvom Redningsforsøget mislykkes.

Om det Offentliges Udgifter ved Foranstaltninger i Henhold til Strandsloven se dennes § 7 (L 67 27 Marts 1929).

Ogsaa Personskade, der lides under Forsøg paa at afværge truende Skade, maa efter Omstændighederne kunne kræves erstattet, jfr. U 1924.816, 1925.197, sml. U 1933.120, 1928.359. Om Skade paa Brandmateriel se paa den anden Side U 1931.1120.

Naar Redningsforanstaltninger iværksættes for at undgaa en større økonomisk Skade, stemmer det med Reglerne om *uanmodet Forretningsførelse*, at Bekostningen kan kræves erstattet. Men Erstatning maa kunne kræves ogsaa i andre Tilfælde. Dette kan — praktisk afgørende — slttes fra den almindelig anerkendte Regel, at der ved Legemsbeskadigelse kan kræves Erstatning for Helbredelsesudgifter, jfr. Strfl 10 Febr. 1866 § 301. Lige med Helbredelsesudgifter maa stilles Udgifter til Lægeundersøgelse, der er rimelig begrundet i Frygt for Personskade. Saadanne Udgifter maa erstattes, selvom det viser sig, at Personen ikke har haft Mên af det passerede.

Se hertil *Stang* Erstatningsansvar 305, 335 ff.

II. Kun økonomisk Skade erstattes.

Det er Hovedreglen i dansk Ret, at Erstatning kun gives for *Skader, der kan betragtes som økonomiske Skader*.

I gammel dansk Ret, der i vidt Omfang tillagde den skadelidende en Ydelse som Bod eller Bøde, var denne ikke begrænset til den økonomiske Skade. Det gamle Bødesystem tabte imidlertid sin Betydning, efterhaanden som der udvikledes dels en Strafforfølgning fra Statens Side, dels almindelige privatretlige Erstatningsregler, jfr. ovfr. § 1.II. — Systemets sidste Rester forsvandt ved Strafferetsreformerne i det 19de Aarh. — Og de ny Erstatningsregler antoges kun at give Erstatning for økonomisk Skade.

Strfl 10 Febr. 1866 gav i §§ 301 og 303 enkelte Regler om Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade, men derigennem ansaas det indirekte for at være fastslaaet, at Erstatning som Hovedregel kun gives for økonomisk Skade. Ved Siden af Straffelovens Regler gjaldt dog nogle spredte ældre Lovbestemmelser om Erstatning for ikke-økonomisk Skade, og forskellige senere Love indførte nye Tilfælde. Udviklingen er fortsat ved Ikrafttrædelsesl. 15 April 1930, hvis § 15 indeholder de vigtigste herhenhørende Regler, se herom ndfr. § 26.1.

§ 15.1^o forudsætter imidlertid, at der efter almindelig Erstat-

ningsregler vedblivende først og fremmest ydes Erstatning for »økonomisk Skade eller Tab«. Derfor maa det undersøges, hvorledes man skal forstaa Lovens Ord »økonomisk Skade«.

III. *Hvad er økonomisk Skade?*

A. Det er meget omtvistet, hvad der i denne Sammenhæng skal regnes som økonomisk Skade. Lovgivningen giver ikke væsentlige Bidrag til Spørgsmaalets Besvarelse. Enkelte Steder anvendes dog andre Udtryk til at angive Begrænsningen, saaledes i Rpl § 1018 a Ordet *Formueskade*, der af Forfatterne i Almindelighed betragtes som ensbetydende med økonomisk Skade.

Rent sproglig er der ialfald den Forskel paa de to Ord, at Ordet *Formueskade* kun kan anvendes om enkelte Personers (Formuesubjekters) Skade og forudsætter, at enkelte Personer kan eje Formue, medens økonomisk Skade kan bruges i mere omfattende Betydning, sml. *Hoel* Risiko og Ansvar 114. I Erstatningslæren har imidlertid kun de enkelte Personers Skade direkte Betydning for Retsreglernes Anvendelse. Derfor faar den fremhævede Forskel ingen Betydning der.

I Litteraturen er der Enighed om, at økonomisk Skade foreligger, ikke blot hvor den skadelidendes øjeblikkelige Formue (økonomiske Goder) forringes, men ogsaa hvor der paaføres ham fremtidige Formueopofrelser eller hans fremtidige Formueerhvervelser formindskes. Og *tabt Vinding* (*lucrum cessans*) betragtes som økonomisk Skade, selvom den paagældende ikke havde noget Retskrav paa den Formueerhvervelse, han gik Glip af. Men iøvrigt er der megen Uenighed.

Hovedspørgsmaalet er, *hvilke Goder der i denne Henseende skal behandles som økonomiske*.

I denne Henseende er der Enighed om, at *Skaden ialfald er økonomisk, naar den rammer en Persons Evne til at skaffe sig Penge*, saaledes at enten denne Evne nedsættes, eller et Behov for Penge fremkaldes. Den norske Forfatter *H. Scheel* vilde ikke inddrage flere Tilfælde under Begrebet økonomisk Skade. Nu spores der en Tilbøjelighed til at gaa videre, og *Hagerup Bull* har gjort gældende, at man maa medtage al Forringelse af økonomisk Værdi i nationaløkonomisk Betydning.

H. Scheel udviklede sin Lære i TfR 1893.446 ff. Han gik ud fra, at der kræves Skade paa Formuen i sædvanlig juridisk Forstand, og han definerer Formuen som »Indbegrebet af de en Person tilkommende Rettigheder, som har Pengeværdi, idet Forpligtelser kommer i Betragtning som negative

Formuesbestanddele«. Den ovenfor gengivne Sætning, hvori Scheel sammenfatter sin Lære, medfører, at Skaden ikke er økonomisk, naar den indskrænker sig til Tabet af en Glæde, en Fornøjelse eller overhovedet en aandelig eller legemlig Nydelse eller Tilfredsstillelse. Konsekvent maatte det antages, at Berøvelsen af en Tings Brug kun er økonomisk Skade, hvis Ejeren vilde have anvendt Tingen til at skaffe sig Indtægt eller han (med Føje) har lejet en anden Ting i Stedet.

De fleste nyere Forfattere har ikke klart brudt med Scheels Lære, men flere af dem viser dog ved Enkeltafgørelser, at de ikke fuldtud vil følge Lærens Konsekvenser, se f. Eks. *Stang* Erstatningsansvar 304 ff. Den udførligste senere Undersøgelse af Problemet er givet af *E. Hagerup Bull*, som i TfR 1920.155 ff bekæmper Scheels Lære, som han kalder »Penge-teorien«, og forsvarer en »Værditeori«.

Økonomisk Skade foreligger efter *Hagerup Bulls* Lære overalt, hvor Værdien af de økonomiske Goder, som staar til en Persons Raadighed, ved Skaden formindskes eller han ved den tvinges til at opofre saadanne Værdier, altsaa i mange flere Tilfælde end efter Scheels Lære, saaledes bl. a. naar en Person mister en saadan Nydelse som Adgangen til en Fest, en Teaterforestilling eller en Koncert.

Iøvrigt er det ikke helt klart, hvorvidt Begrebet økonomisk Værdi rækker. Det fremgaar dog af *Hagerup Bulls* Udtalelser, at det ikke omfatter alle Goder i Omverdenen (udenfor Individet selv). Forstyrrelser i hele den Del af vor Tilværelse, som bygger op vort religiøse, vort politiske, vort sociale og vort Familieliv saavel som vort Liv i og med Naturen anses som ikke-økonomiske.

Hagerup Bull har formentlig Ret i, at »Pengeteorien« er for snæver, men hans egen Lære udvider Begrebet økonomisk Skade for stærkt.

Ordet Formueskade, som anvendes i Rpl § 1018 a, vil vanskelig kunne strækkes saa vidt, at det dækker *Hagerup Bulls* Lære. Skade paa en Ting, der udelukkende har Affektionsværdi, kan næppe betegnes som Formueskade. Men Ordet behøver ikke at forstaas saa snævert, at det kun omfatter Skade paa Goder (Ejendom), der har Bytteværdi. Det kan f. Eks. anvendes ogsaa om en uoverdragelig Brugsret og om Ting, der er tilpasset til en enkelt Person paa en saadan Maade, at de ingen Salgsværdi har, og det, selvom Brugen eller Tingen ikke kan udnyttes til Formueerhvervelser.

Se iøvrigt om Anvendelsen af Ordet Formue *Vinding Kruse* Ejendomsretten 758 i Noten, 1980 f.

Popp-Madsen Bod 260 bestemmer ikke-økonomisk Skade som »Skade paa et Gode, der ikke har objektiv Eksistens udenfor det berettigede Subjekt«. Omvendt maatte økonomisk Skade omfatte al Skade paa Goder, der har objektiv Eksistens udenfor det berettigede Subjekt. *Popp-Madsen* har dog ikke hævdet, at Udtrykket økonomisk Skade i § 15 skulde fortolkes

saaledes. Efter min Mening kan det umulig fortolkes saa vidt, jfr. U 1933 B.237.

B. Ved Afgrænsningen af Begrebet »økonomisk Skade« i denne Sammenhæng kan man nu ikke som *Hagerup Bull* bygge paa en Forhaandsformodning om, at det kommer an paa, om der foreligger, hvad Nationaløkonomer vilde kalde økonomisk Skade. *Afgrænsningen maa* derimod i første Række *bestemmes ved de praktiske Hensyn*, der ligger bag ved Reglen om, at kun økonomisk Skade erstattes.

Denne Regel maa hovedsagelig antages at være begrundet i, at det ved ikke-økonomisk Skade er *vanskeligt at fastsætte Erstatningen til et bestemt Beløb i Penge*. Gaar man ud herfra, kan Erstatning efter den almindelige Regel om Erstatning for økonomisk Skade ikke gives, hvor der ikke haves anden Maalestok for Tabet end Skadelidendes egen Vurdering af den krænkede Interesse. — Et af de mest fremtrædende Eksempler paa saadan Skade er Krænkelse af den saakaldte Affektionsinteresse. — Derimod fører den nævnte Betragtning ikke til at begrænse Erstatningen til de Tilfælde, Scheels Lære omfatter. Der er mange andre Tilfælde, hvor en almen Vurderingsmaalestok kan anvendes. Saaledes hvor Skaden rammer en Ting, som mangler Bytteværdi, fordi den er tilpasset til en bestemt Person — forudsat at Tingen dog tilfredsstiller andet end en ren Affektionsinteresse —. Fremdeles hvor en Person mister Nydelsen af et Gode, som Mennesker almindelig anvender økonomiske Ofre for at opnaa, f. Eks. et gratis Landophold, eller en Teaterforestilling, som Publikum i Almindelighed betaler for at faa Adgang til. Ligeledes hvor en Person nødsages til selv at anvende eget Arbejde for at afværge skadelige Følger af Skadevolderens Adfærd — forudsat at Arbejdet er af en saadan Art, at det efter en almindelig Dom kan vederlægges i Penge. —

Som *Hoel* Risiko og Ansvar 111 ff fremhæver, er økonomisk Skade i den ovenfor angivne Forstand en særlig Gruppe af »Realskader«, nemlig dem, der kan vurderes økonomisk (*Hoel*) efter en almen Maalestok (min Opfattelse). *Stang* Erstatningsansvar forstaar derimod ved økonomisk Skade ikke selve Skaden (som han kalder den konkrete Skade), men de økonomiske Følger, Uheldet trækker efter sig for en Person.

Erstatningsansvar for økonomisk Skade kan herefter kun tilken- des, *hvor Skaden kan vurderes i Penge efter en almen Maalestok*, d. v. s. en Maalestok, der ikke er rent individuel.

Det er muligt, at Ansvarsomraadet maa indsnævres yderligere.

Hvis man nøjedes med den nys angivne Begrænsning, maatte Erstatning tilkendes, selvom den skadelidende ikke skaffede sig et andet lignende Gode i Stedet for det tabte, og selvom han ved at anvende egen Arbejdskraft ikke gik Glip af nogen Indtægt ved Arbejde for andre. Skaden kunde derfor føre til en *Berigelse* for den skadelidende, og dette kunde friste ham til at udsætte sig for Skaden i Tilfælde, hvor han selv vurderede Godet lavere end den paaregnede Erstatning.

Faren herfor er dog næppe stor, og den kan vistnok modvirkes tilstrækkelig ved Hjælp af Reglerne om Skadelidendes Medvirkning til Skadeforvoldelsen (ndfr. § 23). Herfor taler Erfaringerne fra Forsikringsretten. Ved Skadeforsikring er det efter FAL § 37 Hovedreglen, at Ting erstattes med Genanskaffelsesprisen (med rimelige Fradrag), og at Erstatningen udbetales den sikrede til fri Raadighed, saa at han ikke behøver at anvende Beløbet til Genanskaffelse. Og hvor den sikrede selv har fremkaldt Skaden, er Adgangen til at nedsætte Erstatningen efter FAL §§ 18—20 endda langt snævrere end efter almindelige Erstatningsregler.

Naar Brugsting er ødelagt, vil det sikkert blive anerkendt, at de maa erstattes efter lignende Regler som FAL § 37, uden at der spørges, om Skadelidende ved at undlade Genanskaffelse kan opnaa en Berigelse. Mange vil derimod nægte Erstatning for midlertidig Unddragelse af Brugen af en Ting, hvis den skadelidende ikke har »lejet« en anden Ting i Stedet. Denne Forskel er formentlig ikke begrundet. Det sidste Tilfælde adskiller sig vel fra det foregaaende ved, at det allerede under Erstatningssagen kan godtgøres, at Skadelidende vil blive beriget ved at faa Erstatning. Men *Faren* ved at aabne Mulighed for Berigelse er ikke større end i de andre Tilfælde. Overalt hvor den skadelidende gerne ser sin Ting ødelagt, naar han kan faa Erstatning for den, er Faren i og for sig til Stede.

Paa lignende Maade forholder det sig, hvis Skadelidende er i Stand til at afhjælpe Skaden ved eget Arbejde. Hvis en Ting er beskadiget, kan han selv efter Pengeteorien faa Erstatning for almindelige Reparationsudgifter, dersom han venter med at reparere Tingen til efter Dommen eller han betaler andre for at reparere den. Han bør imidlertid have Krav paa samme Erstatning, hvis han selv har repareret Tingen før Dommen.

Bortset fra den omtalte Fare for, at Skadelidende skal fristes til selv at fremkalde Skaden, synes den her forsvarede Regel kun at have heldige Virkninger. Fra et økonomisk Synspunkt kan det kun anses for heldigt, at de skadelidende kommer over Skaden ved at give Afkald paa den tabte Nydelse (det tabte Gode) eller ved at anvende eget Arbejde, idet et Formueforbrug undgaas derved.

Hvis man vilde udelukke al Berigelse, maatte man nægte Erstatning i alle Tilfælde, hvor det skadede Gode ikke kunde benyttes til at skaffe Indtægt, saafremt Godet ikke kunde genanskaffes eller Skadelidende dog ikke vilde genanskaffe det for Penge. Derved vilde man imidlertid svække Præventionen i betænkelig Grad.

C. Undertiden begrundes den Sætning, at kun økonomisk Skade erstattes, med, at anden Skade ikke *kan* erstattes, d. v. s. afhjælpes ved en Pengeerstatning. Saadanne Udtalelser dækker dog ofte over Uklarhed.

I mange, ja vel de fleste af de Tilfælde, hvor man plejer at anerkende Erstatningskrav, kan selve Skaden som faktisk Kendsgerning (*den reale Skade*) ikke ved Pengeerstatning afhjælpes (bringes ud af Verden). Pengeerstatningen er i saadanne Tilfælde kun et Surrogat. Det, der altid kan afhjælpes ved Erstatning, er ikke den reale Skade, men *det af Skaden flydende Formuetab*, d. v. s. Formueforringelsen maalt i Penge. — Formuetabet er med andre Ord den reale Skade bedømt fra eet bestemt Synspunkt, nemlig om Skaden medfører, at Skadelidendes Formue maalt i Penge bliver ringere, end den vilde være uden Skaden. — Formuetabet saaledes forstaaet kan selvfølgelig altid »erstattes« ved at den skadelidendes Formue faar en tilsvarende Pengetilvækst.

Paa den anden Side kan ogsaa anden Skade end Formueskade efter Omstændighederne »erstattes«, naar man ikke forlanger selve den reale Skade fjernet, men blot en bestemt Virkning af den, idet man anlægger et eller andet abstrakt Synspunkt. Enhver Skade, som man ansætter til et Pengebeløb, kan *for saa vidt* erstattes. Og hvis man f. Eks. betragter Skaden som den Ulystfølelse, der fremkaldes hos den krænkede, kan Skaden i mange Tilfælde bringes ud af Verden ved Pengeerstatning.

Den anførte Betragtning kan derfor ikke føre til at begrænse Ansvarer til økonomisk Skade og end mindre blive afgørende for Bestemmelsen af Begrebet økonomisk Skade.

D. Dansk. *Retspraksis* har vistnok hidtil holdt sig ret nær til *Scheels Lære*, men har ikke taget principiel Stilling til Spørgsmaalet paa en saadan Maade, at en Udvikling henimod de ovenfor forsvarede Resultater kan anses for usandsynlig. Den almindelige Retsopfattelse i Nutiden tilfredsstilles formentlig ikke ved de Resultater, *Scheels Lære* medfører, og det er derfor overvejende sandsynligt, at *Praksis* ikke vil blive staaende ved *Læren*.

U 1937.316 H har nu i et Tilfælde, hvor en Bil havde knækket en Telefonstang, statueret, at Telegrafvæsenet kunde kræve erstattet ikke blot Udgifter til Materiel, men ogsaa beregnet Arbejds løn til Telegrafvæsenets faste Personale, idet det beregnede Beløb ikke oversteg, hvad

der med Rimelighed maatte medgaa til Istandsættelsen. Denne Afgørelse stemmer med de Synspunkter, der er hævdet foran under B. Se paa den anden Side om Personskade Domme ndfr. S. 162 øverst.

E. Hvad angaar *Skade, der bestaar i, at senere Formueerhvervelser afskæres* (formindskes), er det forlængst anerkendt, at der kan kræves Erstatning for Tab af fremtidig Indtægt, selvom Skadelidende ikke havde erhvervet nogen Fordring paa Indtægten. Den blotte Udsigt til Erhverv kan danne Grundlag for Erstatning, hvadenten Skaden hidføres ved Forringelse af Personens Erhvervsevne, eller ved at hans Erhvervsmuligheder forringes paa anden Maade, f. Eks. ved Boykotning.

Saaledes ogsaa *Stang* Erstatningsansvar 302 f.

Reglen staar dog kun fast med Hensyn til Erhvervelser ved økonomisk Virksomhed (»*Næringstab*«). Det er mere tvivlsomt, om Erstatning vil blive indrømmet, hvor en Person mister en Chance for at erhverve noget paa anden Maade, f. Eks. Udsigten til at faa en endnu ikke tilsagt Gave eller en Arv ifølge Testamente. Spørgsmaalets Besvarelse har ikke stor Betydning, da saadant Tab i Almindelighed ikke kan kræves erstattet, allerede fordi Tabet ikke er en paaregnelig (adækvat) Følge af Handlingen (ndfr. § 19.IV). Men ialfald hvor Handlingen er foretaget netop for at berøve den paagældende Person den ventede Gave eller Arv, synes Ansvar at burde paalægges.

Se i samme Retning *Vinding Kruse* i TfR 1919.201—2, jfr. ogsaa *Knoph* i TfR 1922.230.

Hvor stor Sandsynligheden for det fremtidige Tab skal være, for at Erstatning skal tilkendes, kan ikke afgøres ved en almindelig Regel. Det maa bl. a. afhænge af Skadevolderens subjektive Forhold, jfr. ndfr. § 25.

I de ndfr. i § 26.I omhandlede Tilfælde, hvor Lovgivningen hjemler Tilkendelse af Godtgørelse for Forstyrrelse eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold, maa der kunne tilkendes et Beløb selv for Berøvelse af økonomiske Chancer, som er ganske usikre, f. Eks. den ikke voksne Søns Chance for at rykke ind i den dræbte Faders Stilling, maaske ogsaa selv en uforlovet Kvindes Chancer for at blive gift med en Mand i samme sociale Lag.

Paa den anden Side kan Erstatning ikke tilkendes for Tab af Indtægter, der kunde paaregnes opnaaet ved Handlinger, der var i snævrere Forstand usædelige eller forbryderiske.

§ 19.

Aarsagsforbindelse og Adækvans.

Erstatning kan kun kræves, hvor der er et vist Forhold mellem Skaden og den Adfærd, der er egnet til at begrunde Ansvar. Man plejer kort at udtrykke det saaledes, at *Skaden skal have været en adækvat Følge* af den Adfærd, der begrunder Ansvar. I Lovgiv-

ningen finder man dog ikke denne Regel udtalt, men der bruges Udtryk som, at Skaden skal være »foraarsaget«, »forvoldt«, »foranlediget«, »bevirket«, »hidført« deraf.

Det skal nu undersøges nærmere, hvilke Krav der skal stilles.

1. *Aarsagsforbindelse.*

Den almindelige Lære kræver i Overensstemmelse med Ordene i talrige Lovbestemmelser, at Skaden skal være *foraarsaget* (forvoldt) ved det Forhold, der paadrager Ansvar. Og man gaar herved ud fra, at der ialfald kræves Foraarsagelse i almindelig ujuridisk Forstand. Dette er formentlig ogsaa rigtigt, naar det drejer sig om Ansvar for en positiv Handling.

Kravet om Aarsagsforbindelse staar saa fast i Lovgivningen og den almindelige Retsbevidsthed, at man ikke plejer at overveje, hvilke reale Grunde der bærer det. I Virkeligheden er det ikke let at finde Grunde, der klart er afgørende. Da Spørgsmaalet om Erstatning først opstaar, naar der er sket en Skade, vil man for at finde en ansvarlig Person ganske naturligt gaa den Vej at trevle Begivenhederne op baglæns, altsaa søge at opspore Aarsagskæden. Derfor vil Aarsagsforbindelsen altid faa stor faktisk Betydning. Men hvis man konstaterer, at en Person ved Culpaa har fremkaldt paaregnelig Fare, jfr. ndfr. IV, for den Skade, der senere indtraadte som Følge af andre Aarsager, som greb ind og hidførte Skaden, hvorfor skal han saa gaa fri for Ansvar? Det kan vel siges, at Kravet om Aarsagsforbindelse bidrager til at holde Folk, der har handlet forsvarlig, fri for at blive forulempet med Erstatningskrav og derved skaber større Tryghed. Fremdeles afskærer Reglen Fejltagelser. Naar en vis Handling faktisk ikke har medvirket til Skaden, mangler et af de væsentligste reelle Beviser paa, at Handlingen fremkaldte en saadan Fare, at den var uforsvarlig. Disse Grunde synes dog næppe alene at kunne gøre Reglen til en urokkelig Hovedsætning. Som en yderligere Forklaring paa den almindelige Retsbevidsthed kan man henvise til Aarhundreders Tilvænning. Den oprindelige Grund til Reglen kan tænkes at ligge helt tilbage i primitiv Ret, før Culpareglen vandt Indpas. Dengang var Forvoldelse det Ansvarsgrundlag, som først bød sig frem for Tanken.

A. Ansvar for en *positiv Handling* kan kun paalægges, naar Handlingen *faktisk har medvirket til Skadens Indtræden*. Om denne Betingelse er opfyldt, er et rent faktisk Spørgsmaal, som maa løses paa samme Maade som andre faktiske Spørgsmaal.

Det har formentlig ingen praktisk Betydning at tage Stilling til *den filosofiske Aarsagslære*. Vore ledende juridiske Forfattere har i Hovedsagen sluttet sig til *Stuart Mill's* Lære og til Brug for Rets-

omraadet udformet den derhen, at enhver (positiv eller negativ) Betingelse (*conditio sine qua non*) for en vis Begivenheds Indtræden betragtes som en Aarsag til Begivenheden. — Stang Skade S. 8 udtrykker Aarsagslærens »Hovedsætning« saaledes: Aarsag til en Begivenhed er en Kendsgerning, hvis Begivenheden ikke var indtraadt, om Kendsgerningen havde været borte. — Det er dog anerkendt af nyere Forfattere, at Sætningen ikke kan fastholdes fuldtud.

Stang gør en Undtagelse fra den ved, hvad han kalder *selvstændig virkende Aarsager*, og opstiller herom følgende særlige Regel (Skade S. 12 ff): Kan hver enkelt af to Kendsgerninger tænkes borte, uden at Begivenheden derved udebliver, men kan ikke begge tænkes borte, er begge Aarsag i Begivenheden. Denne Undtagelsesregel kan belyses ved følgende Eksempel: Hvis A og B uafhængig af hinanden i samme Øjeblik affyrer hver sit Skud paa Gaden og en Hest bliver sky derved og løber løbsk, kan det efter Omstændighederne antages, at et enkelt Skud — være sig A's eller B's — vilde have haft ganske samme Virkning paa Hesten. Hverken A's eller B's Handling er da en *conditio sine qua non*. Men ialfald hvis baade A og B opfylder Ansvarsbetingelserne, er der Enighed om, at de begge maa ifalde Ansvar for den Skade, som er forvoldt ved, at Hesten løb løbsk.

I saadanne Tilfælde er det særlig klart, at Betingelseslæren maa fraviges. Men den kan formentlig ikke engang opretholdes med denne Tilføjelse. Naar man overhovedet vil kalde enkelte Kendsgerninger »Aarsager«, maa man som Aarsag betragte enhver Kendsgerning, der faktisk har medvirket som Led i det foraarsagende Begivenhedsforløb. Og det maa gælde, selv om den paagældende Kendsgerning ikke er selvstændig virkende Aarsag i den af Stang angivne Betydning. Sæt f. Eks., at X har indtaget 9 gr. af et Giftstof, hvoraf 5 gr. er dræbende. A har givet ham 6 gr., B har givet ham 3 gr. — i samme Kop Kaffe. — Her er B's Handling hverken *conditio sine qua non* eller selvstændig virkende Aarsag efter Stangs Definition. B's Handling kan nemlig tænkes borte, uden at Resultatet ændres, men hvis A's Handling ikke var foretaget, vilde B's Handling ikke have dræbt X. Ikke desto mindre er det klart, at begge Doser har medvirket til Døden.

Se hertil *Hoel* Risiko og Ansvar 94 ff, hvorfra det sidste Eksempel er hentet, jfr. ogsaa *Skeie* Strafferet I 278. Noget andet er, at B ikke ifalder Erstatningsansvar efter Culpareglen, hvis hans Handling overhovedet ikke var uforsvarlig, fordi den maatte betragtes som ufarlig eller endog som gavnlig og B ikke anede noget om A's Forehavende, jfr. som Eks., at B indgiver X de 3 gr. efter Lægens Ordre, og at en udspekuleret Husfælle ser sit Snit til at blande mere Gift i Miksturen, saa at den bliver dræbende.

Hvor Betingelseslæren ikke slaar til, maa man falde tilbage paa det almindelige Kriterium, om *Kendsgerningen faktisk har medvirket til Begivenhedens Indtræden*. Men naar man saaledes for en

Del maa bygge paa dette Kriterium, synes man lige saa godt at kunne opstille det som det afgørende Kriterium i Almindelighed.

Herfor taler ogsaa, at Betingelseskriteriet ikke altid opfattes paa samme Maade. Den almindelige Opfattelse forstaar det paa en Maade, der fjerner det langt fra Aarsagsbegrebet i den nysangivne Forstand. Det kan belyses ved følgende Eksempel: En Moder kører en Barnevogn op ad Bakke. Lille Søster vil endelig hjælpe til og skubber paa. Hun virker faktisk ogsaa med til at faa Vognen op ad Bakken, men da Moderen vilde have faaet Barnevognen op uden hendes Hjælp, kan det siges, at hendes Handling ikke var en *conditio sine qua non*. Eksemplet er hentet fra *Hagerup Bull* (TfR 1936.342), men den deri udtrykte Opfattelse er uden Tvivl ret udbredt, se f. Eks. *Krabbe* Kommentar 101. Det turde imidlertid være klart, at Aarsag ikke kan identificeres med Betingelse i denne Forstand. Dette Punkt blev belyst i en Diskussion mellem *V. Loft* og mig i U 1918 B.159 ff, 188 ff, 237 ff. Jeg fremhævede allerede der, at det reelt afgørende maatte være, om Kendsgerningen faktisk havde virket med til at hidføre Virkningen, men søgte at formulere Betingelseskriteriet skarpere, saaledes at det bedre udtrykte Aarsagsforholdet. Jeg opstillede den Sætning, at en Kendsgerning maa betragtes som Aarsag, naar den Aarsagskæde, der faktisk hidførte en vis Virkning, vilde være blevet afbrudt, hvis Kendsgerningen ikke havde foreligget. At i saa Fald andre Aarsager, som faktisk ikke har medvirket, vilde have udfoldet sig og have hidført den paagældende Virkning, kan ikke røkke ved, at den første Kendsgerning har været Aarsag.

Da praktisk talt enhver Forandring i Aarsagerne vil medføre en eller anden — maaske meget ubetydelig — Forandring i Virkningerne, kan man iøvrigt ved at understrege dette komme til lignende Resultater med den almindelige Formulering af Betingelseskravet.

Sml. *Hagerup Bull* i TfR 1936.343 f, *Skeie* anf. Værk 276 f.

Dette skal dog ikke forfølges nærmere. Da Betingelseskriteriet selv med saadanne Forklaringer ikke kan fastholdes fuldtud, og da det er vanskeligt at udforme en skarp Regel bygget derpaa, foretrækker jeg at lade være med at benytte det.

Om Aarsagslæren se iøvrigt *Lassen* I 251 f, *Torp* StrR 248 ff, 310 f, *Stang* Skade § 2, Erstatningsansvar § 5, *Oertmann* II.1 S. 48, *Ekström* Privaträttens allm. lärar § 150 og fra senere Tid navnlig *Astrup Hoel* Risiko og Ansvar §§ 1—3, jfr. ogsaa S. 203 f og Den moderne Retsmetode 162 ff, samt *Hagerup Bull* i TfR 1932. 1—44, 1936.332 ff med udførlig Kritik af den traditionelle Lære. Se ogsaa *Lundstedt* i TfR 1923.150 f, *Strahl* i SvJT 1931.610.

Der er ofte gjort Forsøg paa indenfor Kredsen af medvirkende Kendsgerninger at udsondre nogle som irrelevante Betingelser i Modsætning til »Aarsagerne«. Disse Forsøg er dog ikke lykkedes, se herom bl. a. *Torp* anf. Sted. De i og for sig interessante Problemer, der berøres af *N. H. Bache* i U 1918 B.203 f, har ingen Interesse for den almindelige Erstatningsret og maa behandles andetsteds. Derfor skal det heller ikke undersøges her, om

der paa visse andre Retsomraader er Brug for Begrebet Hovedaarsager, se herom bl. a. Hoel Risiko og Ansvar 210 ff og dertil U 1930 B.146, *Schiørring* i U 1928 B.115 ff.

B. Undladelser.

Naar man bygger paa den Opfattelse, der er fulgt foran under A, kan en Undladelse ikke være Aarsag til en fysisk Skade. En Undladelse er i og for sig intet. — Den behøver ikke engang at være Udslag af en Beslutning. — Den kan derfor ikke være et medvirkende Led i den Aarsagskæde, der faktisk hidfører Skaden.

Spørgsmaalet, om en Undladelse kan være Aarsag, har givet Anledning til megen Strid. Uenigheden beror imidlertid for en stor Del paa, at de forskellige Forfattere gaar ud fra forskellige Aarsagsbegreber. Hvis man anvender et rent formelt Betingelsesbegreb, kan en Undladelse opfylde Kravene. I nyere Tid indser flere, at Striden ikke har praktisk Interesse, fordi der meget vel kan paalægges Erstatningsansvar for Undladelser, selvom de ikke betragtes som Aarsager.

Angaaende disse Spørgsmaal se *Hagerup Bull* i TfR 1932.31 ff, 1936.333, 339, fremdeles den foran S. 52 citerede Diskussion mellem *Lundstedt* og *Thyrén*, *Skeie* anf. Værk 260, 280 f, 330 f. *Tulenheimo* i Nordiska Juriststämman 1926.401, *Strahl* i SvJT 1931.610, *Oertmann* II.1 S. 56 f, *Ekström* anf. Værk § 151.

At Undladelser ikke kan være Aarsag, har imidlertid ingensomhelst Betydning for Besvarelsen af det Retsspørgsmaal, om Undladelser skal paadrage Erstatningsansvar. Et saadant Ansvar kan have fornuftig Mening, *naar blot den undladte positive Handling kunde have bevirket (medvirket til), at Skaden ikke var sket*. Og Lovgivningen peger bestemt i Retning af, at Undladelser kan paadrage Erstatningsansvar. Her skal blot mindes om, at flere Lovbud hjemler Ansvar for Forsømmelse (Forsømmelighed), hvorunder uden Tvivl falder Undladelse.

Et klart Eksempel herpaa er Bankl. (Bek. 25 Juli 1938) § 21.2°: »Ansvar... for Tab, som de ved pligtstridige Handlinger eller Forsømmelser paafører Banken«. Som det ses heraf, betænker man sig iøvrigt ikke paa om Undladelser at bruge Udtryk, der svarer til »foraarsage«.

Erstatningsansvar vil formentlig som Regel ikke kunne paalægges i Anledning af en Undladelse, naar man bagefter kommer til det Resultat, at den undladte Handling ikke vilde have afværget Skaden.

Sml. U 1924.937 H, der angaar Kontraktsforhold.

Sætningen kan dog ikke gennemføres uden Undtagelser. Der maa ialfald kunne paalægges Ansvar, naar to forskellige Personers Undladelser, der hver for sig er egnet til at paadrage Ansvar, har afbrudt hver sin af to Aarsagskæder, der i Forening vilde have forhindret Skaden.

II. Selv om der foreligger Foraarsagelse i den ovfr. under I angivne Forstand, kan Erstatningsansvar dog udeblive. Nogle vil lade Ansvaret falde bort, naar *Skadelidende vilde have lidt samme Tab* (d. v. s. et Tab af samme Størrelse), selv om det ansvarpaadragende Forhold ikke var udvist. Saa vid en Sætning kan nu ialfald ikke godkendes. Naar A har dræbt B i en Sovevogn, kan han ikke undgaa Ansvar, fordi Sovevognen senere paa Natten styrter i en Flod paa Grund af Lokomotivførers Fejl.

Ligesaa lidt udelukkes Erstatningsansvar for Begravelsesomkostningerne ved, at den dræbte dog før eller senere skulde begraves. Se herom U 1918 B.190 Note 4, ndfr. S. 158, men dog *Stang* Skade 35 Note 19.

Jul. Lassen I 251 opstillede følgende Regel: Hvis Retsforstyrrelsen (den samme eller væsentligt den samme) vilde være indtraadt, ogsaa dersom den paagældende Handling ikke var foretaget, indtræder intet Ansvar for Retsforstyrrelsen.

De herhenhørende Spørgsmaal drøftes nærmere af *Stang* Erstatningsansvar 352 ff. Han godkender først i Hovedsagen den almindelige Sætning, at der ikke skal betales Erstatning, naar Skaden vilde være sket, selvom den ansvarsbetingende Begivenhed ikke var indtruffet. En Undtagelse gør han dog som Konsekvens af sin Lære om selvstændig virkende Aarsager. Og i Forbindelse hermed opstiller han den Sætning, at der indtræder Ansvar, hvis Skaden vel vilde være indtruffet, men ikke paa væsentlig samme Maade. S. 70 udformer han Reglen lidt anderledes: Selvom den økonomiske Skade vilde være indtraadt, om den Kendsgerning, der spørges om, ikke havde været til Stede, opstaar der Ansvar, hvis den i saa Fald vilde være fremtraadt i en væsentlig anden konkret Skikkelse eller være hidført ved andre Aarsagsmomenter. Disse sidste Sætninger indeholder imidlertid noget ganske andet end Undtagelsen om selvstændig virkende Aarsager. De minder forsaavidt om *Lassens* Lære, som *Stang* vil fastholde Ansvaret, naar Skaden vilde være fremtraadt i en væsentlig anden Skikkelse. Men *Stang* fastholder ogsaa Ansvaret, naar Skaden vilde være hidført ved andre Aarsagsmomenter. Tager man denne sidste Sætning efter Ordene, bliver Resultatet omtrent det samme som det, jeg hævder ndfr.

Stangs Lære kritiseres af *Hoel* Risiko og Ansvar 218 ff.

Efter mit Skøn bør Ansvaret ikke falde bort i saadanne Tilfælde. Det er næppe muligt at give nogen real Grund for en Regel som

Lassens, og den har den meget uheldige Side, at det er ganske umuligt at drage en klar Grænse for dens Anvendelsesomraade. Hvis man overhovedet vil udelukke Ansvar, fordi Tabet alligevel vilde have ramt den skadelidende, bør det ialfald kun ske i langt snævrere Omfang og kun i Tilfælde, der tydeligere adskiller sig fra dem, der følger Hovedreglen.

Til Belysning af Spørgsmaalet kan henvises til U 1925.769. En Elektriker, der arbejdede ved et Stærkstrømsanlæg, kom til Skade ved at berøre et strømførende Felt, og Ansaret fandtes at paahvile Elektricitetsværket. Han fik derved en Nerverlidelse, der synes at have gjort ham uarbejdsdygtig i nogen Tid. Et Par Dage efter paadrog han sig imidlertid en Muskelfibersprængning, som ogsaa gjorde ham uarbejdsdygtig, men som ingen var ansvarlig for. Dommen tilpligtede Værket at betale ham Godtgørelse for selve den Lidelse og Ulempe, der var forbundet med den nervøse Lidelse. Erstatning for Indtægtstab og Udgifter nægtedes derimod, da allerede Muskelfibersprængningen maatte antages at have medført dette Tab.

Hvis man i Tilslutning til denne Dom vilde opstille en Undtagelsesregel, kunde man tænke sig at lade Ansaret falde bort paa følgende Betingelser: Det Forhold, der paadrager Ansvar, maa have samvirket med en samtidig virkende anden Aarsag, som vilde have medført samme Skade, selvom den havde virket alene. Aarsagen maa paa den anden Side ikke være egnet til at paadrage Trediemand Ansvar eller at faa Indflydelse paa Erstatningen efter Reglerne om Skadelidendes Medvirken (egen Skyld, ndfr. § 23).

III. *Ansvar uden Foraarsagelse?*

Undertiden hævdes det, at der i visse Tilfælde maa paalægges Erstatning, uden at Foraarsagelsesbetingelsen (ovfr. I) er opfyldt. Spørgsmaalet har formentlig meget ringe praktisk Betydning.

I U 1918 B.159 ff har *V. Loft* rejst Spørgsmaalet om Ansvar uden Foraarsagelse for Personer, som medvirker til en andens retstridige Forhold. Det er dog navnlig Strafansvar, der tales om. Se dertil min Kritik i U 1918 B.188 ff. I Praksis vil den, der forsætlig forsøger at medvirke til en Forbrydelse, vel nok blive dømt uden nærmere Undersøgelse af, om hans Handling virkelig kom til at medvirke. Men dette kan bero paa Bevisregler, jfr. ndfr. § 25.

IV. *Ansaret omfatter kun adækvate Følger.*

Det har længe været antaget, at Erstatningsansaret ikke strækker sig til alle Følger af det Forhold, der paadrager Ansvar.

Nogle har ment at burde begrænse Ansaret til de *direkte* eller *umiddelbare* Følger. Denne Lære giver dog ikke tilfredsstillende Resultater og forkastes af nyere Forfattere.

Se *Lassen* I 252, *Stang* Erstatningsansvar 300. Til Belysning heraf kan henvises til, at den, der uagtsomt tilføjer en anden Person en Legemsskade, maa erstatte Helbredelsesomkostninger og Næringstab. Fremdeles kan nævnes U 1927.53 H: En Kusks uforsvarlige Kørsel bevirkede, at en anden Vogns Heste løb løbsk og væltede en Cyklist. Denne fik tilkendt Erstatning hos den førstnævnte Kusks Husbond. U 1930.664 H: Da Bil A overhalede Bil B paa en Landevej, berørte Hjulnavene paa de to Biler hinanden, hvorved Bil B paa Grund af Førerens Uagtsomhed henved 8 Meter længere fremme dræbte en Fodgænger. Ogsaa Føreren af Bil A straffedes for uagtsomt Manddrab og idømtes Erstatning, idet det burde have staaet ham klart, at Paakørslen havde medført Fare ogsaa for Vejfarende. Endvidere U 1935.1094 H: En 16-aarig Kontorist blev dræbt ved Paakørsel af en Motorvogn. Hans Moder laa syg, og ved Efterretningen blev hendes Tilstand forringet saaledes, at hun maatte have Vagt i 3 Uger. Udgiften hertil antoges hun at kunne kræve erstattet (skønt Sønnen ikke ansaas som hendes Forsørger). Det maa være denne Udgift, Dommen sigter til, naar den giver Erstatning for »midlertidig Hjælp«. Hun havde tillige krævet Erstatning for varig Forringelse af Helbred paa Grund af det psykiske Chok, men heri fik hun ikke Medhold. Det fremgaar ikke klart af Dommen, om dette beror paa utilstrækkeligt Bevis for Skaden eller paa, at Helbredsforringelsen ikke var en adækvat Følge. Se iøvrigt om Dommen ndfr. § 20.II.D. Jfr. endvidere ndfr. S. 155.

Ørsted Hdbg V 11 undtog fra Erstatningspligten de skadelige Følger, som ikke staa i nogen rimelig Sammenhæng med den ulovlige Handling. Denne Lære peger i den rigtige Retning, men lader sig nu udforme noget skarpere i Tilslutning til den i Tyskland udviklede Lære om adækvat Foraarsagelse.

I nyere nordisk Litteratur opstilles gerne den Regel, at *Ansaret kun omfatter de adækvate Følger*.

Om denne Lære se *Stang* Erstatningsansvar § 6 m. Henvisn., *Skeie* anf. Værk 279, *Hoel* Risiko og Ansvar § 3, *Oertmann* II.1 S. 49 ff, Skyld og Skade 177 ff, *Lassen* I 252, 346, *Axel Møller* Skibssammenstød I 121 ff. Læren kritiseres af *Lundstedt* i Tfr 1923.113 f. Læren er forsaavidt berørt ovfr. i § 4.II.B, som den er benyttet til Grundlag ved Bestemmelsen af Begrebet Fare. Naar Handlingens Farlighed er en Betingelse for Erstatningsansvar, som den i vidt Omfang er det, se det anførte Sted samt § 17.IV.A, faar Ansvarsbegrænsningen til de adækvate Følger ringere Betydning end efter almindelig tysk Lære.

A. At Ansaret begrænses til adækvate Følger, betyder ialfald, at der ikke kan kræves Erstatning for Følger, der var upaaaregnelige i det afgørende Øjeblik --- normalt det Øjeblik, da den ansvarpaadragende Handling blev foretaget. — Skaden maa ligge indenfor de Muligheder som den handlende, eller en fornuftig Mand i hans Sted, overhovedet maatte regne med.

Denne Begrænsning af Ansvar et føres man til ud fra den praktiske Begrundelse, der er givet af Erstatningsreglerne i det foregaaende (§ 2.II—III, § 17.II).

1. *Culpareglen*. Naar Culpareglen i første Række bæres af Præventionshensynet, føres man til at begrænse Ansvar et til den Skade, hvis Indtræden der ved Handlingens Foretagelse var relevant Fare for. Et videregaaende Ansvar vil ikke have synderlig præventiv Betydning, da den handlendes Beslutninger ikke paavirkes af Muligheder, som man overhovedet ikke regner med. Begrænsningen har dernæst den tekniske Fordel, at man slipper for mange vanskelige Undersøgelser om Foraarsagelsesbetingelsen. Det bliver nemlig sværere og sværere at bedømme Aarsagsforbindelsen, jo længere man kommer ud i Retning af det upaaaregnelige.

Udenfor Ansvar et falder herefter de Følger, der paa Forhaand maatte staa som saa fjerne Muligheder, at ingen vilde regne med dem. Eksempel: A giver B et Slag over Haanden med sin Stok, og B faar en lille Rift, der medfører Stivkrampe, hvorefter han dør. A's Handling var overhovedet ikke »livsfarlig«.

Grundlaget for Bedømmelsen af Adækvansen maa være det samme som ved Culpabetingelsen. Der anlægges altsaa ikke en rent objektiv Maalestok, men *Bedømmelsen maa ske paa Grundlag af Situationen, som den i Handlingens Øjeblik tog sig ud* for den handlende eller en fornuftig Mand i hans Sted, jfr. ovfr. § 10.

Sml. U 1933.168, 1928.985, jfr. 1936.780, 1922.929 (Straffesager) samt 1935.1094 H (der er refereret foran), 1921.662 H, 1931.124, der omtales ndfr. i § 20.II.D. — Om *Jul. Lassens* afvigende Bestemmelse af Adækvansen se ndfr. under C.

2. *Ansvar uden Culpa.*

Forsaavidt Præventionshensynet ogsaa her gør sig gældende, kan der henvises til, hvad der er anført ovfr. under Nr. 1. For Kravet om Adækvans kan iøvrigt anføres, at et videregaaende Ansvar vilde skabe Utryghed for dem, der driver eller tænker paa at drive en farlig Bedrift. Af Hensyn til Tryghedens Værdi bør Ansvar uden Culpa kun gennemføres i et Omfang, som tillader dem, der skal handle, at tage Risikoen for Ansvar i Betragtning ved Afgørelsen af, om de trods Risikoen har tilstrækkelig Interesse i Handlingen.

B. Der synes at være en Tilbøjelighed til at indsnævre Ansvar et endnu mere — ved at begrænse det til *de Følger, der er en Virkelig-*

gørelse af de kendelige skadelige Tendenser ved Handlingen. Ansvarer ifølge Culpareglen skulde da forudsætte, at Skaden er en Virkelig-gørelse af de skadelige Tendenser, der gjorde Handlingen ufor-svarlig. Denne Begrænsning er man formentlig kommet ind paa, fordi den tiltaler Retsfølelsen. Realt er den vanskelig at begrunde. Dog kan man anføre det negative, at den ikke vil svække Erstat-ningsreglens præventive Virkning væsentlig.

Begrænsningen synes at stemme med *Ørsted's* Anskuelse i Hdbg V 11, hvor det siges, at det vilde være unaturligt, om der ubetinget kunde fordres Erstatning for Følger, der ikke staar i nogen Forbindelse med det ulovlige i Handlingen.

Ud fra den omtalte Opfattelse føres man til at lade Ansvarer falde bort i to Grupper af Tilfælde:

1. Skaden indtræder paa en Maade, der ligger ganske udenfor, hvad man maatte regne med, idet Skaden slet ikke staar i Sammen-hæng med Handlingens farlige Tendenser.

Eksempel: Et Tog tvinger en Damptramle, der skal passere en Jernbane-overskæring, til at holde stille, og Gnister fra Damptramlens tænder da Ild paa en Gaard. Her var der Fare for, at Gnister fra Togets Lokomotiv skulde tænde Ild, og Jernbanedriften er Aarsag til Branden, men den har ikke medvirket ved sine brandfarlige Egenskaber.

2. Handlingen medvirker vel ved sine farlige Tendenser, men de medvirker ikke som farlige, idet Skaden hidføres, ved at helt upaa-regnelige Aarsagsmomenter virker med.

Eksempel: A kører i Mørke hjem paa Cykle med en Le over Skulderen. Det er uforsvarligt, fordi han let kan saare andre alvorligt. Leen strejfer lige B, der kun faar en ubetydelig Rift, men siden faar Stivkrampe og dør.

Sml. U 1898.889 H, der dog angaar Straf, hvilket kan have haft Betyd-ning, se U 1925.180, der idømte Erstatning for Begravelsesudgifter i et Til-fælde, hvor Straf ikke fandtes at kunne paalægges. Fremdeles U 1903 B.171 og 1928.96, der frifandt for Straf, samt *Lassen* I § 28 efter Note 17.

Om Tilfælde, hvor sygelige Anlæg forelaa eller anden Sygdom stødte til, henvises til U 1933.288 H, 639 H, sml. 281 (Landsretsdommen), 1926.193, 1918.779 H, jfr. 1920.63, 1932.973 (hvor Erstatning blev paalagt) samt de frifindende Domme i U 1930.390, 1928.975 og om Selvmord 1932.965. Se ogsaa U 1920.1 (nedsat Erstatning).

C. Den Ansvarsbegrænsning, der er omtalt her under IV, er jævnlig blevet formuleret derhen, at Skaden skal være »foraarsaget i juridisk Forstand« ved den Handling, der paadrager Ansvar. Be-

grænsningen har imidlertid ikke noget med Foraarsagelse i almindelig Forstand at gøre. Den maa begrundes udfra legislative Betragtninger. Dette kommer klarere frem, naar man holder Kravet om Adækvans udenfor Foraarsagelsesbetingelsen.

Se hertil *Goos* Strafferet II 239 ff, *Torp* StrR 310 f, *Skeie* anf. Værk 279 f. — *Jul. Lassen* I 252, 345 f sluttede sig til Læren om adækvat Foraarsagelse, men udformede Begrebet Adækvans rent objektivt, svarende til hans objektive Retstridighedsbegreb. Praktisk kom han dog til lignende Resultater som dem, der er forsvaret ovfr., idet han yderligere nægtede Erstatning for de Følger, hvis Indtræden ikke engang en erfaren og fornuftig Mand i Handlingens Situation burde have forudset. Denne Opstilling i to Led synes imidlertid kun at gøre Sagen mere indviklet.

Jul. Lassen begrundede sin Sætning saaledes: »Den samme Grundsætning, som bestemmer Betingelserne for Erstatningsansvaret maa ogsaa bestemme dets Omfang; ligesom Betingelsen for Ansvar er et forsætligt eller uagtsomt Retsbrud, saaledes kan kun den retstridigt, forsætligt eller uagtsomt tilføjede Skade fordres erstattet.« — Se i lignende Retning *Stang* Erstatningsansvar 296. — Denne Sætnings Rigtighed kan imidlertid ikke anerkendes. Iøvrigt er det næppe muligt at indlægge nogen fornuftig Forstaaelse i Ordene »retstridigt, forsætligt eller uagtsomt tilføjede« — udover den, at Skaden skal være bevirket ved en retstridig, forsætlig eller uagtsom Handling. Men dette kan *Lassen* ikke have ment dermed. Aarsagsforbindelsen kan hverken være retstridig eller tilregnelig.

Ogsaa *Lassens* Udtryk »beregnes« og »forudset« var misvisende. Ved den endelige Formulering af Reglen, *Lassen* I § 36 ved Note 12, lempedes den i Virkeligheden, saaledes at den stemmede med den, der er opstillet ovfr.

Den Begrænsning, der er gjort i Ansvar et ovfr. under A, har man undertiden udtrykt derhen, at Ansvar et skulde være betinget af, at Handlingen var retstridig og tilregnelig overfor netop det Gode, som var ramt af Skaden. — Saaledes *Lassen* I 243 f smh. m. 252, 255 og 346 og *Torp* StrR 311. — Denne Lære maa dog forkastes. Den vilde indskrænke Ansvar et for stærkt. Meningen synes at være, at Handlingen skal have været retstridig paa Grund af Faren for selve det Gode, som blev ramt af Skaden. — En anden mulig Forstaaelse omtales ndfr. i § 20.I. — Saa meget kan imidlertid ikke kræves. Det er formentlig tilstrækkeligt, at Handlingen er farlig for Godet, og at Faren for Godet gaar ind under den Fare (den Sum af Farer), som gjorde Handlingen retstridig.

Problemet kan belyses ved et Eksempel. En Flyvers Øvelser i Akrobatflyvning kan være uforsvarlige, hvis de foregaar over et Terræn, hvorpaa mange Mennesker befinder sig, men forsvarlige, hvis der kun er enkelte. Hvis nu en Flyver falder ned og dræber en af de talrige Tilskuere, vil man ikke kunne sige, at Flyvningen var uforsvarlig netop overfor den dræbte Person. Den blev kun uforsvarlig, fordi den udsatte mange Personer hver for en meget ringe Fare, og fordi den dræbte var en af Mængden.

D. *Undtagelser.*

I visse Tilfælde antages det, at Erstatning maa betales for in-adækvate Følger. Den, som retstridig og forsætlig (eller uagtsomt?) har tilegnet sig en andens Ting, er efter en udbredt Lære ansvarlig for Tingens Undergang eller Forringelse, selv om Skaden ikke er en adækvat Følge af Tilegnelsen eller Tingens Behandling. — Man siger her, at der indtræder Ansvar for *casus mixtus* (underforstaaet: *cum culpa*).

Reglen støttes paa forskellige ældre Lovbud, navnlig Fr. 20 Febr. 1789 § 8 (om Tyve og Hælere), DL 5—3—35 og 36, jfr. ogsaa om en tilsvarende Regel i Kontraktsforhold Dansk Obligationsret S. 138.

Ifølge *Lassen* I 348 kan *casus mixtus*-Ansaret maaske forklares ved den videregående Grundsætning, at Retsbryderen bliver ansvarlig for uberegneligt indtrædende Skade, naar det er hans Pligt at træffe Foranstaltninger ogsaa imod det uberegnelige og han uagtsomt tilsidesætter sin Pligt, eller naar han forstyrrer de til saadant Øjemed trufne Foranstaltninger. En saadan Regel bør næppe opstilles. At *Lassen* kom ind paa den, beror vistnok paa, at hans Hovedregel er for snæver, fordi han begrænser Ansaret til »beregnelige« (og forudseelige) Følger. De tilsvarende Bemærkninger i *Lassen* I 244—45 betragter jeg ligeledes som en blot Følge af, at *Lassen* formulerede den grundlæggende Betingelse, Handlingens Farlighed, for snævert, idet han krævede en »beregnelig« Fare for et bestemt Retsgode, jfr. ovfr. C i Slutningen.

Det Krav paa Erstatning af *Redningsomkostninger* og lign., som støttes paa Reglerne om uanmodet Forretningsførelse (ovfr. § 18.I), er ikke afhængigt af, at Redningsomkostningerne var en adækvat Følge af det Forhold, der begrundede Ansvar. Forsaavidt er jeg enig med *Bredal* i Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender 1918.275 f, jfr. ogsaa *Stang* Erstatningsansvar 336 Note 3. Men denne Antagelse medfører ikke med Nødvendighed, at man maa anse Dommen i NRt 1919.104 (TfR 1923.267) som urigtig, hvad *Bredal* hævder den er. Dommen angik iøvrigt et Forsikringspørgsmaal, ikke Skadeserstatningskrav.

E. Om Adækvansbetingelsen ved *Erstatning i Kontraktsforhold* henvises til Dansk Obligationsret S. 164 f.

§ 20.

Hvilke Personer værnes ved Erstatningsreglerne?

I. En Betingelse for, at der kan kræves Erstatning, er, at *Skaden har ramt en Interesse, der værnes ved Erstatningsreglerne*. Hvad der

ligger heri, er allerede delvis omtalt for Culpareglens Vedkommende ovfr. § 5.I. Hvor Ansvar indtræder uden Culpa, opstår der ikke saa mange Vanskeligheder. Man kan vel sige, at der i Almindelighed heller ikke bør gives Erstatning uden Culpa, medmindre Skaden har ramt en Interesse, som det findes rigtigt at værne ved en saadan Erstatningsregel. Men Reglerne om Erstatning uden Culpa angaar praktisk talt udelukkende Integritetskrænkelser, og for deres Vedkommende kan det betragtes som givet, at Interessen bør værnes ved Erstatning.

Der er imidlertid en Gruppe Problemer, der er forbigaaet i § 5, fordi de har væsentlig Betydning ogsaa ved Ansvar uden Culpa. Der sigtes til Spørgsmaalet, *om Retsordenen begrænser Kredsen af de Personer, der har Ret til Erstatning*, i Tilfælde hvor de almindelige Ansvarsbetingelser iøvrigt er opfyldt.

Man kunde tænke sig at søge Vejledning til Besvarelsen i Læren om *Rettigheders Refleksvirkning*. Om de Personer, hvis Interesser kun antages at være beskyttet ved Refleksvirkning, kan man vel nok sige, at de som Regel ikke kan kræve Erstatning for Krænkelser af de paagældende Interesser. Men Læren giver næppe nogen Vejledning til at afgøre tvivlsomme Spørgsmaal. Den maa betragtes som et Forsøg paa at danne et Begreb, hvorunder man kan samle en Række Tilfælde, hvorom man mener at kunne fastslaa, at den interesserede Person savner Retsmidler.

Om Læren kan iøvrigt henvises til Ross Virkelighed og Gyldighed 174 f, 181, 186 f og *Vinding Kruse* i TfR 1934.281 f.

At Læren ikke kan løse hele det Spørgsmaal, der behandles her, er særlig klart, naar man antager, at Erstatning i vidt Omfang maa gives for Interessekrænkelser, selvom den krænkede Interesse ikke er anerkendt som en Rettighed for Skadelidende, jfr. ovfr. § 5.I.

Man har ogsaa ment — ialfald for en Del — at kunne bygge paa Retstridighedskriteriet. Det afgørende skulde da være, om Handlingen var *retstridig overfor den paagældende Person*.

Denne Opfattelse har jeg ogsaa selv bygget paa i U 1920 B.161 ff, jfr. ogsaa *N. Cohn* i JT 1916.159.

Denne Lære maa dog forkastes. Dens Indhold er uklart. Den nærmest liggende Forstaaelse er, at Handlingen skal have været i Strid med den paagældende Persons subjektive Ret. — I denne Retning gaar formentlig Cohns Opfattelse, jfr. ovfr. § 12.IV, se ogsaa *Demogue* IV no. 528. Bortset fra denne Antydning gør Demogue ingen Begrænsning i Kredsen af Personer, der kan kræve Erstatning, se no. 525 ff. Tilsvarende *Mazeaud* II no. 1875. — Men et saadant Krav kan ikke stilles. Det følger allerede af, hvad der er udviklet ovfr. i § 5.I. Dermed skal dog ikke være sagt, at Rettighedsforholdet slet ikke har nogen Betydning, jfr. ndfr.

Man kan ogsaa forstaa Sætningen saaledes, at det skal være Faren for den paagældende Person, der har gjort Handlingen retstridig. Men det kan utvivlsomt ikke kræves, at Faren for ham var en *conditio sine qua non* for Retstridigheden, jfr. § 19.IV.C. Og hvis man ikke stiller dette Krav, bliver der næppe andet tilbage end Adækvansbetingelsen (ovfr. § 19.IV.A og B). Se iøvrigt hertil § 12.III—IV.

Undertiden har man opstillet den almindelige Grundsætning, at Erstatning kun kan kræves af den Person, der *umiddelbart* rammes, ikke af andre, som *indirekte* lider Tab ved hans Skade. En saa enkel Regel kan dog ikke løse Problemet. Den vilde iøvrigt paa mange Punkter være vanskelig at anvende.

U 1927.53 H, 1930.664 H og 1935.1094 H, der er omtalt ovfr. S. 149 er klare Eksempler paa, at Erstatning tillægges en Person, der kun rammes middelbart. U 1937.316 H gaar formentlig ikke imod Teksten.

Den Grundsætning, der haves for Øje, kunde snarere udtrykkes saaledes: Naar en Handling paadrager Ansvar, fordi den medfører Fare for Skade paa en Person, kan Erstatning som Hovedregel kun kræves af den, der selv er ramt af Personskade, men ikke af andre, der paa Grund af deres Forhold til den ramte lider et Tab. Paa tilsvarende Maade kan ved Tingsskade Erstatning kun fordres af dem, der har eller havde en Ret over (eller til) Tingen, ikke af andre »interesserede«. Heller ikke disse Grundsætninger kan dog gennemføres fuldtud. Dette vil fremgaa af det følgende, hvor nogle af de praktisk vigtigste herhenhørende Spørgsmaal behandles kort.

Inden de enkelte Tilfælde undersøges, maa Opmærksomheden dog henledes paa et særligt Forhold. Det *Erstatningskrav*, som efter Lovgivningens Regler tilkommer N. N., kan som Regel *overføres til andre Personer*. Og i flere vigtige Tilfælde kræves dertil hverken Overdragelse eller Kreditorfølgning, men Retten overføres *uden videre, i Kraft af Retsordenens Regler*. Et Hovedeksempel herpaa er det, at et Forsikringsselskab ved at betale Erstatning til den sikrede indtræder i dennes Erstatningskrav mod den erstatningspligtige, se FAL § 25.1°. Reglen begrænses dog ved Stk. 2 saaledes, at den faktisk kun gælder om Skadeforsikring. Ogsaa i andre Tilfælde kan et Erstatningskrav overføres til en Person, ved at han fyldestgør den erstatningsberettigede.

Den »Indtræden« i Fordringen, som sker i saadanne Tilfælde, kalder man *Subrogation*, se herom Dansk Obligationsret 240 f.

Om Forsikrerens Regresret henvises iøvrigt til min Afhandling i TfR 1921.19 ff med yderligere Henvisninger. Fremdeles *Sindballe* i NFT 1922.179 ff, *Serlachius* i Festskrift för R. A. Wrede (1922) 173 ff, *Cederberg* i TJFF 1923.185 ff samt Litteraturen om FAL § 25, jfr. bl. a. ndfr. § 22.II.

II. Erstatning for Tab ved en andens Død eller Legemsskade.

A. En Persons Død kan paa mange Maader medføre Tab for andre. Derfor er det ganske naturligt, at man tidlig har rejst det Spørgsmaal, om den Trediemand, der har lidt Tab derved, i Kraft af almindelige Erstatningsregler kan kræve Erstatning hos Drabsmanden eller hos andre, der bærer Ansvar for Drabsmandens Handling. Den herskende Opfattelse besvarede oprindelig Spørgsmaalet benægtende. Men efterhaanden kom man ind paa at tilstaa en vis Ret til *Erstatning for Tab af Forsørger*. Det skete i Tilslutning til en af *Hugo Grotius* fremsat Lære, hvorefter de Personer, som overfor den dræbte havde Krav paa Underhold, burde have Erstatning for det Underhold, de mistede ved Drabet. I adskillige Lande, deriblandt Danmark, maatte der en Lov til at gennemføre Grund sætningen.

I de vigtigste Kodifikation er Spørgsmaalet løst ved særlige Bestemmelser, se saaledes BGB §§ 844—46, OR § 45. Ligeledes er det ordnet ved Lov i England, Norge og Sverige, se *Stang* Erstatningsansvar § 17.II. I Frankrig antages Erstatning for Tab af Forsørger at kunne kræves i Kraft af den almindelige Culparegel, se f. Eks. *Planiol-Ripert* VI no. 549.

Danmark fik først en Regel om Erstatning for Tab af Forsørger ved Strfl 10 Febr. 1866 § 302, hvorefter saadan Erstatning kunde gives, naar Døden var forvoldt paa strafbar Maade. Paa denne Baggrund er det naturligt, at vore Domstole ikke mente at kunne indrømme Forsørgererstatning udover Reglen i Strfl 1866 § 302. Udenfor § 302 maatte man blive staaende ved ældre Rets Hovedregel, hvorefter der i Anledning af et Drab ikke kunde rejses noget Krav af Trediemand.

Se herom *Lassen* I § 28 ved og i Note 19. *Lassen* ser det afgørende for Retspraksis i, at § 302 tilsigter at være udtømmende. Dette kan ikke billiges, jfr. straks ndfr.

Senere blev der paa en Række specielle Omraader givet Lovregler, der gav Erstatning for Tab af Forsørger i videre Omfang. Denne Udvikling kunde vel have ført Domstolene til at anerkende, at Erstatning for Tab af Forsørger kunde støttes paa almindelige Rets-

grundsætninger, jfr. U 1931.690 H med Note. Imidlertid er Spørgsmaalet nu praktisk løst ved ny Lovgivning.

B. *Gældende Love om Erstatning for Tab af Forsørger.*

1. Hovedbestemmelsen er *Ikrafttrædelsesl. 15 April 1930 § 15.2°*, hvorefter den, som efter dansk Rets Erstatningsregler er ansvarlig for en andens Død, kan dømmes til at give den, som derved har mistet en Forsørger, Erstatning for det Tab, han antages derigennem at lide.

Reglen rækker langt videre end Strfl 1866 § 302. Erstatning kan gives, selv om Drabsmandens Handling ikke er strafbar, ja uden Culpa hos den ansvarlige. Betingelsen er kun, at den paagældende efter en eller anden af dansk Rets Erstatningsregler »er ansvarlig for en andens Død«. De sidste Ord er ulogisk formet, men maa forstaas derhen, at Ansvar indtræder under samme Betingelser, som hvis den dræbte Person havde lidt Skade paa sin Person uden at dø. At udtrykke Reglen helt rigtigt er vanskeligt.

Udtrykket »en Forsørger« maa forstaas saaledes, at den dræbte ikke behøver at have været eneste Forsørger eller blot Hovedforsørgeren.

Iøvrigt maa det for det første omfatte enhver, der ifølge Lovgivningen vilde have haft Forsørgelsespligt overfor den, der kræver Erstatning, derunder selvfølgelig ogsaa Faderen til et endnu ufødt Barn. Da den dræbte ikke behøver at have været Hovedforsørger, bør Udtrykket antages at omfatte Faderen til et Barn udenfor Ægteskab, selv om han ifølge Forsørgelseslovgivningens Udtryksmaade kun er forpligtet til at yde Underholdsbidrag til Barnet.

Imod det sidste gaar dog VLT 1930.231, jfr. ogsaa U 1930.521, 1933.536 (om den tilsvarende Bestemmelse i Motorloven). Afgørelserne er saa meget mærkeligere, som det ovenfor forsvarede Resultat allerede var statueret ved U 1914.918 H (med Hensyn til Motorlov 1908 § 33.3°, hvis Ord vel er andre, men ikke mere omfattende).

Fremdeles maa »en Forsørger« omfatte den, der faktisk har forsørget en anden Person, selv om han ikke ifølge Lovgivningen var forpligtet dertil. En Understøttelse, der er mere tilfældig eller ikke dækker en større Del af vedkommendes Underhold, kan dog ikke betragtes som Forsørgelse.

Reglen er fakultativ (»kan dømmes«), hvilket gør det muligt at give mindre end fuld Erstatning, hvor den tabte Forsørgelse var særlig flot. Ligeledes kan Erstatning nægtes, naar det findes begrundet i den forsørgedes særlige Forhold, f. Eks. at han er en arbejdssky Person.

Den, der har mistet en Forsørger, kan ifølge § 15.2° ogsaa faa til-

kendt *Godtgørelse for Forstyrrelse eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold*.

Angaaende disse Spørgsmaal fra lovgivningspolitisk Synspunkt kan henvises til Forhandlingerne paa det 13. nordiske Juristmøde S. 96 ff med Bilag 4 og Artikler af C. Torp, N. H. Bache og mig i U 1923 B.257 ff, 273 ff, 1927 B.192 ff, 1929 B.345 ff, 1930 B.34 ff. I U 1929 B.353 Note 7 bestrider Bache, at § 15 tillader at nedsætte Erstatningen. Se deroverfor U 1930 B.36 Note 7 og Lovforslagets Motiver.

2. I en Række nyere »Bedriftslove« findes *særlige Regler* om Erstatning for Tab af Forsørger, se Jernbanel. 117 11 Marts 1921 § 3, Luftfartsl. (Bek. 6/8 1937) § 36, Motorl. § 38 og Stærkstrømsl. (Bek. 15/4 1940) § 7.2°. Disse Regler er ikke fakultative, men hjemler en fast Ret til Erstatning for Tab af Forsørger, og navnlig derved har de Betydning ved Siden af Ikrafttrædelsesi.

Bestemte Grænser for Erstatningens Størrelse er fastsat ved Jernbanel. 117 11 Marts 1921 § 4.3° og de her fastsatte Begrænsninger maa vedblivende iagttages.

C. Den der efter almindelige Erstatningsregler er ansvarlig for en andens Død, maa erstatte rimelige *Begravelsesomkostninger*.

Paa Grund af Tvivl i Retspraksis er dette udtrykkelig fastslaaet i de under B nævnte Bedriftslove. Tavsheden i Ikrafttrædelsesi. § 15 er kun Udtryk for, at man ikke mere ansaa det for nødvendigt at fastslaa Reglen udtrykkelig. Den ældre Praksis var afgørende forladt ved U 1929.689 H, se Noten derunder, 1931.690 H, jfr. ogsaa 1932.189, 1927.152, men afvigende endnu 1930.162, der formentlig ikke har været opmærksom paa den kort forud afsagte H. Se iøvrigt om Spørgsmaalet *Lassen I* § 29 Note 19 b, *Stang Skade* 35 Note 19 og dertil U 1918 B.190 Note 4, jfr. ovfr. § 19.II.

Motorl. og Luftfartsl. udtaler, at Kravet tilkommer »den, der har bekostet Begravelsen«. Det samme kan formentlig antages i andre Tilfælde, ialfald hvor Vedkommende har haft rimelig Anledning til at sørge for Begravelsen. De to nysnævnte Love begrænser Kravet til, »hvad der efter afdødes Forhold er passende«. Jernbanel. bruger Udtrykket »sømmelig Begravelse«, hvori vel ligger, at man ikke erstatter Udgiften udover et nogenlunde jævnt Maal. En lignende Begrænsning vil Domstolene sikkert anse sig berettigede til at gøre i andre Tilfælde.

D. Iøvrigt maa det ved al Personskade, med eller uden Døden til Følge, stadig betragtes som *Hovedreglen*, at *Trediemand*, der lider Tab derved, *ikke kan kræve Tabet erstattet* i Kraft af almindelige Erstatningsregler.

Hvis den tilskadekomne Person eller den, der vilde have Krav paa Erstatning for Tab af Forsørger, helt eller delvis bliver skadesløsholdt ved Ydelser fra Trediemand, kan denne Trediemand efter

Omstændighederne gøre Krav paa den Erstatning, som ellers vilde have tilkommet den tilskadekomne eller de efterladte, eller dog paa en Del deraf. — Se om dette »afledede« Krav ndfr. under E. — Men *et selvstændigt Erstatningskrav*, d. v. s. et Krav, der ikke er betinget og begrænset paa samme Maade som det afledede Krav, *faar Trediemand som Hovedregel ikke* udenfor de Tilfælde, der er omtalt ovfr. under B og C. I særlige Tilfælde, saasom naar Skaden er hidført netop i den Hensigt at skade Trediemanden, bør man dog vistnok indrømme ham et Erstatningskrav, jfr. ovfr. § 9.II.

Hvis Trediemand selv lider Skade paa Helbred som Følge af det passerede, f. Eks. fordi den tilskadekomne er en af hans Nærmeste og Ulykken medfører et Chok for Trediemanden, antages det, at der i Principet kan tillægges Trediemand Erstatning, se U 1935.1094 H, der er omtalt ovfr. i § 19.IV. — Modsat tidligere U 1931.124. — Men som oftest vil Erstatning antagelig blive nægtet, fordi Skaden ikke anses for en adækvat Følge, idet den beror paa særlige Forhold hos den skadelidende (ovfr. § 19.IV), sml. U 1921.662 H og TFR 1924.64. At Erstatning for Chok kan tilkendes den, der selv har været udsat for Legemsskade ved den farlige Handling, er der Enighed om, jfr. foran S. 40.

Den opstillede Hovedregel staar fast for nogle af de praktisk vigtigste Tilfælde.

Den gælder først og fremmest *Forsikringstilfælde*.

Hvis et Livsforsikringsselskab i Anledning af, at en Person er bleven dræbt, maa udbetale Forsikringssummen til den sikrede, kan Selskabet som Hovedregel ikke kræve Erstatning af Skadevolderen. Dette er fastslaaet ved FAL § 25.2°, der ogsaa omfatter almindelig (frivillig) Ulykkes- og Sygeforsikring, men det maatte være antaget ogsaa uden positiv Hjæmmel.

Et Livsforsikringsselskab kan derfor — for at tage Tilfælde, hvor der ikke er Plads for et afledet Krav — ikke kræve Erstatning, naar det har udbetalt Forsikringssummen til en Person, der ikke har mistet en Forsørger, eller til en Person, som selv har gjort sit fulde Erstatningskrav gældende.

Se om disse Spørgsmaal min Artikel i U 1920 B.161 ff, hvis teoretiske Synspunkter jeg dog ikke mere kan godkende, jfr. til Dels ovfr. under I, *Sindballe* NF1 1922.179, *N. Cohn* i JT 1916.157 ff.

Ogsaa ved Skadeforsikring er det Hovedreglen, at Selskabet ikke har et selvstændigt Erstatningskrav, men kun sin Indtrædelsesret i Henhold til FAL § 25.1°.

Se fremdeles om lovpligtig Ulykkesforsikring U 1930.306*.

Reglen er fremdeles fastslaaet ved en Række Domme for Tilfælde, *hvor den tilskadekomne stod i Trediemands Tjeneste* — være sig et privat eller offentligt Tjenesteforhold — og Arbejdsgiveren i Anledning af Skaden har Udgifter til Bestridelse af den tilskadekomnes Arbejde eller maa betale Pension til ham eller hans Efterladte.

Dette blev fastslaaet ved U 1920.107 H. Se ligeledes U 1925.812* H, 1926.380* H, 1929.500* H, 1930.370*, 650* H, 935, 1935.523 H. I flere af disse Tilfælde havde Sagsøgeren iøvrigt selv kun hævdet et afledet Krav. Ældre Praksis var uklar, se f. Eks. U 1919.32, 1914.895.

Om andet Tab for Arbejdsgiveren se ndfr. under IV.

BGB § 845 giver, naar Personskade rammer en, der staar i en andens Tjeneste, Arbejdsgiveren Krav paa Erstatning for den mistede Tjeneste. I Frankrig gives uden særlig Hjemmel Erstatning i endnu videre Omfang, jfr. Henvisningerne foran under I.

E. *Trediemands afledede Krav paa Erstatning.*

Naar Trediemand har ydet den tilskadekomne eller de efterladte hel eller delvis Dækning af Tabet, opstaar Spørgsmaalet, om han ikke har Ret til den Erstatning, som ellers vilde have tilkommet den tilskadekomne (de efterladte). Det har han for en Del, men ingenlunde i alle Tilfælde. Han har navnlig ikke Retten, dersom Trediemands Ydelse ikke formindsker den tilskadekomnes (de efterladtes) Ret til Erstatning. Hvor deres Ret bestaar uformindsket, er der ingen Plads for noget Krav for Trediemand.

1. *Personforsikring.*

Ved *Personforsikring*, som falder ind under *FAL*, er Trediemand netop af denne Grund udelukket fra at kræve Erstatning. *FAL* § 25.2° fastslaar udtrykkelig, at den sikredes Erstatningskrav ikke paavirkes af, at han modtager en Forsikringsydelse. — Se herom ndfr. § 21.III. — Dette er ogsaa den almindelige Regel i fremmed Ret og er formentlig en hensigtsmæssig Ordning. Det stemmer bedst med Interesserne hos dem, der tegner Personforsikringer. Og der er ikke afgørende almene Betæneligheder ved, at Skaden her undertiden kan føre til en Berigelse, da andre Hensyn, navnlig Personens egen Interesse, normalt vil virke forebyggende. Lovgivningen tillægger ialfald ikke den mulige Fare afgørende Betydning. Det kan man se af, at Personforsikring gyldig kan indgaaas saaledes, at Forsikringsbegivenhedens Indtræden vil medføre en Berigelse for den sikrede.

Herom og om Spørgsmaalets Stilling før FAL henvises nærmere til min Afhandling i TfR 1921.88 ff, jfr. U 1921 B.341 ff, 1929.460 i Noten. Om fransk Ret, hvis Forsikringsaftalelov af 1930 indeholder lignende Regler om Regres som andre Landes Love, henvises til *Mazeaud* I no. 233 ff, *Planiol-Ripert* VI no. 693, 695.

Hovedreglen fraviges dog ved Ulykkes- og Sygeforsikring, forsaavidt Forsikringsydelsen har Karakteren af en virkelig Skadeserstatning, se FAL § 25.2°. I saa Fald har Selskabet Regresret ligesom ved anden Skadeforsikring, og den sikrede mister ved at faa Dækning fra Selskabet sit Erstatningskrav i tilsvarende Omfang. Det er den sikredes Krav, som Selskabet indtræder i.

Ved *Personforsikring, der falder udenfor FAL*, er Spørgsmaalet kun delvis løst i de paagældende Love. Om *lovpligtig Ulykkesforsikring* gælder i Principet det samme som ved Skadeforsikring, se nærmere L 183 20 Maj 1933 § 4, jfr. ogsaa § 42. Dette er ogsaa naturligt. Forsikringsydelsen har til Formaal at give en vis Erstatning for det lidte Tab. Erstatningen fastsættes blot efter Gennemsnitsnormer. Og saavel Hensynet til Forsikringstagernes gennemsnitlige Interesser som sociale Synspunkter taler for at indrømme Regres, idet Regressen bidrager til at gøre Forsikringen saa billig som mulig. Ialfald en Del af de samme Grunde taler for at tillægge de *anerkendte Sygekasser* Regres. Dette er ogsaa sket ved U 1934.1007. L om Folkeforsikring (Bek. 18/7 1946) afgør ikke Spørgsmaalet. Der kan formentlig intet sluttes fra den specielle Regel i § 61.2. Angaaende *Invalidere* giver Folkeforsikringsl. § 41.5° en noget bøjeligere Regel end Ulykkesforsikringsloven.

2. Skadesløsholdelse i Medfør af Tjenesteforhold.

Løvrigt kommer Spørgsmaalet om et afledet Krav for Trediemand navnlig frem, hvor den tilskadekomne eller dræbte Person stod i Trediemandens Tjeneste i Medfør af en Arbejdskontrakt eller en offentlig Ansættelse og Arbejdsgiveren i Anledning af Skaden maa betale Sygeløn til den tilskadekomne eller Pension til ham eller hans Efterladte. Her maa det betragtes som fastslaaet i Praksis, at *Arbejdsgiveren faar Krav paa Erstatning af sit Tab i det Omfang, hvori den tilskadekomnes (efterladtes) Erstatningskrav er nedsat*, fordi hans Tab er ophævet ved Arbejdsgiverens Ydelse.

Det skal nu nærmere paavises, hvad der ligger heri.

Tjenesteforholdet kan aldrig medføre, at den ansvarlige kommer til at betale større Erstatning, end han skulde have betalt til den skadelidende (den efterladte), hvis denne ikke var blevet skadesløsholdt af Arbejdsgiveren. Og hvis den tilskadekomne Person selv er Skyld i Skaden, tages der Hensyn hertil efter almindelige Regler, jfr. herom ndfr. § 23.I.D.

Derimod kan Tjenesteforholdet komme den ansvarlige til Gode, da det ofte formindsker Tabet.

Forholdet er enklest, hvis Arbejdsgiveren har holdt den tilskadekomne skadesløs ved at give ham *Løn*, mens han var uarbejdsdygtig. Den tilskadekomne kan da ikke kræve mere end Erstatning for det Tab, han lider, skønt han faar *Løn* efter Tjenesteforholdet. Men det Beløb, hvormed hans Krav formindskes, tilkendes ikke uden videre Arbejdsgiveren. Han kan vel ikke faa mere, men han har paa den anden Side ikke Krav paa at faa mere, end han selv har tabt, og det er ofte et mindre Beløb. Hvis f. Eks. en Funktionær bliver uarbejdsdygtig en Tid og i Henhold til Ansættelsesvilkårene faar fuld *Løn*, kan Arbejdsgiverens Tab blive mindre, hvis han midlertidig kan erstatte ham med billigere Arbejdskraft.

Se U 1930.650* H, 655* H, 1935.1120, 1932.381.

Mere indviklet er Forholdet, naar Arbejdsgiveren bliver forpligtet til at give den tilskadekomne eller de efterladte *Pension*. Det maa her betragtes som fastslaaet, at Arbejdsgiveren aldrig kan kræve godtgjort mere end den *Forøgelse af Pensionsbyrden*, som Skaden har medført.

Se U 1930.650* H, 370*, 935, 1934.842, 1935.523 H, jfr. 1925.812* H, 1926.380 H og 1929.500* H med Noter.

Her opstaar imidlertid det vigtige Retsspørgsmaal, *om den pensioneredes Erstatningskrav* mod Skadevolderen overhovedet *bør nedsættes paa Grund af, at han har Ret til Pension*, eller om han ikke bør beholde begge Krav paa lignende Maade som den, der har tegnet en Personforsikring, se navnlig U 1929.501* Note 3 og *Stang* Erstatningsansvar 332 f. Selvom man vil anvende forsikringsmæssige Grundsætninger; bør Pensionen dog medføre Nedsættelse af Erstatningen i Overensstemmelse med Principerne for Skadeforsikring, jfr. ndfr. § 21.III. Der gør sig her lignende Grunde gældende som ved den sociale Forsikring, hvor man overvejende følger Skadeforsikringsprinciperne. Hermed stemmer de ovennævnte Domme, ialfald i Hovedsagen, se ogsaa U 1926.382* H.

U 1930.370* antager dog det modsatte med Hensyn til den Del af Pensionen, der er tilvejebragt ved Arbejderens egne Bidrag. — Sml. hermed U 1935.523, hvor H dog ikke tog Stilling til Spørgsmaalet. — Det forekommer mig meget tvivlsomt, om der er tilstrækkelig Grund til at gøre en saadan Forskel, naar Arbejderen skulde bidrage til Pensionen i Henhold til Lov, kollektiv Aftale eller Bestemmelser i Arbejdskontrakten. Hvis Arbejderen frivillig har sikret sig et Tillæg til den almindelige Pension, bør man derimod anvende Grundsætningen i FAL § 25.2°, jfr. Ulykkesforsikringsl. 183 20 Maj 1933 § 42.3°. Det bør dog nævnes, at Ulykkesforsikringsl. § 42.1° og 2° tager et vist Hensyn til, om Pension er tilvejebragt for Arbejdsgiverens Midler.

Hvor meget den pensionsberettigedes Erstatningskrav mod Skadevolderen skal nedsættes i Anledning af Pensionen, maa bero paa, hvor meget hans Tab er formindsket, ved at han faar Ret til Pension. Om dette i og for sig rent faktiske Spørgsmaal er det blevet antaget, at den pensioneredes Tab ikke behøver at anses som formindsket med hele det Beløb, hvortil Pensionsydelsen eller dens Forøgelse kapitaliseres, se U 1935.523 H. Selv-

om Udgiften til Pensionsbyrdens Forøgelse er mindre end den Erstatning, der paalægges den ansvarlige, er Arbejdsgiveren derfor ikke sikker paa at faa hele sit Tab dækket.

Ogsaa i disse Tilfælde maa Trediemanden finde sig i, at hans Krav nedlægges eller falder bort paa Grund af egen Skyld hos den tilskadekomne (jfr. § 23.I.D). Trediemand kan kun faa det Beløb, der kunde være tilkendt tilskadekomne eller de efterladte. Og han faar kun hele dette Beløb, hvis han har skadesløsholdt vedkommende fuldtud, sml. Forudsætningen i U 1934.842.

U 1935.1120 har taget Stilling til et specielt Spørgsmaal. En Portør ved Statsbanerne var kommet til Skade ved et Sammenstød mellem to Motor-køretøjer. Der var Skyld paa begge Sider, størst Skyld hos Portøren, som derfor antoges at burde bære $\frac{2}{3}$ af Skaden. Senere rejste DSB Krav paa Erstatning. De havde betalt Portøren 2100 Kr. i Sygeløn, men havde faktisk kun lidt et Tab paa 825 Kr. til nødvendige Udgifter. Dommen tilkendte kun DSB $\frac{1}{3}$ af de 825 Kr. Af det ovenfor udviklede følger det, at DSB ikke kunde faa over 825 Kr. (deres eget Tab) og højst $\frac{1}{3}$ af 2100 Kr., altsaa højst 700 Kr. Den yderligere Begrænsning til $\frac{1}{3}$ af 825 Kr. skyldes maaske Proceduren. Den er næppe reelt begrundet. Senere er der imidlertid afsagt en Dom i samme Retning af Østre Landsret (12. Okt. 1936, ASS 1936 B.134). Sml. endvidere U 1930.655* H, der muligvis indeholder en Forudsætning i samme Retning.

Dansk Praksis kritiseres af *N. H. Bache* i TfR 1932.151 ff, sml. ogsaa *Dagfinn Dahl* legemsskade 52 ff, 93 f. Om norsk Ret se sidstnævnte Forf. og *Stang* Erstatningsansvar 332 f, om svensk Ret *Hörstadius* i SvJT 1935.17 med Henvi- sn., jfr. ogsaa TfR 1932.152.

Franske Domstole giver ogsaa som Hovedregel Regresret til den Arbejdsgiver, der har betalt Løn eller Pension, se *Mazeaud* I no. 255 ff, *Planiol-Ripert* VI no. 694, 697 og dér citerede Domme. Der er dog nogen Usikkerhed. Nogle vil følge de i nyere Tid anerkendte Regler om Personforsikring, se *Dalloz* Recueil périodique 1928.2.41 med Note. Dommene betragter ikke Kravet som hvilende paa en Subrogation, jfr. derimod *Planiol-Ripert* l. c. Kravets Omfang beror paa Tabets Størrelse, der — som et rent faktisk Spørgsmaal — ikke bedømmes af Kassationsretten.

3. Andre Tilfælde.

I Praksis er der fremdeles rejst Tvivl om Behandlingen af Tilfælde, hvor det Offentlige har Udgifter til Underhold eller Sygebehandling af den tilskadekomne. Enkelte Domme har her anerkendt et Krav for Kommunen, se U 1927.1054, 1936.991. U 1931.250 H har p. d. a. S. statueret, at et Sygehus, der ifølge sit Reglement kun tog halv Betaling for Sygekassemedlemmer, ikke kunde kræve det overskydende betalt af den, der havde forvoldt en Sygekassepatients Skade. Begrundelsen herfor er uklar, sml. Noten og TfR 1931.445 (Nr. 18) samt 1932.151 (*N. H. Bache*).

Hvor en Trediemand udenfor saadanne Tilfælde afholder Helbredelsesomkostninger, vil der vel kun sjældent opstaa Strid om hans Ret til at gøre

Erstatningskravet gældende. Den bør ialfald anerkendes, hvor Trediemand havde rimelig Anledning til at tage sig af den tilskadekomne. U 1936.416 tilkendte en Ægtefælle Erstatning endog for Udgifter til Befordring til og fra Sygehuset ved Sygebesøg.

4. I de Tilfælde, der er omtalt ovfr. under 2 og 3, bruger vore Domme i Almindelighed ikke den Udtryksmaade, at Trediemand »indtræder« i Erstatningskravet. De fleste Domme tilkender uden videre Trediemand Erstatning, men hans Krav undergives samme Betingelser som den tilskadekomnes eller efterladtes eget Krav og opstaar kun, forsaavidt dennes Krav falder bort. Kravet er altsaa betinget af, 1) at den tilskadekomnes eller efterladtes Tab (og Erstatningskrav) er formindsket eller bortfaldet, fordi Tabet dækkes ved Ydelser fra Trediemand, 2) at der, hvis Trediemand ikke dækkede Tabet, vilde tilkomme den tilskadekomne eller efterladte Person et Krav. Og 3) Trediemands Krav kan hverken gaa udover det Beløb, som den tilskadekomne eller efterladte kunde have krævet, eller udover, hvad de paagældende Ydelser har kostet Trediemanden. Herefter synes det træffende at kunne siges, at der ogsaa her foreligger et »afledet« Krav.

III. Ved *Tingsskade* har det vistnok været ret almindelig antaget, at Erstatning kun kan kræves af dem, der har »tinglige« Rettigheder over den beskadigede Ting, ikke af Personer, der kun havde en Fordring paa Tingen. Denne Lære kan ikke billiges.

Sml. herom *Stang* Erstatningsansvar § 7.XII og § 21.IX.

Man maa ialfald i et vist Omfang give Erstatning til Personer, hvis Ret ikke var »tinglig«. FAL § 54 giver en Regel om det beslægtede Spørgsmaal, hvem der har Ret til Forsikringsydelsen ved almindelig Tingsforsikring. Efter denne Regel kan Erstatning kræves dels af enhver, der havde tinglig Ret over Tingen, dels af den, der »bærer Faren for Tingen«. De samme Personer maa ogsaa kunne kræve Skadeserstatning for Tingsskade i Kraft af almindelige Erstatningsregler. Men man maa vistnok gaa videre endnu.

Da det er meget omtvistet, hvornaar der skal antages at foreligge en »tinglig« Ret, vilde det i og for sig være ønskeligt at undgaa dette Kriterium helt. I denne Retning har ogsaa flere Forfattere udtalt sig, se *Vinding Kruse* i U. 1935 B.116 m. Henvisn. Imidlertid kan man ikke kaste det traditionelle Kriterium bort uden at sætte noget

nyt i Stedet. Ved den nærmere Undersøgelse maa der sondres mellem flere Tilfælde.

1. I adskillige Tilfælde drejer Striden sig kun om, *hvem af flere der har Ret til Erstatningen for Tingens Værdi*. Saaledes kan der, naar en Ting sælges, opstaa det Spørgsmaal, om Erstatningen tilkommer Sælger eller Køber. Omfanget af Skadevolderens Ansvar forudsættes der ikke at være Strid om.

I saadanne Tilfælde kan man formentlig opstille den Regel, at det beror paa Retsforholdet mellem Sælger og Køber, hvem af dem der har Ret til Erstatningen. Der er formentlig ingen Grund til at frakende Køberen Erstatning, blot fordi han ikke har opnaaet en Ret, der ikke kan fortrænges af Sælgerens Kreditorer. Selv om han mangler »tinglig« Retsbeskyttelse, f. Eks. fordi han ikke har faaet sin Adkomst paa den faste Ejendom tinglyst, maa han kunne kræve Erstatning af Skadevolderen, hvis han ifølge Retsforholdet til Sælgeren har Ret dertil.

Om Sælgerens Kreditorer i et saadant Tilfælde kan tilegne sig dette Krav, er et andet Spørgsmaal. Hvis det besvares bekræftende, hvilket synes rimeligt, afviger de praktiske Resultater ikke væsentlig fra den traditionelle Læres.

Den anerkendte nemlig, at Fordringshaveren i Almindelighed kunde forlange, at Skyldneren overdrog ham Erstatningskravet. Se f. Eks. *Lassen* I 823 f, 932.

2. I andre Tilfælde kan en Aftale medføre, at Tingen faar en forøget Værdi. Hvis Ejeren tillader en anden at udøve en begrænset Raadighed over Tingen, kan det tænkes; at Værdien af Ejers indskrænkede Ret sammenlagt med Værdien af Brugsretten overstiger Værdien af Tingen uden Brugsret. I saa Fald bliver Spørgsmaalet, om denne forøgede Værdi skal erstattes.

Den traditionelle Lære besvarer Spørgsmaalet bekræftende, naar Brugerens Ret var »tinglig«, og derved har man i Almindelighed haft for Øje, om Brugerens havde »tinglig« Beskyttelse (Omsætningsbeskyttelse) for sin Ret. Man bør dog formentlig heller ikke her lade dette være afgørende for Erstatningsretten. Enhver Ret til (eller over) Tingen, d. v. s. til straks eller senere at udøve en Raadighed over den, maa kunne danne Grundlag for Erstatningskrav. Dog er det tvivlsomt, om en Ret til partiel Brug af Løsøre (uden Besiddelse) bør kunne begrunde et saadant Erstatningskrav.

Paa den anden Side kan man næppe give Erstatning til Personer, der ikke havde en Ret til eller over Tingen, blot fordi deres Interesse var knyttet saaledes til Tingen, at de led Tab, naar Tingen blev beskadiget. Den, der har bestilt noget Gods sendt med en Damper, men forhindres i at faa Godset rettidig frem, fordi Damperen paa Vejen til Lasteplassen bliver sejlet ned ved et andet Skibs Fejl, og som lider et stort Tab derved, kan i Almindelighed ikke kræve Erstatning af det andet Skibs Rederi.

Et andet Spørgsmaal er, om den, der har befragtet et Skib, ikke kan have Ret til en Del af Erstatningen for Skibets Værdi i Overensstemmelse med Grundsætningerne ovfr. under Nr. 1. For Ekspropriationstilfælde er Spørgsmaalet besvaret benægtende i NRt 1929.1013. Se dertil *Lindvik* i NRt 1935.606.

Her kan ogsaa nævnes U 1925.996: En Chauffør, der blev arbejdsløs, fordi Bilen led Skade, kunde ikke kræve Erstatning af Skadevolderen.

IV. *Kan Erstatning kræves af en Trediemand, hvis Fordring paa den skadelidende falder bort eller forringes i Værdi?*

I det nysnævnte Eksempel blev Tabet paaført Trediemanden i Medfør af et Skyldforhold mellem ham og Skadelidende. Den skadegørende Handling kan ofte bevirke, at en Fordringshaver ikke faar sin Fordring fyldestgjort, og man kan da spørge, om han i saa Fald kan kræve Erstatning af Skadevolderen.

Tilsvarende Spørgsmaal kan opstaa ved Personskade. Naar Skaden gør en Arbejder uarbejdsdygtig, kan dette medføre særlige Tab for Arbejdsgiveren — udover Udgiften til at lønne en Erstatningsmand —, f. Eks. fordi det viser sig umuligt at faa andre til at udføre Arbejdet.

Efter romanistisk Tankegang kan Trediemanden ikke kræve Erstatning, da han kun har en Fordringsret og Fordringer ikke er beskyttet mod Trediemand. Denne Grundsætning kan ikke være afgørende for dansk Ret. *Jul. Lassen* I 932 hævdede, at Erstatning kan kræves af den Fordringshaver, der lider et særligt Tab udover den Skade, som er tilføjet Skyldneren.

Det er dog meget omtvisteligt, om der er real Grund til at indrømme Fordringshaveren Erstatning i saa vidt Omfang. Erstatningsreglernes Præventionsvirkning vil kun sjældent styrkes derved. Saadant Tab for Trediemand vil som oftest ligge udenfor, hvad den handlende regner med. Heraf følger tillige, at Trediemand meget

ofte ingen Erstatning vilde faa, allerede fordi hans Tab ikke er en adækvat Følge af Handlingen.

Dette alene kunde dog ikke føre til at udelukke Ansvar i de sjældnere Tilfælde, hvor Trediemands Tab var en adækvat Følge. Men tekniske Grunde taler for som Hovedregel at udelukke Ansvar overfor Trediemand. I Praksis vil det særlig ofte volde Tvivl, om Ansvarsbetingelserne er til Stede, og navnlig, om Trediemands Tab er en adækvat Følge. Hvis man aabner Adgang til Erstatning af Trediemands Tab, vilde det medføre Mulighed for et Utal af tvivlsomme Erstatningskrav og derigennem for Bekostninger, der ikke stod i rimeligt Forhold til Resultatet.

I denne Retning gaar ogsaa U 1929.165: Ved Blokade af en Budcentral led ogsaa Budene Tab ved Nedgang i Fortjeneste, men det antoges, at de ikke havde selvstændigt Krav paa Erstatning. Og Budcentralens Marketers Tab ansaas som en fjernere Følge, der heller ikke kunde kræves erstattet. Se fremdeles U 1900.526 H (der nægtede en Person Erstatning for det Næringstab, han led, ved at en Medarbejder omkom), *N. Lassen* i TFR 1901.101 ff.

Der kan dog være Grund til at anerkende Ansvar overfor Trediemand i særlige Grupper af Tilfælde, saaledes ialfald, hvor Handlingen er udført netop i den Hensigt at paaføre Trediemanden et Tab, jfr. ovfr. § 9.II. Her vil Ansvar i Almindelighed blive paalagt efter tysk Ret ifølge BGB § 826, jfr. ogsaa OR § 41.2°.

Iøvrigt henvises til Dansk Obligationsret § 47.

§ 21.

Erstatningen:

I. *Erstatning eller Genoprettelse af Skaden.*

Erstatningen er som Regel en *Pengesum*, der helt eller delvis dækker Tabet.

Hvor Skaden kan genoprettes *in natura*, opstaar det Spørgsmaal, om Skadelidende kan forlange saadan Genoprettelse. Det kan han i visse Tilfælde, men langt fra altid.

Bestaar Skaden i, at Besiddelsen af en Ting er unddraget Skadelidende, kan han i Almindelighed kræve Besiddelsen genoprettet, medmindre det er umuligt eller Trediemand har erhvervet en Ret,

der hindrer det. Hvis en Ting forholdes Ejeren, kan denne saaledes i Almindelighed vindicere Tingen.

Har en Person opført et Hus i Strid med en Servitut, eller driver han paa sin Ejendom en Virksomhed, som paafører andre Ejendomme varige Ulemper, der gaar udover, hvad de maa finde sig i, kan de paataleberettigede i Almindelighed kræve Genoprettelse in natura — ved at Huset nedrives og Ulemperne fjernes. — Men derved opnaar de jo ingen Genoprettelse af den Skade, der allerede maatte være sket. Den maa derfor erstattes efter de derom gældende Regler.

De omtalte Genoprettelseskrav er ikke afhængige af, at de sædvanlige Erstatningsbetingelser er til Stede. De falder selvfølgelig bort, forsaavidt det er umuligt at genoprette Skaden. Og bortset fra særlig graverende Retskrænkelser maa den ansvarlige kunne afværge Genoprettelse ved at betale Erstatning, dersom Genoprettelsen vilde kræve ganske uforholdsmæssige Opofrelser.

Sml. om det sidste Punkt BGB § 251. — BGB § 249 opstiller iøvrigt den Hovedregel, at Skaden skal genoprettes in natura. Ved Personskade og Tingsbeskadigelse kan Skadelidende dog altid kræve Erstatning i Penge.

Ogsaa i andre Forhold kan der forekomme Retsmidler, der tjener til at genoprette Skaden eller afværge fremtidig Skade, se som Eksempel L 63 28 Maj 1880 § 56, L 54 31 Marts 1926 § 6 Nr. 5.3^o samt Strfl § 273, jfr. om den *Krabbe* i U 1937 B.11 ff. Men i de fleste Tilfælde kan Skadelidende ikke kræve Genoprettelse in natura, men maa nøjes med Erstatning i Penge.

Om Adgangen til at kræve Opfyldelse in natura i Kontraktsforhold henvises til Dansk Obligationsret § 9.

At Skadelidende kan kræve Genoprettelse in natura, udelukker ham ikke fra at fordre Erstatning, hvis han foretrækker det. Den, der har unddraget en anden Besiddelsen af en Ting, maa dog i Almindelighed blive fri for at erstatte Tingen, naar han leverer den tilbage og Skaden derved afbødes saaledes, at man med Billighed kan henvise Skadelidende til at tage Tingen tilbage. Undertiden maa man ogsaa i andre Tilfælde indrømme den ansvarlige Adgang til at genoprette Skaden.

I Kontraktsforhold har Skyldneren i Almindelighed Adgang til Naturalopfyldelse, indtil Fordringshaveren hæver Kontrakten, jfr. Dansk Obligationsret § 11.III. Adgangen til at afhjælpe Mangler er dog stærkt begrænset, se Dansk Obligationsret 51 f og 54.

Se iøvrigt om de behandlede Spørgsmaal *Lassen* I § 36.11, *Stang* Erstatningsansvar 283 f, 359 f, *Platou* Privatret 588 ff.

II. Erstatningens Omfang.

A. Naar der skal gives Erstatning i Penge for en økonomisk Skade, skal Erstatningen som Hovedregel udgøre *det Beløb, hvortil Skaden vurderes*. Erstatningen skal med andre Ord svare til *det Tab*, Skaden har medført. Da Erstatningspligten normalt omfatter den Skade, der er en adækvat Følge af det Forhold, der paadrager Ansvar, skal Erstatningen derfor normalt dække *det Tab, der er en adækvat Følge af Forholdet*.

Med den Begrænsning, der ligger i Adækvansbetingelsen, kan den skadelidende altsaa som Hovedregel kræve erstattet *hele det Tab, som han har lidt*. For at fremhæve, at Maalestokken for Erstatningen er *det Tab*, som den skadelidende faktisk har lidt i det konkrete Tilfælde, siger man, at Maalestokken er *det »individuelle» Tab* eller Skadelidendes *»Interesse»*.

Det sidste Udtryk anvendes i Tilslutning til romersk Ret. Den ældre romerske Ret bestemte Erstatningen efter det krænkede Godes, f. Eks. Tingens, almindelige Værdi (*vera rei estimatio*). Senere gik man over til at erstatte den tablidendes Interesse (*quod interest*), d. v. s. Godets Værdi for netop den skadelidende. Udtrykket »den konkrete Skade« anvendes af nogle i Stedet for de ovenomtalte Udtryk, men benyttes af andre om »den reale Skade« i Modsætning til Tabet, jfr. ovfr. § 18.I.

I Nutiden er det almindelig antaget, at Maalestokken som Hovedregel er den paagældendes *Tab* i det konkrete Tilfælde. Enkelte danske Forfattere har dog hævdet, at kun det normale *Tab* skulde erstattes, se Henvisninger i *Lassen I* § 36 Note 4. Denne Lære, der i første Række har haft Erstatning i Kontraktsforhold for Øje, er kort omtalt i Dansk Obligationsret S. 165 f. Vor Lovgivning indeholder ingen almindelig Regel, der fastslaar Erstatningens Omfang. Men de talrige spredte Lovbestemmelser lader sig bedst forene med den herskende Opfattelse.

Naar der uden videre hjemles Erstatning for »Skaden« eller »Tabet«, se f. Eks. Motorl. § 38.1°, Jernbanel. 11 Marts 1921 § 7, forstaas dette naturligst som det individuelle *Tab*. Tydeligere i denne Retning er nogle Love, se f. Eks. Sølov § 220 (»al derved foranlediget Skade«), Forfatterl. 26 April 1933 § 17.3°, (lignende Udtryk), § 18.2° (»den Skade, han skønnes at have lidt«), Stærkstrømsl. § 7, Saltvandsfiskeril. 93 31 Marts 1931 § 53 (lignende Udtryk), I krafttrædelsel. § 15.2° (»det Tab, han antages derigennem at lide«), Rpl § 1018 a (»den ham tilføjede Formueskade«). At Erstatningen ikke er begrænset til det normale *Tab*, maa ogsaa være forudsat i Bestemmelser som Jernbanel. 1921 §§ 4 og 5.2°, der sætter bestemte Grænser for Erstatningens Størrelse (ndfr. IV).

En udbredt Lære gaar ud paa, at Tabet udfindes ved en *Differenceberegning*. Tabet er Forskellen mellem den Formue, som den skadelidende vilde have haft, dersom den skadevoldende Handling ikke var foretaget, og den Formue, han har, efter at den er foretaget, jfr. *Lassen* I 344. Denne Sætning giver dog næppe nogen nyttig Vejledning. I Praksis vil man i Almindelighed nøjes med at vurdere det enkelte skadede Gode. Særlig kunstig er Differenceberegningen, naar det drejer sig om Goder, der ikke har Bytteværdi. Læren er ogsaa farlig, da den let kan misforstaas, saa at den fører til urigtige Resultater. Det er omtalt ovfr. i § 19.II, at Erstatningsansvaret ikke falder bort, blot fordi Skadelidende vilde have lidt et lige saa stort Tab ad anden Vej. Paa dette Punkt vil den omtalte Lære let føre til det modsatte Resultat. Paa lignende Maade fristes man til at deducere fra den, at Fordele, der tilføres den skadelidende ved den skadevoldende Handling, altid maa fradrages i Tabet, se herom ndfr. under III.

Stang Erstatningsansvar 288 ff anvender Differenceberegningen og udvikler nærmere, hvad der ligger i Interesseprincippet.

B. Til yderligere Belysning af Spørgsmaalet skal der gøres nogle Bemærkninger om Erstatning dels for Tingsskade og dels for Personskade.

1. Af Hovedreglen følger det paa den ene Side, at *Erstatning for Tingsskade* kan overstige Tingens almindelige Værdi (Bytteværdi). Der maa tages Hensyn til den særlige Værdi (Brugsværdi), som Tingen har for den enkelte Skadelidende. — Ved Vurderingen af Tabet ved selve Tingsskaden vil man iøvrigt som oftest kunne søge Støtte i FAL §§ 37—38. — Fremdeles maa der efter Omstændighederne gives Erstatning for det Tab, den paagældende lider ved en Tid at maatte undvære Tingen (Erstatning for »Afsavn») eller dog være afskaaret fra at anvende den i sit Erhverv.

Erstatningen kan derfor omfatte Driftstab og andet Tab, der ifølge FAL § 36 ikke erstattes af Tingsforsikreren.

Paa den anden Side kan Ejeren af en Ting ikke altid kræve Tingens fulde Værdi erstattet. Hvis han kun lider et mindre Tab, f. Eks. fordi andre Personer har begrænsede Rettigheder over Tingen, faar han kun en tilsvarende mindre Erstatning. Naar flere Personer har Rettigheder over samme Ting, vil deres samlede Tab

iøvrigt jævnlig blive større end det Tab, Ejeren vilde lide, hvis han var den eneste, der havde Interesse i Tingen, jfr. ovfr. § 20.III.

Om Værdiansættelsen se iøvrigt *Stang* Erstatningsansvar § 21.VIII. Naar Skaden bestaar i, at en Ting er unddraget den berettigede, men denne kan vindicere Tingen og det vides, hvor den befinder sig, kan man spørge, om Tabet ikke er begrænset til Vindikationsomkostningerne. Dette kan ikke antages. Ialfald som Hovedregel maa den, der har mistet Tingen, hvis han ikke foretrækker at vindicere den, kunne kræve samme Erstatning som en Person, hvis Ret over Tingen er gaaet tabt. Det bliver Skadevolderens Sag eventuelt at skaffe Tingen tilbage, hvad han kan have Interesse i, naar han derved kan undgaa Erstatningsansvaret, jfr. herom foran under I.

Det anførte vil vel blive betragtet som en Selvfølge i Tilfælde, hvor Sagsøgte har handlet uredeligt eller været vidende om den berettigedes Ret, jfr. Fr. 20 Febr. 1789 § 8, DL 5—3—35 i Slutn., men det har ogsaa iøvrigt Støtte med Hensyn til Løsøre i DL 5—6—9 og 5—8—6 og Mdhl § 44.1°. Se herom nærmere *Lassen* II 820 f, 837, Sp.D. 1931 456, 465.

Foraaavidt Erstatning for uden Hjemmel at have raadet over andres Ting eller Formuegoder iøvrigt paalægges uden Culpa, jfr. foran § 13.II, omfatter Erstatningen vistnok kun Tingens Værdi, ikke andet Tab. Se paa den anden Side ndfr. under V.

2. Ved *Personskade* er det navnlig vanskeligt at fastsætte *Erstatning for Uarbejdsdygtighed eller for Tab af Forsørger* (samt Godtgørelse for Svie og Smerte, jfr. ndfr. § 26). Det staar fast, at den tilskadekomne, der er blevet uarbejdsdygtig, kan kræve Erstatning for Indtægter, han gaar Glip af, og at Erstatningen kan tilkendes under eet for det fremtidige Tab af Indtægter. Ved Bestemmelsen af dette Tab maa der tages Hensyn til alle paaregnelige Erhvervs-muligheder, ikke blot de Indtægter, den tilskadekomne havde opnaaet en mere konkret Udsigt til.

Hvis der under eet skal gives Erstatning for *livsvarig Invaliditet*, maa Erstatningen fastsættes under Hensyn til den tilskadekomnes sandsynlige Levetid, og denne kan, naar særlige Forhold ikke fører til andet Resultat, bestemmes efter Gennemsnitslevetiden for Personer af hans Køn og Alder paa lignende Maade, som hvis der skulde anskaffes en Livrente for ham i et Livsforsikringselskab.

Erstatning for *Tab af Forsørger* kan efter Ikrafttrædelsel. § 15.2° fastsættes til »en Sum een Gang for alle eller til et løbende Underholdsbidrag, i sidste Fald mod eller uden Sikkerhedsstillelse«. Denne Regel bør anvendes analogt paa Erstatning for varig Invaliditet.

Ved Personskade er der vistnok Utilbøjelighed til at erstatte Tab udover et vist Jævnmaal. Det er omtalt ovfr. i § 20.II.C., at en saa-

dan Begrænsning er gjort med Hensyn til Erstatning for Begravelsesomkostninger, og den kan ialfald gennemføres ved Erstatning for Tab af Forsørger efter den fakultative Bestemmelse i Ikrafttrædelsesl. § 15.2°, sml. ogsaa de positive Begrænsninger, der er omtalt ndfr. under IV. De fleste Lovbestemmelser om Personskade giver dog ingen positiv Støtte for særlige Begrænsninger af Erstatningen.

Om Forsørgererstatningens Fastsættelse henvises iøvrigt til, hvad der er citeret foran i § 20.II.B.

U 1932.205 udtaler, at der ikke kunde blive Spørgsmaal om at forhøje Invaliditetserstatningen til en Aldersrentenyder under Hensyn til, at Erstatningen maatte medføre Nedsættelse af Aldersrenten.

Om Domstolenes Behandling af Sager om Erstatning for Personskade se *Victor Hansen* i U 1934 B.188 ff jfr. 300 ff. Særlige Vanskeligheder volder de saakaldte traumatiske Neuroser, se herom *Malling* i U 1929 B.321 ff og *Afhandlinger i NFT* 1925.423, 1934.281, 1936.99 og 587, 1937.76, *Dagfinn Dahl* legemsskade 69. Om svensk Praksis i Sager om Erstatning for Legemsskade se *Hörstadius* i SvJT 1935.11 ff.

III. *Compensatio lucri cum damno.*

Hvis den Handling, der begrunder Ansvar, ved Siden af Skaden har tilført Skadelidende Formuefordele, der helt eller delvis opvejer Skaden, maa der tages Hensyn hertil. I Almindelighed erstattes kun det Tab, der bliver tilbage, efter at Fordelene er fradraget. Man kalder denne Regel Grundsætningen om *compensatio lucri cum damno*. Men hermed er det ikke Meningen at sige, at der opstaar to Krav, som modregnes.

For Sætningen kan anføres, at den Sikkerhedstrang, der bærer Erstatningens genoprettende Funktion, ikke gør sig gældende her. Det vilde endogsaa kunne medføre uheldige Følger, hvis Skadelidende forud kunde regne med at tjene paa Skaden.

Nogle Forfattere anser Sætningen som en ligefrem Anvendelse af selve Erstatningsrettens Hovedprincip, hvorefter kun den økonomiske Skade skal erstattes. De gaar da ud fra, at den økonomiske Skade bestemmes ved den ovfr. under II omtalte Differenceberegning. Hvis det staar fast, at den er afgørende for Erstatningens Udmaaling, kræver det ingen særskilt Begrundelse, at Fordelen skal trækkes fra Tabet. — Saaledes *Stang* Erstatningsansvar § 22. — Det er imidlertid farligt at deducere fra et saadant almindeligt Princip. Og det er vanskeligt udfra den nævnte Opfattelse at forklare, at Principet ikke gennemføres fuldtud.

Iøvrigt synes der endnu ikke at være fundet nogen helt tilfredsstillende Løsning af selve det reale Problem. Forskellige Løsningsforsøg er omtalt af mig i TfR 1921.80 ff.

Sætningen gennemføres ikke fuldtud.

En vigtig Undtagelse er fastslaaet ved *FAL § 25.2°*. I Tilfælde af Personskade eller Død paavirkes Erstatningskravet ikke af, at Skadelidende modtager et Forsikringsbeløb i Medfør af en Summaforsikring, f. Eks. en Livsforsikring.

En lignende Regel var allerede givet for Jernbanelovens Omraade i Jernbanel. 1921 § 4.5°, og Reglen maatte formentlig gælde uden positiv Hjemmel, se *Ussing* i TfR 1921.80 ff, jfr. dertil U 1921 B.341 ff, 1929.460 i Noten samt ovfr. § 20.II.E.1. En Skadeforsikring medfører heller ikke, at Erstatningspligten falder bort, men Kravet paa Erstatningen gaar over til Forsikringsselskabet, naar det betaler, jfr. *FAL § 25.1°* og ovfr. § 20.1.

Reglen i *FAL § 25.2°* maa ogsaa anvendes paa Erstatning for Tab af Forsørger. Forsaavidt Reglerne derom kun er fakultative, jfr. ovfr. § 20.II.B, kan man dog ikke hindre Domstolene i at tage Hensyn til en foreliggende Forsikring.

Fra tidligere Ret kan nævnes U 1924.143, men paa den anden Side 1926.173. Sml. *Dagfinn Dahl* legemsskade 91 f.

Man maa imidlertid ogsaa uden positiv Hjemmel kunne lade visse Fordele ude af Betragtning. De fleste antager f. Eks., at Erstatningskravet ikke paavirkes af, at en uvedkommende Tredie-mand af Medlidenhed yder Skadelidende økonomisk Hjælp.

Saaledes *Lassen* I § 36 Note 6, *Oertmann* II.1 S. 60. Maaske bør der dog tages Hensyn til Hjælp, der er rimelig begrundet i Moral, Skik og Brug el. lign., jfr. U 1923.401 (Svigerforældres Pleje, tvivlsom). Sml. endvidere U 1885.470 H, jfr. 1882.1176. U 1937.139 har paa den anden Side angaaende Erstatning for Tab af Forsørger statueret, at der, naar Enken gifter sig igen, maa tages Hensyn til den Forsørgelse, der opnaas ved det nye Ægteskab. Om Penge indsamlet til Fordel for Efterladte se sv. H i TfR 1936.380.

Undtagelser fra Hovedreglen maa kunne anerkendes, naar der ikke er væsentlige Betæneligheder ved at fravige den og Gennemførelsen af Reglen vilde hæmme Foretagender, som i og for sig er anerkendelsesværdige.

Om Virkningen af, at Skadelidende har Ret til Pension eller Løn under Sygdom eller modtager Hjælp af det Offentlige, henvises til § 20.II.E.2—3.

Stang Erstatningsansvar § 22 søger at opstille visse almindelige Grund-sætninger. Han vil kun tage Hensyn til Fordelen, naar den er en *adækvat* Følge af den ansvarsbetingende Begivenhed (S. 327). Han siger, at »det ligger i, at Skaden maa være adækvat«. Dette kan jeg ikke forstaa, og Sætningen bør efter min Mening ikke godkendes.

IV. *Erstatning for Rentetab. Særlige Regler om Erstatningens Størrelse.*

Naar et Erstatningsbeløb ikke betales i rette Tid, er det Hovedreglen, at *Forhalingsrente* ikke paaløber straks, men skal betales med 5 pCt. fra den Dag, da Fordringshaveren begyndte Retsfølgning til Betaling af Gælden. Hvor særlige Forhold begrunder det, kan Retten dog bestemme, at Renten skal løbe fra et tidligere eller senere Tidspunkt, eller at der under Sagen skal svares en lavere Rente, se Gbl (L 146 13 April 1938) § 62.2°.

Før Gbl gjaldt L 6 April 1855 § 3, der ganske almindeligt hjemlede en Procesrente paa 5 pCt. Naar Kravet udsprang af Tyveri, Svig eller andet misligt Forhold, antoges det dog, at der skulde svares Rente før Sagsanlægget. Se herom *Lassen I* 352, U 1911. 267* H. Da Gbl nu giver en almindelig Adgang til at lade Renten begynde før Sagsanlæg, bør Domstolene ikke betænke sig paa at tilkende Forhalingsrente i videre Omfang. Overalt hvor det er nødvendigt for at skaffe den skadelidende fuld Erstatning, bør der formentlig tilkendes Forhalingsrente, medmindre den skadelidende uden Grund har ladet sit Krav hvile.

L 6 April 1855 § 3 antoges at fastsætte en *lovbestemt* Erstatning for Rentetabet. Denne Betydning har Gbl § 62 ikke, som det fremgaar af den smidige Regel i Stk. 2 og af Stk. 3, hvorefter Fordringshaveren kan kræve Erstatning for Tab, som Renten ikke dækker, efter almindelig Regler.

Om § 62 henvises iøvrigt til *Ussing og Dybdal* Gældsbrevslovene.

I visse Tilfælde har Lovgivningen fastsat enten *et Mindstemaal eller et Størstemaal* for Erstatningen. Et Eksempel paa det første er Forfatterl. 26 April 1933 § 18.2°, der omtales ndfr. under V. Eksempel paa det sidste afgiver Bestemmelserne om Erstatning for Personskade (derunder Død) i Jernbanel. 11 Marts 1921 § 4, jfr. om Haandbagage § 5.2°.

V. Naar en Person *uden Hjemmel har udøvet en andens Formueret og derved indvundet en Berigelse*, taler meget for at opstille den Regel, at Udøveren maa afgive denne Berigelse, selvom den Person, hvis Ret han har udøvet, ikke har lidt et tilsvarende Tab.

Om hvad der forstaas ved Udtrykket »uden Hjemmel« henvises til § 13.11 foran. Den ovenfor opstillede Sætning forudsætter, at Udøvelsen er sket under saadanne Omstændigheder, at Udøveren ifalder Erstatningsansvar. — Udøveren bliver normalt erstatningspligtig efter Culpareglen samt efter DL 3—19—2. — Angaaende Spørgsmaalet, om han skal antages at ifalde

et vist Ansvar uden Culpa, henvises til § 13.11. Hvorvidt indvunden Berigelse ogsaa skal afgives, hvor Erstatningsbetingelserne mangler, undersøges ndfr. i § 29.VI.

En Regel i denne Retning giver Forfatterl. 26 April 1933 § 18.2°, hvorefter Erstatning for uretmæssig Opførelse eller Fremførelse af visse Værker ikke maa fastsættes til mindre end den indvundne Nettoindtægt. Denne Berigelse maa afgives, selvom det skulde kunne godtgøres, at Værkets Forfatter ikke har lidt et tilsvarende Tab, f. Eks. fordi han overhovedet ikke vilde have udnyttet Værket økonomisk.

Det vilde formentlig være hensigtsmæssigt at gennemføre tilsvarende Regler i langt videre Omfang, men Ordene i de øvrige Erstatningsregler i Forfatterl. §§ 17 og 32 udelukker det for andre Krænkelser af Forfatter- og Kunstnerret. De hjemler kun Erstatning for »al Skade«. Og Praxis synes heller ikke at ville anerkende tilsvarende Regler ved andre Eneretskrænkelser.

Se U 1923.561 H. Med Hensyn til Fortjeneste, der opnaas ved uberettiget Salg af anden Mands Ting, hævder ogsaa *Jul. Lassen*, at Kravet ikke kan gaa ud over Tabet, se Lassen II § 145 ved Note 17—18, Handler paa fremmed Formueretsomraade 216 f, 283 ff. Reelt indeholder Lassens Udviklinger herom kun det Postulat, at »Retshaandhævelsessensyn« ikke kan føre til at tillægge den krænkede mere af Udbyttet, end hvad der svarer til Tingens Værdi. Det kan imidlertid næppe bestrides, at den af Lassen bekæmpede Regel har en gavnlig præventiv Virkning, ialfald paa visse Omraader, jfr. foran S. 17. Den vil navnlig have Værdi i Tilfælde, hvor personlige Interesser er udsat for Krænkelse.

Her kan ogsaa henvises til Børsvoldgiftskendelse i U 1933.860, der angik et Tilfælde, hvor en Køber havde betinget sig »Enelosning«, men dette ikke blev overholdt. Skønt der ikke var paavist noget Tab for Køberen, tilpligtedes Sælgeren at godtgøre ham Fragten paa de Varer, som var medtaget i Strid med Aftalen, ud fra den Betragtning, at hverken Skibet eller Sælgeren skulde lukrere ved Overtrædelsen.

I Udlandet anerkendes Krav paa den uretmæssig indvundne Gevinst jævnlig ved Krænkelser af Forfatterret og Patentret, se saaledes norsk Forfatterl. 17 6 Juni 1930 § 21.2° og Patentl. 4 2 Juli 1910 § 38.1°, *Knoph* Åndsretten 163, 309, cfr. derimod 354 og 461 om Mønstre og Varemærker. I Tyskland anerkendes et tilsvarende Krav ogsaa i andre Tilfælde. BGB § 816 fastslaar Grundsætningen for det Tilfælde, at Udbyttet opnaas ved virksomme Dispositioner over andres Ejendele. Og Praxis har anvendt Grundsætningen i endnu videre Omfang, f. Eks. ved ubeføjet Udlejning af en andens Ting. Ifølge svensk Forfatterl. 30 Maj 1919 § 27 gaar Kravet derimod ikke udover Tabet.

VI. *Naar opstaar og forfalder Erstatningskravet?*

A. Ved Erstatning udenfor Kontraktsforhold plejer man at sige, at *Erstatningskravet opstaar* i det Øjeblik, da den Adfærd, der paadrager Ansvar, er udvist, altsaa normalt i *det Øjeblik, da den skadevoldende Handling er foretaget*. Det kræves ikke, at de skadelige Virkninger er indtraadt.

Opstiller man en saadan almindelig Regel, maa den dog efterprøves for hver enkelt Gruppe af Tilfælde, hvor der bliver Tale om at anvende den.

Et herhenhørende vigtigt Spørgsmaal er det, om et Erstatningskrav mod en Fallent giver Ret til Dividende i Konkursboet. Det afhænger af, om Kravet er opstaaet før Konkursen, og dette maa formentlig afgøres i Overensstemmelse med den Regel, som er opstillet ovenfor.

Saaledes ogsaa *Stang* Erstatningsansvar § 26.I. Hvornaar Kravet er opstaaet, kan ogsaa faa Betydning, naar der spørges, om et Erstatningskrav rammes af et præklusivt Proklama. Og her kan man formentlig anvende samme Regel. Se endvidere FAL § 91, hvis Regel dog uden Tvivl i første Række beror paa særlige Overvejelser.

B. *Erstatningskravets Forfaldstid.*

Erstatningskravet antages som Hovedregel at forfalde, saasnart Skaden er sket, jfr. Dansk Obligationsret 60. Det turde ogsaa være klart, at Erstatningskravet ikke kan forfalde, før der er sket en Skade og det deraf følgende Tab kan bedømmes.

Om visse Tilfælde, hvor en farlig Tilstand medfører Tab, se foran § 18.I.

Men ofte maa der en Undersøgelse til for at fastslaa Tabet, og i saadanne Tilfælde kan Fordringen paa Pengeerstatning ikke forfalde, før den fornødne Undersøgelse er foretaget — eller den ansvarlige dog har haft Adgang til at foretage Undersøgelsen, sml. FAL § 24. — Misligholdelse med Erstatningens Betaling vil i Almindelighed vderligere forudsætte et Paakrav, sml. Dansk Obligationsret 63.

Paa den anden Side behøver den erstatningsberettigede ikke at vente med at gøre sit Erstatningskrav gældende, f. Eks. ved Sagsanlæg, til Virkningerne af den skadevoldende Handling har udfoldet sig helt. Det maa være tilstrækkeligt, at det fremtidige Tab kan beregnes med fornøden Sikkerhed. Som allerede omtalt foran under II.B.2. kan der i Tilfælde af Personskade, der medfører Invaliditet, tilkendes Erstatning for det fremtidige Tab af Indtægter. Men en Forudsætning herfor er det selvfølgelig, at der er tilvejebragt praktisk Vished om, at Invaliditeten vil vedvare — enten en bestemt Tid eller for Livstid —. Kan der foreløbig ikke skaffes fornøden Vished, maa Skadelidende vente. Men hvis det ikke drejer sig om en Opsættelse uden væsentlig Betydning, maa han kunne udstykke sit Erstatningskrav og straks rejse Krav om at faa erstattet det Tab, han foreløbig har lidt — derunder Erstatning for Uarbejdsdygtighed i Tiden, indtil Kravet rejses — og saa forbeholde sig senere at søge yderligere Erstatning. Efter Omstændighederne kan han ogsaa gaa den Vej at søge Anerkendelsesdom for, at Sagsøgte er ansvarlig for en vis Begivenhed, og vente med at kræve eksigibel Dom for en bestemt Erstatning, til Virkningerne er afklaret.

Disse Spørgsmaal behandles af *Stang* i Erstatningsansvar § 26.II—III. *Lassen* I 344 har en enkelt Bemærkning.

VII. En Svaghed ved Erstatningsreglerne er det, at Erstatning i Almindelighed kun kan faas betalt, naar den ansvarlige har tilstrækkelige Formuemidler. Den erstatningsberettigede faar imidlertid en bedre Stilling i denne Retning, naar der er tegnet en Ansvarsforsikring, der dækker Erstatningsansvaret. Skønt Ansvarsforsikringen er opfundet for at sikre *den ansvarlige*, ikke den skadelidende, og skønt dette stadig præger Retsreglerne, jfr. FAL § 91, skaber Ansvarsforsikringen en ret stor Sikkerhed for, at Skadelidende faar Erstatning. Det har ogsaa sat sig Spor i Retsreglerne, se navnlig FAL §§ 95—96. Særlig stærk bliver Skadelidendes Stilling, hvor der er tegnet »lovpligtig Ansvarsforsikring«, se herom Enkelte Kontrakter § 37.V.3.

Det lovgivningspolitiske Spørgsmaal, om det anbefaler sig at indføre en vidtrækkende Pligt til Ansvarsforsikring, er berørt foran i § 17.III.

§ 22.

Regler om Lempelse af Erstatningsansvaret.

I. *Skal Erstatning efter Culpareglen afpasses efter Skyldens Grad eller kunne lempes efter Domstolenes frie Skøn?*

Foran i § 21 er det uden videre forudsat, at Erstatningen faar samme Størrelse, hvad enten Skadevolderen har handlet forsætlig eller uagtsomt, og at det heller ikke gør Forskel, om Uagtsomheden har været grov eller ringe. Selv hvor Ansvaret beror paa simpel Uagtsomhed (*culpa levis*), maa Skadevolderen *som Hovedregel erstatte hele det Tab, der er en adækvat Følge af hans uforsvarlige Handling*. Dette er en Grundregel i nedarvet dansk Ret ved Erstatning for økonomisk Skade. — Om Godtgørelse for anden Skade gælder Reglen ikke, se ndfr. i § 26.I.C. — Retspraksis har bygget paa Reglen, og den forudsættes i de spredte *Lovbestemmelser, der tillader at lempe Erstatningen* i særlige Tilfælde.

Vigtigst af disse er *Mdhl* §§ 63—64, der er berørt foran i § 11.II,

og *FAL § 25, 2. Pkt.*, ndfr. II. Mærkes maa ogsaa Sølov § 59, 2. Pkt. og Sømandsl. § 50.2. Endvidere kan nævnes Rpl § 1008.4° og Reglerne om Bod i L om den faste Voldgiftsret 4 Okt. 1919 § 5.A.

Fra legislativt Synspunkt er det omtvistet, om Reglen bør godkendes. Flere Forfattere, her i Norden først og fremmest *Platou*, har hævdet, at man ved Fastsættelse af Erstatning bør tage Hensyn til Skyldens Grad, og at der ved ringere Grader af Skyld bør være Adgang til at nedsætte Erstatningen, saa at den staar i rimeligt Forhold til Brøden.

Se *Platou Privatret § 42 Nr. 16* og Henvisninger i min *Skyld og Skade § 6 Note 2*. I Schweiz bestemmer OR § 43 ganske almindeligt, at der ved Fastsættelsen af Erstatningen skal tages Hensyn til Skyldens Størrelse. Iøvrigt har de vigtigste fremmede Lovgivninger som Hovedregel fastholdt den traditionelle Lære, se Oplysningerne i *Stang Erstatningsansvar 372 ff.*, jfr. 382 f, 419 ff.

Læren begrundes af nogle i Tilslutning til *Jhering* (foran S. 15) med, at der bør være Ligevægt mellem Skylden og det deraf følgende Onde Erstatningen. Denne Begrundelse kan ikke være afgørende, naar man mener, at Erstatningsreglerne maa søge deres væsentlige Grundlag i praktiske Samfundshensyn. Ud fra en saadan Opfattelse er det betænkeligt at give en almindelig Regel om, at Erstatningen skal staa i Forhold til Skylden. Det vil forringe den Sikkerhed, Erstatningsreglerne giver. Og selvom Reglen formes som en blot Bemyndigelse for Domstolene til at lempe Erstatningen ved ringere Grader af Skyld, er der nogen Fare for, at Sikkerheden skal blive svækket. Desuden er en saadan Regel uheldig fra et teknisk Synspunkt, fordi den er saa ubestemt.

Se hertil mine Bemærkninger i SvJT 1937.132, sml. ogsaa *Skyld og Skade 54 ff.* Hvad jeg der anførte, tog ikke Hensyn til den ubevidste Uagtsomhed.

I Betragtning heraf og af, at de vigtigste Retsforfatninger som Hovedregel ikke lader Erstatningen staa i Forhold til Skyldens Grad, synes det betænkeligt at opstille en almindelig Regel om, at Ansaret kan lempes ved ringere Grader af Skyld.

Lignende Grunde taler imod at give Domstolene en almindelig Adgang til at tage Hensyn til Parternes Formueforhold eller endog til »alle foreliggende Forhold«.

I denne Retning *N. H. Bache* i TfR 1928.305 ff, U 1935 B.234 ff, jfr. ogsaa *Hoel Risiko og Ansvar 203 ff.*, *Dagfinn Dahl* legemsskade 127 ff. Deroverfor *Stang Erstatningsansvar 380 ff.* I de Undtagelsestilfælde, hvor An-

svaret lempes af særlige Grunde, vil der derimod jævnlig være Grund til at tage Hensyn til den ansvarliges Formueforhold, jfr. Rpl § 1008.4° (»Vilkaar«).

Hvad der er anført ovfr., kan imidlertid ikke udelukke snævrere Regler, der giver Adgang til at lempe Ansaret i særlige Grupper af Tilfælde, hvor Betænelighederne er mindre og vægtige Grunde taler for Lempelse.

Som en saadan Grund, der ialfald har Vægt fra et legislativt Synspunkt, maa fremhæves, at Paalæggelsen af fuld Erstatningspligt vilde *slaa Skadevolderen ud af en nyttig Virksomhed*.

Præventionshensynet kræver langt fra altid fuld Erstatning og kan forenes med visse Lempelser i Ansaret for ringe Uagtsomhed. Og der er Tilfælde, hvor en Lempelse af Ansaret heller ikke væsentlig vil svække den Sikkerhed, der normalt følger af Erstatningsreglernes genoprettende Funktion.

Dette gælder bl. a., hvor den ansvarlige ikke er i Stand til at betale. Det vil være til ringe Glæde for Skadelidende og meget uheldigt fra andre Synspunkter, om en Mand skulde slæbe en tung Erstatningsbyrde ud i en fjern Fremtid blot i Anledning af en ringe Forseelse. Og selv hvor der er Mulighed for at inddrive Erstatningen hos den ansvarlige, kan der være Grund til at tage i Betragtning, om Erstatningens Betaling ikke slaar for meget i Stykker. Det er Samfundets Interesse at opretholde Erhvervsmulighederne.

Det er fremdeles en udbredt Opfattelse, at der er særlig Grund til at lempe Ansaret for *den, der volder Skade under sit Arbejde i en andens Tjeneste*. Naar en Sømand forvolder Skade ved Fejl eller Forsømmelse i Tjenesten, kan Erstatningsbeløbet ifølge Sømandslov § 50.2° nedsættes under Hensyntagen til den udviste Skyld, Skadens Størrelse og Omstændighederne i øvrigt. Rederens (Husbondens) Ansvar formindskes ikke derved. Se ogsaa Sølov § 59, 2. Pkt.

Om disse Spørgsmaal henvises til mine Artikler i U 1935 B.197 f og SvJT 1937.130 ff, *Lassen* I § 29 v. Note 8 g m. Henvisn., *Trolle* i U 1933 B.129 ff, især 136 ff, *Illum* i TfR 1935.61 f, jfr. ogsaa *Sven Clausen* Essays om Almindelig Retslære 90 f og foran S. 72.

Paa Omraader som Arbejdskampenes er det vistnok ogsaa ønskeligt at aabne Adgang til at lempe Erstatningen. Og her bør Lempelse formentlig kunne ske, selvom Skaden paaføres forsætlig, saafremt Skadevolderens Forhold dog finder rimelig Undskyldning i, at Grænsen for Handlefriheden er omtvistelig, eller i Modstanderens Op-

træden. L om den faste Voldgiftsret 536 4 Okt. 1919 § 5.A giver Adgang til at lempe Erstatningsansvaret ved sine Regler om Bod, da Boden tillige fungerer som Erstatning. Disse Regler gælder i Principet dog kun for de særlige Kontraktsbrud, Loven angaar. Og udenfor denne Lovs Omraade synes Domstolene at være utilbøjelige til at fravige den traditionelle Regel om fuld Erstatning.

Her kan navnlig henvises til U 1928.632 H, jfr. 1926.643 og 649* H. Videre gaar norsk L om arbeidstvister 5 Maj 1927 § 5 (jfr. L 6 Juli 1933), der omfatter »ulovlig boikott«.

Da Hovedreglen om *Erstatning for Tab af Forsørger* er fakultativ (ovfr. § 20.II.B), har Domstolene det i deres Magt at lempe denne Erstatning.

Endelig vil Dommerens Skøn om Tabets Størrelse eller Beviserne for Tabet ofte blive paavirket af hans Mening om, hvilken Reaktion der er Trang til i det paagældende Tilfælde.

Hvor *Erstatningsansvar* paahviler en Person uden Hensyn til *Culpa*, kan der ikke rejses Spørgsmaal om, at Erstatningen skal sættes i Forhold til Skyldens Grad. Spørgsmaalet, om der skal tages Hensyn til den ansvarliges Evne til at bære Erstatningsbyrden, er berørt ovfr. i § 17.II.B.2.

II. FAL § 25.2. Punktum.

FAL § 25.1° fastslaar først, at Forsikreren (ved Skadeforsikring, jfr. § 25.2°) har Regresret mod den Trediemand, der er erstatningspligtig overfor den sikrede. Derefter bestemmer 2. Pkt., at *hvis Trediemand har forvoldt Skaden ved en Uagtsomhed, der ikke kan betegnes som grov, eller hans Ansvar udelukkende hviler paa DL 3—19—2, kan Skadevolderens Erstatningspligt nedsættes eller efter Omstændighederne helt bortfalde.*

Bestemmelsen giver Adgang til at *begrænse selve Erstatningspligten*, ogsaa Skadevolderens eller Husbondens Pligt overfor Skadelidende selv, og adskiller sig herved fra de tilsvarende Regler i de andre nordiske Love.

Reglen maa fortolkes saaledes, at Trediemands Ansvar kun kan lempes, hvis det hviler enten (1) paa Culpareglen alene og hans Uagtsomhed ikke kan betegnes som grov, eller (2) paa DL 3—19—2 alene eller endelig (3) paa begge de to nævnte Grundlag samtidig. Dersom Tilfældet falder ind under strengere Erstatningsregler og Trediemanden derfor bliver ansvarlig, selvom Skaden hverken er

hidført ved Culpa fra ham eller hans Tjener, kan hans Ansvar ikke lempes i Medfør af § 25. Og dette maa gælde, selvom den anvendte strengere Regel ikke er udtalt i Lovgivningen. I denne Gruppe Tilfælde kan det fornuftigvis ikke føre til Ansvarslempelse, at den ansvarlige Trediemand faktisk har udvist en ringe Uagtsomhed. Reglens Begrænsning skyldes, at man ialfald har villet udelukke Lempelse af det saakaldte »Ansvar for farlig Bedrift«, altsaa Ansvar for farlig Virksomhed, forsaavidt Erstatningspligt skal paalægges uden Hensyn til Culpa. Byrden ved dette Ansvar bør falde paa Bedriften, jfr. foran § 17.II.A.

Reglen har givet Anledning til talrige Retssager, og Domstolenes Afgørelser fra de første Aar viser et meget broget Billede. I den allersidste Tid synes Praksis dog at være ved at fæstne sig. Domstolene lader i meget vidt Omfang Ansaret for Tjenere falde bort, naar det skulde støttes alene paa 3—19—2. Ansaret for Skadevolderens egen ringe Uagtsomhed lader Praksis ikke falde bort i samme Omfang. Det er ogsaa naturligt at vise nogen Varsomhed her, da en fuldstændig Ophævelse af Ansaret for *culpa levis* i Tilfælde, hvor Skaden er dækket ved Forsikring, efter manges Mening vil svække den almindelige Agtpaagivenhed betænkelig.

Redegørelser for Praksis er givet af mig i U 1935 B.187 ff, 1936 B.98 ff, 'SvJT 1937.120 ff, af *Holger Hede* i Referat for Danmark til Den 10. Nordiske Kongres for Ulykkesforsikring m. fl. Brancher i Kbhvn Maj 1936 samt af *Wagn Paulsen* i U 1937 B.49 ff, hvortil *A. Dr. Bentzon* i U 1937 B.94 ff.

Angaaende 3—19—2 mærkes særlig U 1936.669 H samt 980, hvor Husbonden selv havde udvist ringe Uagtsomhed. Flere Domme har anvendt Lempelsesreglen i Tilfælde, hvor det drejede sig om Ansvar i erhvervsmæssige Kontraktsforhold, se U 1935 B.192, 1936.444, 603, 980. I den sidste Tid er der imidlertid afsagt flere Domme, der paalægger fuldt Ansvar i saadanne Tilfælde uden dog at erklære Lempelsesreglen for principielt uanvendelig, se U 1936.862, ASS 1936 A.111 (samme Dom), 121 og 140.

Den nyeste Praksis synes ved Anvendelsen af Lempelsesreglen i Almindelighed at ville se bort fra, om den ansvarlige er dækket ved *Ansvarsforsikring*, se navnlig U 1936.444, 603, 605 samt 669 H (her forelaa Ansvarsforsikring, skønt Dommen ikke nævner det). Se dog en Østre Landsrets D i U 1937.423 (Assurandøren 1937.32), der imidlertid angaar et Kontraktsforhold, samt *Bentzon* l. c., der med Styrke gør gældende, at Ansvarsforsikringen maa tages i Betragtning, naar Grunden til at lempe Ansaret er, at Skadevolderen vilde blive ramt for haardt eller endog ruineret.

Ansaret ifølge Motorl. § 38.1° for Ejer eller Bruger af et Motorkøretøj lempes ikke i den seneste Praksis, og FAL § 25 bør formentlig fortolkes saa-

ledes, at Lempelsesreglen ikke omfatter dette Tilfælde. Dette er dog hidtil ikke blevet direkte anerkendt i Praksis, se ogsaa Noten til U 1937.33 H.

Til Belysning af Bestemmelsen kan iøvrigt, foruden til det ovenfor citerede, henvises til de tre andre Referater til, og Diskussionsindlæggene paa, den omtalte Kongres, til Motiverne til FAL og *A. Dr. Bentzons* Kommentar, *N. H. Bache* i TfR 1917.269 ff, U 1933 B.337, 1935 B.233, *Illum* i TfR 1935.59 ff samt mine Artikler i TfR 1921.19 ff, NFT 1930.176 ff.

I *Schweiz* er Retspraksis kommet ind paa at begrænse Forsikrerens Regresret mod den Principal, der er ansvarlig i Henhold til OR § 55, se U 1922 B.86 f. Da dette støttes paa OR § 51.2°, maa det antages, at Praksis vil frakende Skadeforsikrerens Regres i alle Tilfælde, hvor Ansaret skulde paalægges en Person uden Culpa. Samme Resultat naas ved en snæver Fortolkning af § 72 i den schweiziske FAL af *Oser-Schönenberger* Das Obligationenrecht, 2. Aufl., S. 361 ff.

Hvis Stat eller Kommune eller en Storbedrift undlader at tegne Forsikring, idet de indretter en »*Selvforsikring*«, som det f. Eks. er sket ved L om en Statsbrandforsikringsfond 704 22 Decbr. 1920, maa Grundsætningen i FAL § 25, 2. Pkt. uden Tvivl finde Anvendelse.

Jfr. hertil *Hoel* Risiko og Ansvar 13, *N. H. Bache* i TfR 1932.157. Den dér paaberaabte Udtalelse af mig fra Juridisk Forenings Aarbog 1929—30 S. 42 er en stærkt forkortet Gengivelse af et Diskussionsindlæg og er ikke godkendt af mig. Den er blevet formet for vidt. Det var ikke min Mening, at Erstatningspligt »naturligvis« maatte bortfalde overalt, hvor Staten var Skadelidende. Jeg sigtede til de Tilfælde, hvor der er truffet en positiv Beslutning om »*Selvforsikring*«. Men der kan anføres en Del for at gaa videre endnu.

Der kan ogsaa være Tale om at gaa ud over FAL § 25, selvom Skadelidende er en almindelig Enkeltmand. Naar man har en Regel som FAL § 25, 2. Pkt., taler meget for at gaa det Skridt videre at anvende Lempelsesreglen, *hvor Skadelidende ikke var dækket ved Forsikring, men vilde have været dækket, hvis han havde tegnet saadan Forsikring, som det er sædvanligt at tegne*.

Dette Synspunkt er i dansk Lovgivning anvendt paa Skade, der forarsages ved Brandvæsenets Sluknings- og Redningsforanstaltninger, se herom foran § 16.I.1 i.f. Det synes imidlertid at være overvejende sandsynligt, at Domstolene ikke vil opstille en almindelig Regel som den nævnte. U 1933. 718 H, der angaar Retstilstanden før FAL, kunde tyde herpaa. Synspunktet ses dog ikke at være gjort gældende under Sagen og vides heller ikke at være rejst i andre Sager. Ansvarsbegrænsningen støttes af flere Forfattere paa Reglerne om Skadelidendes egen Skyld (ndfr. § 23).

Om Spørgsmaalet kan iøvrigt henvises til *Ussing* i U 1935 B.196, SvJT 1937.131, jfr. tidligere *Asmussen* i Juridisk Forenings Aarbog for 1899—1900 S. 49, *Hindenburg* i TfR 1910.396 f, *Ussing* i TfR 1921.63, NFT 1930.182,

U 1930 B.148, *Hoel* Risiko og Ansvar 173 f, *N. H. Bache* i TfR 1932.158 f, U 1935 B.234, 237.

III. Dansk FAL § 25, 2. Pkt. har i et vist Omfang ladet Erstatningsansvaret bortfalde, hvor Tabet er dækket ved Forsikring. Navnlig *N. H. Bache* har hævdet, at man burde gaa langt videre i denne Retning, og at Forsikringsvæsenets Udvikling efterhaanden maa føre til at afskaffe det meste af Erstatningsretten. — Se herom TfR 1932.157 f og U 1935 B.233 ff med yderligere Henvisninger. — Disse Fremtidsperspektiver ligger endnu saa meget i Taage, at det næppe lønner sig at drøfte dem her.

§ 23.

Skadelidendes Medvirken.

Naar en Person paadrager sig selv en Skade, og navnlig naar han gør det med Forsæt eller Uagtsomhed, opstaar det Spørgsmaal, om han derved afskærer sig fra at kræve Skaden erstattet af Trediemand. Skadelidendes Adfærd vil ofte medføre, at Trediemandens Handling overhovedet ikke er uforsvarlig (eller culpøs), eller at Skaden ikke er en adækvat Følge af Handlingen. I saadanne Tilfælde opstaar der intet Problem, da det følger af almindelige Regler, at Trediemand ikke ifalder Ansvar. Det særlige Problem om Skadelidendes Medvirken kommer kun frem, naar alle de almindelige Betingelser for at paalægge Trediemanden Erstatningsansvar er til Stede.

I. Skadelidende selv Skyld i Skaden.

A. Det har fra gammel Tid været anerkendt, at der kan indtræde en Lempelse i Erstatningsansvaret, naar Skadelidende har medvirket til Skaden ved et Forhold, der kan karakteriseres som Culpaa — eller, som man plejer kort at udtrykke det, naar Skadelidende *selv er Skyld i Skaden*. En saadan Regel har den gavnlige Virkning, at den tilskynder Folk til at passe paa deres egne Goder. Naar Er-

statningsreglerne væsentlig begrundes i Sikkerhedshensyn, kan man vel ogsaa sige, at dette Hensyn taber i Styrke, naar Skadelidende selv viser Ligegyldighed med Hensyn til Bevaringen af sine Goder.

B. *Hvad er egen Skyld?*

Først skal undersøges, hvad det er for et Forhold, der karakteriseres som Skadelidendes »egen Skyld« og kan have Indflydelse paa Erstatningsansvaret.

»Egen Skyld« kan kort bestemmes som *Culpa overfor egne Goder*. Hvad der adskiller »egen Skyld« fra Culpa som Ansvarsbetingelse, er, at Skadelidendes Forhold betragtes som *uforsvarligt*, ikke fordi det truer Trediemand, men *fordi det udsætter hans egne Goder for Fare*.

Ved den nærmere Undersøgelse vil der — ligesom ved Udviklingen af Culpareglen — foreløbig (under 1) blive set bort fra individuelle og subjektive Undskyldningsgrunde.

1. Skadelidende skal have udvist *en Optræden, der er uforsvarlig overfor hans egne Goder*. Hvad der er uforsvarligt, maa afgøres efter en almindelig fornuftig Dom under Hensyn til sædvanlige Fremgangsmaader.

Lassen I 289 opstillede den Sætning, at egen Skyld er et Forhold fra Skadelidendes Side, »der vilde have medført Ansvar for ham efter Kulparegelen, hvis Skaden havde været Trediemands.« — Tilsvarende *Stang* Skade 157, 218 og tidligere *Ussing* Skyld og Skade 174, men derimod SvJT 1918. 277 ff. — Denne Sætning er dog misvisende.

I to Retninger kommer der en Forskel frem mellem egen Skyld og den Culpa, der paadrager Ansvar overfor Trediemand.

Overfor Handler, der kun truer den paagældende selv, er der paa den ene Side ikke Trang til samme faste Retsværn som overfor Handler, der udsætter andre Personer for Fare. Disse sidste Handler bliver — ialfald paa Integritetskrænkelsernes Felt — som Regel uforsvarlige, saasnart de fremkalder en ikke helt ringe Fare for andre, jfr. foran S. 31 f. Derimod kan det være fuldt forsvareligt at udsætte sig selv for ret betydelig Fare, naar der kan opnaas noget særlig værdifuldt derved.

Paa den anden Side maa Skadelidendes Undladelser anses som uforsvarlige overfor hans egne Goder i langt videre Omfang, end Undladelser kan paadrage Ansvar overfor andre. Det er gennemgaaende langt farligere, at Skadelidende selv, f. Eks. Ejeren af en

Ting, sidder med Hænderne i Skødet, end at Trediemand gør det, og der er ikke samme Betæneligheder ved at lade Retsvirkninger afhænge af, om Skadelidendes Undladelse er uforsvarlig ud fra en almindelig Bedømmelse.

Om der foreligger Skyld, naar Skadelidende ikke har iagttaget *præventive Lovbestemmelser*, maa formentlig i Hovedsagen afgøres paa tilsvarende Maade som S. 27 foran, jfr. U 1931.86 H.

2. Hvilken Betydning man skal tillægge Skadelidendes *individuelle (subjektive)* Forhold, er omtvistet. Følger man den Opfattelse, der ovfr. i § 11 er hævdet med Hensyn til Culpa som Ansvarsbetینگelse, kan man formentlig gennemføre tilsvarende Grundsætninger her. I saa Fald bør man ogsaa anvende Grundsætningen i Mdhl § 63—64, saaledes at Domstolene efter Omstændighederne kan undlade at lempe den ansvarliges Erstatningspligt, hvor dette skønnes billigt, fordi Skadelidende er Barn eller Afsindig.

Nogle vil anlægge en helt individuel Bedømmelse, altsaa kræve virkelig subjektiv Skyld. Herimod *Lassen* I § 31 Note 24 og *Stang* Skade 248 ff, der opstiller samme Regel, som er forsvaret ovenfor. En rent objektiv Bedømmelse vil *N. H. Bache* anlægge i TfR 1928.296 f. *Praksis* har ialfald taget Hensyn til Barnealder, se f. Eks. U 1928.243* H, jfr. TfR 1928.382. Herfor ogsaa *Axel Møller* Skibssammenstød I 282 f og norsk H i U 1936 B.264 f, *Gjelsvik* Norsk Personrett, 2. utg. ved *Augdahl*, 31 f, *Simonsen* i TfR 1936. 138 f, 141 ff. Det kan imidlertid ogsaa faa Betydning, om et Barn f. Eks. er fra Storstaden eller fra Landet. U 1921.383 (før Mdhl) synes at have taget daarligt Syn i Betragtning. U 1929.1032 H viser ikke klart, om der blev taget Hensyn til Alder og daarlig Gang. Mdhl § 63 er paaberaabt i U 1936.580 (en Dreng ramte en anden med en Pil. Skønt begge havde medvirket i lige Grad, nedsattes Erstatningen kun med $\frac{1}{3}$).

3. Den herskende Lære betegner *ikke* egen Skyld som *et retstridigt Forhold*, idet en Person ikke antages at handle retstridigt ved at udsætte sine egne Goder for Skade. Den reale Baggrund for denne Terminologi er, at Skadelidendes uforsvarlige Handlinger som Hovedregel hverken kan forbydes eller hindres ved Nødværge eller andre afværgende Retsmidler. Den eneste retlige Følge af egen Skyld er, at Skadelidendes Erstatningskrav kan gaa tabt.

4. For at egen Skyld skal have Indflydelse paa Erstatningsansvaret, kræves fremdeles *Aarsagsforbindelse* i lignende Forstand som ved Anvendelsen af Culpareglen (ovfr. § 19). Ligeledes er det en Betingelse, at Skaden var en *adækvat Følge* af Skadelidendes egen Skyld.

Sml. U 1931.86 H.

C. *Hvilken Indflydelse har egen Skyld paa Ansvar efter Culpa-reglen?*

Der har været megen Uenighed om, hvilken Indflydelse paa Erstatningsansvaret man burde tillægge »egen Skyld«. Indtil for omkring 20 Aar siden var den herskende Opfattelse her i Landet følgende: Hvis der var væsentlig Forskel paa Graden af Skyld hos Skadevolderen og Skadelidende, maatte Skaden bæres af den, der havde Hovedskylden. I andre Tilfælde bortfaldt Erstatningsansvaret i Overensstemmelse med den romanistiske Grundsætning *compensatio culpæ*.

Nogle vilde dog begrænse Reglen om *compensatio culpæ* ved at lægge *Vægt paa Tidsforholdet*. Den der havde handlet sidst, skulde bære hele Skaden. Denne Lære, der forsvarede af *Jul. Lassen*, vandt dog ikke større Tilslutning. Bagved Læren laa den Realitet, at den, der har handlet først, jævnlig ikke opfylder Ansvarsbetingelserne, eller at hans Skyld dog ofte er den mindste. Men Læren er uheldig fordi den borttager Erstatningsreglens konkret præventive Virkning i alle Tilfælde, hvor Skade kun kan ventes at indtræde ved Skadelidendes senere Uagtsomhed.

Man har ogsaa været inde paa den Løsning at *dele den samlede Skade lige* mellem Skadevolder og Skadelidende. Denne Løsning er uden Tvivl at foretrække for *compensatio culpæ*, navnlig i Tilfælde af Sammenstød mellem Trafikmidler, hvor Reglen om *compensatio culpæ* er særlig uhensigtsmæssig.

I de sidste Aartier har den Anskuelse imidlertid sejret, at Domstolene maa have Adgang til *efter deres Skøn at bestemme, om og i hvilket Omfang Erstatning skal ydes*, og at de ved Skønnet skal lægge Hovedvægten paa Graden af den udviste Skyld. *Tabet skal* med andre Ord *fordeles mellem Skadevolder og Skadelidende under Hensyn til Beskaffenheden af deres Fejl*.

Denne Regel om »fri Fordeling« af den samlede Skade blev først indført i dansk Ret for Skibssammenstød — nemlig ved Sølov § 220 —, men er fra omkring 1920 i dansk Retspraksis blevet anerkendt som den almindelige Regel.

Der foreligger talrige Domme. Blandt de første kan nævnes U 1918.23*, 1920.42* og 627* og fra senere Tid f. Eks. U 1930.1006 H.

Reglen var omtrent samtidig blevet optaget af en Række nordiske Forfattere, se *Axel Møller* Skibssammenstød I § 17 B, *Stang* Skade Kap. III *Ussing* i Anmeldelsen deraf i SvJT 1918.275 ff samt *Lassen* I § 31.VI.

Fordelingssystemet stemmer godt med den Opfattelse, der lægger en Hovedvægt paa Præventionshensynet. Naar det gælder at skabe Motiver — baade for de eventuelle Skadevoldere og Skadelidende — til at undgaa Skaden, er det hensigtsmæssigst at indrette Reglerne saaledes, at ingen af Parterne paa Forhaand kan vide sig sikker paa at slippe uden Tab, hvis der sker Skade. Og da der er stærkest Trang til Prævention overfor grovere Fejl, virker det gavnligt, at den groveste Skyld kommer til at bære den største Del af Skaden.

At det har præventiv Betydning at nægte Skadelidende Erstatning, synes endog anerkendt af *N. H. Bache* i U 1920 B.325.

Det kan omtvistes, om der bør opstilles *skarpere Regler for visse Ydertilfælde*. Nogle har saaledes villet udelukke Fordeling, hvor den ene Part har handlet forsætlig, den anden uagtsomt. Her skulde hele Skaden lægges paa den, der havde fremkaldt Skaden med Forsæt. I de allerfleste Tilfælde vil Domstolene nu uden Tvivl komme til samme Resultat ud fra Fordelingsreglen. Derfor er der ingen Trang til en Særregel. Og der kan tænkes Tilfælde, hvor det ikke vilde være rigtigt at fritage den, der kun havde vist Uagtsomhed, for al Skade. Saaledes hvis en Boykotning, der foretages med Forsæt, har nogen Undskyldning i udæskende Optræden fra den boykottede Persons Side.

Sml. ogsaa U 1926.903 H (Forholdet nær ved Nødværge), 1922.16, Motorl. § 38.1° udelukker for sit Omraade Erstatning, naar Skadelidende har hidført Skaden forsætlig.

Hvor Skadelidende uden nogen Undskyldning — med Forsæt eller grov Uagtsomhed — har undladt at *gribe ind for at begrænse en Skade, der er under Udvikling*, kunde man overveje at fritage Skadevolderen for at erstatte den Skade, som kan antages foranlediget ved Skadelidendes Passivitet. Til Støtte for en saadan Særregel kan henvises til FAL § 52, der afviger fra den almindelige Regel om egen Skyld i FAL § 18. Forholdene ligger dog noget anderledes ved Forsikringsaftaler. Og der er sikkert ingen Betænkeligheder ved at lade ogsaa disse Tilfælde gaa ind under den almindelige Skønsregel.

Erstatning for Afsavn vil Domstolene vistnok normalt kun give for det Tidsrum, som Skadelidende med Rimelighed anvender til at afhjælpe Skaden, jfr. U 1933.1076, 1928.568 og 1927.857.

Fordelingsreglen vil i Almindelighed føre til at give Krav paa halv Erstatning, naar der er *lige stor Uagtsomhed paa begge Sider*. Men Domstolene maa kunne tage Hensyn til *særlige Forhold*, der kan begrunde afvigende Resultater, og deriblandt formentlig ogsaa til, at Skadevolderen selv har lidt Skade. Se som Eksempel U 1932.520 H, hvor en Motorcyklist, der kørte med en gratis Passager, ved et Sammenstød selv blev dræbt, medens Passa-

geren kom alvorlig til Skade. Dommen konstaterede grov Uagtsomhed hos dem begge og nægtede Passageren Erstatning i Motorcyklistens Dødsbo.

Dansk Lovgivning indeholder iøvrigt ingen almindelige Regler om Spørgsmaalet. Fordelingsreglen har stærkest Støtte ved Sammenstød mellem Trafikmidler. Den er foruden i Sølov § 220 og § 223 a hjemlet ved Sammenstød mellem Luftfartøjer og mellem Motor-køretøjer, se Bek. 251 6/8 1937 § 37.2° og Motorl. § 38.4°. Udenfor Sammenstødstilfælde er Reglen gennemført for Jernbaner og Motor-køretøjer ved L 117 11 Marts 1921 § 1, 3. Pkt., § 5.1°, §§ 7 og 9 og ved Motorl. § 38.1° (med den S. 187 nævnte Undtagelse).

Enkelte Lovbestemmelser bruger Formuleringer, der kan opfattes som Udtryk for Reglen om *compensatio culpæ*, se især Stærkstrømsl. (Bek. 15/4 1940) § 6 (Erstatningspligt, medmindre Skadelidende selv »forsætlig eller ved Uagtsomhed har hidført Skaden«). Denne Bestemmelse kan dog formentlig fortolkes som et almindeligt Forbehold om, at Erstatningspligten paavirkes af egen Skyld. — Saaledes har man fortolket Sporvejskoncessionernes beslægtede Regel, se U 1936.673 H. — En tilsvarende Fortolkning kan derimod ikke anlægges paa Luftfartsl. § 36.2°, der udenfor Sammenstødstilfælde hjemler, at »Erstatningspligten bortfalder, saafremt den skadelidte selv ved Forsæt eller grov Uagtsomhed har hidført Skaden.«

Hvor særlige Lovregler ikke griber ind, kan der ikke være noget i Vejen for at gennemføre Fordelingsreglen som dansk Rets almindelige Regel.

D. *Visse Trediemænds Skyld ligestilles med egen Skyld.*

En lignende Lempelse af Erstatningspligten som ved Skadelidendes egen Skyld indtræder i særlige Tilfælde, naar Skaden er hidført ved Culpæ fra andre Personers Side. Man taler her om, at andre Personer »identificeres« med Skadelidende.

Problemet er behandlet af *Stang* Skade 294 ff, se fremdeles *Lassen* I § 31 Note 40 m. Henvisn., *Kørsner* i TfR 1919.90 H, *Ussing* i U 1920 B.386 f. *Oertmann* § 254 Anm. 5 og 6.

Naar der rejses Spørgsmaal om *Erstatning for Begravelsesudgifter eller for Tab af Forsørger*, tages den dræbtes Skyld i Betragtning ganske paa samme Maade som Skadelidendes egen Skyld ellers.

Saaledes U 1931.690 H, 1932.79 H, 1933.32 H, 1932.1109, 1935.1003. Ligesaa norsk Praksis ifølge *Dagfinn Dahl* legemsskade 87 f, samt tysk og schweizisk Ret, se U 1927 B.193. Imod denne Løsning *Ahnfelt-Rønne* paa 13. nordiske Juristmøde Forhandlingerne 105 og Bilag 4, men deroverfor *N. H. Bache* i U 1929 B.352 f og *Stang* Skade 297 f.

Den, der yder *Hjælp til Selvmord* til en normal og voksen Person uden at bidrage til at fremkalde Beslutningen, vil Domstolene sikkert ikke paalægge Erstatningsansvar overfor de efterladte. Det har næppe Interesse at drøfte,

om der bør opstilles en Regel, der ubetinget udelukker Erstatningsansvar i saadanne Tilfælde. Sml. Diskussionen om det strafferetlige Spørgsmaal i U 1926 B.221, 253, 269, 293 og 315 samt foran S. 62.

Fremdeles antages det, at *Forseelser, som begaas af en Person i en andens Tjeneste*, og som medvirker til at paadrage denne anden Skade, maa paavirke hans (Principalens) Erstatningskrav paa samme Maade som egen Skyld.

Sml. U 1921.367, *Stenbeck* i SvJT 1928.526, 1934.273.

Adskillige vil gaa videre endnu og navnlig lade *Forældres eller Værges Forsømmelighed* i Tilsynet med Børnene virke som egen Skyld, naar Børnene lider Skade.

I denne Retning U 1923.210 og 1916.802 om Forældre. Forbeholdet i U 1928.243* H viser derimod intet, fordi Jernbanel. 11 Marts 1921 § 1.2° fritager Jernbanen for Ansvar, saasnart en Trediemand er Skyld i Skaden. Se iøvrigt U 1933.63 Note 2. Om norsk Ret *Stang* Skade 304, NRt 1930.630, 1932.969, jfr. 1933.819 (Minoriteten). Schweizisk Praksis synes at forkaste Identifikationsreglens Anvendelse paa Forældre, se en Dom, der omtales i TfR 1936.132.

Ved Skibssammenstød maa Ladningsejeren finde sig i, at der ved Spørgsmaal om Erstatning til ham fra det andet Skib tages Hensyn til Fejl, der er udvist af det Skib, hvormed Ladningen befordres, se Sølov § 220.3°. Overfor Passagerer gennemføres Identifikationen derimod ikke. Tilsvarende Regler gælder om Sammenstød mellem Luftfartøjer, se Luftfartsl. § 37.2°. Derimod bør man formentlig ikke anvende disse Regler om Fragtgods analogt paa andre Transportmidler.

Dette antager dog *Stang* Skade 303. Og Motorl. § 38.4° gennemfører Identifikationen med Hensyn til Skade paa Køretøjerne. Sml. svensk L. 39 2 Marts 1934 og SvJT 1934.273 ff. Se iøvrigt *Kóersner* i IfR 1919.93 ff. At Identifikationen heller ikke her gennemføres ved Personskade, staar fast, se U 1920.667 H, 1928.652* H.

Der kan ogsaa rejses Spørgsmaal om at lade Trediemands Fejl paavirke Erstatningspligten i andre Tilfælde, men det er endnu ikke lykkedes at fastslaa tilfredsstillende almindelige Regler herom.

Naar en Tablidendes Ret til Erstatning er ordnet saaledes, at den behandles som afledet af en anden Persons Ret (ovfr. § 20.II.E), maa denne Persons Uagtsomhed tages i Betragtning som egen Skyld. Naar Skadeforsikrerer gør Regreskrav gældende i Medfør af FAL § 25.1°, kan han saaledes aldrig kræve mere, end den sikrede selv kunde have krævet. Paa tilsvarende Maade staar Sagen, naar en

Arbejdsgiver kræver Udgifter til Løn eller Pension erstattet af den Trediemand, der har tilføjet Arbejderen Skade, jfr. foran S. 163.

En Skadelidende, hvis Erstatningskrav nedsættes paa Grund af Fejl, som hans Tjener har begaaet, vil i Almindelighed have Regresret overfor den paagældende Tjener.

E. *Egen Skyld ved Erstatningsregler, der gaar udover Culpareglen.*

De ovfr. under C og D fremstillede Regler maa anvendes fuldtud, hvor Erstatningsansvar paalægges efter DL 3—19—2 eller andre Regler, der lader en Person bære Ansvar for Skade, der voldes ved en andens Fejl. Naar A's Tjener uagtsomt har paaført T en Skade, men ogsaa T har handlet uagtsomt, maa Fordelingsreglen altsaa anvendes, naar T rejser Krav paa Erstatning overfor A.

Saaledes U 1920.627*. Sml. *Dagfinn Dahl* legemsskade 89.

Paa tilsvarende Maade gælder Fordelingsreglen, naar *Ansvar i Henhold til Motorl. § 38.1°* paalægges Motorvognens Ejer eller Bruger i et Tilfælde, hvor han ikke har udvist Culpa, medens det ikke er godtgjort, at hans Chauffør har udvist fornøden Agtpaagivenhed, jfr. U 1937.311 H.

I Tilfælde, hvor Erstatningsansvar skulde paalægges en *farlig Bedrift helt uden Culpa*, taler vor Lovgivning nærmest for den Regel, at Skadelidendes egen Skyld bringer Erstatningsansvaret til at falde helt bort, se navnlig Jernbanel. 11 Marts 1921 § 1, 2. og 3. Pkt.

Denne Løsning har jeg hævdet i »Skyld og Skade« 181 f, se ligeledes *Vinding Kruse* i TfR 1919.277 Note 1.

Da Byrden ved Erstatningsansvaret i disse Tilfælde maa indgaa i Driftsomkostningerne og ofte former sig som en ret konstant Udgift, bør man dog vistnok aabne Adgang til at fordele Skaden ogsaa i disse Tilfælde. Naar Skadelidendes Uagtsomhed kun har været ringe, skulde der da kunne tillægges ham delvis Erstatning.

I denne Retning U 1930.338, der angaar et Tilfælde, hvor en Hund løb ind i en kørende Bil og Skadelidende klart var sagesløs heri. Sml. U 1921.383 og paa den anden Side U 1929.794 og maaske 743* H. Hundeloven (foran § 15.IV.A) kunde iøvrigt synes at indeholde den Regel, at det særlige Ansvar efter Loven falder helt bort, naar Skadelidende selv er Skyld i Hundens Angreb. Dens Regel omfatter nemlig kun Angreb paa »sagesløs Person«, og Skadelidende er ikke sagesløs, naar han ved egen Skyld har foranlediget Hundens Angreb. Og det kan da næppe gøre Forskel, at Skadelidende er et »uansvarligt« Barn eller en Afsindig, sml. U 1906.507, der dog ikke tager klar Stilling til Problemet.

Angaaende schweizisk Praksis om det omtalte Spørgsmaal henvises til en Artikel i Schw. Juristen-Zeitung 31.53 ff.

Det er forudsat i det foregaaende, at den Adfærd, der bringer Erstatningsansvaret til at falde bort, kan bestemmes paa samme Maade, som hvor det drejer sig om Erstatning efter Culpareglen. Derfor er Begrebet *egen Skyld* fremstillet under eet foran under B. Imidlertid er det ikke uden videre givet, at der maa stilles samme Krav, hvor det drejer sig om Ansvar uden Culpa, sml. Skyld og Skade 181. Det Standpunkt, jeg dør indtog, maatte føre til, at Skadelidende ikke kunde paaberaabe sig Afsindighed til sin Fordel. Dette bør næppe fastholdes, hvis man iøvrigt forlader det skarpe Standpunkt, jeg indtog i Skyld og Skade. Rpl § 1018 b løser til Dels Spørgsmaalet for sit Omraade. Det samme gør muligvis Hundeloven, jfr. ovfr. Men fra disse særlige Bestemmelser kan man næppe udlede en almindelig Regel.

II. *Skadelidendes Medvirken uden Culpa.*

At Skadelidende medvirker til Skaden ved en forsvarlig Handling, paavirker i Almindelighed ikke hans Erstatningskrav.

Om det særlige Forhold, at han ofrer Formueværdier for at afværge eller formindske Skaden, er der talt ovfr. § 18.I.

Ialfald *hvor Ansvar paalægges uden Culpa*, kan der dog efter Omstændighederne være Grund til at lade Erstatningspligten blive paavirket af Skadelidendes Medvirken, selvom den ikke er egen Skyld.

Det maa navnlig kunne ske, naar Skadelidende *medvirker ved en Handling, der vilde have været egnet til at paadrage ham Ansvar uden Culpa*, hvis Skaden havde ramt Trediemand. Som Eksempel kan nævnes Slagsmaal mellem to Hunde eller Sammenstød mellem to Transportmidler, der har Ansvar uden Culpa.

I saadanne Tilfælde bør man formentlig antage, at Domstolene har Adgang til at fordele Skaden efter deres Skøn. Herfor kan paaberaabes Analogien af Motorl. § 38.4°, der ved Sammenstød mellem Motorkøretøjer foreskriver Fordeling af Skaden, selvom det er uoplyst, om der er udvist Culpa. For Luftfartøjers Vedkommende giver Luftfartsl. (Bek. 251 6/8 1937) § 37.2° smh. m. Søl. § 221 dog den Regel, at hvert Fartøj bærer sin Skade, naar Sammenstødet er Følge af ulykkelig Hændelse.

Om Hundeslagsmaal sml. U 1927.140. Om Erstatning for en Tyrns Beskadigelse af Kvier, i Henhold til Mark- og Vejfredsl. U 1921.780.

Fordelingsreglen bør ogsaa anvendes, naar de to medvirkende Handlinger er af forskellig Art, f. Eks. naar Skaden er voldt ved Sammenstød mellem Bil og Sporvogn og Skyldspørgsmaalet ikke er bragt paa det rene.

I saadanne Tilfælde vil *N. H. Bache* i U 1935 B.236 f lade hver Part bære sin Skade. U 1916.1029 (Hund overkørt af Bil) viser intet klart. Se om

Spørgsmaalet iøvrigt Skyld og Skade 182 ff, 369 f, 374, 378, *Stang* Skade 339 ff jfr. § 24 og 190, OR § 44, *Oertmann* § 254 Anm. 2 h, § 833 Anm. 5 a, *Josserand* Cours de Droit civil II no. 550.

Ansaret bør formentlig ogsaa kunne lempes i andre Tilfælde, hvor Skadelidende har *medvirket til Skaden ved en ekstraordinær Handling, der fremkaldte en særlig Fare for den paagældende selv*. En Regel i denne Retning indeholder Jernbanel. 11 Marts 1921 § 7.3° (»usædvanlig«).

Se hertil U 1930.1059*, der fremhæver, at Skadelidendes Benyttelse af Ejendommen ikke var usædvanlig. Sml. ogsaa U 1931.1120. Ud fra det angivne Synspunkt maatte Erstatningen kunne være lempet i Tilfælde som U 1931.723 H (ovfr. § 16.II.A, Kabelsagen). I denne Forbindelse kan nævnes Saltvandsfiskeril. 93 31 Marts 1931 § 4.3°, § 9.3°, der ligesom flere forudgaaende Love ikke lader Erstatningspligt indtræde, naar der ved Vaadfiskeri, Sejlads eller Ankring voldes Skade paa faststaaende Fiskeredskaber og Skaden er foranlediget ved Nødtilstand.

Det har yderligere været hævdet, at det Erstatningsansvar, der normalt indtræder uden Culpa, bør falde bort, naar Skaden indtræder, fordi *Skadelidende selv frivillig og i egen Interesse har udsat sig for Faren* fra den paagældende farlige Bedrift eller det farlige Dyr.

I denne Retning *Stang* Skade 341 f, jfr. *Oertmann* Kommentar § 254 Anm. 2 h. Se om Spørgsmaalet Skyld og Skade §§ 19 og 25.

Denne Sætning bør næppe godkendes. Den tiltaler manges Retsfølelse, og det er forstaaeligt, fordi den i talrige Tilfælde giver rimelige Resultater. Ved nærmere Efterprøvelse viser det sig dog, at den langt fra altid gør det.

At Sætningens Resultater jævnlig er gode, beror paa, at forskellige andre Regler ofte vil føre til samme Resultater. Der er — som nævnt ovfr. — Grund til at lempe Ansaret, naar Skadelidende har medvirket til Skaden ved egen Skyld eller ved en ekstraordinær farlig Handling. Endvidere kan Ansaret for farlig Bedrift være begrænset til Interessekollisionstilfælde, jfr. ovfr. § 17.IV.A.4, eller dog saaledes, at det kun omfatter dels Interessekollisionstilfælde, dels gensidig bebyrdende Kontraktsforhold. Naar Skadelidende uden Vederlag benytter Trediemands ekstraordinære farlige Virksomhed, vil der som Regel ikke være Grund til at paalægge Trediemanden Ansvar uden Culpa.

III. *Gensidig Skadeforvoldelse.*

Der opstaar visse særlige Problemer, naar to Personer har voldt hinanden Skade ved samme Lejlighed og paa en saadan Maade, at Skaderne efter Reglerne foran bør fordeles mellem dem.

Det er allerede sagt foran, at det er den samlede Skade, altsaa Skaderne paa begge Sider, der skal fordeles. Hvis f. Eks. A og B under Cyklékørsel støder sammen ved ringe Uagtsomhed fra begge Sider og A's Skade er 300, B's 900, er der Enighed om, at de 1200 skal fordeles efter Fejlens Beskaffenhed. Hvis A's og B's Fejl er lige store, skal hver af dem bære et Tab paa 600 (Eks. 1). Hvis A's Fejl er saa meget ringere, at han kun findes at burde bære $\frac{1}{4}$ af Skaden, maa der falde 300 paa A, 900 paa B (Eks. 2).

Det er imidlertid omtvistet, hvad der nærmere ligger heri.

Man har opstillet 2 forskellige Konstruktioner.

Efter en Lære opstaar der aldrig mere end eet Krav. *Enten* kan hverken A eller B kræve noget. Saaledes bliver Forholdet i Eksempel 2 samt i alle Tilfælde, hvor baade deres Skyld og deres Skader er lige store. *Eller* den ene faar saa stort et Krav paa den anden, som er nødvendigt for at gennemføre Fordelingen. I Eksempel 1 maa B saaledes kunne kræve 300 af A. Derved opnaas, at hver af dem kommer til at bære 600. Denne Lære kalder jeg kort »*Enkeltkravslæren*«. I engelsk Retssprog bruger man Udtrykket *single liability*. Andre betegner Opgørsmaaden som »*Nettoberegning*«.

Efter en anden Lære foretages Fordelingen af hver Parts Skade for sig. Hver Part faar derfor Krav paa delvis Erstatning for sin Skade overfor den anden Part, og de to Krav kan da modregnes. I Eks. 1 ovfr. kan A saaledes kræve 150 af B, og B 450 af A. I Eks. 2 kan A kræve $\frac{3}{4}$ af 300, altsaa 225 af B, og B kan kræve $\frac{1}{4}$ af 900, altsaa ligeledes 225, af A. Denne Lære kalder jeg »*Dobbeltkravslæren*«. Andre taler her om *cross liability* eller om »*Bruttoberegning*«.

Om Spørgsmaalet henvises til *Stang* Skade § 20, *Ussing* i U 1932 B.177 ff med yderligere Henvisninger, *Ove Rasmussen* i Juridisk Forenings Aarbog for 1933—34.30 ff, *Tybjerg* i NFT 1936.391 ff, *Stenbeck* i SvJT 1932.62.

I de fleste Tilfælde gør det ingen praktisk Forskel, om man følger den ene eller anden Lære. Og hvor det er ligegyldigt for Resultatet, er det nemmest for Parter og Domstole at anvende Enkeltkravslæren i Paastand og Doms-konklusion. I særlige Tilfælde faar det dog afgørende Betydning, hvilken Lære man følger. Det gælder navnlig, hvor Domstolene har Adgang til at lempe den ene Parts Erstatningspligt, f. Eks. i Henhold til FAL § 25, 2. Pkt. eller Mdhl §§ 63—64.

Hvis A's Erstatningspligt kan lempes, medfører Enkeltkravslæren, at der kun bliver Plads for Lempelse, naar A »netto« skulde betale noget til B som i Eksempel 1. Med Dobbeltkravslæren kan Lempelsen blive større i Eksempel 1 — nemlig gaa op til de 450, som A skulde betale — og i Eksempel

2 bliver der Plads for en Lempelse, nemlig indtil de 225, som A skulde betale.

I saadanne Tilfælde synes Dobbeltkravslæren med sin større Smidighed at give de heldigste Resultater. Og da den ikke ses at møde afgørende Betæneligheder i andre Retninger, bør den vistnok som Hovedregel følges.

Den er fulgt ved U 1935.265 H (om Skibssammenstød). De Betæneligheder, jeg fremførte i U 1932 B.181, anser jeg ikke for afgørende, jfr. *Ove Rasmussen* anf. St. 37. Spørgsmaalet, om der skal regnes med Enkeltkrav eller Dobbeltkrav, faar særlig stor Betydning, hvor der er tegnet Ansvarsforsikring. Det er imidlertid muligt, at særlige forsikringstekniske Hensyn eller Ansvarsforsikringens Praksis kan føre til Løsninger, der afviger fra den almindelige Erstatningslæres.

§ 24.

Flere erstatningsansvarlige.

I. Erstatningspligten.

A. Naar en vis Skade er indtraadt paa en saadan Maade, at flere forskellige Personer hver for sig efter de almindelige Erstatningsregler vilde være forpligtet til at erstatte Skaden, bliver de som Regel *solidarisk forpligtet* til at betale Erstatningen. — Der tænkes herved paa Tilfælde, hvor hver enkelt vilde være ansvarlig til Erstatning, hvis der ikke var andre Personer, der samtidig opfyldte Ansvarsbetingelserne. — Reglen er anvendt i talrige Domme, se f. Eks. U 1929.688 H, 1928.372.

Det solidariske Ansvar forudsætter, at det er en og samme Skade, de enkelte er ansvarlige for, og der bliver kun Tale om fuldstændig Solidaritet, hvis hver enkelt er forpligtet til at betale samme Beløb.

Jfr. herved U 1932.182. Om det Tilfælde, at flere Personer successivt har tilføjet samme Genstand hver sin Skade, henvises til § 25.II.

Da Erstatning kun skal tjene til Genoprettelse af det Tab, der er lidt, er det klart, at Skadelidende ikke skal have Erstatning mere end een Gang. Det eneste, der kunde volde Tvivl, er, *om der ikke er Grund til at lempe Ansaret* for de enkelte Skadevoldere.

Som Hovedregel maa dette Spørgsmaal besvares benægtende. Det kan begrundes negativt med, at der ikke er Grund til at fravige de almindelige Erstatningsregler, blot fordi flere Personer kan drages til Ansvar for Skaden. Positivt kan man fremføre, at de praktiske Hensyn, som bærer Erstatningsreglerne, i Almindelighed ogsaa taler

for at fastholde de enkeltes Ansvar. Det skaber navnlig det største Maal af Sikkerhed.

Reglen om det solidariske Ansvar betragtes ofte som en simpel Konsekvens af de almindelige Erstatningsregler. Saaledes *Lassen* I 358, *Stang* Skade § 3 og min Anmeldelse i SvJT 1918.276. Nogen virkelig Begrundelse gives dog ikke paa denne Maade, se ogsaa *Hoel* Risiko og Ansvar 199 ff.

Hovedreglen om solidarisk Ansvar har fundet Udtryk i Lovgivningen for spredte Tilfælde.

Man plejer at nævne de gamle Bestemmelser i DL 6—15—6 og Fr. 7 Nov. 1809 § 115, der angaar Tilfælde, hvor Culpabetingelsen er opfyldt. Fra den nyere Lovgivning nævnes Luftfartsl. (Bek. 251 6/8 1937) § 37.3°, der angaar Ansvar uden Culpaa, samt Stærkstrømsl. (Bek. 254 15/4 1940) § 8.

Da de forskellige ansvarlige i Almindelighed har indbyrdes Regresret, som det nærmere omtales ndfr. under II, faar den herskende Lære i mange Tilfælde kun den Betydning, at den erstatningsberettigede fritages for Risikoen for, at en eller flere af Skadevolderne ikke kan betale. Dette Resultat kunde i og for sig naas ved mindre vidtgaaende Regler, f. Eks. ved den Regel, at de ansvarlige var forpligtet *principal pro rata, subsidiært solidarisk*, eller ved at man lod enkelte af dem hæfte subsidiært. Intet af de ovennævnte Lovbud har dog saadanne Regler. Og det blot subsidiære Ansvar er forkastet i et af de Tilfælde, hvor det snarest maatte være anvendt, nemlig med Hensyn til Husbondens Ansvar i Medfør af DL 3—19—2.

Det Offentliges Ansvar for Tjenestemænd er ialfald i vidt Omfang subsidiært, se Rp1 § 1020. En praktisk Tilnærmelse til et subsidiært Ansvar indeholder ogsaa Mdhl §§ 63—64 ved den Regel, at der skal tages Hensyn til »Udsigten til, at Skaden kan faas godtgjort hos andre«. BGB § 829 hjemler et subsidiært Billighedsansvar for Børn og Afsindige. Se ogsaa om finsk Ret *Hernberg* Gäldförhållandet 114.

En Undtagelse fra Hovedreglen gøres i de Tilfælde, hvor en af Skadevolderne staar i et saadant Forhold til Skadelidende, at den paagældendes Uagtsomhed ved Fastsættelsen af andre Skadevolderes Erstatningsansvar tages i Betragtning paa samme Maade som Skadelidendes egen Skyld. Jfr. om denne »Identifikation« foran § 23.I.D.

Erstatningsansvaret efter *Pressel*. § 6.7° (ovfr. S. 98) rammer normalt kun Forfatteren og/eller Redaktøren.

Om Jernbanel. 11 Marts 1921 § 1, 2. Pkt. se ovfr. § 17.V.

Jul. Lassen antog, at Reglen ikke kunde fraviges uden særlig Hjemmel. Det kan jeg ikke være enig i. De nysnævnte Regler om Identifikation er i Virkeligheden Undtagelser og har for Størstedelen ikke særlig Hjemmel.

Af U 1936.418 fremgaar det ikke klart, hvad der er Grunden til, at nogle af de ansvarlige slap billigere end andre.

B. Goos hævdede, at en Handling som Hovedregel ikke var retstridig (og egnet til at paadrage Ansvar), naar dens Mulighed for at foraarsage Skade beroede paa »mellemkommende, objektivt abnorme, subjektivt normale menneskelige Handlinger«. Som Hovedregel skulde der med andre Ord ikke kunne lægges Ansvar paa en Skadevolder, hvis hans Handling var adskilt fra Skaden ved en Trediemands Handling, der var egnet til at paadrage Trediemanden Ansvar. Se Alm. Retslære I 333 f, 348 ff. Denne Lære kan ikke billiges, se *Lassen* I § 30 med Henvisninger, hvortil kan føjes *Bentzon* i TfR 1918.19 f samt den hovedsagelig strafferetlige Diskussion i U 1926 B. 221, 253, 269, 293 og 315, 1927 B.94. De reale Hensyn, Goos paaberaabte sig, kan ikke føre til en saadan skarp Regel om Udelukkelse af Ansvar for visse medvirkende. Men i de fleste Tilfælde vil man ved at anvende almindelige Regler komme til samme Resultater som efter Goos's Lære.

Dansk *Retspraksis* følger ikke Goos's Lære, se f. Eks. U 1929.38 H, 1920.59.

Nogle tyske Forfattere hævder den med Goos's beslægtede Lære, at Aarsagsforbindelsen brydes ved en anden Persons mellemkommende tilregnelige Handling, se herom *Krückmann* i Jherings Jahrbücher 55.83 ff.

C. Naar flere Skadevolderes Ansvar lempes i Kraft af FAL § 25, 2. Pkt. eller andre af de Regler, der er omtalt foran i § 22, kan der vistnok forekomme Tilfælde, hvor Skadelidende faar Ret til hos flere enkelte at indkræve hele det Beløb, det paalægges Vedkommende at udrede (altsaa at kumulere Kravene), blot med den Begrænsning, at han ialt ikke faar Krav paa mere end fuld Erstatning. Dommen bør derfor klart fastslaa, hvorledes der hæftes.

Hvis Skadelidendes Erstatningskrav paa Grund af hans egen Medvirkning til Skaden nedsættes overfor alle de ansvarlige, kan han derimod ikke opnaa Ret til at skaffe sig fuld Erstatning ved at faa flere af de nedsatte Krav betalt. Tilkendes der ham ikke samme Beløb hos hver enkelt, kan han i alt kun faa det højeste af Beløbene.

D. Naar der uden Culpa skal paalægges Erstatningsansvar for Skade, der er voldt af et Dyr, f. Eks. en Hund, eller af en farlig Indretning, og Dyret eller Indretningen besiddes (holdes eller drives) af flere Personer i Forening uden at indgaa i en organiseret Fællesvirksomhed, maa de paagældende Personer formentlig være solidarisk ansvarlige for Erstatningen. Og naar flere i Forening holder en Tjener og han paafører Trediemand Skade ved Forseelse i den fælles Tjeneste, maa alle Principalerne formentlig være solidarisk ansvarlige.

Saaledes ogsaa *Stang* Skade § 3.V. Reglen maa gælde uden Hensyn til, om man følger den Lære om Fælleseje, der udvikles af *Vinding Kruse* Ejendomsretten I 347 ff. Ansaret beror som oftest ikke paa selve Ejendomsfor-

holdet, men paa det faktiske Forhold, at de paagældende besidder eller holder Dyret eller driver den farlige Virksomhed.

E. *Ansvar i og udenfor Kontraktsforhold. Betydningen af Ansvarsfraskrivelse.*

Der maa indtræde solidarisk Ansvar, selvom Ansvaret for en eller flere af de ansvarlige kan siges at hvile paa et Kontraktsforhold. Et typisk Eksempel er Krav paa Erstatning for Personskade, som en befordret Person lider ved Sammenstød mellem to Transportmidler. — Med Hensyn til transporteret Gods udelukkes solidarisk Ansvar i vidt Omfang af »Identifikationsgrundsætningen«, jfr. ovfr. § 23.I.D.

Kontraktsforholdet giver ikke sjældent Anledning til Vedtagelser om, at den paagældende Kontraktpart skal være fri for Erstatningsansvar i visse Tilfælde. Der opstaar da det Spørgsmaal, om Skadelidende ved at indgaa paa en saadan Aftale med sin Medkontrahent formindsker sin Ret til at kræve Erstatning hos de andre Skadevoldere. Der kan tænkes at være Grund til en saadan Ordning, forsaavidt de andre Skadevoldere som Følge af Vedtagelsen mister en Regresret (ndfr. II), de ellers vilde have mod Skadelidendes Medkontrahent.

Spørgsmaalet er meget omtvistet. Det er navnlig blevet drøftet med Hensyn paa Skibssammenstød. Her henvises til *Axel Møller* Skibssammenstød I 344 f, *Stang* Skade 323 ff, *Kørsner* i TfR 1919.100 ff, *Klæstad* Ansvarsfraskrivelse 102 ff.

II. *Opgøret mellem de ansvarlige.*

Naar flere Personer er solidarisk ansvarlige for et Erstatningskrav, opstaar det Spørgsmaal, om den af dem, der indfrier Fordringen, kan kræve hel eller delvis Dækning hos de andre ansvarlige — eller, som man kort siger, om han har *Regresret*. —

A. Den betalende faar uden Tvivl Regresret i de *særlige Tilfælde*, hvor han kan støtte sin Ret til Dækning paa andre anerkendte Retsregler.

En Regresret kan saaledes støttes paa *Aftale* mellem de ansvarlige, eller paa andet særligt Retsforhold imellem dem. Aftaler om Regres vil imidlertid ofte være ugyldige som stridende mod Lov eller Ærbarhed. Det maa navnlig antages, at en Person, der planlægger en Forbrydelse sammen med andre Personer, i Almindelighed ikke gyldig kan love de andre at holde dem fri for det Ansvar, som maatte følge af Forbrydelsen.

Som et relevant Retsforhold, der ikke beror paa Aftale, kan nævnes et Fælleseje, der er opstaaet ved Arv. Hvis f. Eks. to Søskende, der bor sammen, arver en Hund og den gør Skade, bliver de normalt solidarisk ansvarlige (foran I.D). Men hvis den ene betaler Erstat-

ningen, maa han af Medarvingen kunne kræve en Anpart svarende til Medarvingens Andelsret i Hunden.

Fremdeles maa Regresret i et vist Omfang kunne støttes paa *almindelige Erstatningsregler*. Saaledes maa A være regrespligtig, naar han for at skade B løser dennes Kreaturer, saa at de slipper ind paa Naboens Grund med den Følge, at B maa erstatte Skaden dér, sml. L 53 om Mark- og Vejfred 25 Marts 1872 § 10, eller naar han tvinger B til at volde T Skade eller forleder B til at bruge en Ting, der tilhører T, ved svigagtig at udgive den for sin. Ogsaa Husbondens Regresret mod Tjeneren i Henhold til DL 3—19—2 kan normalt begrundes paa denne Maade.

I Tilfælde som de nævnte faar den ene ansvarlige fuld Regres mod den anden. Men Erstatningsreglerne kan ogsaa tænkes at medføre delvis Regres, nemlig naar den, der gør Regres gældende, findes at have udvist en saadan Skødesløshed, at hans Erstatningskrav maa lempes efter Reglerne om egen Skyld.

Hvor langt Erstatningsreglerne kan føre, er det vanskeligt at fastslaa. Men Spørgsmaalet taber al praktisk Betydning, naar man opstiller en almindelig Regresregel som den, der forsvares ndfr. under B.

B. Det har været omtvistet, om der kan gøres Regres gældende udenfor de Grupper af Tilfælde, hvor Kravet kan støttes paa andre anerkendte Retssætninger.

I det forrige Slægtled var der overvejende Tilbøjelighed til at besvare Spørgsmaalet benægtende. Man sagde, at der ikke var Hjemmel til at indrømme Regres, og at en Regresret ikke kunde støttes paa Forholdets Natur. I den nyeste Tid, hvor man i det hele er mindre ængstelig for at danne nye Retsregler uden Lovens Hjælp, har den Anskuelse sejret, at *der bør opstilles en almindelig Regresregel*, som kan anvendes, naar ingen særlige Regler griber ind.

Herfor kan ogsaa anføres en Del, jfr. Dansk Obligationsret 17 f. Uden faste Regresregler vil Afgørelsen af, hvor Tabet skal falde i sidste Instans, bero paa Tilfældet eller paa Skadelidendes Vilkaarlighed. Det støder den almindelige Retsfølelse, og det kan medføre uheldige Virkninger. Det kan føre til Misligheder, saasom at en Skadevolder hemmelig betaler Skadelidende et Beløb for at blive fri for at udrede Erstatning, og at Skadelidende bagefter kræver fuld Erstatning af en anden Skadevolder. Der kan endvidere anføres

praktiske Grunde for en bestemt Regresregel, jfr. ndfr., hvor det tillige omtales, at det dog i særlige Grupper af Tilfælde møder Betænkkeligheder at aabne Adgang til Regres.

Naar der da skal opstilles almindelige Regresregler, bliver det næste Spørgsmaal, hvad de skal gaa ud paa. I den nyeste Tid er det blevet en almindelig Anskuelse, at man i Hovedsagen bør gennemføre *lignende Grundsætninger som ved Skadelidendes Medvirken*. Der er formentlig ogsaa en naturlig Parallelisme mellem de to Retsomraader.

1. Naar alle de paagældende er ifaldet Erstatningsansvar paa Grund af Culpa, maa Hovedreglen derfor være, at Ansvarsbyrden kan fordeles af Domstolene efter deres Skøn om Fejlens Beskaffenhed. Herfor kan anføres lignende Grunde som dem, hvormed den fri Fordelingsregel er forsvaret ved egen Skyld. Det giver navnlig den bedste præventive Virkning, at ingen forud kan gøre Regning paa at undgaa Ansvar, og at Byrden fortrinsvis lægges paa dem, der har begaaet de groveste Fejl. Reglen har ogsaa tekniske Fortrin. Som allerede nævnt ovfr. under A, er der mange Tilfælde, som i og for sig kunde bringes ind under Reglerne om Skadelidendes Medvirken. Og disse Tilfælde er det vanskeligt at skille ud fra de andre. Gennemfører man ensartede Regler paa de to Retsomraader, bliver det imidlertid unødvendigt at foretage Afgrænsningen.

Den fri Fordelingsregel er i vidt Omfang gennemført i *fremmed Ret*.

Den gælder i Norge, se *Stang* Skade 123 ff, i Schweiz, se OR § 50, i Frankrig, se *Planiol* II no. 904, og ifølge Praksis i Tyskland. Det sidste maa særlig gøre Indtryk, da BGB § 840 smh. m. § 426 ret klart synes at hjemle Lighedeling af Skaden, jfr. U 1918 B.206. Endelig er en fri Fordelingsregel blevet indført i engelsk Ret ved Law Reform (Married Women and Tortfeasors) Act 1935 s. 6—7.

I *dansk Lovgivning* har Fordelingsreglen Støtte i Sølov § 220.3° for de Tilfælde, hvor der indtræder solidarisk Ansvar, jfr. ogsaa Luftfartsl. § 37.3° (ndfr. Nr. 3). Stærkstrømsl. § 8, sidste Pkt. synes derimod at hjemle Lighedeling. Den har antagelig haft de Tilfælde for Øje, hvor der ikke oplyses Culpa hos nogen af de ansvarlige.

I den nyeste *Domspraksis* er Fordelingsreglen anerkendt som vor Rets almindelige Regresregel.

Se U 1928.652* H, 1930.97* H, 290* H, 908*, 1080*, 1932.52 H, 1934.707 H, 1936.326 H.

Man kan spørge, om der ikke bør opstilles *afvigende Regler for særlige Grupper af Tilfælde*. Som ved egen Skyld er der nu næppe Trang til en Særregel om, at den, der har voldt Skaden forsætlig, skal bære Skaden fremfor den, der kun har handlet uagtsomt. Derimod er Retsfølelsen her i Landet vistnok utilbøjelig til at indrømme Regresret imellem Personer, der i Forening har begaaet en forsætlig Forbrydelse. Man anser det for uheldigt at give Adgang til at bringe Forbrydermellemværender frem for Domstolene, og en Regresregel vil vistnok ogsaa kunne svække Erstatningsreglens præventive Virkning.

2. Naar der i Henhold til DL 3—19—2 eller beslægtede Regler indtræder Erstatningsansvar baade for Husbonden og Tjeneren, har Husbonden, der ifalder Ansvar uden Culpa, som Regel fuld Regres mod sin Tjener, se 3—19—2 og Søløv § 8.2°. Denne Regel fraviges dog ved Søløv § 59 og Sømandsl. § 50.2°, jfr. ovfr. § 22.I, og der er meget, der taler for at lempe ogsaa andre Tjeneres Ansvar. Naar Husbonden har dækket sit Husbondansvar ved Ansvarsforsikring, kan Tjeneren paaberaabe sig FAL § 25, 2. Pkt., hvis hans Uagtsomhed ikke er grov.

Er tillige andre end Tjeneren ansvarlige for Skaden, maa man formentlig i Forhold til dem betragte Husbond og Tjener som en Enhed og bestemme Regressen mellem Husbonden og de andre ansvarlige efter Graden af Tjenerens Skyld.

Stærkstrømsl. § 8 hjemler dog Lighedeling, jfr. ovfr. under 1.

3. Hvor der paalægges *Erstatningsansvar uden Culpa* og ingen af Skadevolderne har udvist Culpa, maa Regresfordelingen bestemmes efter Domstolenes Skøn, saaledes som det er fastsat i Luftfartsl. § 37.3°. Hvis en Skadevolder er ansvarlig for Skaden efter Culpa-reglen, antager de fleste, at man som Hovedregel bør give den, der hæfter uden Culpa, fuld Regresret mod den skyldige (og eventuelt hans Principal, jfr. ovfr. Nr. 2).

Herfor taler ogsaa, at Jernbanel. 11 Marts 1921 § 1, 2. Pkt. lader endog Jernbanens Ansvar *overfor Skadelidende* falde bort, naar en uvedkommende Trediemand er Skyld i Skaden, se herom ovfr. § 17.V. Det er dog muligt, at der burde være Adgang til efter Omstændighederne kun at paalægge den skyldige at bære en Del af Skaden, sml. foran S. 190.

I Sverige findes der særlige Lovbestemmelser om Regres, hvor flere Motorkøretøjer volder Skade, se herom *Stenbeck* i SvJT 1934.273 ff.

§ 25.

Bevisregler.

I. Den, der kræver Erstatning udenfor Kontraktsforhold, antages i Almindelighed at have Bevisbyrden for, at de væsentlige Erstatningsbetingelser er til Stede. Dette er ogsaa den hensigtsmæssigste Hovedregel.

Ved Udformning af Bevisbyrdereglerne maa der tages Hensyn til de praktiske Grunde, der bærer Erstatningsreglerne. Fra et legislativt Synspunkt danner de »materielle« Erstatningsregler og Bevisbyrdereglerne for saa vidt en Enhed, som de maa fastsættes efter en samlet Overvejelse af, hvad der følger af de Hensyn, der søges fyldestgjort gennem Erstatningsreglerne. Derfor maa Bevisbyrdespørgsmaalet inddrages i Overvejelserne om de enkelte Erstatningsregler. Naar det ikke er omtalt i de fleste af Undersøgelserne foran, er det for saa vidt en Ufuldstændighed. Imidlertid er det min Opfattelse, at man paa de fleste Punkter maa komme til lignende praktiske Resultater som gældende dansk Ret.

Naar det drejer sig om gældende Ret, er de to Sæt Regler mere uafhængige af hinanden. De materielle Regler har for en stor Del Lovhjemmel eller dog Støtte i Analogier fra andre Lovbestemmelser, medens Bevisbyrdespørgsmaalet kun i ret faa Tilfælde har saadan Hjemmel eller Støtte.

Paa dette Sted kan der ikke gives en nærmere Undersøgelse af Bevisbyrdespørgsmaalet, men der skal gøres enkelte Bemærkninger.

Iøvrigt henvises til *Lassen* I § 36.VI, *Stang* Erstatningsansvar § 26.V, Skade § 4, *Munch-Petersen* DRpl II 293 f med Tillæg (1936) ad 288 og Henvisninger. De paa sidstnævnte Sted omtalte Artikler i U findes i 1930 B. 132, 283 og 349. — Om Bevisbyrden, naar Erstatning kræves i Kontraktsforhold, se Dansk Obligationsret 131 f.

I dansk Domspraksis staar det fast, at den, der kræver Erstatning, som Hovedregel har Bevisbyrden for, at der foreligger, hvad der normalt kræves for at paalægge Erstatningspligt. Han maa navnlig bevise, (1) hvilken Skade han har lidt, (2) at der fra Sagsøgtes Side er udvist et Forhold, som normalt er egnet til at paadrage Ansvar for Skaden, (3) at Skaden er en Følge af dette Forhold.

Naar Ansvar støttes paa Culpareglen, maa Sagsøgeren saaledes bevise, at der er *udvist et uforsvarligt Forhold* af Sagsøgte. Hertil vil det dog efter Omstændighederne være tilstrækkeligt, at det skete

vanskelig kan tænkes at foregaa, uden at der er handlet ufor-
svarlig.

Som Eksempel kan henvises til U 1920.664: en Kusk, der kørte Mælk paa en Slæde, svingede med lidt øget Fart om et Hjørne i Randers, og derved faldt et Par Mælkespande af og knuste to Ruder. Da det ikke var gjort antageligt, at Skadetilføjelsen var hændelig forvoldt, maatte der gaas ud fra, at den kunde tilregnes Kusken. Husbonden blev derfor dømt i Medfør af DL 3—19—2.

Nogle vigtige Lovbestemmelser lægger Bevisbyrden for, at der er handlet forsvarlig, paa den Person, der drages til Ansvar, se herom ovfr. § 14.II.2. Domstolene maa efter Omstændighederne kunne gennemføre samme Bevisbyrde-regel i andre særlige Grupper af Tilfælde, hvor der findes at være ligesaa stærke Grunde dertil.

Hvis Sagsøgte paaberaaber sig, at *særlige Grunde gjorde hans Adfærd forsvarlig*, f. Eks. at han handlede i Nødværge, eller at han havde individuelle (subjektive) Undskyldningsgrunde, maa han have Bevisbyrden herfor.

Naar det er godtgjort, at Sagsøgte har udvist Culpa, og man kunde paaregne, at den udviste Fejl vilde medføre en Skade som den indtrufne, maa man slaa af paa Kravene til *Bevis for Aarsagsforbindelsen*. Jo grovere Fejl der er oplyst, desmere maa der slaas af paa Beviskravet. Er det oplyst, at Sagsøgte med Forsæt til at hidføre Skaden har foretaget en Handling, der maa antages egnet dertil, vil man overhovedet ikke kræve noget Bevis for Aarsagsforbindelsen. Og ved de groveste Uagtsomhedstilfælde kan noget lignende gælde.

Til Belysning af Kravet om Bevis for Aarsagsforbindelse kan henvises til U 1934.241 H, 1930.167, 1025, TfR 1931.443.

Den, mod hvem der rejses Erstatningskrav, maa have Bevisbyrden for, at Skaden er indtruffet paa en Maade, som var upaa-regnelig eller aabner Mulighed for at lempe hans Ansvar paa Grund af Skadelidendes Medvirken eller i Henhold til FAL § 25, 2. Pkt.

Paa lignende Maade som med Hensyn til Aarsagsforbindelsen maa man, naar Sagsøgtes uforsvarlige Adfærd er godtgjort, slaa af paa Kravene til *Beviset for Tabets Størrelse* i Tilfælde, hvor et sikkert Bevis ikke lader sig fremskaffe. I saadanne Tilfælde maa man iøvrigt, selv om Erstatning paalægges uden Culpa, antage, at Sagsøgeren har lidt det Tab, som regelmæssig følger af et Forhold som det, hvorpaa Sagsøgtes Ansvar støttes.

Den nu ophævede Fr. 13 Dec. 1837 § 5 bestemte om Erstatning for Krænkelser af Kunstnerretten, »at det i Tvivlstilfælde hellere maa paalægges den skyldige at udrede en rigelig Erstatning, end at den forurettede skulde være udsat for ingen fyldestgørende Erstatning at erholde«, jfr. ogsaa Rpl § 493.5°. Om uretmæssig Konkurrence hjemler Bek. 80 31 Marts 1937 § 17.4°, at der under Strafforfølgningssagen, naar Bevis for Skadens Omfang ikke kan føres, kan tilkendes en Erstatning af indtil 1000 Kr.

II. Der opstaar en særlig Vanskelighed, naar flere Personer, som handler uafhængig af hverandre, hver for sig opfylder Betingelserne for at drages til Ansvar for en bestemt Skade, blot med den Undertagelse, at det *ikke kan godtgøres, om det er den enes eller den andens Handling, der har foraarsaget Skaden*.

Hvis flere Personer handler i indbyrdes Forstaaelse, maa hele Skaden i Almindelighed antages at være foraarsaget af dem alle. Derfor opstaar der som Regel ingen Tvivl i saadanne Tilfælde. Sml. Bemærkningerne ovenfor § 19.III. Et Eksempel herpaa er U 1893.1227 og formentlig 1904.469, der omtales ndfr.

Forholdet kan enten ligge saaledes, at hele Skaden maa være foraarsaget af en enkelt Person. Eksempel: 2 Krybskytter, der opererer uafhængig af hinanden, skyder samtidig paa en Hund, der kun rammes af een Kugle, uoplyst hvis. Eller saaledes, at begge har voldt Skade, men at det ikke kan oplyses, hvor stor Skade hver af dem har voldt. Eksempel: A's og B's Kreaturer har samtidig været inde paa C's Mark og gjort Skade paa Afrøden. Det kan ogsaa forekomme, at hele Skaden maa antages at være foraarsaget enten af den ene eller af begge. Eksempel: To Lokomotiver kører omtrent samtidig forbi en Gaard med Straatag, som antændes ved Gnister, uden at det kan oplyses, om det er Gnister fra et eller begge Lokomotiver, der har tændt Branden.

For saadanne Tilfælde opstilles undertiden den Regel, at alle de mulige Skadevoldere bliver solidarisk forpligtet til at betale Erstatning. Denne Lære er blevet bekæmpet energisk af *Stang* Skade 59 ff, der hævder, at Bevismangel ikke bør være Solidaritetsgrund. Spørgsmaalet er vanskeligt. Der er næppe Trang til at gennemføre solidarisk Ansvar som den almindelige Regel her. Men der kan tænkes Tilfælde, hvor Præventionshensynet taler for at slaa af paa de almindelige Beviskrav. Det vilde saaledes være betænkeligt at fastholde dem overfor en Person, der foretager en uforsvarlig Handling i Bevidsthed om, at hans Andel i Skaden ikke bagefter kan konstateres.

Man bliver tilbøjelig til at fravige de almindelige Krav i videre Omfang, naar man ikke anser det som klart, at Aarsagsforbindelse er en ufravigelig Ansvarsbetingelse, jfr. foran § 19.I.

Men selvom man med *Stang* antog, at de almindelige Bevisregler skulde anvendes, kunde man ikke derfra drage den Slutning, at der aldrig blev Plads for solidarisk Ansvar i de omhandlede Tilfælde. Foran under I er det antaget, at Kravene til Bevis for Aarsagsforbindelsen nedsættes stærkt, hvor Skaden er hidført ved meget grove Fejl. Ja, i de groveste Tilfælde kan det forekomme, at man antager Aarsagsforbindelse uden videre, medmindre det modsatte bevises. I Tilfælde af sidstnævnte Art er det klart, at det ikke er i Strid med de almindelige Regler at gøre flere mulige Skadevoldere solidarisk ansvarlige. Men det samme maa siges, naar man efter almindelige Regler vilde nøjes med saa ringe en Sandsynlighed, at flere Skadevoldere samtidig kan opfylde Kravet, f. Eks. hvis man nøjes med en Sandsynlighed paa 40% og der er to Sagsøgte og 50% Sandsynlighed for, at hver af dem har voldt Skaden.

Retspraksis har formentlig ikke taget endelig Stilling til Spørgsmaalet, jfr. *Lassen* I § 37 Note 3.

U 1890.576 H paalægger to Personer, der straffedes for Legemsbeskadigelse af en tredie, solidarisk Erstatningsansvar under Henviisning til, at de maatte bære Ansvaret for hele Skaden, da det ikke havde kunnet oplyses, hvilken Del af Skaden hver af dem havde foraarsaget. Præmisserne gaar saaledes imod Stangs Lære, men Resultatet kunde forenes med den, naar man antog, at Skadevolderne havde paavirket hinanden psykisk, saaledes at hver af dem ansaas som Aarsag til hele Skaden, jfr. *Stang* Skade 86 Note 23. Dette sidste kan sikkert antages om Tilfældet i U 1904.469, hvor flere Drenge med Forsæt havde ituslaet en Del Ruder. Dommiens Begrundelse peger dog snarest i samme Retning som den foregaaende Doms.

Paa den anden Side maa nævnes U 1914.897, der frifandt en Jernbane, hvis Lokomotiv var en af to mulige »Brandstiftere«. Her var der ikke oplyst Culpa. Fremdeles U 1927.217, der frifandt to ikke samvirkende Bjergningsdampere for Skade, der ved Bjergningsarbejdet var tilføjet det bjergede Skib, »allerede fordi der ikke kan tillægges Fordelingen af Skaderne ved det afholdte Skøn nogen afgørende Betydning.« Denne Dom har ialfald ikke samme Tilbøjelighed som *Stang* til paa et ret løst Grundlag at fordele Ansvaret efter et Skøn.

Dommene kan bringes i Harmoni, naar man antager, at der kan paalægges solidarisk Ansvar, naar Skadevolderne har handlet paa særlig graverende Maade, f. Eks. begaaet en forsætlig Forbrydelse. Dette vilde formentlig kunne begrundes som hævdet foran.

Udover den opstillede Regel gaar Stærkstrømsl. (Bek. 15/4 1940) § 8 ved at hjemle solidarisk Ansvar for Skader, som kan hidrøre fra flere Stærkstrømsanlæg.

§ 26.

Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade. Bod.

I. *Dansk Lovgivning.* Foran i § 18 er det omtalt, at der efter dansk Ret i Almindelighed kun kan kræves Erstatning for økonomisk Skade, og det er undersøgt, hvad man skal forstaa ved økonomisk Skade. I adskillige Tilfælde er der dog aabnet Adgang til at paalægge den, der har voldt ikke-økonomisk Skade, at udrede en Ydelse til Skadelidende. Ydelsen kaldes snart Erstatning, snart Godtgørelse, se Eksempler i det følgende.

Det sidste Udtryk kritiseres af *Popp-Madsen* Bod 334, se deroverfor U 1933 B.245.

A. Den videstgaaende Lovbestemmelse herom er *Ikrafttrædelsesl. 15 April 1930 § 15.1°*, der lyder saaledes: »Den, som efter dansk Rets Erstatningsregler er ansvarlig for Krænkelser af en andens Legeme eller Frihed, samt den, der findes skyldig i strafbar Krænkelser af en andens Person i øvrigt, hans Fred eller Ære, kan dømmes til, foruden at yde Erstatning for økonomisk Skade eller Tab, at betale den forurettede Godtgørelse for Lidelse, Tort, Ulempe, Lyde og Vansir samt for Forstyrrelse eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold.«

Om Bestemmelsens Fortolkning henvises til *Popp-Madsen* Bod 205 ff, jfr. min Anmeldelse i U 1933 B.238.

Godtgørelse hjemles *kun, hvor bestemte Goder er blevet krænket*, nemlig Legeme, Frihed, »Person i øvrigt«, Fred eller Ære. Udtrykket »Krænkelser af en andens Person i øvrigt« er meget omfattende. Det dækker først og fremmest de Sædelighedsforbrydelser, der kan betragtes som Krænkelser af Enkeltpersoner.

Med Hensyn til *Betingelserne* for Godtgørelse fremhæves først, at Reglen er *fakultativ*, d. v. s. Godtgørelse *kan*, men behøver ikke at tilkendes. Iøvrigt opstiller § 15 ingen særlige Ansvarsbetingelser ved Legems- og Frihedskrænkelser. Her kan Godtgørelsespligt paalægges enhver, som opfylder Ansvarsbetingelserne efter en af dansk

Rets Erstatningsregler, altsaa ogsaa den, der ifalder Ansvar uden Culpā, f. Eks. i Henhold til DL 3—19—2. Ved de andre Krænkelser kræves det, at Krænkelsen er strafbar. Godtgørelsen kan tilkendes, selvom Krænkelsen ikke har medført økonomisk Skade.

Endelig kræves det, at der er indtraadt *bestemte skadelige Følger: Lidelse, Tort, Ulempe, Lyde, Vansir eller Forstyrrelse eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold*. »Lidelse« omfatter ialfald legemlig Lidelse, som sammen med Lyde og Vansir før Ikrafttrædelsesloven var de praktisk vigtigste Arter af ikke-økonomisk Skade, der kunde medføre Godtgørelse. Men bl. a. under Hensyn til, at Lidelse staaar sammen med »Tort« og ved dette Ord er skilt fra »Lyde og Vansir«, maa Lidelse antages at omfatte ogsaa sjælelig Lidelse.

Saaledes ogsaa U 1934.590. »Godtgørelse for Ulempe samt for Forstyrrelse eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold« er stillet i skarp Modsætning til »Erstatning for økonomisk Skade eller Tab« og maa derfor kunne omfatte mere end Erstatning for rent økonomisk Skade — derunder ubestemt økonomisk Tab. — Paa den anden Side kan Udtrykkene »Forstyrrelse af Stilling og Forhold« ikke sigte til Godtgørelse for sjælelig Lidelse, men maa angaa Skade, der rammer Personen i hans Forhold til Omverdenen. Bestemmelsen maa derfor kunne anvendes paa Tab af gode Forhold, der ikke har økonomisk Betydning, f. Eks. at en Person tvinges over i et socialt ringere, men ligesaa indbringende Erhverv.

Skønt Ikrafttrædelsesloven viser en stigende Tendens til at indrømme Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade, vil det ses, at Domstolene ingenlunde har faaet Adgang til at give saadan Godtgørelse i al Almindelighed. Adgangen hertil er begrænset til bestemte Grupper af Krænkelser og tilmed i vidt Omfang betinget af, at Handlingen var strafbar. Dette sidste Krav er formentlig opstillet navnlig af Frygt for, at der vilde opstaa for store Vanskeligheder ved Fastsættelsen af Ansvarsomraadet, naar enhver uforsvarlig og uagtsom Fremkaldelse af sjælelig Lidelse kunde medføre Ansvar.

Ogsaa andre Betragtninger kan dog anføres for at begrænse Ansaret for ikke-økonomisk Skade.

Se hertil mine Bemærkninger i U 1933 B.242.

B. *Andre Lovbestemmelser.*

Ikrafttrædelsesl. § 15.2^o bestemmer, at der kan tilkendes *den, som har mistet en Forsørger*, Godtgørelse for Forstyrrelse eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold. Baggrunden for denne snævre Regel er, at man ikke har villet indrømme Godtgørelse for Sorgen over nærstaaende Personers Død.

En Række Lovbestemmelser om Legemsbeskadigelse foreskriver, at Godtgørelse (eller Erstatning) for Lidelse, Lyde eller Vansir *skal* tilkendes, saaledes Motorl. § 38.5°, Luftfartsl. (Bek. 6/8 1937) § 36.3°, Stærkstrømsl. (Bek. 15/4 1940) § 7, Hundelovens Erstatningsregel (foran § 15.IV.A), jfr. ogsaa DL 6—10—2. Dette maa antages vedblivende at gælde, selv hvor den paagældende Lovbestemmelse er ældre end Ikrafttrædelsesloven.

Spredt i Lovgivningen findes der flere *andre Bestemmelser* om Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade, der ialfald for en Del falder udenfor Ikrafttrædelseslovens Rammer.

Her kan nævnes Ægteskabsl. I (L 276 30 Juni 1922) §§ 47, 50 og 67, se ogsaa § 2, Rpl § 641 (Erstatning for Tort ved ulovlig civil Arrest), §§ 1018 a og b (Erstatning for Lidelse og Tort i Anledning af Anholdelse, Varetægtsfængsel eller Udtaaelse af Straf, der senere falder bort), se ogsaa § 493.2°, hvorefter Fogeden, naar der skal foretages Eksekution for Ydelser, der ikke kan anslaaes i Penge, i Stedet kan sætte en Godtgørelse i Penge. Endelig Reglerne om Bod i L om den faste Voldgiftsret 536 4 Okt. 1919 § 5.A, jfr. herom ndfr. under II.

C. Almindelige Bemærkninger om Ansvarsbetingelserne og om Godtgørelsen.

Betingelserne for Godtgørelsespligten er, bortset fra hvad der er angivet foran, i det hele de samme som Betingelserne for Erstatning af økonomisk Skade. Man maa saaledes anvende Mdhl §§ 63—64. Naar der foreligger strafbar Krænkelser af »Person iøvrigt, Fred eller Ære«, maa Godtgørelsespligten formentlig kunne paalægges ikke blot den straffbare Skadevolder selv, men ogsaa hans Husbond i Henhold til DL 3—19—2.

I samme Retning *Lassen* I § 35 ved Note 21 a. Saaledes løste man for Ikrafttrædelsesl. 1930 det tilsvarende Spørgsmaal om Erstatning for Tab af Forsørger, se U 1909.88, 1926.984 og Forudsætning i U 1922.573 H, jfr. ogsaa *Popp-Madsen* Bod 296. Se derimod *Olrik* i TfR 1920.62, *N. H. Bache* i U 1929 B.345.

Fremdeles maa man anvende de sædvanlige Regler om Skadelidendes Medvirken (egen Skyld) Bestemmelsen i FAL § 25, 2. Pkt. kan derimod ikke anvendes paa Godtgørelseskravet, da de Forsikringer, den omfatter, er Skadeforsikringer og derfor kun dækker den økonomiske Skade eller Tabet, jfr. FAL § 39. Dette faar dog ikke større Betydning, da Hovedbestemmelsen i Ikrafttrædelsesl. § 15 er fakultativ.

Fastsættelsen af Godtgørelsen er overladt til Domstolenes Skøn, og det er vanskeligt at opstille vejledende Regler derom.

Ægteskabsl. I §§ 47, 50 og 67 foreskriver, at Godtgørelsen fastsættes efter Billighed under Hensyn til begges økonomiske Kaar og de øvrige Omstændigheder. Denne Regel kan ikke overføres paa alle andre Tilfælde.

Ved de nyere Bedriftslove, hvorefter der *skal* tilkendes Erstatning for Svie, Smerte og Lyde, selv om den ansvarlige ikke (eller ikke bevislig) har udvist Culpa, maa man formentlig fortrinsvis lægge Vægt paa at skaffe skadelidende en Ydelse, der kan tjene som Godtgørelse eller Surrogat. Det samme maa gælde med Hensyn til Hundeloven, hvorefter der skal tilkendes Godtgørelse. Godtgørelse for Svie, Smerte og Lyde er Domstolene vistnok iøvrigt tilbøjelige til at fastsætte efter lignende Synspunkter, hvor Godtgørelsen tilkendes efter en fakultativ Regel. Man kan dog sikkert gaa ud fra, at Domstolene ikke vil tilkende særlig stor Godtgørelse, fordi Skadelidende er velhavende og Pengene derfor betyder mindre for ham, og at de paa den anden Side vil tage et vist Hensyn til Skadevolderens Forhold, navnlig til Skyldgraden.

Hvis det drejer sig om Forhold, hvor Godtgørelsesreglen i første Række har en præventiv Funktion, maa man ved Fastsættelsen af Godtgørelsen anlægge Synspunkter, der nærmer sig til Strafferettens. Derfor maa der tages Hensyn til Skadevolderens Forhold og navnlig til Skyldgraden.

Hvor der er flere Skadevoldere og hver af dem, saafremt han var den eneste ansvarlige, vilde kunne tilpligtes at betale Godtgørelse for samme ikke-økonomiske Skade, maa Skadevolderne vistnok som oftest blive forpligtet solidarisk, og Regresspørgsmaalet maa da afgøres efter de Regler, der er udviklet ovfr. i § 24.II.

De heromhandlede Spørgsmaal er behandlet udførligt i *Popp-Madsen* Bod § 8, hvor Forfatteren gør en Sondring mellem to Grupper af Tilfælde. For Hovedgruppen gennemfører han formentlig i lovlig høj Grad Ligestillingen med Erstatning for økonomisk Skade. Og der maa tages bestemt Afstand fra Udtalelserne S. 284 og 319, hvor han derfra, at Skadens Omfang er uafhængig af Skyld, synes at slutte, at Skyldens Grad ingen Betydning har for Erstatningens Størrelse. Om dette sidste Punkt henvises foruden til det af Popp-Madsen citerede til U 1934 B.281 f. 302, 309 f, 320. Popp-Madsen har imidlertid efter min Mening Ret i, at der i de ejendommelige Tilfælde, hvor han taler for at indrømme en Bod, jfr. ndfr. under II, maa gælde Regler, der afviger væsentlig fra de almindelige Erstatningsregler.

II. *Det legislative Problem* om Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade har været meget omtvistet.

De fleste Retsforfatninger giver ligesom Romerretten som Hovedregel kun Erstatning for økonomisk Skade, men gør en Række Undtagelser.

Se f. Eks. BGB § 253 med ret snævre Undtagelser i § 847 og OR §§ 47 og 49, der giver videregaaende Bestemmelser om Tilkendelse af en »Genugtuung«. I Frankrig antages det imidlertid, at den almindelige Erstatningsregel ogsaa omfatter ikke-økonomisk Skade (*dommage moral*) og navnlig ogsaa sjælelig Lidelse, og Retspraksis i nyere Tid viser stigende Tendens til at give Erstatning for ikke-økonomisk Skade. I engelsk-amerikansk Ret gives der i ret vidt Omfang Erstatning for ikke-økonomisk Skade. Særlig Interesse har det, at der under visse Betingelser kan tilkendes Erstatning ganske uden Hensyn til, om der er lidt Tab (*»vindictive damages»* eller *»exemplary damages»*). Reglerne herom har uden Tvivl vist sig som et virksomt Præventionsmiddel.

I Litteraturen har Spørgsmaalet været stærkt omtvistet. En Række Forfattere har udtalt sig imod at begrænse Ansaret til økonomisk Skade, deriblandt *Jul. Lassen*, der anfører dels, at en Pengegodtgørelse i vidt Omfang kan virke som et Surrogat og derfor undertiden selv ved ikke-økonomisk Skade hjælpe ud over Skadelidelsen, dels at Reglerne om Erstatning for ikke-økonomisk Skade kan være at anbefale som Middel til at afværge Krænkelser af Interesser, som fortjener Retsbeskyttelse, navnlig hvor der ikke er sat Straf for Krænkelsen.

For det modsatte Standpunkt er navnlig anført, at kun økonomisk Skade kan overflyttes, at der ingen Maalestok haves for Erstatningens Fastsættelse ved anden Skade, og at der opstaar særlige Vanskeligheder ved Fastsættelsen af Grænsen for Handlefriheden, naar der gives Erstatning for ikke-økonomisk Skade.

Se om Spørgsmaalet *Lassen* I § 28 ved Note 9 med Henvisn., *Stang* Erstatningsansvar 361 ff, *Kjeld Rørdam* i U 1928 B.105 ff, *Popp-Madsen* Bod (med udførlige Oplysninger om fremmed Ret).

Retsudviklingen rundt omkring i Landene afgiver et ret stærkt Indicium for, at der er Trang til visse Regler om Ansvar for ikke-økonomisk Skade. Det er imidlertid ikke let at afgøre, i hvilke Tilfælde denne Trang er til Stede.

Vore Lovbestemmelser om ikke-økonomisk Skade synes overvejende at være Udslag af en Tendens til at give den skadelidende et Plaster paa Saaret. Dette gælder navnlig de Regler, der har haft

størst Betydning i Praksis, nemlig Reglerne om Ansvar for Legemskrænkelser. Det er særlig klart i de Tilfælde, hvor Lovgivningen indrømmer Krav paa Erstatning for Svie, Smerte etc., selvom den ansvarlige ikke havde udvist Uagtsomhed. Det er vanskeligt at indse, at det har stor praktisk Interesse saaledes at skaffe den skadelidende et Plaster paa Saaret, men Reglerne maa antages at være stemmende med den almindelige Retsbevidsthed.

Paa dette Punkt har norsk Retsopfattelse udviklet sig i modsat Retning. Gældende norsk Ret kender vel visse Krav paa Oprejsning for ikke-økonomisk Skade, men de har meget ringe Betydning i Praksis. Oprejsning kan i Almindelighed kun tilkendes, naar Skadevolderen har handlet med Forsæt eller grov Uagtsomhed, jfr. *Popp-Madsen* Bod 236 f, *Stang* Erstatningsansvar 368 ff, *Dagfinn Dahl* legemsskade 21, 102 ff. I denne Forbindelse kan ogsaa henvises til *Alexanderson* i Nordiska Juriststämman 1926 46 f.

Fra et *lovgivningspolitisk Synspunkt* maa Hovedinteressen imidlertid samle sig om det Spørgsmaal, i hvilket Omfang der er Trang til og Mulighed for med Held at benytte Regler om Ansvar for ikke-økonomisk Skade til Modvirkning af Handlinger, der medfører Fare for saadan Skade.

Ved Legemskrænkelser har Ansaret for Smerte, Lyde og Vansir næppe væsentlig Betydning for Præventionen bortset fra særlige Tilfælde, saasom hvor en Handling, der ikke kan ventes at medføre Formueskade, og som antages kun at medføre ringe eller ingen Straf, foretages i den Hensigt at foraarsage Smerte eller Vansir.

Større præventiv Betydning kan Ansvar for ikke-økonomisk Skade have paa Omraader, hvor Strafferegler savnes eller deres Værn viser sig at være utilstrækkeligt. Særlig stærk Trang dertil er der vistnok i Nutiden overfor Pressen.

Om dette sidste kan bl. a. henvises til *Vinding Kruse* i U 1928 B.121 ff og *Popp-Madsen* Bod 290 ff.

Det kan dog ikke anses for tilraadeligt at give Domstolene en almindelig Beføjelse til at paalægge Ansvar for ikke-økonomisk Skade. Meningerne om, i hvilke Tilfælde saadant Ansvar bør gennemføres, er saa delte, at en almindelig Regel vilde føre til betænkelig Retsusikkerhed. Det er imidlertid ogsaa vanskeligt at udforme tilfredsstillende snævrere Regler.

Popp-Madsen (Bod §§ 7—8) har forsøgt at naa et Resultat ved at sondre mellem de forskellige ideelle Goder, der kan tænkes krænket,

og han anbefaler at opstille Regler om Erstatning dels for Krænkelse af *Affektionsinteressen* (i egen Ejendom), dels for Forvoldelse af *Tort*.

En almindelig Regel om Erstatning af *Affektionsinteressen* møder dog ikke blot Modstand i en ret fast Opfattelse her i Landet, jfr. ovfr. § 18.III, men er formentlig heller ikke ønskelig. Og den Regel om *Tort*, der er foreslaaet af Popp-Madsen, forekommer mig at være for ubestemt. Dels er Begrebet *Tort* noget uklart selv efter Popp-Madsens Undersøgelser, dels er det noget betænkeligt at overlade Domstolene at afgøre, hvilke Handlinger der er egnede til at paa-
 drage Ansvar for *Tort*.

Se herom min Anmeldelse i U 1933 B.242 f.

Større Interesse end Forslaget om »Erstatning« for *Tort* har Popp-Madsens Forslag om, at der kan paalægges »*Bod*« for *Forvoldelse af Tort*.

Der er formentlig Trang til Regler, som giver Adgang til at paa-
 lægge en Pengeydelse (*Bod*) for Handlinger, der udspringer af særlig Ondsindethed eller viser, at den handlende i særlig Grad mangler Respekt for almindelige Samlivsregler eller for den krænkede Person. Og *Boden* bør kunne paalægges, hvadenten Handlingen har medført en Skade, der kan begrunde et egentligt Erstatningskrav eller ej.

Naar der indføres en saadan Regel, er det vistnok overflødigt at opstille en særlig Regel om Godtgørelse for grove Krænkelser af *Affektionsinteressen*.

Reglen om *Bod* er hovedsagelig begrundet i Præventionshensynet, og derfor maa dette Hensyn ogsaa være væsentlig bestemmende for Ansvarets Udformning. — I visse Tilfælde, navnlig naar der handles med Skadehensigt, kræver selve Præventionshensynet imidlertid, at der tages Hensyn til den Vægt, hvormed Krænkelsen føles af den angrebne, f. Eks. hans Vurdering af en *Affektionsinteresse*. — Reglerne om *Bod* maa derfor nærme sig til Strafferettens Regler og paa adskillige Punkter afvige fra Reglerne om Erstatning. Dette er Grunden til, at Udtrykket *Bod* er valgt, i Tilslutning til Popp-Madsen. Udtrykket er iøvrigt anvendt i L om den faste Voldgiftsret 536 4 Okt. 1919 § 5.A. Den *Bod*, som hjemles der, fungerer vel til Dels som en egentlig Erstatning, men kan ogsaa benyttes paa lignende Maade som den af Popp-Madsen foreslaaede *Bod*.

Berigelseskrav. (§§ 27—29).

§ 27.

Berigelsesgrundsætningen.

I. Naar en Person lider et Tab, men en anden Person beriges derved, kan der efter Omstændighederne være Grund til at give den første et Krav paa den Berigelse, den anden har faaet paa hans Bekostning. Det har praktisk Betydning, hvor der ikke er fornødent Grundlag for at give den tablidende et egentligt Erstatningskrav.

Det karakteristiske for Berigelseskrav i Modsætning til Erstatningskrav er, at Kravet aldrig omfatter mere end Berigelsen. Dette leder imidlertid videre til den Antagelse, at Berigelsen maa være en medvirkende Grund til, at saadanne Krav anerkendes. Det er heller ikke svært at forstaa dette.

Saavidt en Persons Tab dækkes af en andens Berigelse, er der *for Samfundet som Helhed overhovedet ikke lidt noget Tab*, men der er sket en Forskydning af Værdier fra den ene Persons Formue til den andens. Derfor er der rent abstrakt en Mulighed for at omgøre Formueforskydningen og saaledes udligne Tabet helt eller delvis. Og i et vist Omfang har saavel dansk som fremmed Ret benyttet sig af denne Mulighed.

I romanistiske Retsforfatninger opstilles gerne en almindelig »*Berigelsesgrundsætning*«, der gaar ud paa, at *en Person, der uden Grund er beriget paa en andens Bekostning, skal afgive Berigelsen til den anden*.

Som Eksempel kan anføres OR § 62.1°: Wer in ungerechtfertigter Weise aus dem Vermögen eines Anderen bereichert worden ist, hat die Bereicherung zurückzuerstatten.

De i dette Afsnit behandlede Problemer fremstilles i *Lassen I* §§ 33—34 og i *C. S. Thomle* Hovedpunkter i Læren om ugrundet Berigelse efter norsk Ret (Særtryk af TfR 1913.285 ff). Foruden den af disse Forfattere citerede Litteratur fremhæves *N. Cohn* i JT 1924.213 ff, *Demogue* III S. 121—332 med yderligere Henvisninger, *E. Swoboda* Natur und Inhalt des Bereicherungsanspruchs im österreichischen Recht (1916), Bereicherung, Geschäftsführung ohne Auftrag, versio in rem (1919).

Det er ikke Meningen med Berigelsesgrundsætningen, at indtraadte Formueforskydninger kan kræves omgjort i alle Tilfælde, hvor Lovgivningen ikke bestemmer det modsatte. De fleste vil ikke engang forstaa Grundsætningen saaledes, at Berigelsen skal afgives i

alle Tilfælde, hvor der ikke paavises afgørende Grunde til det modsatte. I Berigelsesgrundsætningen ligger derimod, at *Domstolene kan indrømme Berigelseskrav, hvor de finder Grund dertil*. Afgørende herved er ikke et konkret Billighedsskøn, men Forholdenes typiske Beskaffenhed: om der i visse Grupper af Tilfælde som almindelig Regel er Grund til at lade Berigelsen gaa tilbage. Og bestemmende for Gruppedannelsen vil som oftest være de forskellige Maader, hvorpaa Berigelsen kan indtræde.

II. *De Hensyn, der bærer Berigelsesreglerne*, er de samme, som bærer hele vor individualistiske Formueordning og vore Erstatningsregler. De Samfundshensyn, som har ført til at anerkende de private Formuerettigheder, fører ogsaa til at søge tilvejebragt størst mulig Sikkerhed og Tryghed i Formuebesiddelsen. Dette Maal tilstræbes først og fremmest ved Retsregler, der søger at afværge Forstyrrelser i Formuebesiddelsen, f. Eks. ved Straffe- og Erstatningsregler med »præventiv« Funktion, jfr. foran § 2.II. Men disse Midler maa suppleres med andre, der genopretter de Forstyrrelser, som dog indtræder, i det Omfang, hvori det kan ske uden at støde an mod andre Hensyn. Dette sker ved Genoprettelse *in natura* — Vindikation, *jus tollendi* etc. —, ved Skadeserstatning og endelig ved mindre vidtgaaende Krav, som hyppigst gaar ud paa Afgivelse af Berigelsen. Det særlige ved Berigelseskravene er, at Kravet i Principet er begrænset til, hvad der kan afgives, uden at den paagældendes Formue bliver mindre, end den var før Berigelsen.

Forsaavidt er det klart, at der er noget, der taler for at indrømme Berigelseskrav. Men der kan *ikke* være Tale om at foreskrive *Omgørelse af enhver Formueforskydning*.

Den nuværende Samfundsordning, der overlader det meste af Produktionen og Omsætningen til det private Initiativ, fører til at afskære Berigelseskrav i nogle af de praktisk vigtigste Tilfælde. Den Omstændighed, at en Person ved Aftale med en anden opnaar en Berigelse paa hans Bekostning, kan som Hovedregel ikke give den anden Krav paa at faa Berigelsen ført tilbage. En modsat Regel vilde skabe betænkelig Usikkerhed i Samhandelen og vilde kunne svække Energi og Initiativ i Produktion og Omsætning.

At gældende dansk Ret som Regel ikke indrømmer Berigelseskrav i saadanne Tilfælde, fremgaar modsætningsvis af Aftl § 31 og lig-

nende Regler i andre Love. Fra dem kan man nemlig slutte, at Aftaler i Almindelighed ikke bliver uforbindende, saasnart der er Misforhold mellem Ydelserne, men kun, naar Misforholdet medfører, at Aftalen faar ubillige eller endog aabenbart ubillige Resultater.

Fremdeles maa Berigelseskravene undergives betydelige Begrænsninger, hvis de ikke skal volde uheldige Forstyrrelser i de berigedes Forhold. I mange Tilfælde kan Berigelsen ikke afgives uden *følelige Ulemper for den berigede*. Særlig kan nævnes, at den berigede ofte ikke kan skaffe Penge til at betale Berigelsen med uden at sælge af sine Ejendele, og et saadant Salg vil maaske udsætte ham for Tab, der opvejer Berigelsen, eller gribe ind i værdifulde personlige Interesser. — Saaledes hvis en Grundejer for at betale en Forbedring, som er tilført hans Ejendom paa Trediemands Bekostning, maatte sælge den Ejendom, som han boede paa og følte sig stærkt knyttet til. — Saavidt Hensynet til værdifulde personlige Interesser kræver det, maa Berigelseskrav ialfald nægtes, naar den tablidende selv forsætlig har paaført sig Tabet. Og det samme maa for en Del gælde, hvor han har handlet uforsigtigt. I denne og andre Retninger bør der maaske opstilles forskellige Regler for forskellige Grupper af Tilfælde.

Ogsaa andre Grunde kan tale imod at indrømme Berigelseskrav. Det er umuligt paa Forhaand at overse alle Tilfælde, der kan forekomme. Netop derfor maa man blive staaende ved den elastiske Regel, at Berigelsen skal gaa tilbage, naar den er ugrundet.

En saadan smidig Regel har ganske vist den *Ulempe, at den medfører Retsusikkerhed*. Men Usikkerheden vil blive formindsket, efterhaanden som Reglen anvendes i Praxis. Det vil da lidt efter lidt blive fastslaaet, hvorledes de vigtigste Grupper af Tilfælde skal behandles, og den almindelige Regel faar navnlig den Betydning, at Domstolene kan anerkende Berigelseskravet i nye Grupper af Tilfælde.

At Berigelsesgrundsætningen overvejende har gavnlige Virkninger, sandsynliggøres ved *Udlandets Erfaringer*.

Grundsætningen er som ovenfor nævnt anerkendt i romanistiske Retsforfatninger — se foruden OR §§ 62 ff BGB §§ 812 ff — og gennemgaaende synes der at herske Tilfredshed med den. Særlig interessant er Retsudviklingen i Frankrig. Code civil indeholder ingen almindelig Regel om Berigelseskrav, men Berigelsesgrundsætningen er fast anerkendt i Praxis, og netop

i den nyeste Tid har Domstolene gjort meget vid Brug af den, og Litteraturen er gaaet i samme Retning.

Om den righoldige franske Litteratur og Praxis henvises til *Demogue* III S. 121 ff, *Planiol-Ripert* VII no. 752 ff. Om østrigsk Ret se de to foran under I nævnte Værker af *Swoboda*.

III. *Jul. Lassens Forkastelse af Berigelseskrav.*

Vore ældre Forfattere synes overvejende at have anset Berigelsesgrundsætningen som gældende i dansk Ret. Men en i 1880 afholdt Professorkonkurrence gav Anledning til, at Problemet blev taget op til principiel Undersøgelse af *Jul. Lassen*.

Han behandlede det først i Konkurrenceafhandlingen »Handlinger paa fremmed Formueretsomraade« (1880) og straks efter sin Ansættelse i sin første Lærebog »Kort Fremstilling af de saakaldte kvasikontraktmæssige Retsforhold i dansk Ret« (1881). Og han fastholdt senere i Hovedsagen sin Lære.

A. *Lassens Kritik af Berigelsesgrundsætningen.*

Jul. Lassen gjorde gældende, at Berigelsesgrundsætningen var ubrugbar som praktisk Vejledning ved Afgørelsen af foreliggende Retstilfælde. Grundsætningen oplyser nemlig intet om, hvornaar Berigelsen er ugrundet, og der kan ikke opstilles almindelige Regler herom.

Han indvendte fremdeles, at Grundsætningen ikke er Udtryk for et særligt Retsprincip. De saakaldte Berigelseskrav kan ikke føres tilbage paa et fælles Retsprincip, men udspringer i Virkeligheden af forskellige Retsprinciper, der staar i Sammenhæng med de forskellige Maader, hvorpaa Berigelsen indtræder. I nogle Tilfælde udspringer Kravet af Retshaandhævelsens Princip, i andre Tilfælde af andre Principer, saaledes navnlig i de Tilfælde, der omtales ndfr. § 28.III.

Af disse Grunde kunde man ikke opstille nogen Berigelsesgrundsætning. Naar en Retsforfatning i visse Tilfælde anerkender Berigelseskrav, ligger heri kun, at Berigelsen angiver Omfanget af Krav, der opstaar af forskellige Grunde. Berigelsen er altsaa *kun en Maalestok* for visse Krav, ikke retsstiftende Kendsgerning.

En Del af denne Kritik er uden reel Betydning. Det gælder først og fremmest, hvad Lassen udvikler om Berigelsen som Retsprincip. Lassen fulgte i sin Ungdom den videnskabelige Retning, der bestræbte sig for saavidt mulig at føre Retsreglerne tilbage paa enkelte grundlæggende Principer. Og han gik tilsyneladende ud fra, at Berigelseskrav kun burde anerkendes i de Tilfælde, hvor der kunde paavises et eller andet Retsprincip som Grundlag for Kravet. Det sidste vil næppe nogen hævde nu, og Principerne er overhovedet faldet stærkt i Kurs.

I sine Bemærkninger om, hvorvidt der foreligger en Retsgrundsætning, gaar Lassen i Virkeligheden udenom selve *Hovedspørgsmaalet*, om den saakaldte Berigelsesgrundsætning er en gældende Retsregel, eller med andre Ord, om der gælder en almindelig Regel om, at den ugrundede Berigelse skal afgives. Hvadenten en saadan Regel var anerkendt i romersk Ret eller ej, saa er den ialfald efter Lassens Ungdomsarbejde udtalt i flere Lovbøger, jfr. ovenfor. Og dette betyder, som fremhævet foran under I, at Domstolene har en almindelig Adgang til at indrømme Berigelseskrav, hvor det findes begrundet. Noget andet er, om en tilsvarende Regel kan opstilles for dansk Rets Vedkommende.

Der er allerede ovfr. under II gjort nogle Bemærkninger om Realiteten i Lassens første Indvending, at Berigelsesgrundsætningen ikke giver nogen Oplysning om, hvornaar Berigelsen er grundet eller ugrundet, og derfor ikke giver Retsanvendelsen nogen Vejledning paa dette Punkt. Den heraf følgende Retsusikkerhed maa selvfølgelig tages med i Betragtning, naar man skal afgøre, om der bør opstilles en almindelig Berigelsesregel i dansk Ret, jfr. ndfr. § 29.I.

Lassens Lære er ikke blevet anerkendt i Norge, hvor den blev udførlig imødegaaet af *Thomle* i det under I nævnte Værk. Herhjemme blev den kritiseret af *N. Cohn* i JT 1924, hvis Kritik jeg for en stor Del er enig i.

B. Lassens Kritik af Berigelsesmaalestokken.

Som allerede bemærket indrømmer fremmede Retsforfatninger i vidt Omfang Krav paa Afgivelse af Berigelsen paa en andens Bekostning. Jul. Lassen anerkendte, at der i visse Tilfælde maatte opstaa lignende Krav ogsaa i dansk Ret. Men han hævdede, at *Kravene burde udformes anderledes end de romanistiske Berigelseskrav*. Den af Romanisterne udformede Berigelsesmaalestok ansaa han som meget uheldig. Hans Kritik satte navnlig ind paa tre Punkter.

1. Den almindelige romanistiske Lære gik ud paa, at *Berigelseskravet* i Principet var *afhængigt af, at Berigelsen var i Behold*. Det var med andre Ord knyttet til Berigelsestilstanden, ikke til den blotte Kendsgerning, at der engang var indtraadt en Berigelse. I Almindelighed lagde man dog kun Vægt paa, om Berigelsen var i Behold ved Sagsanlægget, og i særlige Tilfælde blev den berigede ansvarlig for den tabte Berigelse, saaledes naar han i ond Tro havde bragt den til Ophør.

Hermed kan sammenholdes BGB §§ 818, 819, OR § 64.

Disse Regler fandt *Jul. Lassen* stødende, fordi de gjorde den tablidendes Krav afhængigt af, om den berigede havde anvendt Berigelsen paa en fornuftig Maade, eller om han havde bortødslet den. »At

gøre den tablidendes Krav afhængigt af, om hans Ret er blevet krænket af en Ødeland eller af en fornuftig Mand, saa at han stilles bedre overfor sidstnævnte end overfor førstnævnte,« mente Lassen ikke der var Grund til.

Denne Kritik er i Hovedsagen ubeføjet.

Naar Lassen fandt Resultatet stødende, beroede det vistnok paa, at han behandlede Spørgsmaalet særlig for de Tilfælde, hvor Berigelsen var vundet ved at udøve andres Rettigheder uden Hjemmel (ovfr. § 13.II), og at han ansaa denne Udøvelse for retstridig. Ubevidst har Lassen vistnok ladet sin Dom paavirke heraf, jfr. de ovfr. citerede Ord »om hans Ret er blevet krænket«. Der er ikke noget særlig stødende i Reglen, naar man gaar ud fra, at der ikke er noget at lægge den berigede til Last og *overhovedet ikke foreligger noget Grundlag for at paalægge ham Erstatningsansvar*, d. v. s. at erstatte Tabet uden Hensyn til, om han har opnaaet en tilsvarende Berigelse. I visse Tilfælde benytter Retsordenen sig af den lykkelige Omstændighed, at et vist Tab kan dækkes af en dermed sammenhængende Berigelse, til at indrømme Krav paa den berigede. Men naar man ikke vil gribe ind i den Formue, den berigede havde før Berigelsen, — jfr. ogsaa Lassens egen Opfattelse, der omtales ndfr. under Nr. 3 —, maa man netop i Principet begrænse Kravet til den Berigelse, der er til Stede, naar Kravet rejses.

Noget andet er, at Vanskelighederne ved at afgøre, om Berigelsen er i Behold, kan føre til at opstille Regler, der i et vist Omfang fraviger Hovedgrundsætningen, jfr. nærmere § 29.IV.

2. Fremdeles antog Lassen, at »Berigelsen« omfattede ikke blot indvundne materielle Værdier, men ogsaa ideelle Goder, f. Eks. gavnlig Belæring, idet Berigelsen da maatte udgøre enten den Værdi, som Belæringen havde for den paagældende, eller det Beløb, som han havde sparet ved at faa Belæringen uden Vederlag. Men dette vilde efter Lassens Opfattelse sige, at man kom til at gøre et Kravs Tilværelse afhængigt af en Bedømmelse, der ikke bør lægges i Dommerhaand.

Om Betænkkelighederne ved at give et Krav svarende til *Besparselsen* udviklede Lassen nærmere, at det ordentligvis ikke kunde oplyses paalidelig, hvormeget der var sparet, og at Reglen derfor vilde blive en Anvisning for Dommeren til at opbygge sin Afgørelse paa mere eller mindre vilkaarlige Gisninger. Efter mit Skøn er der dog ingen Grund til at antage, at Bevisvanskelighederne skulde friste Domstolene til at vove sig ud paa gyngende Grund. Lassen anerkendte da ogsaa i en anden Sammenhæng et Krav paa »den beviste virkelige Besparelse« (Lassen I 318).

Iøvrigt gjorde Lassen navnlig gældende, at *kun den enkelte selv eller hans Værge kunde fælde en beføjet Dom om, hvorvidt ideelle Goder i det enkelte Tilfælde var en virkelig Berigelse*.

Det maa ogsaa indrømmes, at det jævnlig er vanskeligt at vurdere den økonomiske Værdi af ideelle Goder, og det er muligt, at man derfor som Hovedregel ikke bør betragte Opnaaelsen af saadanne Goder som en Berigelse, medmindre der kan paavises en Besparelse. Den omtalte Betænkkelighed har dog ikke været afgørende for Lovgivningen om Umyndige. Naar en gensidig bebyrdende Aftale bliver ugyldig paa Grund af den ene Parts Umyndighed og den umyndige ikke kan tilbagelevere den Ydelse, han har modtaget, skal han ifølge Mdhl § 44 erstatte Værdien »i det Omfang, hvori det modtagne er brugt til passende Underhold for ham eller iøvrigt skønnes at være kommet ham til Nytte«. Under Nytte falder uden Tvivl ogsaa ideelle Goder. Da denne Regel kan bero paa Tilfældets særegne Beskaffenhed, kan man dog ikke slutte fra den, at ideelle Goder ogsaa paa andre Omraader skal betragtes som en Berigelse.

Den heromhandlede Betragtning glider iøvrigt over i en anden, der rækker videre.

3. Overalt hvor Berigelsen ikke kan føres tilbage *in natura*, ved at de modtagne Genstande leveres tilbage, opstaar der en særlig Vanskelighed. Hvis et Berigelseskrav overhovedet skal gennemføres i saadanne Tilfælde, maa det i Almindelighed være et Pengekrav, der gaar ud paa Værdien af Berigelsen. Men naar Berigelsen ikke kan føres tilbage *in natura* og den heller ikke bestaar i Penge eller Varer, der er beregnet til Videresalg, vil Berigelsen i Almindelighed ikke kunne betales uden Indgreb i den berigedes øvrige Formue. Det kan efter Omstændighederne være umuligt eller vanskeligt for ham at opdrive Penge til at betale for Berigelsen, og det vil ialfald jævnlig gribe forstyrrende ind i hans Forhold. Han kan f. Eks. blive nødt til at sælge Ejendele for at skaffe Penge, og det kan medføre Tab. Og rent bortset derfra kan det tænkes, at han overhovedet ikke finder det stemmende med sine Interesser at faa en saadan Berigelse, naar han skal betale for den.

Hvis man i saadanne Tilfælde anerkendte et Berigelseskrav uden videre, vilde man efter Lassens Mening komme i Strid med Principet om Personens Selvstyre paa eget Formueomraade. Og det vilde heller ikke være tilfredsstillende at gennemføre Berigelseskravet med den Begrænsning, at Berigelsen ikke kan kræves afgivet, naar det ikke vilde stemme med den berigedes økonomiske Interesse at faa Berigelsen mod Vederlag. Man vilde i Virkeligheden

sætte den enkelte under Dommerværgemaal ved at lade Domstolene afgøre et saadant Spørgsmaal.

Disse Betragtninger førte dog ikke Lassen til at forkaste ethvert Krav paa Afgivelse af Berigelse, men han hævdede, at Kravet maatte begrænses saaledes, at det var sikkert, at dets Anerkendelse og Gennemførelse ikke stillede den berigede ugunstigere, end han var stillet før Berigelsen. Det saaledes begrænsede Krav kaldte Lassen et »*Uskadelighedskrav*«.

Dette udviklede Lassen særlig for Tilfælde, hvor en Person havde beriget en anden ved sine Formueopofrelser, se *Lassen* I 309.

Paa dette Punkt har Lassen formentlig overdrevet Betænkeli ghederne. Berigelsesgrundsætningen giver ikke Domstolene en almindelig Adgang til at blande sig i Folks Selvstyre. Den skal kun løse nogle ret sjældne, ulykkelige Konfliktstilfælde. Og for saadanne Undtagelsestilfælde vil Nutiden næppe være betænkelig ved at indrømme Domstolene et noget friere Skøn.

Den ovenfor omtalte Bestemmelse i Mdhl § 44.^{1°} har sat sig helt ud over Lassens Betænkeli gheder. Og vel kan man ikke uden videre drage Slutninger til andre Tilfælde. Men i Hovedsagen beror Myndighedslovens Holdning sikkert paa, at man i Nutiden er tilbøjelig til at lægge mere i Domstolenes Haand. Dette hænger sammen med dels den Ændring, som er sket i Bevis- og Procesreglerne, der nu giver bedre Muligheder for at afgøre saadanne Spørgsmaal, dels at vi paa saa mange andre Omraader har vænnet os til det Offentliges »Værgemaal«.

Morsomt nok kan Svingningen i Opfattelsen paavises netop paa Umyndighedslovgivningens Omraade. I 1881 var der paa det 4. nordiske Juristmøde en Diskussion om Myndighedsreglerne. Den norske Indleder foreslog at indrømme den umyndiges Medkontrahent et Berigelseskrav. Men Jul. Lassen advarede alvorlig herimod ud fra lignende Betragtninger som de ovenfor gengivne. Da Myndighedsloven blev givet, fandt Motiverne overhovedet ikke Anledning til at gendrive eller blot at nævne disse Betænkeli gheder. Det fremhæves positivt, at Reglen i § 44 er nær beslægtet med at give Erstatning efter en Berigelsesgrundsætning.

IV. I det følgende skal først undersøges nogle vigtige Grupper af Tilfælde, hvor man ogsaa i dansk Ret maa anerkende Krav paa Tilbageførelse af Berigelse eller indtraadt Formueforskydning (§ 28). Derefter optages Spørgsmaalet, om der bør opstilles en almindelig Regel om Afgivelse af ugrundet Berigelse (§ 29.1). Endelig behandles Betingelserne for Berigelseskrav og Kravets nærmere Indhold (§ 29.II—VI).

§ 28.

Hovedtilfælde, hvor Berigelseskrav maa anerkendes.**I. Raaden over andres Formuegenstande uden Hjemmel.**

Uhjemlet Afhændelse eller Forbrug af Trediemands Formuegenstand foretaget i begrundet god Tro paadrager i Almindelighed ikke Erstatningsansvar. — Et begrænset Ansvar rammer dog ifølge L. 397 12 Juli 1946 § 18, jfr. § 25, den, der har modtaget Genstanden som formentlig Arving, og denne Regel kan maaske anvendes analogt paa visse andre Tilfælde, jfr. ovfr § 13.II. Og Ansvar for Værdien hjemler Mdhl § 44. —

I Tilfælde, hvor der ikke indtræder Erstatningsansvar, kan der rejses Spørgsmaal om at indrømme et Berigelseskrav. Stor Plads herfor er der dog ikke i dansk Ret.

Overfor den, der i god Tro har oppebaaret Frugter eller Renter, og som derfor ikke skal betale Erstatning, kan der ikke rejses Berigelseskrav. Og i Overensstemmelse med *Jul. Lassens* Lære vil det sandsynligvis blive antaget, at der heller ikke haves noget Krav mod den, der i begrundet god Tro raader over en fremmed Genstand, som han har faaet ved Overdragelse i levende Live. Spørgsmaalet, om man skal nægte ethvert Krav her eller give et Berigelseskrav, har ikke stor Betydning, naar Overdragelse skete mod Vederlag. Her vil Modtageren i Almindelighed ikke blive beriget, da Berigelsen maa formindskes med Vederlægets Beløb, jfr. ndfr § 29.VI. Og naar han undtagelsesvis har vundet en Berigelse, maa den som oftest regnes for grundet, f. Eks. fordi den er vundet ved den berigedes Forretningsduelighed. Derimod kan det faa Betydning ved Overdragelser, der sker til Opfyldelse af en Fordring, jfr. »Enkelte Kontrakter«, 2. Udg. § 53.IV, og ved Gaver. Det stemmer vistnok med Forholdets Natur at indrømme et Berigelseskrav mod Gavemodtagere. Men da dansk Retsopfattelse i ret vidt Omfang ligestiller Gavemodtagere med andre Løftemodtagere, er det tvivlsomt, om Praxis vil fravige Lassens Regel her.

Tilbage bliver det Tilfælde, at en Kreditor i god Tro gør Udlæg i og ved Tvangsauktion sælger Trediemands Ting. Det Krav, som Trediemanden her faar paa Auktionens Nettoprovenu, kan kaldes et Berigelseskrav.

Om Gavemodtagerens Stilling i dansk Ret iøvrigt henvises til Aftaler 2. Udgave § 12.VI.B, Dansk Obligationsret, Alm. Del, 2. Udgave § 25.1, SpD. I § 77.III.5.

Jul. Lassen fremsatte sin Lære i Handlinger paa fremmed Formuerets-omraade (1880) 162 ff og i *Lassen II* § 145.I.3. Læren er tiltraadt af flere Forfattere, sidst af *Vinding Kruse* Ejendomsretten, 2. Udgave 1318.

Reglen om, at der intet Krav haves mod Overdragelseshververen, støttede *Lassen* paa DL 5-3-36 og den nu bortfaldne 5-3-10. Disse gamle og meget specielle Bestemmelser tillader ikke saa almindelige Slutninger.

I Retspraksis er godtroende Udøvere med Overdragelsesadkomst vel i en Række Tilfælde blevet frifundet for *Erstatningskrav*, se f. Eks. U 1906.227 H, 1937.118, 1918.693, 1916.464, 1914.150, 1911.959. Men Dommene har formentlig ikke direkte anerkendt Lassens Sætning, og deres Resultater kan vistnok forenes med den Opfattelse, der er hævdet ovenfor. I Reglen oplyser Dommene intet om, at Sagsøgte samlede Transaktioner med Genstanden har givet ham Gevinst. Dog var der vundet Fortjeneste i U 1931.1102, men denne Gevinst kunde anses for tilstrækkelig grundet i Sagsøgte Forretningsdygtighed.

Med Hensyn til Fordringer er der en enkelt Dom, der fritager for ethvert Krav, nemlig JU IV.646. En Besidder af en Obligation, der tilhørte Trediemand, havde faaet Obligationen ombyttet med en anden Fordring (ved Indskrivning). Han blev frifundet, men Begrundelsen viser ikke med Sikkerhed Tilslutning til Lassens Opfattelse. Det fremhæves bl. a., at Obligationen var indskrevet under eet sammen med mange andre, og at der af det samlede indskrevne Beløb senere var forbrugt mere end Obligationens Paalydende. Dette sidste peger iøvrigt i Retning af, at Domstolen har haft et Berigelseskrav for Øje som en Mulighed.

U 1900.919 angik et Tilfælde, hvor en Entreprenør havde givet successive Transporter paa sit Tilgodehavende og en senere Transporthaver havde oppebaaret et Beløb til Skade for en ældre. Han blev frifundet, »idet det nemlig efter Lovgivningens Grundsætninger, cfr. bl. a. Sølovens § 274, 2. Stk., maa antages, at en Cessionar, der i begrundet god Tro har oppebaaret en ham af Kreditor tiltransporteret Fordring, ikke i Almindelighed kan være pligtig at lægge det oppebaarne fra sig til Fordel for en ældre Cessionar.« Faktisk havde han dog ikke opnaaet nogen Berigelse, da han havde leveret Materiale for Beløbet.

Ved *Gaver* maa Forkastelsen af Lassens Regel føre til, at Gavemodtageren maa lægge Berigelsen fra sig. Herimod gaar maaske U 1885.927, der dog næppe kan anses for en klar Afgørelse, da der næppe var konstateret en Berigelse.

Dersom man ikke vilde give Erstatning i de Tilfælde, der er omtalt her under I, hævdede *Lassen*, at man som Regel kun burde give den tablidende et »*Surrogatkrav*«, der omfattede de materielle Værdier, der umiddelbart eller middelbart var indvundet for Tingen, som der var raadet over, dog ikke udover Tingens Værdi. Imidlertid tilføjede han, at ogsaa den beviste Besparelse maatte afføde et Krav. Den omtalte Begrænsning af Kravet be-

grundede Lassen ud fra de Betragtninger, der er gengivet og kritiseret foran i § 27.III.B.

II. *Frembringelse og Tilvækst.*

Herom maa i Hovedsagen henvises til *Vinding Kruse* Ejendomsretten 404 ff. I det følgende skal kun fremdrages, hvad der særlig belyser Spørgsmaalet om Berigelseskrav, og der ses helt bort fra Problemet, om Kravene i noget Tilfælde sikres ved en Ret i den enkelte Ejendom.

Ved Undersøgelsen skelnes der mellem tre Tilfælde.

A. *Forøgelse af egen Formue paa andres Bekostning.*

Hvis den berigede ikke har handlet i begrundet god Tro, bliver han normalt erstatningsansvarlig efter de almindelige Erstatningsregler.

Hvis en Person i god Tro frembringer en ny Ting af andres Materiale eller forøger en ham tilhørende Tings Værdi ved at indføje andres Materiale i Tingen og han bliver Ejer af den ny eller forbedrede Ting, maa han ialfald godtgøre Materialejeren den *Berigelse*, som det anvendte Stof giver ham paa Materialejerens Bekostning. Det følger af de Regler, der er fremstillet foran under I. Berigelsen er normalt den Værdi, som Stoffet repræsenterer i Tingen, som den nu foreligger. Ved Forbedringer er det altsaa den Værdiforøgelse, Forbedringen har medført bortset fra Arbejdsindsatsen.

En *videregaaende Ret* bør man vistnok indrømme Materialejeren, naar Materialet kan udskilles, dersom man nægter Materialejeren Vindikationsret paa Grund af den uforholdsmæssige Bekostning eller Ødelæggelse af Værdier, som det vilde medføre at udskille Materialet. I saa Fald maa Materialejeren formentlig kunne kræve erstattet den Værdi, man berøver ham, altsaa den Værdi, Materialet vilde have efter at være udskilt igen. Der foreligger et ekspropriationslignende Forhold, naar man afskærer Vindikationen af Hensyn til den berigedes overvejende Interesse. Reglen faar imidlertid kun Betydning i de Undtagelsestilfælde, hvor Materialet efter Udskillelsen vilde have større Værdi end Berigelsen.

Hvis en Person opfører en Bygning eller foretager et andet Anlæg paa fremmed Grund og derved undtagelsesvis bliver Ejer af Grunden, maa det ud fra samme Tankegang antages, at han maa betale Grundejeren fuld Erstatning. Dette er ogsaa anerkendt i Praksis, se ogsaa *Vinding Kruse* 420 f samt U 1935.686 H.

B. *Forøgelse af andres Formue paa egen Bekostning.*

Hvis en Person forøger Værdien af en Ting, der tilhører en anden,

ved at indføre noget i den eller forbedre den paa anden Maade, kan man ikke altid indrømme ham et Berigelseskrav.

Har han *handlet med Viden om, at Tingen var fremmed*, kan han i Almindelighed kun udøve en uskadelig Borttagelsesret (*jus tollendi sine laesione prioris status*). Krav paa Godtgørelse for Udgifter og Arbejde maa han dog have i Tilfælde, hvor hans Handling var nødvendig for at afværge en Skade og berettiget efter Reglerne om uanmodet Forretningsførelse (Enkelte Kontrakter § 52.III).

Har han *handlet i begrundet god Tro*, maa man paa den anden Side formentlig som Hovedregel tilstaa ham et Berigelseskrav. Han maa navnlig kunne gøre Krav paa den Besparelse, som bevislig er opnaaet af den anden, men man bør formentlig ikke blive staaende herved.

Med det udviklede stemmer vor Lovgivnings Regler om Saaning paa fremmed Grund, se den bekendte Regel i DL 6—15—11, hvorefter den, der har saaet i god Tro, har Krav paa Frøgæld, hvilket efter Datidens Forhold var den regelmæssige Berigelse.

U 1916.1022* har tilkendt rimelig Godtgørelse ogsaa for anvendt Arbejde. Dette er formentlig berettiget, forsaavidt Godtgørelsen kunde udredes af Berigelsen, hvilket kan formodes i det paagældende Tilfælde. At 6—15—11 nægter saadan Godtgørelse, bør ikke være afgørende herimod, da der under de Forhold, 6—15—11 sigtede til, normalt ikke kunde antages at være opnaaet en tilsvarende Berigelse, idet det maatte formodes, at Ejeren vilde have udført Arbejdet selv uden Udgift. Se hertil *Vinding Kruse* 417 f.

Mere tvivlsomt er det, om de ovenfor udviklede Regler kan gennemføres, hvor der bygges eller foretages andet Anlæg paa fremmed Grund. Vor Lovgivning indrømmer kun den byggende en Borttagelsesret og hjemler ikke noget Berigelseskrav. Ligesom man maa kunne indskrænke Grundejerens Ret til at kræve Bygningen fjernet, jfr. *Vinding Kruse* 419 ff, maa man ogsaa, som de fleste Forfattere antager, kunne indrømme visse Bearbejdere et Krav paa den indtraadte Berigelse, d. v. s. paa den Værdiforhøjelse, der er tilført Ejendommen.

Lassen II 840 f vilde indrømme et saadant Krav overalt, hvor den byggende var i begrundet god Tro. *Torp-Grundtvig* Tingsret 220 f krævede yderligere, at den byggende besad Ejendommen med formelt gyldig Adkomst. *Vinding Kruse* Ejendomsretten 424 tager formentlig ikke endelig Stilling hertil. Han har særlig for Øje de praktisk vigtige Tilfælde, hvor en Køber, som ikke har faaet ubetinget Skøde, bebygger Grunden og Købet derpaa hæves som Følge af Misligholdelse fra en af Siderne. Disse Tilfælde maa

imidlertid løses efter særlige Overvejelser. — Jfr. derom foruden Ejendomsretten l. c. *Lassen* II 893 f og Diskussionen i U 1932 B.105, 129 og 165. — Det samme gælder Tilfælde som U 1934.82 H. U 1932.748 H angaar et Tilfælde, hvor Sagsøgte ikke havde været i god Tro.

Bortset fra visse af disse Tilfælde og fra Tilfælde, hvor Grundejeren selv er Skyld i den byggendes Fejltagelse, kan man ikke indrømme Krav paa fuld Erstatning, men maa nøjes med et Berigelseskrav.

Naar der indrømmes et Krav paa Godtgørelse for varig Værdiforhøjelse, maa man efter Omstændighederne give Henstand med Beløbets Udbetaling i det Omfang, hvori Henstand er nødvendig for at undgaa skadelig Forstyrrelse af Grundejerens Forhold.

I Tilfælde, hvor en Ting er forbedret af en Person, der hverken vidste, at Tingen var fremmed, eller handlede i begrundet god Tro, er der vistnok Grund til at indrømme et snævert Berigelseskrav, omtrent svarende til Lassens Uskadelighedskrav (foran § 27.III.B.3). Og der maa herved tages Hensyn til ogsaa andre Interesser hos den berigede end de økonomiske. Ved Paabygning er det dog vanskeligt at forene denne Løsning med Lovgivningens Regler.

C. *Formueforskydning, der hverken hidføres af den berigede eller den tablidende.*

Hvis en ugrundet Formueforskydning er hidført ved en uvedkommende Trediemands Handling eller ved Naturbegivenheder, er det særlig klart, at der bør gives Berigelseskrav, og dette kan Lovreglerne om Paabygning ikke være til Hinder for.

D. Berigelseskrav maa saaledes anerkendes i alle de Tilfælde, der er behandlet her under II, undtagen hvor en Person i ond Tro har tilført en anden en Berigelse. Det faar imidlertid en vis Betydning ved Fastsættelsen af Kravet, om den berigede selv har foretaget de paagældende Handlinger (Tilfælde A). I saa Fald har han nemlig selv vist, at den indtraadte Forandring stemmer med hans Interesser. I de andre Tilfælde maa Uvisheden herom føre til, at Domstolene bliver noget varsommere med at indrømme Berigelseskrav.

III. *Indfrielse af andres Forpligtelser og Formueopofrelser for andre iøvrigt.*

A. Naar en Person *indfrier en andens Forpligtelse* og derved frigør ham i Forhold til Fordringshaveren, vil det jævnlig stemme med Berigelsesgrundsætningen at give Indfrieren Krav paa Dækning hos den frigjorte indenfor Rammen af det indfrieede Krav. Og det an-

tages ofte, at man som Hovedregel kan give ham et saadant Krav. Dette antog bl. a. *Jul. Lassen* I 312 ff.

I Virkeligheden er det meget omtvisteligt, hvilken Regel der anbefaler sig. I fremmed Ret møder man de mest forskellige Standpunkter.

Herom og om Spørgsmaalet iøvrigt henvises til min Artikel i U 1937 B.108. Min Anskuelse er kort fremsat i Dansk Obligationsret 1. Udg. 237 f. *Jul. Lassen* paaberaabte sig til Støtte for den af ham opstillede Regel bl. a. Analogien af Reglerne om Kautionsistens Regres. Se herimod mine Bemærkninger i TfR 1921.101 ff.

I en Række Tilfælde er det klart, at Indfrieren maa erhverve Regresret.

DL 5—7—14 hjemler saaledes *Panthavere Ret til at udløse andre*, der har Pant i samme Genstand, og Udløsningen maa antages at medføre, at den udløsende indtræder i de udløstes Fordring og Panteret. Endvidere hjemler Vxl § 63, at en Person ved at betale en Vekselsom *Interveniens* — selvom han ikke er Vekselskyldner — erhverver de af Vekslen flydende Rettigheder med visse Begrænsninger.

Der er fremdeles særlig stærke Grunde til at anerkende Regresret i de Tilfælde, hvor en Person har indfriet Fordringen i den Tro, at han selv skylder Beløbet, eller under Indflydelse af en anden *Vildfarelse*, samt hvor en Persons Formuemidler uden hans Vilje tages til Dækning af Trediemands Gæld. Og Ønsket om at beskytte Indfrieren mod Tab maa vistnok ogsaa i disse Tilfælde føre til at gennemføre den Regel, at Indfrieren indtræder i Kreditors Rettigheder, navnlig de Fortrins- og Sikkerhedsrettigheder, der var knyttet til den indfrie Fordring.

Hvor der ikke kan paavises særlige Grunde til at beskytte Indfrieren mod Tab, er det derimod tvivlsomt, om man bør gennemføre Lassens Lære. Ganske vist vilde Skyldnerens *retlige* Stilling ikke blive forringet ved, at man tillagde Indfrieren en Dækningsret, naar man med *Lassen* begrænsede Retten til de Tilfælde, hvor den indfrie Fordring kunde overdrages. Men *faktisk* vilde Skyldneren ofte blive daarligere stillet. Og man kan ikke fyldestgørende begrunde Dækningskravet med, at Indfrieren kunde have taget Transport paa Fordringen. Det er jo muligt, at Fordringshaveren ikke vilde have indladt sig paa at overdrage Fordringen til ham.

Man synes ialfald ikke uden videre at burde give Trediemand Regresret, naar han ikke, da han tilbød at indfri Forpligtelsen, har meddelt Fordringshaveren, at han er en uvedkommende Person. Ellers løber man Fare for, at en Fjende af Skyldneren søger at faa ham i sin Magt eller paa anden Maade skade ham ved at indfri hans Forpligtelser og derved skaffe sig Fordringer paa ham. I saadanne Tilfælde maa man enten helt frakende Trediemanden Dækningsret eller give Domstolene Adgang til at begrænse Indfrierens Ret og knytte den til særlige Betingelser.

Det udviklede hviler paa den Anskuelse, at en uvedkommende Trediemands Tilbud som Hovedregel ikke medfører Fordringshaveremora, jfr. Dansk Obligationsret 214.

Domstolene har særlig Grund til at være paa Vagt, hvis Indfrieren kan antages bevæget af Ønsket om at hindre en Tvangsakkord.

Bortset fra saadanne Tilfælde maa man udfra Berigelsessynspunktet ialfald give Indfrieren et Krav, naar han *beviser, at Skyldneren*, dersom Indfrielsen ikke var sket, *vilde have betalt Fordringen*, eller at den tidligere Fordringshaver vilde have gennemført Retsfølgning mod Skyldneren. I Overensstemmelse hermed maa Dækningskrav ialfald normalt indrømmes den, der har indfriet forfaldne Krav paa Skatter eller offentlige Afgifter. Men bortset fra disse og lignende Tilfælde vil det som oftest være umuligt at bevise, at Betingelserne for Dækningskrav er til Stede.

Der er dog næppe væsentlige Betænkeligheder ved at slippe Kravene noget og som Hovedregel give Indfrieren Dækningskrav, *naar den indfrieede Fordring var forfalden* og Forpligtelsen udsprang af et forretningsmæssigt Mellemværende, hvor det ikke er almindeligt, at en Fordringshaver tillader Skyldneren at vente med at betale forfalden Gæld, og Skyldneren heller ikke havde særlige Grunde til at vente Hensyntagen.

U 1935.296 H har statueret, at en Trediemand, der indfrieede en Kassekredit i en Bank paa et Tidspunkt, hvor Gælden var forfalden ved Opsigelse fra Bankens Side, derved erhvervede et Krav mod Skyldneren svarende til det indfrieede — dog fik han kun almindelig Procesrente fra Sagsanlægget. — Trediemanden havde af Banken faaet Kassekreditkontrakten udleveret med Paategning om, at den var indfriet *af ham*. Derved var det tilkendegivet overfor Kreditor, at Indfrielsen blev foretaget af en Trediemand, og ialfald i nogen Grad lagt for Dagen, at den ikke var sket i Gavehensigt.

Hvis Indfrielsen er sket før Forfaldstid, maa Indfrieren kunne rejse et tilsvarende Krav, naar Forfaldsdagen kommer og de øvrige ovfr. angivne

Betingelser er opfyldt. Men hvis Gælden skal betales efter Opsigelse og ikke er opsagt før Indfrielsen, kan Indfrieren næppe i al Almindelighed erhverve Ret til at opsiges den.

Naar Skyldnerens Bo tages under Konkursbehandling efter Begæring fra ham selv eller en anden Kreditor, maa Indfrieren i Almindelighed kunne anmelde Dækningskrav. Og det samme maa gælde i Skyldnerens Dødsbo, dersom det behandles efter Skiftelov Kap. 3.

Forsaavidt man indrømmer Indfrieren Regresret, opstaar Spørgsmaalet, om Indfrieren indtræder i den indfrieede Fordring, og navnlig, om han erhverver de *Fortrins- og Sikkerhedsrettigheder*, hvormed den indfrieede Fordring var udrustet. Dette sidste Spørgsmaal maa formentlig besvares benægtende, bortset fra de Grupper af Tilfælde, hvor der er særlig Grund til at værne Indfrierens Interesser, jfr. ovfr. Der er ingen almindelig Trang til en Regel, der giver Indfrieren Fordringshaverens Rettigheder. Som Hovedregel indtræder Indfrieren altsaa ikke i Fordringshaverens særlige Rettigheder, og allerede af denne Grund vilde det være misvisende at sige, at selve den indfrieede Fordring overføres til Indfrieren. Der foregaar altsaa *ikke nogen »Subrogation«* (Dansk Obligationsret 240). Praxis stemmer med det anførte, se navnlig U 1935.296 H.

Paa dette Punkt gælder der i Almindelighed det modsatte, naar en Forpligtelse indfries af en Person, som selv er forpligtet som solidarisk Medskyldner eller Kautionsist, eller hvis Formuegenstande hæfter som Pant for Gælden. Om Kautionsisten siges det saaledes, at han ved at indfri indtræder i Hovedfordringen, Enk. Kontrakter § 29.II—IV, og Skadeforsikreren indtræder i Erstatningskravet mod Skadevolderen, jfr. FAL § 25.1°. I saadanne Tilfælde er den indfrieede Forpligtelse imidlertid ogsaa Indfrierens egen Forpligtelse.

Fra disse Regler kan der ikke drages nogen Slutning til de Tilfælde, hvor en uvedkommende Trediemand indfrier Forpligtelsen. Gennemgaaende er der stærkere Grunde til at anerkende Indtrædelsesretten i Forhold som de nysnævnte, og Betænelighederne derved er mindre. Til Belysning heraf kan henvises til Fremstillingen om Kautionsistens Regresret.

Se herom nærmere Ussing Kaution §§ 13—16.

Andre Eksempler paa Indfrierens Indtrædelsesret indeholder Sølov § 220.4° i.f., § 281.2° og L 183 20 Maj 1933 § 19.2°.

B. Der foreligger ogsaa en Formueopofrelse for andre i de Tilfælde, der er omtalt foran under II.B. Foretager en Person *Formue-*

opofrelser for andre i Tilfælde, der hverken falder ind under de deromhandlede Regler eller under Indfrielse af andres Forpligtelser, maa der ogsaa kunne anerkendes Berigelseskrav.

Det anerkendes ogsaa af *Jul. Lassen* I 317, hvor han bl. a. opstiller følgende Regel: Den, der ved Pengeopofrelser har indvundet et en anden tilkommende Formuegode, hvis Indvinding ogsaa vilde have kostet denne Pengeudlæg, maa, naar den berettigede vil tilegne sig det indvundne, kunne kræve det Beløb, som denne selv havde maattet udlægge til Indvindingen.

Kravet vil iøvrigt i de fleste Tilfælde komme til at afhænge af, om der kan paavises en Besparelse. — Et Krav paa den Besparelse, Opofrelsen har medført, er anerkendt ved U 1910.754, 1917.740. —

En Auktionsrekvirent kan i Almindelighed ikke kræve sine Udgifter ved Retsforfølgningen betalt af Køberen, før de bedre prioriterede Panthavere er blevet fuldt dækket, se U 1932.791 jfr. ogsaa B.161 (*C. Bang*) med Henvisninger. I Almindelighed kan det ikke godtgøres, at de bedre prioriterede Panthavere opnaar en Berigelse, naar de ikke faar fuld Dækning.

IV. Et Berigelseskrav er fremdeles hjemlet i *Vxl § 74, Chl § 57*. Naar Retten ifølge en Veksels eller Check er faldet bort af visse særlige Grunde, hjemles der i Stedet et Krav paa den Berigelse, der vilde opstaa paa Fordringshaverens Bekostning, hvis ethvert Krav bortfaldt.

Se herom *Enk. Kontrakter § 20*. Et lignende Krav hjemler *Sølov § 117* i et særligt Tilfælde Skipperen mod Befragteren.

V. I visse Tilfælde, hvor en *Aftale* ikke faar normal Retsvirkning, idet den *erklæres ugyldig eller hæves* paa Grund af svigtende Forudsætninger, opstaa der Krav paa Tilbageføring af den indtraadte Berigelse.

Fra Lovgivningen er allerede omtalt *Mdhl § 44.1°* om det Tilfælde, at den umyndige ikke kan tilbagelevere, hvad han har modtaget i Henhold til en ugyldig Aftale. Men Berigelseskrav bør vistnok ogsaa anerkendes i andre Tilfælde, hvor gensidige Kontrakter kan hæves og de erlagte Ydelser ikke kan gives tilbage.

Det er dog tvivlsomt, i hvor stort et Omfang Berigelseskrav bør anerkendes. Jeg har kort udtalt mig for deres Anerkendelse i visse Tilfælde (*Dansk Obligationsret* S. 120 f). *Jul. Lassen* I § 65.II.3 var i saadanne Tilfælde tilbøjelig til at give et Krav paa den erlagte (eller modtagne) Ydelses Værdi, hvilket i Hovedsagen gav samme Resultat.

I tysk Ret bliver der ofte Brug for et Berigelseskrav, selvom den erlagte Ydelse kan leveres tilbage. Efter tysk Ret kan en egentlig Overdragelses-

retshandel nemlig ikke tabe sin Virkning ved, at dens Forudsætninger svigter. Overdrageren faar kun en Fordring paa Tilbageføring, i Reglen et Krav paa Berigelsen, jfr. Aftaler 271 f, *Lassen* I 300 f. I dansk Ret gælder der ikke tilsvarende Regler. I visse Grupper af Tilfælde er det dog muligt, at der bliver Plads for Berigelseskrav, jfr. Aftaler 273 f.

§ 29.

Almindelige Grundsætninger om Berigelseskrav.**I. Bør der i dansk Ret anerkendes en almindelig Berigelsesregel?**

Af § 28 fremgaar det, at der i dansk Ret maa gives Berigelseskrav i adskillige vigtige Grupper af Tilfælde. Der rejser sig derfor naturligt det Spørgsmaal, om der ikke ogsaa i dansk Ret bør opstilles en almindelig Regel om Afgivelse af den ugrundede Berigelse paa Andenmands Bekostning.

Det maa antages, at *Berigelseskrav kan indrømmes uden særlig Lovhjemmel* i de Grupper af Tilfælde, hvor der findes at være Trang dertil — forudsat at særlige Lovbestemmelser eller Retspraksis ikke hindrer det —. I Virkeligheden kan man saaledes naa samme praktiske Resultat, som hvis man havde en almindelig Berigelsesregel. Om man skal opstille en almindelig Regel, har derfor ikke stor praktisk Betydning.

En almindelig Regel vil maaske virke som en positiv Anvisning til Domstolene om at benytte den, og den kan friste til i for høj Grad at træffe Afgørelser udfra et konkret Billighedsskøn og føre til Retsuvished. Dette bør dog næppe hindre Opstillingen af en almindelig Regel. De omtalte Farer er af lignende Art som Farerne ved en almindelig Forudsætningsregel, jfr. herom Aftaler § 25.III. De kan formentlig imødegaaes ved, at man fastholder, at der ikke bør tilstræbes konkret Billighed, men at man skal søge udviklet klare Regler om forskellige Grupper af Tilfælde. Efterhaanden som saadanne Regler fæstnes i Lovgivning og Retspraksis, svinder Farerne ved den almindelige Regel, og den faar den gavnlige Funktion at virke som en Sikkerhedsventil paa Maskineriet.

Fra et systematisk Synspunkt maa Afgørelsen af, om man skal opstille en almindelig Berigelsesregel, yderligere bero paa, om de Berigelseskrav,

der anerkendes i forskellige Grupper af Tilfælde, bestemmes paa ensartet Maade — altsaa om man i alle eller dog de fleste Tilfælde anvender samme Berigelsesmaalestok. Dette Spørgsmaal kan ikke besvares sikkert for Tiden, da hele Berigelsesproblemet trænger til fornyet grundig Behandling, men i og for sig maa man nærmest formode, at det maa besvares bekræftende.

I det følgende skal der gøres et Forsøg paa at opridse Hovedlinierne i en almindelig Lære om Berigelseskravene. Foreløbig kan der kun gives en ret løs Skitse.

II. *Hvornaar er Berigelsen ugrundet?*

Der kan ikke opstilles faste Regler om, hvornaar en Berigelse er grundet eller ugrundet. Dette anerkender de fleste Tilhængere af Berigelsesgrundsætningen.

I nyere fransk Litteratur har flere Forfattere søgt at opstille bestemte Kriterier, men deres Resultater virker ikke overbevisende og egner sig formentlig ikke til Anvendelse i dansk Ret. Herom kan henvises til *Demogue* III S. 259 ff, *Planiol-Ripert* VII no. 757 ff.

I al Almindelighed kan der næppe siges stort andet end, at Omstændighederne ved Berigelsens Indtræden og senere Skæbne maa være af en saadan Art, at der ingen Betænkelighed er ved som almindelig Regel at indrømme Tilbageførelse. Herved maa der selvfølgelig tages Hensyn til Lovgivning og Retspraksis. Iøvrigt maa Afgørelsen træffes for hver enkelt Gruppe af Tilfælde, og kun i meget grove Træk kan der gives en samlet Oversigt over Resultaterne.

1. Berigelsen er i Reglen grundet, naar den *opnaas ved, at den tablidende erlægger en Ydelse* — være sig til Opfyldelse af en Fordring, jfr. Dansk Obligationsret § 34.I—II, jfr. § 1.III, eller som Led i en Aftale, hvor Erlæggelsen sker samtidig med, at Aftalen indgaas, som f. Eks. naar en Gave overdrages eller en Ting sælges uden forudgaaende Løfte derom. — Hvis Erlæggelsens relevante Forudsætninger svigter, er Berigelsen imidlertid ugrundet. I dansk Ret bliver der dog ikke saa ofte Brug for Berigelseskrav paa Grund af svigtende Forudsætninger, da den erlagte Ydelse i Reglen kan vindiceres. Men hvor Ydelsen ikke kan vindiceres, bliver der Plads for et Berigelseskrav jfr. foran § 28.V.

Her maa ogsaa nævnes de særlige Tilfælde, hvor Yderen ikke med Ydelsen forfølger noget Formaål i Forhold til Modtageren, men kun i Forhold til Trediemand. De opstaar navnlig, hvor Trediemand skal erlægge Vederlaget for Ydelsen, og hvor Ydelsen derfor økonomisk og juridisk virker som en indirekte Ydelse til Trediemand.

Som Eksempel kan nævnes, at en Køber lover Sælgeren at betale Købesummen til N. N. og gør dette. Senere hæver han Købekontrakten paa Grund af en Misligholdelse, som dog ikke begrundes Erstatningsansvar for Sælgeren. Betalingen til N. N. har da beriget Sælgeren.

I saadanne Tilfælde vil Ydelsen normalt medføre en Berigelse for Trediemand (i det nævnte Eksempel Sælgeren), idet Ydelsen af Modtageren maa betragtes som hidrørende fra Trediemand, og derfor maa Yderen have et Berigelseskrav paa Trediemand.

Se om visse herhenhørende Tilfælde Aftaler 195 Note 76. Efter Omstændighederne kan Yderen have et egentligt Erstatningskrav eller et andet Krav, der ikke er begrænset til Berigelsen. Saaledes er Forholdet ved Anvisninger, se Enkelte Kontrakter S. 146.

2. Naar Berigelse paa anden Maade hidføres igennem *den tablidendes Handling*, er Berigelsen i Almindelighed ugrundet. Han har f. Eks. anvendt Bekostninger paa en Ting, som han ikke ejer, men tilfældig er kommet i Besiddelse af og haaber at beholde, saaledes at han selv kommer til at faa Udbytte af sine Bekostninger. Navnlig paa dette sidstnævnte Felt er der imidlertid jævnlig afgørende Betæneligheder ved at gennemføre Berigelseskrav. Derfor maa det som Regel nægtes, medmindre den paagældende har foretaget Handlingen i begrundet god Tro paa, at Tingen tilhørte ham selv.

Se nærmere om dette Spørgsmaal Udviklingerne i § 28.II.B og III om Paabygning m. m. og om Indfrielse af andres Forpligtelser.

3. Hvis Berigelsen er hidført ved *den berigedes egen ensidige Handling* eller ved en uvedkommende *Trediemands Handling* eller ved *Naturbegivenheder*, er den i Almindelighed ugrundet.

III. Hovedbetingelsen. Berigelse paa en andens Bekostning.

Ialfald i store Træk kan man formentlig bestemme de Betingelser, som Berigelseskrav normalt er knyttet til. Da vor Lovgivning ikke opstiller almindelige Regler, maa de Regler, der udvikles ndfr., imidlertid fraviges overalt, hvor Forholdenes Beskaffenhed kræver det.

A. Der maa være indtraadt en *Formueforøgelse*. Den kan være *positiv*, f. Eks. bestaa i Erhvervelse af et Formuegode, en Ret eller Besiddelsen af en Ting, i Forbedring af en Genstand, den paagældende i Forvejen ejede. Eller den kan være *negativ* og f. Eks. bestaa i, at Personen frigøres for en Forpligtelse, at Ejendele, der tilhører ham, frigøres for Behæftelser, eller at han opnaar en Besparelse ved at blive fri for en Formueopofrelse, han ellers vilde have afholdt.

MdhI § 44.1° giver overfor Umyndige Krav paa Erstatning for alle Ydelser, der er brugt til passende Underhold for den Umyndige eller iøvrigt skønnes at være kommet ham til Nytte. Dette sidste maa omfatte Erhvervelse af nyttig Uddannelse. Naar der i andre Forhold skal indrømmes Berigelseskrav, vil man næppe gaa saa vidt. Underhold eller nyttig Uddannelse som saadan bør næppe betragtes som Berigelse. Derimod foreligger der en Berigelse, hvis der som Følge af det nydte Underhold eller Uddannelsen er indtraadt en paaviselig Besparelse for den paagældende, og vel ogsaa, naar Uddannelsen har affødt øgede Indtægter.

Man kunde overveje Muligheden af at statuere en Berigelse, overalt hvor Værdien af den opnaaede Uddannelse kan fastsættes efter en almen Maalestok, sml. ovfr. § 18.II. Saa vidt bør man dog næppe gaa, medmindre man tillader Domstolene i videste Maal at tage Hensyn til personlige Forhold, der gør det betænkeligt at indrømme Berigelseskrav.

Nyere fransk Opfattelse betragter Belæring o. lign. som en Berigelse, jfr. *Planiol-Ripert* VII no. 753.

B. Formueforøgelsen maa være *opnaaet paa en andens Bekostning*.

Heri ligger først og fremmest, at en anden maa have *lidt et Tab*. Dette Krav kan vistnok bestemmes ganske som ved Anvendelsen af Erstatningsreglerne, jfr. foran § 18.I.

Om en mulig Undtagelse fra denne Betingelse se ndfr. under VI.

C. Der skal være en vis *Sammenhæng mellem Tabet og Berigelsen*, saaledes at Berigelsen kan siges at være opnaaet paa den tablidendes Bekostning. Berigelsen maa være en Følge af Tabet eller omvendt Tabet en Følge af Berigelsen.

Denne Betingelse er f. Eks. opfyldt, hvor en Formuegenstand direkte overføres fra den enes Formue til den andens. Ligeledes hvor en Person ved en Arbejdsydelse forøger Værdien af en andens Ejendele eller skaffer den anden en Besparelse ved at yde ham en nødvendig Tjeneste.

I Tyskland kræver den herskende Opfattelse, at Formueforskydningen er »umiddelbar«, hvilket nærmest skal betyde, at A intet Berigelseskrav har mod C, naar A's Ydelse eller Opofrelse har beriget B's Formue og B atter ved en Ydelse har beriget C. Hvis f. Eks. Entreprenøren B har bygget paa C's Ejendom med Materialer, han har købt af A, men ikke har betalt, er C ikke beriget umiddelbart paa A's Bekostning.

Denne Opfattelse bekæmpes dog af nogle Forfattere, se herom *Planck Kommentar zum BGB* II.2 (4 Aufl.) S. 1624 ff. I Frankrig er den modsatte Anskuelse blevet herskende, se *Planiol-Ripert* VII no. 755.

Plads for Berigelseskrav i saadanne Tilfælde bliver der kun, hvis C hverken har betalt B eller nødsages til at betale B, f. Eks. for at undgaa et tilsvarende Tab ved Entreprisens Afbrydelse. Mod at indrømme et Berigelseskrav taler flere Grunde. Det kan bringe C Besværligheder, fordi han tvinges til at tage Stilling til tvivlsomme Retsforhold mellem andre Personer. Og det er omtvisteligt, om A bør have Adgang til at gøre Kravet mod C gældende til Skade for B's andre Kreditorer, som vil søge Fyldestgørelse i B's Vederlagskrav. Hvor det drejer sig om et almindeligt Kreditsalg, er det næppe begrundet at indrømme Sælgeren det direkte Berigelseskrav. Derimod taler for dansk Rets Vedkommende ogsaa Kmsl § 56.2°. Der kan snarere være Tale om at anerkende Kravet, naar A's Ydelse er fremkaldt ved Svig eller Aftalen af andre Grunde ikke binder A, f. Eks. fordi B var umyndig.

I dette sidste Tilfælde er Berigelseskravet blevet anerkendt i tysk Praxis, se *Planck* anf. Værk S. 1626.

IV. *Betydningen af, at Berigelsen falder bort.*

Det er et vanskeligt Problem, om Berigelseskravet falder bort, naar Berigelsen ophører. Den almindelige romanistiske Lære opstillede som Hovedregel, at Kravet faldt bort med Berigelsen, og dette var en af Grundene til, at *Lassen* tog Afstand fra den romanistiske Berigelsesgrundsætning, jfr. foran § 27.III.B.1. Imidlertid er det ikke nødvendigt at udforme en almindelig Berigelsesgrundsætning saaledes.

I Udlandet er den omtalte Regel ikke gennemført fuldtud. BGB § 818.3° lader vel som Hovedregel Kravet falde bort med Berigelsen, men Reglen maa formentlig undergives visse Begrænsninger. Og i Frankrig anerkendes det i vigtige Grupper af Tilfælde, at Kravet ikke ophører med Berigelsen.

For dansk Rets Vedkommende maa Spørgsmaalet formentlig afgøres forskelligt i forskellige Grupper af Tilfælde. Dette skal belyses ved, at der fremdrages nogle af de vigtigste Problemer.

A. Først nævnes det Tilfælde, at *den berigede ophører at have selve det Formuegode, han har modtaget.*

1. Bestaar Berigelsen i, at *Penge* er modtaget, maa det være Hovedreglen, at Berigelseskravet staar uafhængigt af Pengenes senere Skæbne. Hvadenten de er forbrugt paa en saadan Maade, at Værdien er gaaet tabt, eller de er anvendt til at anskaffe andre Formuegenstande, maa den berigede som Hovedregel afgive hele det Beløb, han modtog i sin Tid.

Hermed stemmer formentlig Fr. 11 Sept. 1839 § 2 og den i Praxis anerkendte Regel om Berigelseskrav mod den, der i god Tro har søgt Fyldest-

gørelse i Trediemands Ting, jfr. foran § 13.II, se ogsaa Sølov § 273.1° og Kbl § 57.1° samt fransk Ret. Ansvarsfrihed for hændelig Undergang, jfr. L 397 12 Juli 1946 § 18.3°, kan der kun sjældent blive Tale om.

Ligesom Penge bør maaske almindelige Handelsvarer behandles. naar de ikke er erhvervet til eget Forbrug.

Kravet maa dog formentlig kunne falde bort i særlige Tilfælde, hvor Berigelsen afgives i Sammenhæng med det Retsforhold, der har affødt den.

2. Bestaar Berigelsen i, at *andre Ting* er modtaget, maa Kravet i Almindelighed falde bort, naar Tingen gaar helt til Grunde, jfr. Kbl § 58. Dog maa den tablidende faa Krav paa eventuelle Surrogater for Tingen, f. Eks. Erstatningskrav imod Trediemand, der har ødelagt Tingen. Hvis Tingen anvendes saaledes, at der opnaas en Formueværdi i Stedet, maa Kravet gaa ud paa denne Værdi med Fradrag af Udgifterne til Anskaffelse af den. Om den ny Værdigenstands senere Skæbne maa der gælde samme Regler som om den oprindelig modtagne Berigelse.

Naar Sag er anlagt eller Besidderen har erfaret, at hans Besiddelse er uberettiget, maa han fra da af have Ansvar baade for Forbrug og for uforsvarlig Omgang med Tingen.

B. Berigelsen kan ogsaa ophøre ved, at den berigede i Tillid til Berigelsen *forbruger noget af sin øvrige Formue*, f. Eks. spenderer særlige Fornøjelser, han ellers ikke vilde have haft Raad til. Saa-dant Formueforbrug bør som Regel næppe trækkes fra ved Udregningen af Berigelseskrevet, da det vilde skabe stor Usikkerhed.

Snarere bør Forbruget trækkes fra i særlige Grupper af Tilfælde. Hvis der indrømmes et Berigelseskrev overfor Gavemodtageren, jfr. ovfr S. 220, bør der vistnok kunne tages Hensyn til Forbruget, ialfald naar det er rimelig begrundet ved Gaven, jfr. L 397 12 Juli 1946 § 18.2° om Arving.

I Tyskland synes man at lade Berigelseskrevet falde bort ogsaa, naar Berigelsen ophører paa denne Maade, jfr. *Planck* anf. Værk S. 1678. Derimod gennemføres den modsatte Regel vistnok i Frankrig.

V. *Begrænsninger i Kravet*, fordi dets fulde Gennemførelse vilde komme i Strid med den berigedes Interesser.

Jul. Lassen gjorde med Styrke gældende, at man maatte indsnævre Kravene saaledes, at den berigede ikke blev daarligere stillet, end han vilde være stillet uden Berigelsen, jfr. foran § 27. III.B.3. Usikkerheden kommer navnlig frem, hvor Berigelsen ikke foreligger som bestemte Formuegoder, der kan afgives uden væsentlig Forstyrrelse af den berigedes Formue iøvrigt. Hovedeksemplet er

det, at den berigedes faste Ejendom er forbedret ved Plantning, Saaning, Paabygning eller andre Anlæg.

I saadanne Tilfælde maa Kravet ialfald begrænses saaledes, at der voldes mindst mulig Forstyrrelse i den berigedes Forhold. Det er en Selvfølge, at man maa sørge for, at Kravets Gennemførelse ikke medfører, at den berigede ender med at lide et Tab. Og ved Gennemførelsen af Kravet maa der ogsaa tages Hensyn til hans ideelle Interesser, f. Eks. Interessen i at beholde den Ejendom, han bor paa. Saadanne Hensyn kan bl. a. føre til den Ordning, at der vel anerkendes et Berigelseskrav, men gives Hænstand med Betalingen. Efter Omstændighederne maa det kunne bestemmes, at Kravet først kan gøres gældende, naar Ejendommen sælges eller falder i Arv.

Saadanne Begrænsninger kan der bl. a. blive Brug for, hvor Berigelsen skyldes Trediemand eller Naturbegivenheder. Derimod bør de næppe gøres, hvis den berigede selv er Skyld i det passerede.

Dersom det omvendt er *den tablidende*, der selv har hidført Berigelsen og alene er *Skyld i sit eget Tab*, er der særlig stærk Grund til at begrænse Kravet, saaledes at det ikke gaar den berigedes Interesser for nær. Dette har dansk Ret ogsaa gjort i videste Omfang ved Reglerne om Paabygning. DL 6—15—11 giver dog formentlig selv ved uagtsom Saaning Krav paa Frøgæld, hvilket kan betragtes som det, der regelmæssig er uskadeligt.

Den, der forbedrer en andens Ejendom med Bevidsthed om, at det er fremmed Ejendom, og at intet berettiger ham til at handle for Ejeren, kan derimod ikke have andet Krav end uskadelig Borttagelsesret.

Om disse Spørgsmaal kan henvises til *N. Cohn* i JT 1924.220 ff.

VI. *Kravets Omfang iøvrigt.*

Det følger af Hovedsynspunktet for Kravet, at det er undergivet en dobbelt Begrænsning. Det kan hverken overstige Berigelsen hos den, som Kravet rejses imod, eller Tabet hos den, der rejser Kravet.

Foran i § 21.V er det omtalt, at den, der er ansvarlig til Erstatning for Udøvelse af andres Formuerettigheder, efter Omstændighederne maa lægge Berigelsen fra sig, selvom den krænkede ikke har lidt et tilsvarende Tab. Ofte antages en lignende Regel at gælde om den, der i begrundet god Tro har udøvet en andens Formueret uden Hjemmel. De S. 175 nævnte Bestemmelser i norsk Forfatterl. og Patentl. omfatter saaledes den, der har været i begrundet god Tro, og det samme gælder BGB § 816 og gjaldt den danske Forfatterl. 1 April 1912 § 19. Denne Bestemmelse er imidlertid ikke optaget i Forfatterl. 1933, og den særlige Regel i Forfatterl. § 18.2° gælder kun om uagtsomme Handlinger, se § 18.1° og § 19.

Hvis Berigelsen kun er opnaaet ved Hjælp af Formueopførelser, maa *Værdien af det opofrede fradrages*. I de fleste Tilfælde, hvor Be-

rigelsen opnaas igennem en Ydelse, som den berigede giver Vederlag for, maa Berigelsen iøvrigt betragtes som grundet.

Naar Berigelseskrav rejses mod en Person, der uden Hjemmel har raadet over et Formuegode, som dettes Ejer havde Ret til at vindicere, maa der ogsaa tages Hensyn til det Vederlag, som den berigede har erlagt for det paagældende Formuegode. Naar K af S i god Tro har købt en Ting eller en Fordring, der tilhører E, og han siden har solgt det købte videre eller har indkrævet Fordringen, kan E derfor ikke afkræve ham hele det Beløb, han har faaet ind ved Videresalget eller Indkrævningen, men K maa kunne kræve fra-draget den Købesum, han i sin Tid betalte S.

Hermed stemmer DL 5—3—36, der dog næppe vilde blive betragtet som afgørende for Problemet i Nutiden, sml. om den *Lassen* II 823, 833 f. Se fremdeles Søløv § 263.2°, § 273.2°, U 1900.919. Som Teksten ogsaa *Thomle* TFR 1913.314, 338, *N. Cohn* i JT 1924 222 f og tysk Praksis. I Litteraturen hævder mange det modsatte, saaledes v. *Tuhr* i *Aus römischem und bürgerlichem Recht* (Festgabe für E. S. Bekker, Weimar 1907). Han støtter Resultatet paa, at Vederlaget for Tingen ikke staar i Kausalsammenhæng med Berigelsen, som først indtræder ved Forbruget. Spørgsmaalet kan dog ikke løses ved saadanne logiske Betragtninger, ialfald ikke for dansk Rets Vedkommende, hvor Retsreglen ikke er fastslaaet ved Lov. Selv om Retsordenen anerkender Vindikationsret i visse Tilfælde, kan man ikke derfra slutte, at den ogsaa efter Vindikationskravets Bortfald maa give Krav paa alt, hvad der erhverves for Tingen.

Den bekæmpede Lære er klart forkastet i dansk Praksis, se de Domme, der er nævnte foran i § 28.I.

Som nævnt ovfr S. 220 er det imidlertid ret sandsynligt, at vore Domstole vil fritage Omsætningserhververe i god Tro for ethvert Krav, ogsaa for Berigelseskrav.

FORKORTELSER

I. Litteratur forkortet ved Hjælp af Forfatternavne.

- A. Dr. Bentzon Kommentar:* A. Drachmann Bentzon Lov om Forsikringsaftaler. København 1931.
- Dagfinn Dahl legemsskade:* Dagfinn Dahl Erstatning og oprejsning for legemsskade. Oslo 1933.
- Demogue:* René Demogue Traité des obligations en général. Paris 1923 ff.
- Krabbe Kommentar:* Oluf H. Krabbe Borgerlig Straffelov af 15 April 1930, 2. Udg. København 1935.
- Lassen I:* Jul. Lassen Haandbog i Obligationsretten. Almindelig Del. 3. Udg. København 1917—20.
- Lassen II:* Jul. Lassen Haandbog i Obligationsretten. Speciel Del. København 1897.
- Lassen Sp.D. 1931:* Jul. Lassen Lærebog i Obligationsrettens specielle Del. 4. Udg. v. Henry Ussing. København 1931.
- Lassen-Ussing Sp.D. I:* Jul. Lassen og Henry Ussing Haandbog i Obligationsretten. Speciel Del. I. Gave, Køb og Bytte. København 1923.
- Lundstedt Föreläsningar I—II:* A. V. Lundstedt Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten. I. Principinledning. 1920. II. Till frågan om rätten och samhället. 1921. Uppsala.
- Lundstedt Grundlinjer:* A. V. Lundstedt Grundlinjer i skadeståndsrätten. Förra delen. Uppsala 1935.
- Lundstedt Obligationsbegreppet I—II:* A. V. Lundstedt Obligationsbegreppet. Förra delen. 1929. Senare delen, första häftet. 1930. Uppsala.
- Mazeaud:* Henri et Léon Mazeaud Traité théorique et pratique de la responsabilité civile, 2. éd. Paris 1934.
- Axel Møller Skibssammenstød:* Axel Møller Erstatningsansvaret ved Skibssammenstød. I. København 1914.
- Oertmann:* Paul Oertmann Kommentar zum bürgerlichen Gesetzbuch. I. Allgemeiner Teil. 3. Aufl. Berlin 1927. II. Recht der Schuldverhältnisse. 5. Aufl. Berlin 1928—29.
- Planck:* Planck's Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 4. Aufl. II Bd, 2. Hälfte. Berlin og Leipzig 1928.
- Planiol:* M. Planiol Traité élémentaire de droit civil. 7. éd. Paris 1915 ff.
- Planiol-Ripert:* M. Planiol et G. Ripert Traité pratique de droit civil français. Paris.
- Skeie Strafferet I:* Jon Skeie Den norske strafferet. I. Den almindelige del. Oslo 1937.

- Stang Erstatningsansvar*: Fr. Stang Erstatningsansvar. Kristiania 1919.
Stang Skade: Fr. Stang Skade voldt av flere, Kristiania 1918.
Torp StrR.: C. Torp Den danske Strafferets almindelige Del. København 1905.
Ørsted Hdbg.: A. S. Ørsted Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed. København 1822—35.
Ørsted Priv. Skr.: A. S. Ørsted Privatretlige Skrifter i Udvalg. Ved Troels G. Jørgensen. København 1930.

II. Andre Forkortelser.

- Aftaler..... Henry Ussing Aftaler paa Formuerettens Omraade. København 1931.
Aftl..... Lov om Aftaler og andre Retshandler paa Formuerettens Omraade Nr. 242 af 8 Maj 1917.
ASS..... Assurandør-Societetets Samling af Domme, Kendelser og Responsa-vedr. Forsikringsforhold. København.
BGB..... Bürgerliches Gesetzbuch für das deutsche Reich.
Chl..... Checklov Nr. 69 af 23 Marts 1932.
D..... Dom.
Dansk Obligationsret: Henry Ussing Dansk Obligationsret. Almindelig Del. 2. Udgave. København 1942.
DL..... Kong Christian den Femtis Danske Lov.
FAL..... Lov om Forsikringsaftaler Nr. 129 af 15 April 1930.
Grl..... Danmarks Riges Grundlov i Bek. 489 17 Sept. 1920.
H..... (Dom af) Højesteret.
HT..... Højesteretstidende.
Ikrafttrædelsel.. Lov om Ikrafttræden af Borgerlig Straffelov m. m. Nr. 127 af 15 April 1930.
JT..... Juridisk Tidsskrift, udgivet af N. Cohn m. fl.
JU..... Juridisk Ugeskrift.
Kbl..... Lov om Køb Nr. 102 af 6 April 1906.
Konkurrencel... Lov om uretmæssig Konkurrence i Bek. 80 31 Marts 1937.
MdhI..... Lov om Umyndighed og Værgemaal Nr. 277 af 30 Juni 1922.
Mhjl..... Lov om Retsforholdet mellem Husbond og Medhjælpere i Bek. 270 16 Juni 1941.
Motorl..... Lov om Motorkøretøjer i Bek. 131 14 April 1932.
NFT..... Nordisk Forsikringstidsskrift.
NRT..... Norsk Retstidende.
Oestr..... Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für Oesterreich.
OR..... Schweizerisches Obligationenrecht v. 30 März 1911.
Presselov..... Lov om Pressens Brug Nr. 147 af 13 April 1938.
Rpl..... Lov om Rettens Pleje i Bek. 212 1 Okt. 1936.

Skiftelov	Lov om Skifte Nr. 155 af 30 Nov. 1874.
Skyld og Skade:	Henry Ussing Skyld og Skade. København 1914.
Sp.D. 1931	Se ovfr. I under Lassen.
Strfl 1866.....	Alm. borgerlig Straffelov af 10 Febr. 1866.
Strfl 1930	Borgerlig Straffelov i Bek. 215 24 Juni 1939.
SvJT.....	Svensk Juristtidning.
Sølov	Sølov i Bek. 319 1 Dec. 1937.
TfR.....	Tidsskrift for Retsvidenskab.
TJFF	Tidsskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland.
TL.....	Lov om Tinglysning Nr. 111 af 31 Marts 1926.
U.....	Ugeskrift for Retsvæsen.
VLT	Vestre Landsrets Tidende.
Vxl	Veksellov Nr. 68 af 23 Marts 1932.
Ø.....	(Dom af) Østre Landsret.
*.....	efter et Domscitat betyder, at Dommen er optaget i Jacobi og Popp-Madsen Udvalg af Domme i civile Sager.

SAGREGISTER

Tallene henviser til Sider, naar andet ikke siges.

»Se Indh« betyder: se nærmere Indholdsfortegnelsen (foran i Bogen) til det paagældende Afsnit.

»—« træder i Stedet for det paagældende Opslagsord.

Aager 43.

aandelige Rettigheders Beskyttelse
41 f, 175. Se *Forfatter- og Kunst-*
nerret, Patentret.

Aarsagsforbindelse, — ved Berigelse
232. Se iøvrigt *Foraarsagelse.*

Abnormiteter, om mindre — kan be-
grunde Ansvarsfrihed § 11.III (se
Indh), 185.

Se *Afsindige, individuelle Forhold.*

accessio, se *Frembringelse og Til-*
vækst.

adækvat, — Foraarsagelse er i Al-
mindelighed en Betingelse for An-
svar § 19.IV, men ikke den eneste
125 f. Særlig om — Foraarsagelse
ved Ansvar for Dyr 103 f. Andre
Eksempler paa, at Ansvar be-
grænses til —e Følger, 95, 135,
142, 167.

— Foraarsagelse ved egen Skyld
185.

Om en indtraadt Fordel kun skal
fradrages i Erstatningen, naar den
er en — Følge, 173.

Se *Fare.*

Affektionsinteresse, — erstattes ikke
som økonomisk Skade 138 f.

Om Krænkelser af — bør medføre
anden Godtgørelse eller Bod 211.

Afhjælpning af Skade, Skadelidendes

eget Arbejde til — bør erstattes
139, 140.

Om Skadevolders — se *Genopret-*
telse.

afledede Erstatningskrav 160—64,
155, 158 f, 189 f.

Afsavn, Erstatning for — 66, 71,
170, 187.

Afsindige, —s Erstatningsansvar § 11,
især II.

Husbonds Ansvar for — som Tje-
nere 93 f.

—s Medvirken til egen Skade 185,
190.

Afvejelse af Interesserne, se *Inter-*
esseafvejelse.

Aktieselskaber, se *Selskaber.*

Alder (Ungdom og Alderdom), som
Grund til Ansvarsfrihed § 11 (se
Indh). Se *Børn.*

andres Culpa, Ansvar for — § 14 (se
Indh).

— ligestillet med egen Skyld 188 f.

Anholdelse, Erstatning for ulovlig —
132, 207.

Anlæg, Skade ved — af Jernbaner
133, af Vandforsyning 131 f.

»anonyme« Fejl 93.

Anskaffelsespris, se *Genanskaffelses-*
pris.

Anstalter, Hensyn til individuelle

- Skavancer hos Personer anbragt paa — 77.
- Ansvar**, se *Erstatningsansvar*.
- Ansvarsforsikring**, Indflydelsen af — paa Erstatningsreglernes præventive Virkning 10, 11 f, 119 f.
— som Grundlag for udvidet Ansvar 5 f, 15, 126 f.
— betrygger tillige Skadelidende 5, 177.
Betydningen af — for FAL § 25, 2. Punktum ved Tingsforsikring 181, 200.
Se *Skadeforsikring*.
- Ansvarsfraskrivelse** for en af flere erstatningsansvarlige 197.
- Ansvarsfrihedsgrunde** §§ 8, 11, 22 og 23 (se Indh).
Om Tro paa — diskulperer 67, 87.
Se *individuelle Forhold*.
- Arbejdere**, se *Arbejdsgiver, Tjenere*.
- Arbejdsgiver**, —s Ansvar for Skade, Arbejdere lider under Arbejdet 129.
—s »afledede« Erstatningskrav, naar han har skadesløsholdt Arbejdere eller deres Efterladte, 160, 161—64, 189 f.
- Arbejdskampe**, se *Bojkot*.
- Arrest**, Ansvar for ulovlig civil — 132, 207. Se *Anholdelse*.
- Arv**, Tab af Udsigt til — 142.
- Arving**, forbigaaet —s Krav mod Medarvinger 88 f, 233 f.
- Automobiler**, se *Motorkøretøjer*.
- Barn**, se *Børn*.
- Bedriftsskader**, se *farlig Bedrift*.
- Befaling**, — som Ansvarsfrihedsgrund 59.
Teorien om Lovn som en — 16, 23, 25, 81 f.
- Begravelsesomkostninger**, Erstatning for — 147, 158, 188.
- begrænsede Rettigheder**, Erstatning for Krænkelser af — 155, 170 f.
- Berigelsesgrundsætningen** §§ 27—29 (se Indh).
- Berigelseskrav** §§ 27—29 (se Indh).
— bør behandles i Erstatningsretten 2.
—, der gaar ud over Tabet 174 f, 235, jfr. ogsaa 140.
Se *Arving, Umyndige*.
- Besparelse** som Grundlag for Berigelseskrav 217 f, 220 f, 228, 231 f.
- Bestyrelse**, Aktieselskaber har Ansvar for Fejl begaaet af deres — 99 f.
— har ikke Ansvar for Funktionærers Fejl 96 el for Skader, der følger af Bedriften uden Culpaa, 130.
- Betalingssevne** 120, 121, 178 f, 208.
- Betingelse**, —r for Erstatningspligt, se *Erstatningsansvar*.
Om Aarsag er det samme som —, se *Foraarsagelse*.
- Bevisbyrde**, se *Bevisregler*.
- Bevisregler** ved Erstatning udenfor Kontraktsforhold § 25, 98.
- Biler**, se *Motorkøretøjer*.
- Blindhed**, se *fysiske Defekter*.
- Blokade** mod Arbejdsgivere 43 f, 167.
Se *Bojkot*.
- Bod** § 26.II.
— i ældre Ret 3, 4, 136.
— i Arbejdsstridigheder 179 f, 211.
— for Forvoldelse af Tort 6, 208, 211.
- bonus paterfamilias** 21, 29.
- Bojkot** § 6.VII (se Indh), 55, 187.
Forbud mod — 44 f, 47.
Skadehensigt ved — 65, se *Formaal*.
Adækvans ved — 167.
Lempelse i Ansvaret ved — 179 f.
- Brandvæsenets** Slukningsforanstaltninger, Ansvar for Skade ved — 107, 112, 113, 182.
- Brugsværdi**, den individuelle — som Grundlag for Erstatningen 170. Se *Affektionsinteresse*.

Bruttoberegning ved gensidig Skadeforvoldelse 193 f.

Budcentraler, —s Ansvar for deres Bude 96.

Hvem der kan kræve Erstatning ved Blokade af — 167.

Bygning paa fremmed Grund 223 f.

Bytteværdi, om — er Grundlag for Erstatningen 170.

Børn, —s Erstatningsansvar 73 f, delvis 75 ff.

—s Medvirken til egen Skade 185, 190.

Husbondansvar for — 93 f.

Se *Forældre, Forældremyndighed*.

casus, om Ansvar for — se *Erstatningsansvar* (uden Culpa).

casus mixtus 153.

Chikane § 9 (se Indh), 60 f.

Chok, Erstatning for — 40, 149, 159.

Common employment 97.

compensatio culpæ 186, 188.

compensatio lucri cum damno 172 f, delvis 162—64 og 170.

conditio sine qua non § 19. I—III, især 144 f, 155.

cross liability 193 f.

cujus commodum ejus periculum 91.

Culpa, Begrebet — i Almindelighed 18 f, 24 f, 38 f, 78 f. — forskellig fra etisk og strafferetlig Skyld 3. Det subjektive i — §§ 10—11 (se Indh). De enkelte Elementer i — iøvrigt §§ 4—9 (se Indh).

Begrebet — ved egen Skyld 184 f. Beviset for — § 25.I.

Se *Retstridighed, Uagtsomhed*. Om Ansvar uden — se *Erstatningsansvar*.

Culpareglen §§ 2—12 (se Indh).

Formulering af — 2, 8, 28 f.

—s Historie 2 ff, se ogsaa *Retstridighed*.

Virkninger og Vurdering af — 9—18, se *Prævention, Genoprettelse*.

Adækvansbetingelsen ved — 150. Lempelse af Ansvar efter — § 22, 186—90.

Cyklebude, se *Budcentraler*.

dagligdags Handlinger, Ansvar for — 22, 32.

delicta sui generis, Ansvar for Undladelser, som er — 55.

Deliktsansvar, Udtrykket — 6 f.

»derudi« i DL 3—19—2 94 f.

Differenceberegning af Erstatningen 170, delvis § 19.II og § 21.III.

direkte og indirekte Skade, Sondring mellem — § 20, især 155, 158 f; 148.

Direktionen i et Aktieselskab er ikke ansvarlig for Funktionærers Fejl 96 eller for Skader, der følger af Bedriften uden Culpa 130.

Dobbeltkravslæren ved gensidig Skadeforvoldelse 193 f.

dolus, om — udvider Ansvarsomraadet 62. Se *Forsæt*.

Dom til Undladelse, se *Forbud*.

dommage moral 209.

Drab, — efter Begæring 62, 188 f. Om — iøvrigt se *Forsøger*.

Driftsherreansvar § 17 (se Indh), 98.

Driftstab, se *Næringstab* og —.

Dyr, Ansvar for — § 15 (se Indh), 190 f, 196, 198, 207.

Se *Nødværge*.

Døvhed, se *fysiske Defekter*.

Egenmagt, lovlig — 59.

egen Skyld, Skadelidendes — § 23.I (se Indh), 163.

— i Forholdet mellem flere erstatningsansvarlige 198.

Beviset for — 202.

Ejendomsretten, —s Begrænsning af Hensyn til Ekspropriation 106 og Nødret. 112, se *subjektiv Ret*. Om — medfører Ansvar for Skade voldt af Ting 54, 130 f, og af Dyr 104 f.

Ekspropriation, Grunden til Erstatning ved — 105—07.

ekstraordinær Fare eller Handling som Betingelse for Ansvar uden Culpa 99, 125 f, 127. Se *farlig Bedrift*, *farlige Handlinger*, *Interesse-kollision*.

elektriske Ledninger, se *Stærkstrøms-anlæg*.

Enerettigheder, Beskyttelsen af — 41 f, 175. Se *Forfatter- og Kunstnerret*, *Patentret*.

Enkeltkravslæren ved gensidig Skadeforvoldelse 193 f.

Entrepenører, Værksherrens Ansvar for selvstændige — 99, 98.

Erhverv, Beskyttelsen for den almindelige Adgang til — 38, 43 f og for bestaaende Erhvervsvirksomheders Adgang til — 43.

Loven om Værn for —s og Arbejdsfriheden 45.

Erstatningen, Begreb 1.

—s Form, især om — kan kræves eller paatvinges in natura 167 f.

—s Omfang ved økonomisk Skade §§ 21 og 22 (se Indh), 158, ved ikke-økonomisk Skade især 208. Kravets Opstaaen og Forfaldstid 176 f.

—s Fastsættelse ved gensidig Skadeforvoldelse 193 f.

Erstatningsansvar, Betingelserne for — (Oversigt) 7 f.

— efter Culpareglen se *Culpa*, *Culparegel*, *Retstridighed*, *adækvat*. — uden Culpa §§ 13—17 (se Indh), 5, 25, 150, 180.

Se *flere erstatningsansvarlige*.

Erstatningsrettens Udvikling især § 1.II, § 3.II—IV, 79 ff, 115 ff, 183, 186, 209 f.

Evner, Skadevolderens — se *individuelle Forhold*.

exemplary damages 209.

Fabrikker, se *Fabriklov*, *Naboforhold*, *farlig Bedrift*.

Fabriklov, om Ansvar efter DL 3—19—2 indenfor — 97.

Fagforeninger, se *Boykot*.

Fald, Ansvar for — paa glatte Fliser og lign. 11, 54 f.

Fare (Skadeevne), — som Betingelse for Ansvar efter Culpareglen 30 f, 50 og for Ansvar uden Culpa 127 f, 103 f.

Betydningen af — ved Integritetskrænkelser 31—34.

Sammenhæng mellem Kravet om — og om Adækvans 31, 149.

Om Ansvar kan paalægges for den blotte —, før Skade sker, 109, 135.

Om Ansvar uden Culpa bortfalder, naar Skadelidende selv har udsat sig for — 192.

Se de følgende Ord, *adækvat*.

farlig Bedrift, Ansvar uden Culpa for — § 17 (se Indh). Se *Dyr*.

Ansaret kan ikke lempes efter FAL § 25, 2. Punktum 180 f.

farlige Handlinger, Ansvar for — § 17 (se Indh), 31 f, 99, 113—15. Ansvar for Undladelser i Forbindelse med — 53 f.

Skadelidendes egne — 32, 192 og § 23 i det hele.

farlige Ting, se *Ting*.

faute de service 93.

Firmaret 42.

flere erstatningsansvarlige § 24 (se Indh), § 25.II, 208.

Fogedforbud, se *Forbud*.

Fogedforretninger, se *Arrest*.

Folkeforsikring, Lov om — 161.

Foraarsagelse § 19 (se Indh).

— ved Undladelser 50, 56, 146 f.

— af eller gennem Dyr 103 f.

Ansvar uden — 148.

— i juridisk Forstand 151 f, 20, se *adækvat*.

- ved egen Skyld 185.
- ved Medvirken 196.
- Beviset for — 202—05.
- forbigaaet** Arving, se *Arving*.
- Forbrug** af andres Formue, se *Raaden over andres Formuegenstande*.
- Forbud**, Betingelser for — 79 f.
- Foged — 56, — mod Boykot 44, 47.
- ved Dom 56, 109 f, 122.
- Fordele**, om Skadelidendes — ved Skaden skal fradrages i Erstatningen, 170, 172 f, delvis 162—64.
- Fordelingsregi**, — ved Medvirken til egen Skade § 23 (se Indh).
- ved Regres mellem flere ansvarlige 198 f.
- Fordringer**, — som Grundlag for Undladellesansvar 53.
- s Beskyttelse mod Trediemand 41, 165—67.
- Forebyggelse**, se *Prævention*.
- Forfaldstid**, Erstatningskravets — 176 f.
- Forfatter-** og Kunstnerret 37, 41 f, 88, 175, 235. Se *L* ²⁶/₄ 1933 i Lovregister.
- Formaalet** for den skadevoldende Handling, — ved Boykot § 6.VII, især 44, 46, 48 f.
- ved uretmæssig Konkurrence 66.
- Se *Skadehensigt*.
- Formueforhold**, Parternes — som Moment ved Erstatningens Udmaaling 178 f. Se *Betalingsevne*.
- Formueforskydning**, Tilbageførelse af ugrundet —, se *Berigelseskrav*.
- Formueopofrelse** for andre 219, 224—28, delvis 222—24. Se ogsaa *negotiorum gestio*, *Redningsomkostninger*.
- Formueskade** § 18 (se Indh).
- Udtrykket — 137.
- Formuetab** 141. Se *Tab*.
- Forsikring**, om Erstatningsrettens Afløsning af — 6, 18, 183.
- Se *Ansvars-, Livs-, Person-, Skade-, Summa-, Syge-, Ulykkes-* —, *Undladelse*.
- Forstyrrelse** eller Ødelæggelse af Stilling og Forhold 206, 142.
- Forsvarlighed** af en Handling, se *Interesseafvejelse*.
- Forsæt**, Begrebet — 66 f.
- som Ansvarsbetingelse § 9 (se Indh), 42 f, 66 f, § 16.I delvis og § 26.I.A, 34.
- Betydningen af — for Erstatningens Fastsættelse § 22.I, § 23, især 187, § 26, især 208, for Regres 200, for Beviset § 25.
- Forsørger**, Begrebet — i Ikrafttrædelsel. § 15, 157.
- Erstatning for Tab af — 62, 156—58, 188, 206. Om Erstatningens Størrelse 158, 171 f, 180.
- Fortove** og Gader, Ansvar for glatte — 11, 54 f.
- Forudseelighed** af Skaden som Ansvarsbetingelse 152, 153, se *Fare*.
- Forvoldelse**, se *Foraarsagelse*.
- Forældre**, — har ikke Ansvar for Børns Culpaa 99.
- Om et Barns Ret til Erstatning, naar — er Skyld i dets Skade 189.
- Forældremyndighed**, lovlig Anvendelse af — 59.
- Forøgelse** af Formue paa andres Bekostning §§ 27—29 (se Indh), især 222—24.
- Fotografirettigheder** 41.
- Frembringelse** og Tilvækst, Berigelseskrav ved — § 28.II.
- fri** Fordeling, se *Fordelingsregel*.
- Frihedsberøvelse** 42, 205.
- Frihedskrænkelse** 42, 205.
- Se *Tvang*.
- Frugter**, Erstatning for — 66, 71, 220.
- Funktionærer**, se *Tjenere*.
- fysiske** Defekter som Grund til Ansvarsfrihed 75 f, 78.

fysisk Skade, se *real Skade*.

Fælleseje, Ansvar for farlige Ting eller Dyr i — 196 f.

— som Grundlag for Regres mellem flere ansvarlige 197 f.

Følge, se *Foraarsagelse*, *adækvat*.

Gaver, Berigelseskrav ved — 220 f.
Tab af Udsigt til — 142.

Genanskaffelsesprisen som Grundlag for Erstatningens Fastsættelse § 18.III, især 140.

Genkrav, se *Regres*.

Genoprettelse, — in natura i Mod-sætning til Pengeerstatning I, 167 f.

— som Virkning af Erstatnings-reglerne 9 f, 12 f, delvis 13—18, 177, 178 f.

Se *Erstatningen*.

gensidig Skadeforvoldelse 193 f.

Gnister, Brandskade voldt ved — fra Lokomotiver og lign. 116, 132 f, 192.

Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade, Udtrykket — 205.

Se *ikke-økonomisk Skade*.

grov Uagtsomhed, se *Uagtsomhed*.

Handlefrihedens Afgrænsning §§ 4—9 (se Indh), 20 f, 82 f.

Se *Retstridighed*.

Helbredelsesudgifter 136, 103.

Hensigt, se *Formaal*, *Skadehensigt*.

Hjælp til Selvmord 168 f.

Hunde, Ansvar for — § 15.IV.A og V, 190 f, 196, 207.

Husbondansvar, se *Tjenere*.

Husdyr, Ansvar for — § 15.III—V, 190, 196, 198, 207, 125, 134.

Skadelidendes — medvirket til Skaden 191.

Hverv som Grundlag for Undladelsesansvar 53 og for Hyervgiverens Ansvar overfor Trediemand 94 f, 99. Se *Tjenere*.

Hæftelse uden personligt Ansvar, Motorkøretøjers — 98.

Se *Erstatningen*, *flere erstatnings-ansvarlige*.

hændelig Skade (casus), om Ansvar for — se *Erstatningsansvar uden Culpa*, *inadækvate Følger*.

ideel Skade, se *ikke-økonomisk Skade*.

Erstatning for Tab, der følger af — § 5, særlig 37, § 6, 66.

Identifikationsregion 188 ff, 195, 197, 200, jfr. ogsaa 62.

id quod interest 169.

ikke-økonomisk Skade, Begrebet — 137 ff, 205 f.

Godtgørelse for — § 26 (se Indh).

Forsæt som Ansvarsbetingelse 66 f.

Det legislative Spørgsmaal 141, 208—11.

Se *Affektionsinteresse*.

illoyal Konkurrence, se *uretmæssig Konkurrence*.

immaterielle Enerettigheder 41 f.

Se *Forfatter- og Kunstnerret*.

immateriel Skade, se *ideel Skade*, *ikke-økonomisk Skade*.

inadækvate Følger, Ansvar for — 153, 53, 173.

independent contractor, Ansvar for Skade voldt af — 99.

Indfrielse, — af andres Forpligtelser i Alm. 224—28.

Subrogation ved — af Erstatningskrav 155 f.

Indgreb, forsætlige, Ansvar uden Culpa ved — § 16.I.

Tilfælde, hvor — ikke medfører Ansvar efter Culpareglen § 8.

indirekte Skade § 20, især 155.

Se *afledede Erstatningskrav*.

individuel, — Overlegenhed hos Skadevolder 72 f.

— Underlegenhed hos Skadevolder § 11 (se Indh) og hos Skadelidende, der medvirker til

- Skaden 185, jfr. om Beviset 202.
—t Tab 169, se *Erstatningen*.
- Integritetskrænkelser**, Begrebet — 26.
Almindelige Betingelser for Ansvar ved — § 4 (se Indh), 20 f.
Ansvar for — uden Culpa §§ 15—17 (se Indh).
- Interesse**, hvilke Slags — værnes ved Erstatning? 34 ff, 153 f, delvis § 26.
Hvilke Personers — værnes? § 20 (se Indh.).
Skadelidendes — som Norm for Erstatningen 169 f.
—som Grænse for Retsudøvelse 60.
Kollision mellem sjælelig og økonomisk — ved Nødret 58, 112.
- Interesseafvejelse**, Betydningen af — for Ansvarsområdet 20 f, 32 ff, 80, § 5.
Se *Interessekollision*, *Nytte*, *Retstridighed*.
- Interessekollision**, Ansvar uden Culpa ved — §§ 16 og 17 (se Indh), særlig 107 f, 122, 128 f, 192, 222.
- Indtægtsstab**, se *Næringsstab*.
- Invaliditet**, Erstatning for — 171 f, 160—63, 176 f.
Se *fysiske Defekter*.
- Jagtret**, Ansvar for Udøvelse af — 131. Se *Vildtskade*.
- Jernbaneanlæg**, Skade ved — 133.
- Jernbanedrift**, Ansvar uden Culpa for — 116, § 17.V, 200.
Om Skadelidendes Medvirken, naar han lider Skade ved — § 23.
Se *L* ¹¹/₃ 1921 i Lovregister.
- juridiske Personer**, se *Selskaber*.
- jus tollendi** 223.
- Kausalitetsansvar**, — i ældre Ret 3 f.
— bør ikke gennemføres nu 14 f, 125 f.
Se *adækvat*.
- Klasseejendommeligheder** som subjektive Ansvarsfrihedsgrunde § 11, særlig 75 f.
- kollektive Enheder**, se *Selskaber*.
- Kommuners Ansvar**, se *Statens og* —.
- konkret**, — Prævention 10—12, 71, 90, 124, 186.
— Skade 134, 169.
- Konkurrence**, aftalt Forbud mod — 60.
Uretmæssig — 43, 39, 42, 66, 203.
- Konkurs**, om Erstatningskrav kan anmeldes under — 176.
- Kontraktsforhold**, Erstatning i — 1, 6 f, 128 f, 153, 168, 192, 197.
- Krigsforanstaltninger**, Skade ved — 112.
- Kunstnerret**, se *Forfatter- og Kunstnerret*.
- Køer**, se *Husdyr*, *L* 53 ²⁶/₃ 1872 i Lovregister.
- Køn** som Ansvarsfrihedsgrund § 11, særlig 75 f, 185.
- Lamhed**, se *fysiske Defekter*.
- Landskabslovene** 3 f, 136.
- Lavværgemaal**, Ansvar for Personer under — 74.
Se *Umyndige*.
- legemlige Defekter**, se *fysiske Defekter*.
- Legemsskade**, se *Personsskade*, *Integritetskrænkelser*.
- Lempelse** af Erstatningsansvaret § 22 (se Indh), 66 f, 71 f, 193 f.
Se *egen Skyld*, *Skadeforsikring*.
- lex Aquilia** 3.
- Lidelse** i Ikrafttrædelsesl. § 15 206.
- Ligedeling** af Skaden, — ved egen Skyld 186.
— ved Regres mellem flere ansvarlige § 24.11, særlig 200.
- litterær Kritik** 50, Skadehensigt ved — 65.
Se *Pressen*.
- Livsforsikring** 159, 160 f, 173.

Lockout 43, 45, se *Boykot*.

Lov eller Ærbarhed, Aftaler om Regres i Strid med — 197.

lovpligtig, — Ansvarsforsikring 177, se *Ansvarsforsikring*.

— Ulykkesforsikring 96 f, 161.

lucrum cessans, se *tabt Vinding*.

Luftfartøjer, Ansvar ved — 128, 131 f, 207.

Om Skadelidendes Medvirken, naar han lider Skade ved — § 23 (se Indh).

Fleere Skadevoldere ved — 195, 199 f.

Se *L 175 1/5 1923* i Lovregister.

malice 63.

Mark- og Vejfredsloven (af ²⁵/₃ 1872), Ansvar for Husdyr efter — 101, 103 f.

Nødværge mod Husdyr efter — 57. Se iøvrigt Lovregistret.

Maskiner, Ansvar for — uden Culpaa 98, 125, 134. Se *farlig Bedrift*, *Motorkøretøjer*.

Materielfejl ved Motorkøretøjer 98, 134.

Medhjælpere, se *Tjenere*.

Medvirken, — af Skadelidende § 23 (se Indh).

— af flere Skadevoldere § 24 (se Indh), § 25:II, 148.

middelbar Skade, se *direkte og indirekte Skade, afledede Erstatningskrav*.

Minedrift, Ansvar uden Culpaa for — 115 f.

Modregning, se *gensidig Skadeforvoldelse*.

Monopol, Misbrug af — 55.

Motiv, se *Formaal*, *Skadehensigt*.

Motorkøretøjer, Ansvar for — 98, 123, 126, 132, 207. Se *Materielfejl*. Det særlige Ansvar for — lempes ikke efter FAL § 25, 2. Punktum 181 f.

Skadelidendes Medvirken til egen Skade ved — 187 f, 190 f.

Se *Bek. 131 14/4 1932* i Lovregister.

Mønstre, Krænkelse af Ret til — 41.

Naboforhold 60 f.

Erstatning for Ulemper i — 108 f, 129.

Se *farlig Bedrift*, *Frembringelse og Tilvækst*, *Skadehensigt*.

Navneret, Krænkelse af — 42.

negotiorum gestio 59.

Konkret Bedømmelse af Nytten ved — 33.

Hensyntagen til individuelle Skavanker ved Ansvar for — 77.

— for Skadelidende begrunder Ansvarsfrihed 108, 111.

Se *Formueopofrelse for andre*, *Redningsomkostninger*, *Nødret*.

Nettoberegning ved gensidig Skadeforvoldelse 193 f.

Normalmaalestok ved Bedømmelse af, om Culpaa foreligger, § 11, især 73, 75 f, 78.

Nytten ved den skadevoldende Handling, om — bedømmes konkret 33 f, 107 ff, 114, 122, 129 f.

Se *Fordele*, *Interesseafvejelse*, *Interessekollision*, *Nødret*.

Nægtelse af at indgaa Aftale, Ansvar for — 55.

Se *Boykotning*.

Næringstab og Driftstab, Erstatning for — 38, 49, 137, 142, 149, 170.

Nødret, — udelukker Ansvar efter Culpareglen 57 f.

Nytten bedømmes konkret ved — 33, 107 f, 114.

Individuelle Skavanker tages i Betragtning ved — 77.

Ansvar uden Culpaa ved — 110 ff, 113 f.

Nødværge 57, 112.

Beviset for — 202.

objektive Erstatningsbetingelser, se

- Ansvarsfrihedsgrunde, Culpa, Retstridighed.*
- obligatoriske** Rettigheder, se *Fordringer.*
- offentligretlige** Tjenesteforhold, se *Stat eller Kommune.*
- Omsætningserhververe** uden Ansvar for Forbrug m. m. 87, 220 f.
- Omsætningsværdi**, se *Bytteværdi.*
- Operationer**, Lægens Ansvar ved — 54, 59, 62, 65.
- Oplysningsbureauer** 50.
- Opregnsning**, se *Genoprettelse, ikke-økonomisk Skade.*
- Organer**, Selskabers Ansvar for deres — 99 f.
- Organiseringsbestræbelser** 48, se *Boykot.*
- Overdragelsesadkomst**, se *Omsætningserhververe, Gaver.*
- Overførelse** af Erstatningskrav og andre Krav ved Indfrielse 155 f, 227.
- Paabud**, se *Befaling.*
- Paabygning**, se *Bygning.*
- Paaregnelighed**, se *adækvat, Fare.*
- Panthavere**, se *begrænsede Rettigheder.* —s Udløsningsret 225. ,
Indtræden i —s Ret 225, 227.
- Patentret** 41, 88. Se ogsaa *Bek. 192 1/2, 1936* i Lovregister.
- Pengeteorien** angaaende Begrebet økonomisk Skade 138.
- Pension** 161—63, 190.
- Personforsikring** 160 f. Se *Livsfor- sikring, Sygeforsikring, Ulykkes- forsikring.*
- »**Person i øvrigt**« i Ikrafttrædelsesl. § 15 205.
- personlig Ret**, Krænkelse af — med- fører ofte intet Erstatningskrav 37. Se *ideel Skade.*
- Personskade**, hvilke Personers In- teresser værnes ved — 155, 156— 64, 166.
- Erstatningens Størrelse ved — 171 f, 158, 160—63, 136.
- Godtgørelse for ikke-økonomisk Skade ved — § 26.
- Se *Integritetskrænkelser, Erstat- ningen, Redningsomkostninger.*
- Preßsen**, —s Ansvar for økonomisk Skade 98 f, 195, for ikke-økono- misk Skade 210.
- Procesrente** 174.
- Proklama**, hvornaar Erstatnings- kravet rammes af — 176.
- Prævention** 9—18, 30. Se *Præven- tionshensynets Betydning.*
Konkret—10—12, 71, 90, 124, 186.
Se *Ansvarsforsikring.*
- Præventionshensynets** Betydning, — ved Culpareglen 9 ff, 68 f, 75 f.
— ved Ansvar for Undladelser 50.
— ved Ansvar for Nødretsindgreb 111, 113.
— ved Ansvar uden Culpa for farlig Bedrift 118 ff, 130 f.
— ved Adækvansbetingelsen 150 ff.
— for Spørgsmaalet om Fordrin- gers Beskyttelse overfor Tredie- mand 166.
— for Spørgsmaalet om lempet Ansvar ved ringe Skyld 178 ff.
— ved egen Skyld 183 f, 186.
— ved Regres mellem flere er- statningsansvarlige 199.
— ved ikke-økonomisk Skade 208, 209, 211.
- præventiv Lov**, Begrebet — 27.
Betydningen af — for Erstatnings- ansvaret 27, 185.
- pønale** Hensyn i Erstatningsretten § 22.I, § 26, især 208.
- quod interest** 169.
- Raad**, Ansvar for — 49.
- Raaden** over andres Formuegen- stande uden Hjemmel, særlige

- Regler om Erstatningsansvar for — 88 ff, 174 f.
 Berigelseskrav ved — § 28.I, 233 f.
Raadighed over farlige Ting og Dyr som Grundlag for Ansvar 54 f, 98, 104 f, 130 f.
real Skade 134, 141.
Rederen, —s Ansvar for Personer, der udfører Arbejde i Skibets Tjeneste 96 f.
Redningsomkostninger 135 f, 153, 182.
Refleksvirkning, Rettighedens 154.
Regres, Forsikrerens — 159, 160 f, 180 ff, se ogsaa *Skadeforsikring*. — mellem flere erstatningsansvarlige § 24.II (se Indh), 208.
 Om den, der indfried Trediemands Forpligtelse, har — 224—28.
Renter, Erstatning for tabte — 174, 220.
Retsbrud, Udtrykket — 85, 2, 20.
 Ansvar uden — 86.
Retsforfølgning, Ansvar for ulovlig — 87 f, 89, 108. Se *Arrest*.
Retshaandhævelse 2, 20.
 Lovlig — 59.
Retstridighed §§ 3 og 12, delvis §§ 4—10 (se Indh).
 Begrebet — i Aim. 18 ff, 39 f, 78 f, 82 ff.
 —slærens Udvikling i Norden § 3.II—IV, 79 ff, i tysk Teori 81.
 — ved Undladelser § 7 (se Indh).
 —s Udelukkelse ved (objektive) Ansvarsfrihedsgrunde § 8 (se Indh).
 — ved Raaden over andres Formuegenstande 87.
 — i Naboforhold 109 f, 122.
 — som Grundlag for Adækvansbetingelsen 152.
 — overfor Skadelidende som Betingelse for Ansvar 154 f.
 — ved Medvirken 196, særlig ved egen Skyld 184 f.
- Rettighed**, Læren om -ers Refleksvirkning 154.
 Se iøvrigt *subjektiv Ret*.
- Saaning** paa fremmed Grund 223, 235.
Sameje, se *Fælleseje*.
Samtykke, Skadelidendes — til den skadevoldende Handling 61 f.
selskabelig Omgang 72, 77.
Selskaber, —s Ansvar for Funktionærers Fejl 96, for Organers 99 f.
Selvforsikring som Grund til Ansvarslempelse 182.
Selv mord, Hjælp til — 168 f.
selvstændig, — virkende Aarsager 144, 147.
 —e Erstatningskrav i Modsætning til afledede 158 f, se iøvrigt *afledede Erstatningskrav*.
 Se *Entrepreneur*.
Selvtægt, lovlig — 59.
Septemberforliget 1899 45.
Servituthavere, se *begrænsede Rettigheder*.
simpel Uagtsomhed, se *Uagtsomhed*.
Sindssyge, se *Afsindige*.
single liability 193 f.
sjælelige Interesser, Godtgørelse for Krænkelse af — § 26 (se Indh).
 — i Kollision med økonomiske ved Nødret 58, 112.
 Se *Affektionsinteresse*.
Skade § 18 (se Indh).
 Se *real* —, *Tab*, *økonomisk* —, *ikke-økonomisk* —.
Skadeevne, se *Fare*.
Skadeforsikring, Selskabets Regres ved — 155 f, 159, 161, 173, 189, 202, 227.
 Lempelse af Erstatningsansvaret ved — 6, 180 ff, 200, 207. Se *L 129* ^{15/4} 1930 § 25, 2. Pkt. i Lovregister.
Skadehensigt § 9 (se Indh), 60 f, 142, 159, 167.

Skadelidendes Medvirken § 23 (se Indh).

Beviset for — 202.

Skibssammenstød 186, 188 f, 191, 194, 197, 199.

Skik og Brug, se *Sædvaner*.

Skipperens Ansvar for Mandskabet 96.

Skyld, subjektiv — som Grund til Ansvar efter Culpareglen 15 f.

Se *Culpa*, *Retstridighed*, *Tilregnelse*.

Skyldgrad, om — har Indflydelse paa Erstatningens Størrelse 15, 177 ff.

Betydningen af —, hvor fleres Culpa har medvirket 186 ff, 198 ff. Se *Uagtsomhed*.

solidarisk Ansvar, se *flere erstatningsansvarlige*.

sorte Lister 48.

specificatio, se *Frembringelse og Tilvækst*.

Sporvejes Ansvar 98, 188.

Stakkebrænding 34.

Stat eller Kommune, om — har Ansvar for Tjenestemænd 1, 96, 195. Love, der hjemler Ansvar for — 131 f.

Se *Ekspropriation*, *farlig Bedrift*, *Fortove*, *Jernbanedrift*, *Sporveje*.

— som Skadelidende 182.

Straf, Forholdet mellem — og Erstatning lovpolitisk set 17.

Se *Bod*.

Formodning for, at straffbare Handlinger medfører Erstatning 26 ff, 36 f, se *præventiv Lov*. Særlig om straffbare Undladelser 55 f. Erstatning for Udstaaelse af —, der senere bortfalder ved Anke eller Genoptagelse, 207.

Strandinger, Redningsomkostninger ved — 113, 136.

Strejke 43, 45, 47, se *Boykot*.

Stærkstrømsanlæg, Driftsherrens

Ansvar for — 98, § 17.V, 188, 199 f, 205, 207.

Se iøvrigt *L 169* ^{11/6} 1935 i Lovregister.

subjektive Forholds Betydning for Erstatningsansvaret §§ 10—11 (se Indh). Se iøvrigt *Culpa*, *Forsæt*, *individuelle Forhold*, *Skadehensigt*, *Skyldgrad*, *Tilregnelighed*, *Tilregnelse*, *Uagtsomhed*.

subjektiv Ret, — som Genstand for Beskyttelse ved Erstatning 34 f, 37, 84 f, 154, se ogsaa *Interesse*. Om Handlinger hjemlet ved — er ansvarsfri § 8.5, særlig naar de foretages med Skadehensigt, § 9, især 63 f, eller paafører Naboer væsentlige Ulemper 108 ff.

Subrogation ved Indfrielse af Erstatningskrav 155 f, og af andre Fordringer 227.

Summaforsikring 160 f, 173.

Se *Livsforsikring*, *Sygeforsikring*, *Ulykkesforsikring*.

Sundhedsforringelse, — ved ulegemlige Midler 40 f, se ogsaa *Chok*. Se *Integritetskrænkelser*, *Personskade*.

Surrogationsprincippet 165 f, 234.

Surrogatkrav 87 f, 221 f.

Svie og Smerte § 26.I, 209 f.

Sygeforsikring 159, 160 f.

Sympatiaktioner 45, se *Boykot*.

Sædelighedsforbrydelser 205.

Sædvaners Betydning for Paalægelse af Ansvar 28 f, 69.

særlige Hverv eller Pligtforhold som Grundlag for Ansvar ved Undladelse 53, 56.

Sømænd, lempet Ansvar for — 178 f, 200.

Tab, Begrebet — 134.

Det individuelle — som Norm for Erstatningens Omfang 169 ff.

- Erstatning udover det lidte — § 21.IV og V.
— som Betingelse for Berigelseskrav 232, 235.
Se *Erstatningen, Forsørger, økonomisk Skade*.
- tabt** Vinding 38, 49, 137, 142, 149, 170.
- Tilregnelighed** § 11 (se Indh), 185, se *Afsindige*.
- Tilregnelse** § 10 (se Indh). Se ogsaa *Culpa, Forsæt, Uagtsomhed, Skadehensigt, egen Skyld*.
— ved Integritetskrænkelser § 4, især 28 f og 31.
- Tilvækst**, se *Frembringelse* og —
- Ting**, Ansvar for — 54 f, 109, særlig i fransk Ret 117 f.
Se *Dyr, farlig Bedrift, Maskiner, Nødværge*.
- tinglig** Ret, om — er Betingelse for Ret til Erstatning for Tingsskade 164—66.
Begrebet — i FAL § 54 164.
Se *Ejendomsret, begrænsede Rettigheder*.
- Tingsskade**, hvilke Personers Interesser værnes ved — 155, 164—67.
Erstatningens Størrelse ved — 170 f, se *Affektionsinteresse, Erstatningen*.
- Tjenere**, Husbondens Ansvar for — § 14.1, 207, og hans Regres mod — 93 f, 198, 200.
—s Culpa behandles som Husbondens, naar den medvirker til dennes egen Skade 189 f, eller til andres Skade 200.
Begrænsning i —s Ansvar 72, 179.
Se *Arbejdsgiver, Stat eller Kommune*.
- Tjenestemænd**, se *Stat eller Kommune*.
- Tort**, Godtgørelse for — 208, 211, delvis 205 ff.
- Trapper**, Ansvar for glatte — 11, 54.
- Trustlov** (L om Prisaftaler) 45.
- Tvang**, ulovlig — 42.
Se *Boykot, Frihedskrænkelse*.
- Typeejendommelighedens** Betydning § 11, særlig 75 f.
- typisk** Fare 104.
- Uagtsomhed**, Begrebet — § 4 (især 28 f og 31), 68 ff (især 70). Indholdet af — veksler 28, 69.
Begrundelse af Kravet om — 68 f.
Ubevidst — 70 f.
Grov. — som Ansvarsbetingelse 49, 71 f.
Lempet Ansvar ved simpel — § 22.
Se *egen Skyld, Skyldgrad*.
- uanmodet** Forretningsførelse, se *negotiorum gestio*.
- Uarbejdsdygtighed**, Erstatningen for — 171 f, 176 f.
Se *Personskade*.
- udelukkende** Erhvervsrettigheder 41 f, se *Forfatter- og Kunstnerret, Patentret*.
- Udlæg**, se *Retsforfølgning*.
- Udnyttelse** (Aager) 43.
- Udtalelser**, skadelige — 49 f, 66.
Se *Boykot*.
- Udøvelse** af andres Formuerettigheder, se *Raaden over andres Formuegenstande*.
- Uforsvarlighed**, se *Retstridighed*.
- uforudseelig** Skade, om der er Ansvar for — 152 f, 53.
Se *adækvat*.
- ugrundet** Berigelse, se *Berigelseskrav*.
Om Berigelsen er — § 29.II.
- ulegemlige** Midler, om Ansvar for Skade ved — er betinget af Forsæt 42 f, 49 f, 66, eller af grov Uagtsomhed 71.
Skade paa Sundhed voldt ved — 40 f.
Se *ideel Skade*.
- Ulempe**, — i Naboforhold, se *Naboforhold*.

- i Ikrafttrædelsesl. § 15 206.
- Ulykkesforsikring** 159, 160 f.
- Om lovpligtig — begrænser Arbejdsgiverens Ansvar 96 f.
- Umyndige**, —s Erstatningspligt 74, 99, se ogsaa *Børn*.
- Berigelseskravet mod — i Mdhl § 44.1^o 218 f, 228, 232.
- Uddragelse** af Ting 41.
- Underordnede**, Ansvar for — se *Tjenere*.
- Undladelser** § 7 (se Indh).
- Husbondansvar ved Tjenerens — 94.
- Skadelidendes — som egen Skyld 184 f.
- Skadelidendes — af at tegne Forsikring som Grund til Ansvarsløshed 107, 182.
- Se *Boykotning*, *Forsagsagelse*, *adækvat*, *Forbud*.
- uretmæssig** Konkurrence 39, 42, 43.
- Motivets Betydning for Ansvar ved — 66.
- Beviset for Skadens Omfang ved — 203.
- Uskadelighedskrav** 218 f, 224.
- Utilregnelighed** § 11 (se Indh), 185.
- Vaadesværk** 4.
- Vandforsyningsanlæg** og Vandløb 131 f, 107, 133, 168.
- Varemærkeret** 42.
- Varetægtsfængsel**, Erstatning for ulovligt — 132, 207.
- Veksler** og Checks, Berigelseskravet ved — 228.
- vera rei æstimatio** 169.
- Viden** 69, 72. Se *Forsæt*.
- vilde** Dyr, Ansvar for — 101, 132.
- Vildtskade** 101.
- Viljesværk** 4.
- vindictive damages** 209.
- Vindikationskrav** forskellige fra Erstatningskrav 1, 167 f.
- Vinding**, se *Berigelseskrav*, *tabt Vinding*.
- vis major** 123, 130, 117.
- Vitterlighedsvidner** 49.
- Værdikrav** ved Raaden over andres Formuegenstande 87.
- Værditeorien** angaaende Begrebet økonomisk Skade 138.
- Værger**, om —s Forsømmelighed falder Myndlingen til Last 99 189, 98.
- Ægteskabsl.** I's Regler om ikke-økonomisk Skade, se *L. 276* ^{30/6} 1922 i Lovregister.
- Ærbarhed**, se *Lov* eller *Ærbarhed*.
- økonomisk** Skade § 18 (se Indh). Begrebet — 137 f.

LOVREGISTER

omfattende de danske Love, Bekendtgørelser etc., der omtales i Bogen.

De Love, der paa Grund af Ændringer er blevet bekendtgjort fuldstændig, staar under Bekendtgørelsesdatoen.

Hvor der til et Lovsted hører flere Sidetal og højere Tal staar foran lavere, er de første vigtigst.

<i>15/4 1683, Danske Lov,</i>	§ 300.....	36
3-19-290—97, 180—81,	§ 301.....	136
190, 195, 198, 200, 206,	§ 302.....	156, 157
207, 98, 100, 101, 174, 202	§ 303.....	136
5-3-35.....	<i>25/3 1872, Mark-og Vejfredsl. 53,</i>	
5-3-36.....	§ 1.....	101, 191
5-5-4.....	§ 2.....	101
5-6-9.....	§ 7.....	57
5-7-1.....	§ 10.....	101, 104, 198
5-7-14.....	<i>21/3 1873, L 28, § 27</i>	107, 112, 113
5-8-6.....	<i>30/11 1874, L 153.....</i>	107, 112, 113
5-8-8.....	<i>28/5 1880, Vandløbsl. 63,</i>	
5-8-11.....	§ 19.....	107, 131, 132
5-8-14.....	§ 55.....	107
6-10-2.....	§ 56.....	168
6-10-3.....	§ 58.....	107, 131
6-10-4.....	<i>1/3 1889, Firmsl. 23, § 23</i>	42
6-10-5.....	<i>15/2 1895, L 54, § 5</i>	8
6-10-6.....	<i>10/4 1895, Strandingsl. 103,</i>	
6-15-6.....	§ 3.....	113
6-15-11.....	§ 7.....	136
6-17-31.....	<i>26/3 1898, L 56</i>	132—33
<i>20/2 1789, Fr., § 8</i>	<i>22/4 1904, Navnel. 89, § 8</i>	42
<i>7/11 1809, Fr., § 115</i>	<i>6/4 1906, Kbl 102,</i>	
<i>13/12 1837, Fr., § 5</i>	§ 23, § 42.2°.....	74
<i>11/9 1839, Fr.,</i>	§ 57, § 58.....	234
§ 2	<i>19/4 1907, L 128, se L 63 28/5</i>	
<i>6/4 1855, L, § 3</i>	1880.	
<i>10/2 1866, Straffelov,</i>	<i>27/5 1908, L 180, § 33</i>	157
§ 41.....	<i>13/5 1911, L 131, § 2</i>	41

- 1/4 1912, L 72, § 19 88, 235
 29/4 1913, Fabrikl. 143, § 42... 97
 17/4 1916, Lodsl. 131, § 55... 8
 8/5 1917, Aftl 242,
 § 31..... 43, 213 f
 § 38..... 60
 8/5 1917, Kmsl 243, § 56 233
 4/10 1919, Voldgiftsretsl. 536,
 § 5. A..... 180, 178, 207, 211
 § 5. B. 2..... 45, 47
 4/10 1919, L 544 (Tilsyn med
 Dampkedler), § 30 97
 17/9 1920, Bek. 489 (GrI),
 § 80..... 31, 105—07
 22/12 1920, L 704 182
 11/3 1921, L 117 (Jernbaneerstatn),
 § 1.... 131, 132, 188, 189, 190,
 195, 200
 § 3..... 158
 § 4..... 158, 169, 173, 174
 § 5..... 169, 174, 188
 § 7..... 132, 169, 188, 192
 § 9..... 132, 188
 6/5 1921, Mhjl 343, § 12..... 74
 30/6 1922, L 276 (Ægteskab),
 § 2..... 207
 §§ 47, 50 og 67..... 37, 207, 208
 30/6 1922, Mdhl 277,
 § 44..... 74, 89, 171, 218, 219,
 228, 232
 § 56..... 74
 §§ 63 og 64... 73—74, 93—94,
 177, 185, 193, 195, 207
 § 65..... 74
 1/5 1923, L 175, (nu Bek. 6/8 37)
 § 36..... 131, 132, 158, 188, 207
 § 37... 188, 189, 191, 195, 199, 200
 1/5 1923, Sømandsl. 181,
 § 50.2°..... 178, 179, 200
 18/4 1925, Hundel. 127,
 § 13 102, 104, 105
 31/3 1926, L 54 (Vandforsyning)
 § 6 Nr. 5..... 131—32, 168
 § 7..... 131
 31/3 1926, L 100, § 2..... 42
 31/3 1926, TL 111, §§ 32 og 34. 132
- 27/3 1929, L 67 136
 27/3 1929, L 70 § 3..... 47
 23/4 1929, Luftfartsan. 96, § 51. 29
 15/4 1930, Strfl, se 24/6 1939
 15/4 1930, Ikrafttrædelsesl. 127,
 § 15.1°... 205—06, 36, 42, 43,
 136—37, 138
 § 15.2°... 171—72, 74, 103,
 157—58, 169, 206, 207
 15/4 1930, FAL 129,
 §§ 18—20 140, 187
 § 24 176
 § 25, 1. Pkt... 155, 159, 173,
 180, 189, 227
 § 25, 2. Pkt. 180—83, 93, 96,
 178, 193, 195, 196, 200, 202, 207
 § 25.2°... 159, 160—61, 155,
 162, 173, 180
 § 36 170
 § 37 140, 170
 § 38 170
 § 39 207
 § 52 187
 § 54 164—65
 § 91 176, 177
 §§ 95, 96 177
 31/3 1931, L 93 (Saltvandsfiskeri),
 §§ 4 og 9 112, 192
 § 53 169
 28/4 1931, Jagtl. 145,
 § 7 57, 101
 § 9 101
 § 10 131
 § 11 57, 102
 23/3 1932, Vxl 68,
 § 63 225
 § 74 228
 23/3 1932, Chl 69, § 57 228
 31/3 1932, Apotekerl. 107, § 29 55
 14/4 1932, Færdselsl. 129 27
 § 31 Nr. 3..... 33
 14/4 1932, Bek. 131 (Motorl.),
 § 19 98
 § 38.1°... 98, 181, 187, 188, 190, 169
 § 38.2° 98
 § 38.4° 188, 189, 191

- § 38.5° 158, 207
 § 38.6° og 7° 98
 26/4 1933, Forfatterl. 149,
 § 17 41, 42, 88, 169, 175
 § 18 41, 175, 88, 169, 174, 235
 § 19 41, 88, 235
 § 20, § 27.2° 37
 § 32 41, 175
 20/5 1933, L183 (Ulykkesforsikring),
 § 4 161
 § 19 227
 § 42 161, 162
 7/4 1936, L 101 (Varemærker),
 § 13 42
 7/4 1936, L 102 (Fællesmærker),
 § 6 42
 1/9 1936, Bek. 192 (Patentl.),
 § 5 61
 § 25 41, 8, 61, 88
 1/9 1936, Bek. 193 (Mønsterl.),
 § 8 61
 § 25 41, 8, 61
 1/10 1936, Bek. 212 (Rpl),
 § 493 8, 203, 207
 § 641 132, 207
 § 646 85
 § 1008 178, 179
 § 1018 a 137, 138, 169, 207
 § 1018 b 132, 191, 207
 § 1018 c 132
 § 1018 f 9
 § 1020 195
 31/3 1937, Bek. 80 (Konkurrencel.),
 § 9 42, 43
 § 10 43, 66
 § 11 og § 15 43
 § 17 42, 66, 203
 18/5 1937, Prisaftalel. 158,
 § 9 45
 18/5 1937, Hundel. 164,
 § 13.102, 104f, 57, 190f, 207, 208
 6/8 1937, Bek. 251 (Luftfartsl.),
 § 36 131, 132, 158, 188, 207
 § 37 188, 189, 191, 195, 199, 200
 1/12 1937, Bek. 319 (Sølov),
 § 8 96, 94, 97, 200
 § 59 96, 178, 179, 200
 § 117 228
 § 220 186, 189, 199, 9, 169,
 174, 188, 227
 § 221 191
 § 263 236
 § 273 234, 236
 § 281 227
 13/4 1938, Gbl 146,
 § 62 174
 13/4 1938, Pressel. 147,
 § 6 98, 195
 § 12 98
 25/7 1938, Bek. 254 (Bankl.),
 § 21 8, 146
 25/7 1938, Bek. 255 (Sparekassel.),
 § 25 8
 24/6 1939, Bek. 215 (Straffel.),
 § 13 57
 § 14 57—58
 §§ 185, 192 55
 § 239 62
 §§ 244, 248 61
 §§ 253, 255 55
 §§ 260—62 42
 §§ 269, 270.2° og 271 43
 § 273 168
 § 279 49
 § 282 43
 § 298 49
 15/4 1940, Bek. 254 (Stærkstrømsl.),
 § 6 98, 132f, 188
 § 7 158, 169, 207
 § 8 195, 199, 200, 205
 30/5 1940, Prislov 306, § 20 .. 45
 16/6 1941, Bek. 270 (Mhjl),
 § 12 74
 28/11 1942, Prislov 472,
 §§ 8, 10 og 19 45
 12/7 1946, L 397 89, 220, 234
 18/7 1946, Bek 425 161
 30/11 1946, L 580 45